મનંસૂર મોહના.

મહાદેવ રામચંદ્ર જગુષ્ટે

૭૮૬

શરર સીરીઝ ના. ૧

મનસૂર ઓર મોહના.

ઉર્દુ ઝબાન ઓર ગુજરાતી હરફમેં લિખનેવાલે

નિઝામુદ્દીન. એ. કુરેશી.

તીન દરવાજા—અહમદાબાદ

છપવાને વાલે

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે.

બુકસેલર ઓર પબલીશર

તીન દરવાજા—અહમદાબાદ.

બારે અવ્વલ — કૉપી ૧૦૦૦

સને ૧૯૧૯ — હી. સ. ૧૩૩૮

શ્રી ભાગ્યોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં જેઠાલાલ દેવશંકર દવેએ છાપ્યું. ખાડીઆ-અમદાવાદ.

કીંમત દો રૂપે.

ફેહરિસ્ત.

મેં

અપને

પ્યારે ભાઇ

જનાબ રઝાઉલ્લક

અબ્બાસી સાહબકો

ઉનકી યુરોપ કી

સફ્રર કી યાદમેં

યે નાવિલ

માઅનુવન

કરતા

હું.

નિઝામુદ્દીન

૧૫-૧૧-૧૯

કુચ્છ અપને મુતઅલ્લીક.

ખુદા કે ફઝલો કરમસે લખનઉ કે મશહુર નોવેલીસ્ટ જનાબ મવલાના અબ્દુલ હલીમ શરર સાહબ કી મકબુલ તવારીખી નાવીલ "**મનસુર ઓર મોહના**" ગુજરાતી હરફોં મેં શાયે કીયા જાતા હે. યે નાવિલ આજ બરસોં સે લાખોંકી તેઅદાદ મે છપ ચુકા હે લેકિન ગુજરાતી હરફ ઓર ઉર્દુ ઝબાન મેં શાયે હોનેકા યે પહેલા મોકા હે.

મેં ઇસ મોકેપર મવલાના શરર સાહબકા તહેદીલસે શુક્રિયા અદા કરતા હું કે આપને મેરી ખ્વાહિશ પર આપકે નોવેલ ઉર્દુ ઝુબાન ઓર ગુજરાતી હરફોં ઓર ગુજરાતી હરફ ઓર ગુજરાતી ઝબાન મેં શાયે કરનેકી ખાસ તેહરીરી ઈજાઝત અતા ફરમાઇ.

યે નોવેલ કે લિખતે વકત મુજકો પંદરા સાલ પહેલેકા એક વાકેઆ યાદ આ ગયા જીસકો ઇસ મોકેપર ઝાહીર કીયે બગેર નહીં રેહ સકતા. વો યે હે કે મેરે અઝીઝ દોસ્ત ભાઈ વલી મોહમ્મદ મોમિન જો હાલમેં માનાવદર કે આલી જનાબ અસમત પનાહ બેગમ સાહેબા કે પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી હેં ઓર ગુજરાતી વ અંગ્રેજી ઝબાન કે બોહોત અચ્છે લિખને વાલે હેં સન ૧૯૦૪ મે બમ્બઇમે મેરે સાથથે ઓર ખાસ મેરી તેહરીક સે ઉન્હોં ને "**મનસુર ઓર મોહના**" કા ગુજરાતી તરજુમા કીયા થા ઓર મેં ઉસકો શાયે કરનેકી કોશીશહી મેં થા કે વો ના માઅલુમ તરીકેસે ગુમ હો ગયા. બોહોત કુચ્છ તાલાશ કી ગઇ મગર આજ તક પતા ન ચલા

સુના હૈ કે હાલ મેં "**મનસુર ઔર મોહના**" કા ગુજરાતી તર-જુમા શાયે હુવા હૈ.

સન ૧૯૧૬ મેં નઝર બંદીસે આઝાદ હોને કે બાદ મેરી કલ-મસે યે દુસરા નોવેલ શાયે હો રહા હૈ. અલબત્તા **કુતુબુલ ઈસ-લામ** નામી ઈસલામી તવારીખ કે દસ હિસ્સે શાયે હો ચુકે હૈં. લેકિન ઉસમેં અપને મુતઅલ્લીક કુછ લિખના મુનાસબ નથા અબ યે **નોવેલ** શાયે **હોનાહે** ઇસલિયે ચંદ સતરે લિખતા હું.

અહમદાબાદસે પોલીટીકલ ભોમીઆ નામી એક અખબાર તેરા ચૌદા સાલ પર શાય હોતાથા મેને ઉસવક્ત ઉસ અખબારકે મા-લીક ઔર **મેનેજર** કી ખાસ ઇસતિદઆ ઔર ખ્વહિશ ઔર મેરે દોસ્તકી ફરમાયશ સે ચાર પાંચ નોવેલ બગેરે કીસી માલી મનફેઅ-તકે દીયે થે જો ઉનકી તરફસે શાયે કીયે ગયે ઔર પબલીકને ઉમી-દસે ઝિયાદા ઉસકી કદર કી. ચુંકે મેને વો નોવેલ સિર્ફ ઇમદાદન દીયે થે ઔર કોઇ ઉજરત નહીં લીથી ઇસ લિયે ઉન નોવેલોંકા હક ફરોખ્ત નહીં કીયા થા.

ઇસ બાતકો એક અરસા ગુઝર ગયા બાત આઇ ગઇ **હો** ગઇ, પોલીટીકલ ભોમીયો બંદ **હો** ગયા. ઉસકે માલીક વ **મેનેજર** પ્રેસ ઉઠાકર અપને વતન ગયે ઔર વહાંભી કુછ કામ ન ચલાતો પ્રેસ બંધ કરકે એક દેશી રીયાસતમેં મોટર ગાડી ચલાને લગે. ઉસ ઝમાને મેં ખુદાકે ફઝલસે મેરા ઝાતી પ્રેસ એહમદાબાદમેં નિઝામીયા પ્રીન્ટીંગ વર્કસ નામી કાયમ હો ગયા ઔર નિઝામીયા બુક ડીપોકી ભી બીના પડ ગઈ. મેરે જો કદરદાન નાઝેરીન થે ઉન્હોંને મેરી ઉન નોવેલોં કો તલબ કરના શુરૂ કિયા જો **પો. ભો.** ને છપવાયેથે. મેને **પો. ભો.** કે મેનેજર સા**હેબ** કો કીતાબેં રવાના કરનેકો કઈ

બહુત લીખે મગર કોઇ જવાબ ન આયા. ઇસ બાતકો ભી દો તીન સાલ ગુઝર ગયે. નાઝેરીનકી માંગ વયસીહી રહી ઓરમેં ઉનકો અપને નોવેલ ન દેસકા.

પ્રકૃતિકાકકી બાત થી. કિસમતકા લિખા કોઇ નહીં મેટ સકતા વર ન મેં કુજા ઓર કુજા રજા રંગુન વ કુજા દેહલીકે જેલખાને કી નઝરબંદી. ઓર મુખતેસર યે હે કે મેં ૧૯૧૫ કી ઇબ્તિદામેં રંગુન ગયાથા. વહાંસે લોટતે વક્ત દહેલી મેં સરકારકે હુકમસે નઝરબંદ હો ગયા. મેરી અદમ મોજુદગીમેં પ્રેસકા હાલ દીગરગું હોને લગા. મુલાઝીમોંકી તનખ્વાહેં મુફતમેં ચઢ રહીથીં ઓર મેરે નોવેલોંકી માંગ બરાબર જારીથી ઇસ લિયે પ્રેસકે મેનેજર સાહબને મુઝસે દરિયાફ્ત કિયાતો મેને ઉનકો મેરે નોવેલોંકા દુસરા એડીશન છાપને કો ઇજાઝત દેદી ઓર ઉનકે છપ જાનેસે નાઝેરીનકા બરસોંકા ઇનતિઝાર ખતમ હુઆ.

મેં નઝર બંદીસે આઝાદ હોકર આયા. સરકારને પ્રેસ બંદ કરા દિયા મેંને કિતાબોંકી દુકાન કરલી. ઓર ખુદાકે ફઝલસે ઉસમેંભી કામયાબ હુવા. બરસોંકે બિછડે દોસ્ત યાઅને પોલીટીકલ બોમીયો વાલે એહમદાબાદ આયે. ઓર અખબારકા ઇજરા કરનેકી ખ્વાહિશ ઝાહિરકી. " ચશ્મેમા રોશન દિલેમા શાદ " બોહોત ખુશી હુઇ ઓર હતતુલ મકદુર પ્રેસકે લાને, અખબારકે જારી કરનેમે મુખલિસ ઇમદાદ દી લેકિન ખુદાકો રોશન હે કે હમારે મહેરબાન કો હમારી કોનસી અદા પસંદ ન આઇ કે હમસે ખ્વાહ મખ્વાહ રંજીદા હો બેઠે મગર હમ જયસે પહેલે દોઆગોથે વયસેહી દોઆગો ઓર બેરતલબ રહે.

ચંદ દિન ઓર ગુઝરે. પો. બો. જારી હો ગયા, પ્રેસ ચલને લગા, એક રોઝ હમ દુકાનપર બયઠે થે કે ડાકીયેને રજીસ્ટર્ડ

નોટીસ દિયા. જો હમારે મહેરબાન મેનેજર પો. ભો. કા થા જીસમે હમારે ચારાં નોવેલકે દુબારા શાયે કરને સે દો હઝાર રૂપેકા નુકસાન હોનેકી ખબરથી ઓર જલ્દસે જલ્દ દો હઝાર રૂપે ભેજ દેનેકા હુકમ થા. હમ યે દેખકર શશદર રહે ગયે. કયોંકે હમને ઈન નોવેલોંકે હુકુક હરગીઝ ફરોખ્ત નહીં કીયે થે. સિર્ફ બતોર હમસે દોંકે ઇમદાદન લિખકર દિયેથે. ઓર વો ઉસકી ઇશાઅતસે કાફીદ-ઝિયાદા મુનાફા હાસલ કર ચુકે થે મગર નોટીસ બઝરીએ વકીલ આયાથા ઇસલિયે હમનેભી ઉસકે જવાબમેં જો સચ ઓર હક થા વોહી લિખદીયા. અલહમ્દો લિલ્લાહ, મ મામિલા ફરો હો ગયા. હમ સમઝેથે કે અબ ઉનકે સાથ હમારે પુરાને દોસ્તાના મરાસીમ કાયમ હો જાંઈગે લેકિન ઉનકા હમપર જો ગુસ્સાથા વો કિસી તરાહ કમ ન હુવા ઓર ઉન્હોંને દુસરા ગુલ ખિલાયા.

હમારી નોવેલ કનીઝે ફાતમાકા ઉન્હોંને નયા એડીશન શાયે કિયા તો ઉસમેં હમપર બોહતાન બાંધા ઓર બહોત હી ઢીટાઇસે લિખાકે કુરેશી હમારે યહાં ઓર પ્રેસકે મુલાઝિમોંકી તરાહ એક મુલાઝિમ થા. અલ્લાહો ગની! જબ હમને યે અલફાઝ દેખે તો શશદર રેહ ગયે. ઝુટ ઓર વોભી સફેદ ઝુટ સરાસર ઝુટ ઓર દિલેરાના ઝુટ ! ન હમ ઇનકે હાં કભી મુલાઝિમ રહે ન ઉજરત પર કામ કિયા બલકે જબ ઇબ્તિદામે યે એહમદાબાદ તશરીફ લાયે ઓર અખબાર જારી કિયાતો હમારે અઝીઝ દોસ્ત ભાઈ વલી મોહમ્મદ મોમિન ને માંગરોલસે હમકો બંબઇ લિખાકે તુમ એહમદાબાદ જાકર પો. ભો. વાલોંસે મિલો ઓર હતતુલ મકદુર દામે, કલમે ઓર કદમે ઇમદાદ કરો. હમારે પ્યારે દોસ્ત કે હુકમ કો સર આંખોં પર ચઢાયા ઓર ફોરનહી એહમદાબાદ આયે ઉસ દિનસે બગેર કિસી લાલચ

ઓર મનફેઅતકે પો. બો. અખબાર ઓર ઉનકી વો ખિદમતકી જો ઉસ વકત કે અખબારોંસે ઝાહિર હે. નોવેલ હમને લિખે, લીડિંગ આરટીકીલ હમને લીખે, ઓર સબ કુછ હમને લિખા. અગર ઇસકા સુબુત ચાહોતો ઉસવકત કે મઝામીનકી અસલ કોપીયાં નીકાલ કે દેખી જાયેં તો સચ ઝુટકા ઇમતેહાન હોજાયે. હમને જો કુછ ખિદ-મતકી યે સબ મેહેઝ ઇસલામી અખબારકો પરવાન ચઢાનેકે લિ-યેથા કોઇ ઝાતી ગરેઝ નથી. ન ગરઝકી હમકો ઝુરૂરત થી. એહમદા-બાદ શહેર ઓર કાઠીયાવાડ ગુજરાત કે કરીબન સબ અહેબાબ ઇસસે વાકેફ હેં. ઇસપર બી યે દીલેરી ખુદાકી કુદરત હે. હાં, શાયદ કુરેશીસા આદમી ઇનકે કારખાનેમેં નોકર થા અયસા ઝુટ કહેનેકી વજેહસે ઇનકી ઇઝઝતમે ચાર ચાંદ લગ જાઇંગે ઓર ઇનકા પક્ષ દોબાલા હો જાયગા ઓર લોગોંમે મુમતાઝ હોંગે. ઇસ ખ્યાલને ઇસ દીલેરાના ઝુટ બોલને પર મજબુર કિયા હો. મગર અલહમ્દો લિલ્લાહ ! હમારી મરહુમી વ ખ્યાલી મુલાઝિમત બી ઉનકી ઇઝઝત ઓર ફખ્રકો બઢાને વાલી હે યે હમારે લીયે બોહતકી ખુશીકા બાઅસ હે.

હમ ઇસ મોકે પર ચેલેંજ કરતે હેં કે અગર હમારી ઉનકે હાં મુલાઝિમતકો કિસી તરાહસે યા પહેલુસેભી વો સાબિત કર દેં તો હમેશાં હમ અપને આપકો ઉનકા કદીમ નિમક ખ્વાર સમઝેંગે વર ન બોહતાન વ ઇફતિરા બાંધને વ લોંકે લિયે ખુદા તઆલાને જો વઇદ અપને કલામે પાક મે ફરમાઇ હે ઉસસે હમ ડરાનેકી ઇજાઝત લેકર અમ્રબિલ માઅરૂફ કા હક અદા કરતે હેં. ખુદા મુસલમાન ભાઇયોં કો ખુસુસન અયસે મહેરબાનોંકો નેક હીદાયત કરે. વસ્સલામો અલા મનિતતબઅલ હુદા. આઝઝ.

નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

મનસૂર ઓર મોહના.

પહેલા બાબ.

કામયાબી ઓર મફકૂદુલ ખબરી.

હમારા કિસ્સા હિ. સ. ૩૯૫ સે શુરૂઅ હોતા હે. હિજરી કી પેહલી સદીયોંમે ફુતૂહાત કા જો સયલાબ અફ્રીકા કો તય કરકે કદીમ ઉન્દલૂસીયા યા અની હસ્પાનીયએ અઝમાતક પહોંચ ગયાથા ઓર દૂસરીતરફ શામ વ એશીયાએ કુચક ઓર સરઝમીને ઈરાનસે તજાવુઝ કરકે ખુરાસાન હોતા હૂવા અફ્ઘાનિસ્તાનતક આ ગયા થા. ઉસ સાલ ઉસકી મોજેં હિંદોસ્તાનકી હુદૂદકો થપેડે દેરહીથીં ઓર દરીયાએ અટકકે કનારે ઉન અઝીમુશ્શાન લડાઈયોંકે અખાડે બનગએથે જીન્હોંને આખિર હિંદોસ્તાનમેં આર્યન બહાદુરોંકી કુવ્વત તોડકે મુસલમાનોંકો કામ્યાબ કીયા. હિંદોસ્તાનકે ઈસ મશહૂર દરીયાકે દોનોં જાનિબ દૂરદૂરતક મયદાન ફેલે હૂવે હેં જીન્મેં હરતરફ યા રેગસ્તાન નઝર આતાહે જો રાજપૂતાનાકી સરઝમીનકા નમૂના દિખારહાહે; યા સંગિસ્તાની પહાડીયાં હેં જો સિલ્સિલાબંદીકે સાથ જાતે જાતે અફ્ઘાનિસ્તાનકે દુશ્વાર ગુઝાર પહાડોંસે મિલ ગંઇ હેં.

યહાં સ.ખ્ત ઓર તા.ખ્ત વ તારાજ પર ઝિંદગી બસર કરનેવાલી કોમેં આબાદ હેં જીન્કી વજહસે અકસર ખુંરેઝી ઓર લુટમારકા બાઝાર ગર્મ રહા કરતા હે મગર ઇન દિનોંબે અમની ઓર તર.ક્કી કર ગઇહે કયું કે એક તરફ હિંદોસ્તાનકી ફોજેં તમામ અતराफ સે સિમટ કે .ફરાહમ હૂઈ હેં ઓર એક તરફ તુર્કી ઓર અફ.ઘાની સિપાહી કુરઆન કે દીનકો લેલેકે આએહેં ઓર યહાં કે મા.અરિકે સર કરકે આગે બઢના ચાહતેહેં.

ઇસસે પેસ્તરકી લડાઇયોંને હિંદુરાજાઓંકે દિલમેં એક ખોફ઼બી પયદા કરદીયા હે કે દેહકાન ઓર કાશ્તકાર અપને ઘરોંમે બેઠ રહે હેં. મુસાફિરોંને રાસ્તા ચલના છોડ દીયા હે. સિપાહીયોંમેંસે બી જો કોઇ ફ઼ાસીકામકો ફ઼ોજસે નિકલના ચાહતાહે તો તનહા નહીં નિકલતા બલ્કે અપને બેડે કે બહોતસે સિપાહીયોંકા ગિરોહ બાંધકે નિકલતા હે. જો કોઇ તનહા કિસી તરફ નિકલ ગયા તો અપને હરીફ઼કે હાથોં કતલ હુવા ઓર યા ગિરફ઼તાર કર લીયા ગયા. ઓરતેં જો હમેશાસે સુબ્હકે તડકે દરીયામેં જાજાકે નહાનેકી આદી હો રહી હેં વો ઘરોંમે બી બેઠી કાંપ રહી હેં કે ઝાલિમ ઓર જાબિર તુર્કી સિપાહી ગિરફ઼તાર કરકે લોંડી ન બનાલેં. દરીયાએ અટક કે કનારે જો બુતખાને ચલેગએ હેં ઓર જીનકી ખુશનુમા મુસ્ત.તીલ ઇમારતોંસે વહાં કે સેહરાઓંકી ઝીનત હે, સબ સુન્સાન ઓર .ખામોશ પડે હેં. ચંદ-રોઝ પેહલે ઉનમેં દેવતાઓંકી પરસ્તિશ બડી ધૂમધામસે ક઼ી જાતી થી, ખસૂસન સુબ્હ કે વક્ત ઘંટાં ઓર નાકૂસોંકી આવાઝેં કસરતસે ગૂંજતીથીં; વોહી તલવાર જીસ્ને શામ વ રૂમમેં ઇસાઇયોંકે ગિરજે વીરાન ક઼ીયે, જીસ્ને ઇરાન મેં મજૂસીયોં કે આતિશ.ખાને સર્દ ક઼ીયે ઇસીકા યે સાયા અબ બુતખાનોં પર પડાહે.

ઇસી દરીયાએ અટક કે શરકી કનારે પર એક વસીઅ સબ્ઝા ઝારહે જો મુસાફિરેંકો મુલ્કે સિંધતક પહોંચાતાહે. કભી યહાં વો મુસાફિર નઝર આયા કરતે થે જો વસ્તે એશીયાસે હિંદોસ્તાનમેં આતેથે યા પંજાબ સે સિંધકી તરફ જાના ચાહતે થે, લેકિન, અફસોસ! ઇસવક્ત ઇસ સેહરાકો હમ સુન્સાન પાતે હેં. ચુંકે દરીયા કરીબહે ઇસ વજહસે તયુર હરતરફ નઝર આતે હેં જો અપની આઝાદીપર ઇસદરજે નાઝાં હેં ઓર ઇસ મસરરતસે કુલેલેં કર રહે હેં કે ગોયા ઉન્હે મુલ્ક કે મોજૂદા મસાઇબ ઓર તબાહીયોંકી કુછ પરવા નહીં; અગર્ચે ખોફકા મોસમ હે મગર ગરીબ ગુડરીયે અપને બેઝબાન મવેશીયોંકો ચરાને કે લીયે લે આય હેં, લેકિન ચહારતરફ ઘબરા ઘબરા કે દેખતે જાતે હેં કે કહીં અયસા ન હો કે કિસીતરફસે મુસલમાન સિપાહી આ પડે ઓર જાનવરોંકો પકડ લેજાએં.

ઇસવક્ત પહેરદિન ચઢાહોગા, ગરમીયોંકા આફતાબ સરઝમીને હિંદસે નુમાયાં હૂવા હે ઓર ઉસ્કી જુરઅતસે માઅલૂમ હોતા હે કે ગોયા હિંદૂ રાજાઓંકા કાસિદ બનકર આયા હે ઓર ઇસ ઓહોદકી હિંદોસ્તાની પબ્લિકસે મુસલમાનોંકી રોક થામ કે લીયે જો ગર્મ જોશીયાં ઝાહિર હોતી હેં ઉન્કા નમૂના દિખા રહા હે.

સેહરાકી બાલૂ ગર્મ હોહોકે ઉડને લગીહે ઓર ઇસ ખયાલસે કે તુર્કી સવાર આકે પામાલ ન કરને લગેં, ઝેહરીલી લૂઓંકી પીઠપર સવાર હો હોકે ઝિંદગી હી મેં આસ્માન કે સફરપર આમાદા હો ગઇ હે, યા શાયદ સરઝમીને હિંદકી કદીમી ખાસિયતસે અપને હિંદૂ ફરમાંરવાઓંકે સાથ નમકહરામી ઓર બેવફાઈ કરને કો તૈયાર હૂઇ હે ઓર ઉન્હીકા તરફ ઝબાને હાલસે ઇશારા કરકે કેહ રહી હે કે મુસલમાનોંસે લડના આફતાબપર ખાક ડાલના હે. એન ઇસ

હાલમેં શિમાલકી તરફ઼સે એક ફ઼ોજ નુમાયાં હોતી હે. યે ફ઼ોજ ઇસ તેઝીસે બઢતી ચલી આતી હે કે જીસ સીનમેં યે હમેં મિલીહે યાતો અભી આસ્માનકે ઉફ઼ક઼ે શિમાલસે મિલીહૂઇથી યા એન વસ્તે સેહ-રામેં આ ગઇ. સવારોંકી વઝઅ ઓર ઉન્કે હાથપાઉંકી બનાવટ બતા રહી હે કે યે સૂરતેં જીસ સરઝમીનપર સયેર કર રહી હેં વહીંકી ખાકસે ઉન્કે પુતલે નહીં બને હેં. સુર્ખો સુફ઼ેદ ચેહેરે, ચોડે-સીને, બડેબડે મુહીબ હાથ પાઉં, લંબી ડાઢીયાં, તેઝ આંખેં જીનસે ગુસ્સે કે વક્ત શોઅલે નિકલને લગતે હેં. યેસબ અયસી ચીઝેં હેં જો ખ઼ાસ હિંદોસ્તાન કે બાશિંદોંસે ઉન્કો જુદા કર રહી હેં. યે સવાર શુમારમેં છેસોસેઝિયાદા નહોંગે ઓર ઉન્કા સરદાર જો એક ખ઼ુશરૂ ઓર નવઉમ્ર શખ્સ હે. શુજાઅત ઓર જવાની કે જોશમેં ભરા હૂવા સવારોંકે આગે આગે જા રહા હે. માઅમૂલન સિપાહી અપને અફ઼સરકા હુકમ માનતે હેં મગર ઇસ નવ જવાનકે પીછે પીછે જીસ વઝ઼અસે જા રહેહેં ઉસસે માઅલૂમ હોતા હે કે તાબએ ફ઼રમાન હોને કે અલાવા ઉસ્કી વક઼અત ઓર ઉસકા અદબભી બહોત કુછ ઉન્કે દિલોંમે મોજૂદહે. ઉસ ક઼દીમ ઝમાનેમેં યે ઝાબિ઼તા ઓર યે ઇન્તિઝામ કહાં? મગર સિર્ફ઼ નવજવાન કેરો અબ વ અદબને સવારોંકો ઇસકદર બાઝાબિતા બના દીયા હે કે ઓર કિસીતરેહ મુમકિનહી નહી.

ચલતે ચલતે નવજવાનને બ આવાઝે બલંદ પુકારાઃ—

"યહ્યા! યહ્યા!"

એક કદાવર શખ્સ જો સબ સવારોં કે સાથ સાથ જા રહા થા, આગે બઢા ઓર અદબસે સલામ કરકે ખામોશ ખડા હો ગયા.

નવજવાન—"તુમતો ઇન રાસ્તોંસે વાક઼િફ઼ હો. યેહી રસ્તા હે ના?"

યહયા—" હુઝૂર ! યેહી રાસ્તા હે ઓર ઇસમેં કોઈ શક નહીં કે વો ભાગ ઇસી રાહસે ગયા હે. "

નવજવાન—" અભીતક તો કહીં પતા નહીં મગર કહી હો, હમારી તલવારોંસે ભાગ કે કહાં જા સકતા હે ?"

યહયા—" યે તલવારેં હમેશાં અરસએ કારઝારમેં અપને જોહર દિખાતી રેહતી હેં. ઓર દુનિયાકો કુફ્ર ઓર શિર્કસે ઇન્હી આબદાર તલવારોંને પાકો સાફ કીયા હે."

નવજવાન—" મગર અભી હિંદોસ્તાન બાકી હે. "

યહયા—" ઉસકો ખુદાને હમારે સુલ્તાન ઓર આપકી ઝાતપર મુનહસિર રખ્ખા થા અબ વો વક્ત આ ગયા કે આપકી બલંદ હોંસલગી ઇસ મુલ્કમેં ભી ફતેહ વ નુસરત કે સાથ ઇસ્લામ કે ઝંડે ઉડાય. "

નવજવાન—મોહમ્મદ બિન કાસિમ કે બાઅદ સે હાં ફિરતો કિસીકો ઇધર કા રૂખ કરનેકી જુરઅત નહીં હૂઇ. "

યહયા—" હુઝૂર ! યહાં કે રાજા ઓર રાજપૂત સિપાહી બડે બહાદુર હેં ઉન્કી સરકોબીકે લીયે સુલ્તાન હી કા અયસા હોસલામંદ બાદશાહે ઇસ્લામ ચાહીયેથા."

નવજવાન—" દેખીયે મગર સુલ્તાન કાતો ઇરાદા હે કે ઇસ રાજાકો ઇસ્કી બગાવત ઓર સરતાબીકી સઝા દે કે ગિઝની કો વાપિસ જાય. "

યહયા—" સુલ્તાનકો ફુતૂહાતકા બડા શોક હે. ઇસ મુલ્કકો વો ફતેહ ઝુરૂર કરેંગે, અબ નહીં તો ફિર સહી."

નવજવાન—હાં, યે સહી હે, મગર મેં તો વાપિસ જાને કે ખિલાફ હું. અઅલાએ કલેમ તુલ્લાહમેં હમેં કિસકા ખોફ હો

સકતા હે ? યહયા ! હમે ખુદા ફતહ વ નુસરતહી ઇનાયત કરેગા. રાજપૂત હઝાર બહાદુર હોં મગર વો હમારે સિપાહીયોંકા મુકાબિલા થોડેહી કરસકતેહેં ? ”

યહયા—“ બજા હે. બારહા તજુર્બા હૂવા ઔર હમેશા તુરકોં ઔર અફ઼ઘાનોંને રાજપૂતોંપર અરસ઼એ દુનિયા તંગ કર દીયા. મગર હુઝૂર ! અસ્લ યે હેકે અભીતક સરહદહીપર લડાઇયેં હૂઇં. જબ સુલ્તાની ફોજ ઝફ઼રમોજ દરીયાએ સિંધસે આગે બઢેગી ઉસવક્ત રાજપૂતોંસે લડાઇયેં હોંગીં ઔર માઅ઼લૂમ હોગા કે રાજપૂતોં કે દિલ કિસક઼દર મઝબૂત હેં. ”

નવજવાન—“ તુમ્કો કયા હમારે સિપાહીયોંકા ઇમ્તિહાન નહી હૂવા ? રાજપૂત હઝાર શુજાઅ઼ ઔર બહાદુર હોં મગર ઇન લોગોં કે સામને ઉનકી કુછ હસ્તી નહીં. હાં, યે મેંભી માનતા હું કે વો પૂરે સિપાહી હોતે હેં; લેકિન ઇન તુર્કી જવાનોં કે સામને એક દિનસે ઝિયાદા નહીં ઠહેર સકતે અબતો ચલનેમેં જલ્દી કરના ચાહીયે ચલો. ”

યે કેહ કે નવજવાન ઘોડા બઢા દેતા હે ઔર ઉસ્કે હમરાહી તમામ સવાર બાગેં ઢીલી કર દેતે હેં ઔર ફતેહમંદ ઘોડે હવાસે બાતેં કરને લગતે હેં. નવજવાન કે હાથમેં જો ઝંડા હે વો હવામે લેહરાતે લેહરાતે ચકબચક ઠહેર જાતા હે ઇસ્કી વજહ યેથી કે ઉસને અપને ઘોડે કો ચલતે ચલતે ફો઼રન રોકલીયા થા. નવજુવાન કુછ દેર દિલમેં સોચ કે અપને સવારોંકી તરફ મુતવજ્જેહ હો કે કેહતા હે “ બહાદુરો ! ઇમ્તિહાન ઔર નબર્દ આઝમાઇકા વક્ત઼ આ ગયા. કાફ઼િર સામને નઝર આ રહે હે. ”

યહયા—“ દેખીયે, અબ હીંદૂ રાજપૂત ઝિયાદા બહાદુર હેં યા

મેરે જાંબાઝ તુર્ક હાં, બહાદુરો! યેહી ઈમ્તિહાનકા મોક્.અ. હે. મગર ઈન લોગોંસે લડનાહી કયા? ભાગે હૂવોં કો માર લેના ભી કોઈ મુશ્કિલ કામ હે?"

જીસવક્ત નવજવાનને યે તક.રીર શુરૂઅ.કીથી ઉસવક્ત. કુછ હિંદૂ સવાર નઝર આતેથે જો અબ સાફ સાફ નઝર આ રહે હેં ઓર માઅ.લૂમ હોતા હે કે શુમાર મેં ભી થોડે નહીં હેં. જીત્ની દેરમેં નવજવાનને તક.રીર ખ.ત્મકી ઈત્ની હી દેરમેં વો મુસ્તઈદે કારઝાર હો ગએ. ઉન્હોંને તલવારેં મ્યાનસે નિકાલલીં ઓર ઈસ જોશો ખ.રોશસે બઢે કે ગોયા જાન દેને હી કી ગ.રઝ સે બઢે થે બલ્કે મુસલમાનોંને હમ્લેકા ઈન્તિઝાર ભી નહીં કીયા ઓર ખુ.દહી ઈસ શાનસે હમ્લા કર દીયા કે બહાદુર રાજપૂત તલવારેં હિલાતે ચલે આતે થે ઓર ભાટ ઉન્કી મદહખ્વાનીમેં અપની ફ.સા.હત ઓર કા.દિર ક.લામો કે જોહર દિખા રહેથે. ઈધરસે નવજવાન કે સિપાહી ભી બઢે ઓર દોનો ફોજેં કે મિલતે હી ગોયા દોનોં તરફકા હર સિપાહી એક ક.ઝાકા ફરિશ્તા બન ગયા. રાજપૂત શુમારમેં પાંચસો સે ઝિયાદા નથે મગર ઈસ સાબિત ક.દમીસે લઢે કે દિન આખિ.ર હો ચલા. ઉસવકત. મુસલમાન સિપાહી ઝિયાદા તેઝીસે ખૂરેઝી કરને લગે કે આફતાબકે ગુ.રૂબ હોનેસે પેહ્લે હી હરીફ.કો પસપા કરદેં નાગહાં હિંદૂઓં કે દોસો સવાર જો કિસી ઝુરૂરતસે ઈધર નિકલ આયે થે અપને હમ મઝહબોંકી મદદ પર આમાદા હો ગએ ઓર ફો.રન હમ્લા કરદીયા. મુસલમાનોં કે દિલોંમેં એક કિસમકા ખો.ફ પેદા હો ચલાથા મગર નવજવાનને અયસી પુરજોશ તક.રીરેં કીં ઓર ઈસ ખૂબીસે રાજપૂત બહાદુરોં કે મુકા.બિલમેં દાદે શુજાઅ.ત દીકે ઈધર રાત હૂઈ ઓર ઉધર હિંદુઓં કે ક.દમ કો લગ.ઝિશ હૂઈ. અબ કયા

થા? તુર્કી સિપાહી યકબયક ટૂટ પડે ઔર દિલ હાર દેને વાલે દુશ્મનોં કો બરાબર કત્લ કરને લગે. કુછ લોગતો નિકલ ગએ જીનકે તઅકકુબમેં નવજવાન ભી ઘોડા બઢાયે ચલા ગયા બાકી સબ કત્લ હૂએ ઔર બહોતસે ગિરફતાર કરલીયે ગએ. લડાઇકા ચેહરે મવ્વાજ જીસવક્ત ઠેહરાહે ઉસવક્ત યે સમા નઝર આયા કે મયદાન બહાદુરોં કે ખૂનસે લાલાઝાર બના હૂવા થા. અપને કોમી જોશમેં જાન દેને વાલે બે તકલ્લુફીસે ખૂન આલૂદા દામને સેહરાપર લેટે હૂવે થે ઔર ખ્વાબે મર્ગકા મઝા ઉઠા રહેથે. વો ગરીબ રાજા ભી મુસલમાનોંકા કેદી થા જીસ્કે તઅકકુબમેં યે મુસલમાન સિપાહી આયે થે ઉસ્કી આઝાદી છિન ગઇથી, દુસ્મનોં કે પંજેમેં અસીર થા. મુસલમાનોં કા વો દૂસરા અફસર યહયા ઉસે અપને ખયમે મેં લે ગયા ઔર ઇન્તિઝાર કરને લગા કે નવજવાન સરદાર જો ભાગને વાલોં કે તઅકકુબ મેં ચલા ગયા હે આય તો રાજા સે ઉસકી સરકશી કી બાઝપુર્સ કી જાય. રાત ગુઝરતી જાતીથી ઔર ઉસ્કે મુવાફિક ઇન્તિઝાર મેં ભી એક ઇઝતિરાબ પયદા હોતા જાતાથા આખિર યહયામેં ઝિયાદા બેસબ્રી પયદા હૂઇ ઔર ઘબરાકે રાજા સે પૂછને લગા:

યહયા—"આખિર તુમ્હે અપની બગાવતકી સઝા મિલેગી. ક્યા તુમકો નહીં માઅલૂમ થા કે હમારે સિપાહીયોંકી જાંબાઝિયાં અયસી નહીં હેં કે તુમ મુકાબિલા કરના કયસા, ઉન્કી તલવારોં સે અપની જાન ભી બચા સકો. અગર હમારે સુલ્તાન કો તુમ અપના બાદશાહ નહીં માનતે થે તો અપને કદીમ બાદશાહ રાજા દેહલીહીકી ઇતાઅત કી હોતી. મેને સુના હે કે તુમને ઉસ્કે મુકાબિલે મેં ભી અલમે બગાવત બલંદ કીયા થા. યે ઉન્હી કોર નમકીયોં કા બદલા હે. હાલાં કે અબ સુલ્તાન મેહમુદ ગઝનવીકે મકાબિલમેં કોઈ બાદ-

શાહ દાઅ.વા:નહીં કર સકતા. એક રોઝ આને વાલા હે જબ દિલ્હી કા રાજાભી યુંહી સુલ્તાન કે તખ્ત. કે સામને બંધા ખડા હોગા."

રાજા—"યે ધમકી દેને કા વકત. નહીં હે. પરમેશર કી યેહી મરઝીથી. મુજહે તકદીરસે કિસી કિ.સમકી શિકાયત ભી નહિ. મેરે દિલમેં ઇસ્તિક.લાલ હે ચાહે સુલ્તાન મેહમૂદ હો ઔર ચાહે કાઇ ઔર બાદશાહ હો મેરી નઝર મેં ઉસકી કુછ હસ્તી નહીં. હાં, ઇતના અફસોસ હે કે અગર દિલ્હી કે રાજાસે મિલા રહેતા તો ઝિયાદા મુનાસિબ થા. કયોં કે ઇસ સુ.રતમેં તુમ મલેચ્છોં કો યે જુરઅત નહોતી કે હમારી ઝમીનોંકો આકે નાપાક કરો."

યહયા—"અસ્લ યે હે કે તુમ્હારી ઇસ મુત અ.સ્સિબાના બુત પરસ્તી હીને તુમકો ખ.રાબ કીયા. સુલ્તાન નિહાયત હી દીનદાર ઔર ખુ.દા તરસ બાદશાહ હે, અગર તુમ લોગ બુત પરસ્ત ન હોતે તો વો તુમ્હારી સરઝમીનકો યું શિકારગાહ ન બના દેતા. દેખો, અન-કરીબ હિંદોસ્તાનમેં સબ ઝંડે સરનિગૂં હોંગે ઔર હમારી તલ-વારેં અગર યું ન માનોગે તો જબરન "અલ્લાહો અકબર" કી આવાઝેં બલંદ કરાએંગી."

અબ ઝિયાદા રાત આ ચુકીથી ઔર યહયા કે દિલમેં એક તશવીશ પયદા હૂઇ જો સાઅ.ત બસાઅ.ત બઢતી જાતીથી કયોં કે નવજવાન સરદાર અભીતક તઅ.કકુબસે વાપિસ નહીં આયાથા ઉસ્ને અપને ચંદ માતહેત અફસરોં કો બુલાકે દરીયાફ.ત કીયા તો માઅ.-લૂમ હુવા કે બઝાહિર કુલ મુસલ્માન સિપાહી આ ચુકે. સિર્ફ નવ-ઉમ્ર બહાદુર સરદારે ફો.જ મનસૂર અભીતક નહીં આયા, યહયાને હુકમ દીયા કે "પચાસ સવાર જીસતરાહ બને તલાશ કરકે લે આયેં?" સવાર ઇધર રવાના હુવે ઔર વો દિલમેં સોચને લગા કે

"બડા ગ.ઝબ હૂવા, અપની ફોજકશીમેં હમ કામયાબ હૂએ. બજે-રામ જીસ્કે તઅ.કકુ.બમેં હમ રવાના કીયે ગયે થે વોભી ગિરફ્તાર કર લીયા. રાજપૂત હમારી તલવારોંસે મારે ગએ મગર હમારે લાયક ઓર બહાદુર સરદાર મનસુરકા પતા નહીં. ખુદા જાને કહાં ચલે ગએ, ઇસ વક્ત. તક વાપિસ ન આના બે સબબ નહીં હો સકતા. અફસોસ ! અગર ઉન્કા પતા ન લગા તો સુલ્તાન કો બડા સદમા હોગા ઉન્કો મનસૂરસે બડી મહોબ્બત હે, અપને બેટેકી જગે સમ ઝતે હેં. અલાવાબરીં મનસૂરને અપની આ.લી ખાનદાની ઓર નેઝ જુરઅત કી વજહસે દિલમેં જગે કર લેના કયસા, ખુદ સુલ્તાન કો અપના કર લીયા હે. અગર હમ યુંહી વાપિસ ગએ તો સુલ્તાન હમ લોગોંસે સખ્ત નારાઝ હોંગે ઓર કયા અ.જબ જો હમ લોગોં કો ઇલ્ઝામ દીયા જાય ઓર સખ્તીસે બાઝપુર્સ કી જાય ઓર સુલ્તા-નકી બરહમી ભી બેજા ન હોગી. કયોં કે મનસૂરકે જયસા શરીફુન્ન-સ્લ ઓર શરીફુન્નફ્સ નવજવાન જાંબાઝ મિલના દુશ્વાર હે." યહયા ઇસ્કે બાઅ.દ ગિરફ્તાર રાજાકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા જો સામને બંધા હૂવા ખડા થા. ઓર કેહને લગા "યે રાસ્તાજો સામને ગયા હે જીધર તુમ જાતે થે કહાં કો ગયા હે ?"

બજેરામ—"યે રાસ્તા મુલ્કે સિંધકો ગયા હે, મેરા ભી યેહી ક.સ્દ.થા કે જીસ તરેહ હોસકે કોશિશ કરકે સિંધ ચલા જાઉં ઓર વહાં કે રાજાઓંસે મદદ લે કે ફિર તુમ્હારે મુકા.બિલે કો આઉં. ઓર બેશક વો લોગ મેરી મદદ કરતે કયું કે મુસલમાન કે નામસે બનિ-સ્બત હમારે વહાં કે રાજાઓં કો ઝિયાદા અ.દાવત હે. પેશ્તર મુસ-લમાનોંને ઉસ મુલ્કપર ક.બ્ઝા કરકે અયસે ઝુલ્મ કીયે થે કે વહાં કે લોગોં કો મુસલમાનોં કે નામસે નફરત હે અરબ કે મુસલમાનોં કા

નામોનશાન મિટા દેને કે બાઅ.દસે વો હમેશા આમાદા રેહતે હેં કે કોઇ ઇસ્લામી ફોજ ઉનપર હમ્લા કરે તો' કાફી કુવ્વતસે મુકા.બિલા કર સકેં અગર મેં વહાતક પહોંચ જાતા તો તુમ લોગોં પર ઇતની બડી આફ.ત લાતા કે જીસ્કા તુમ હરગિઝ મુકા.બિલા ન કર સકતે."

યહયા—" મુલ્કે સિંધ યહાંસે કિતની દૂર હોગા ? "

બજેરામ—" યેતો મુઝે નહીં માઅલૂમ, મગરહાં ઇતના કેહ સકતા હું કે બહોત દૂર હે. મહીના ભરસે કમકી રાહ નહીં હે."

યહયા—" રાસ્તેમેં ઓરભી આબાદી પડતી હે ? યા વહાં તક રેગસ્તાન હી ચલા ગયા હે ? "

બજેરામ—" જાબજા આબાદી હે ઓર અકસર મકામાત રાજપૂતાનાકી સરહદમેં હેં ઓર ઇન દિનોં ચૂંકે મુસલમાનોંકા ખોફ હિંદોસ્તાનપર ગાલિબ આગયા હે; લિહાઝા અકસર રાજાઓંકી ફોજેંભી સરહદ પર જમ્અ હેં. "

ઇસ કદર હાલ સુનકે **યહયા** ફિર મુતફક્કિર હો ગયા. અલગરઝ યેરાત યુંહી તશવીશ ઓર પરેશાનીમેં ગુઝરી, **યહયા** ઓર અકસર તુરકી સરદારોંને આંખોમેં સુબ્હકી નવ ઉમ્ર **મનસૂરકા**. કિસિતર્હ પતા ન લગા. આફતાબ નિકલને કે બાઅદ **યહયાને** અપની ફોજ કે સરદારોંકો તલબ કીયા ઓર સબકીતરફ દેખકે પૂછને લગાઃ—

" અબ આપ લોગોંકી કયા રાય હે ? સરદાર **મનસુરકા** કુછ હાલ નહિં માઅલૂમ હોતા અબ તો મેરે નઝદીક જીસ કદર તાખીર હોગી ઉસી કદર ઝિયાદા અંદેશા હે. કહીએતો વાપિસચલેં ઓર કહીયે તો યહીં પડે રહેં."

એક અફસર—" હમેં ઉમ્મીદથી કે સુલ્તાનકી ખિદમતમેં સુર્ખ રૂઇકે સાથ હાઝિર હોંગે અબ સુર્ખરૂઇ ઓર નેકનામી કયસી ?

ડરહે કે ઉલ્ટે મૂરીદે ઇતાબ ન હોં, મગર જો કુછ હો હમેં તો અબ યહાં ઠહેરના ન ચાહીયે. દુશ્મનોંકી ફોજોંકા સેલાબ હરતરફ મોજ-ઝન હે. ”

યહયા—“ બેશક, યહાં ઠહેરના ખિલાફે મસલેહત હે, મગર અફસોસ ! હમ લોગ સુલ્તાનકો કયા મુહ દિખાંએંગે ? ”

અફસર—“ જો કુછ હો. કિસ્મતમેં જો બદનામીથી વોતો નસીબ હો ચુકી અબ ઇતની ફોજસે હમ અપને સરદાર મનસૂરકી જુસ્તજૂભીતો નહીં કર સકતે. અગર બઢનેકા બંદોબસ્ત કરેં તો ખુદા જાને કયા પેશ આયે ? ઓર કિન કિન ફોજોંસે મુકાબિલા કરના પડે ? અબ યેહી મુનાસિબ હે કે યે હાલ સુલ્તાનસે બયાન કર દીયા જાય. ઓર ઝિયાદા ફોજ લેકે હમ લોંગ ઢુંડનેકી ગ.રઝસે આગે બઢેં. ”

યહયા—“ બેશક, ઇસ્કે સિવા ઓર કોઇ અમ્ર હમારે ઇખ-તિયારમેં નહીં હે. ”

ઇસ તજવીઝકે બા.અદ યહયા કે હુકમસે ખયમે ડેરે ઉંટાંપર લાદે ગયે. રાજા બજેરામભી એક ઉંટપર બિઠાયા ગયા જીસ્કે પચાસ સવાર નંગી તલવારેં લિયે ઘેરે હુએથે. ઇસ વઝેઅસે યે લોગ શિમાલકી જાનિબ રવાના હૂએ.

દુસરા બાબ.

કદીમ તારીખ ઓર એક અગલા ખાન્દાન.

સબકે પહેલે હિ.સ. ૪૪ મેં .ખલીફએ સાલિસ જનાબ ઝિન્નુ-રેન હઝરત ઉસ્માન (રદી૦) કે હુકમસે મોહલ્લબ બિન અબી સ.ફ-

રાને સવાહિલે સિંધપર ફોજકશીકીથી. મોહલબ મુલ્તાનકે ક઼રીબતક પહોંચ કે રૂક ગયા ઓર ઉસ મુલ્કકી ફત્હ નાતમામ રેહ ગઇ. અગર્ચે કઇ લડાઇયાં હૂઈ. ઓર ઉન લડાઇયોંમેં મોહલબ કામયાબ હુઆ લેકીન નહિં માઅલૂમ કિસ વજહસે આગે નહિં બઢા. શાયદ ઉસકી વજહ યે હોગીકે મુસલમાન ઉસ ઝમાનેમેં પૂરી તવજ્જોહસે મમાલિક રૂમ કે ફતેહ કરનેમેં મ.સરૂફ થે ઓર ઉન્કી ફોજેં એક તરફ રૂમમેં ઓર એક તરફ આફ્રી.કામેં ફત્હ વ નુસરતકે ઝંડે ઉડાતી ચલી જાતીથીં, .અલાવાબરીં વાલીએ ખુરાસાન હકમ બિન ઉ.મરૂકો તુર્કસ્તાનકે પહાડોંમેં કુછ અયસી નાકામયાબીયાં હૂઈ કે મોહલબકો સિંધ છોડકે ઉસ્કી મદદકો જાના પડા, જહાં ઉસને બહોત જલ્દ ફતેહ હાસિલ કરલી. અલગરઝ ઇસસાલ એહલે ઈસ્લામ ગોયા સિંધ વાલોંકો આઇન્દા લડાઇકા મવઉ.દ કરકે .ખુરાસાન વાપિસ ગએ. ઇસકે બાઅ.દ હી. સ. ૭૫મેં એક ઓર અરબ સરદારને આકે કુછ ઓર ફુતુહાત હાસિલકીથીં કે હિ.સ. ૮૯મેં મોહમ્મદ બિન .કાસીમ સ.કફીને આકે તમામ સરઝમીને હિંદકો હિલાદીયા. મોહમ્મદ બિન કાસિમ દુર દુરકે મકા.માત કો તાખ્ત વ તારાજ કરકે હિ. સ. ૯૫મેં મુલ્તાન પહોંચા થાકે હુજ્જાજ બિન યુસફકે મરનેકી ખબર આઈ જીસ્કી જાનિબસે મોહમ્મદ બિન .કાસિમ રવાના કીયા ગયા થા. મગર મોહમ્મદ બિન.કાસિમ ઇસ્કે બાઅદભી બરાબર ફુતૂહાત હાસિલ કરતા રહા. યહાં તક કે .ખલીફએ વલીદ બિન અબ્દુલમલિક મર ગયા ઓર ઉસ્કા ભાઈ સુલેમાન બિન અબ્દુલમલિક .ખલીફા હૂવા સુલ્તાનને મોહમ્મદ બિન .કાસિમકો મા.અઝુલ કરકે યઝીદ બિન અબી કબસા સકસકી કો વાલીએ સિંધ મુકર્રર કીયા. મોહમ્મદ બિન .કાસિમ રિ.યાઆએ સિંધમેં ઈસદર્જે હરદિલ .અઝીઝ હો

ગયાથા કે ઉસ્કી મા.અઝુલીપર સબકો સ.દમા હૂવા. યઝીદ અદારાહી દિન વાલીએ સિંધ રેહને પાયાથાકે ક.ઝાને ઉસ્કા ફેસલા કર દીયા. ખલીફા સુલેમાનને ઉસ્કી જગે પેહેલે ફાતહે સિંધ મોહલબકે બેટે હબીબકો સિંધકા ગવર્નર મુ.અઇયન કીયા. ઇસ્કે બા.અદ અગર્ચે મોહમ્મદ બિન કાસિમકે ઓહોદકી અયસી અ.ઝીમુશ્શાન ફુતૂહાત કિસીકો નસીબ નહીં હૂઇ મગર બનુ ઉમઇયાકે આ.ખિર દોરતક સિંધપર એહલે ઇસ્લામકા કબ્ઝા રહા. બલ્કે ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ કે ઝમાનેમેં સિંધકા .કદીમ રાજા મુસલમાન હો ગયા ઓર સિંધવાલોંકી અ.ખલાકી હાલતપર .અરબીતરઝે મ.આશરતકા બહોત-કુછ અસર પડ ગયાથા. બા.અઝ અવ.કાત અયસાભી હૂવા કે .અર-બી કુવ્વત બિલકુલ ઝ.ઇફ હોગઇ ઓર બરાએ નામ સિર્ફ સવાહિલકે બા.અઝ બિલાદ ઉન્કે કબ્ઝેમેં રેહ ગયે લેકિન જબતક બની ઉમ-ઇયાકી ખિલાફ઼ત દુનિયામેં .કાયમ રહી ઉસ વકત તક એહલે સિંધ-કો મુસલમાનોંકે બિલકુલ નિકાલદેનેકી જુરઅત ન હૂઇ.

ખિલાફ઼તે .ખાન્દાને .અબ્બાસીયામેં અરબોંકો સિંધકી હુકુમત છોડના પડી ઓર જો .અરબી .ખાન્દાન યહાં આય હૂવેથે ઉનપર તર્હતર્હકી મુસીબતેં આ ગઇ. બા.અઝતો જહાઝોંપર સવાર હોકે .ફારિસ વ .અરબકો વાપિસ ગએ. બા.અઝ યહાં સિંધહીમેં રેહ પડે. જીન્હોંને સિંધકે શહેરોંકો છોડકે પહાડોં ઓર સેહરાઓંકી સકૂનત ઇ.ખ્તિયારકી ઉન મુ.સીબતોંકી હાલતમે યહાં પડા રહેના અસલમેં બડી જુરઅતકા કામ.થા; કયું કે આ.ખિર અયસા ઝમાના આ ગયા-થાકે મુસલમાનોંકો પહાડોંમેંભી કિસીવ.કત ઇત્મીનાનસે બેઠના ન નસીબ હોતાથા. મગર વો બહાદુર જંગજૂ નસ્લકી યાદગાર અપને ખાનદાનકી છોટીહી જમાઅતસે તમામ બલાઓંકો દફ઼ા.અ કરતે રહે

ઓર તમામ મુસીબતોંકો ઉસ ઓહોદતક ઝીલ ગએ જબકે સુબુકત-ગીનને હિંદોસ્તાનકે મગરિબી દરોંસે સર નિકાલા.

હિંદોસ્તાનમેં આનેસે પેહલે જીનદિનોં મોહમ્મદ બિન કાસિમ બસરેમેં એક નવજવાન રઈસઝાદેકી ઝિંદગી બસર કરતાથા ઓર અપની ઝિંદગીસે આઝાદાના તોરપર હરકિસ્મકે લુત્ફ ઉડાતા થા. ઉન દિનોં અગર્ચે વો ખુદ અયસા શખ્સ ન થા કે કોઇ ઉસ્કી અદાવત પર આમાદા હો મગર હુજ્જાજબિન યુસુફકે મઝાલિમને તમામ રિઆયા કો હુજ્જાજહીકા દુશ્મન નહીં બનાયા થા બલ્કે ઉસ્કે ખાનદાન કે હર બચ્ચેકો ભી લોગ દુશ્મનીકી નઝરસે દેખતે થે. મોહમ્મદ બિન કાસિમ હુજ્જાજકા ચચાઝાદભાઇ થા લેહાઝા હુજ્જાજકે જોરો સિતમકી વજેહસે મોહમ્મદ બિન કાસિમભી હર-વકત અપને દુશ્મનોંસે ખાઇફ રેહતાથા બલ્કે એક દફઆ અયસા ઇત્તેફાક હૂવા કે ખુદાહી કો ઉસ્કી ઝિંદગી મંઝૂર થી વર્ના વો મારહી ડાલા ગયા હોતા.

એકરોઝ મોહમ્મદ બિન કાસિમ ઘોડેપર સવાર હૂવા ઓર અપને કિસી દોસ્તસે મિલનેકે લીયે કૂફેકી જાનિબ રવાના હૂવા. બસરેસે કુછ દૂર નિકલા હોગા કે ચંદ સવાર નઝર આયે. મોહમ્મદ બિનકાસિમ જબ ઉન્કે કરીબ પહોંચાતો ઉન્મેં સે એકને ઉસ્કી ઇશારા તરફ કરકે અપને સાથીયોંસે કહા " દેખો યે હુજ્જાજકા ભાઇ હે જીસ્કે ઝુલ્મોંકા બ-દલા અબ હમ યુંહી લે સકતે હેં કે ઇસ શખ્સકો કત્લ કરેં ઓર હુજ્જાજકો ઉસ્કે ભાઇકા દાગ દેં." ઇત્ના સુન્તેહી સબોંને એક સાથ મોહમ્મદ બિન કાસિમપર હમલા કર દીયા. કુછ દેર તો વો ઉન્કે હમલોંસે બચતા રહા ઓર આખિર ઝખ્મી હોકે ઘોડેસે ગિરપડા ઉન લોગોંમેસે એક શખ્સ ઘોડેસે કૂદ પડા કે મોહમ્મદ બિન કાસિ-

મદ્દા સર કાટકે અપના દિલ ઠંડા કરલે. નાગહાં કિસીને દૂરસે પુકા-રકે કહા "એક ઝરા ઠહેર જાવ! મુઝે ઇસ શખ્સ઼સે એક ઝુરૂરી અમ્ર દરિયાફ઼્ત કરના હે." ઇસ આવાઝને ઉસ્કા હાથ રોક દીયા વો શખ્સ઼ અપના ઘોડા દોડાતા હૂવા આયા ઓર મોહમ્મદ બિન કા઼-સિમ કો બેહોશ દેખકે ઉન લોગોંસે પૂછને લગા "તુમ કોન હો? ઓર કયું ઇસ શખ્સ઼કો બે ગુનાહ ક઼ત્લ કીયે ડાલતે હો."

સબસવાર--"તુમ્હારે નઝદીક યે બે ગુનાહ હે! જાનતે ભી હો કે યે કોનહે? યે હુજ્જાજકા ભાઈ હે ઓર હુજ્જાજકે ઝુલ્મ કોઈ અયસાભી હે જીસ્ને ન સુને હોં?"

વો શખ્સ઼—"હાં, હાં, હુજ્જાજકે ઝુલ્મોંકા હાલમેં જાનતા હું મગર ઇસને તો કોઇ ઝુલ્મ નહીં કીયા, ઇસ ગ઼રીબકી કોઇ ખ઼તા નહીં. હુજ્જાજકે જોરકા બદલા ઉસ્કે કિસી અ઼ઝીઝસે લેના બે ઇન્સા઼ફી નહીં બુઝદીલી ભી હે."

યે જવાબ સુન્કે વો લોગ ઝલ્લા ઉઠે ઓર ગ઼ઝબ આલૂદ નિ-ગાહોંસે ઉસ શખ્સ઼કી તરફ઼ દેખકે કેહને લગે "અબ તો અપને સરસે બુઝદિલીકા ઇલ્ઝામ તો નહીં ઉઠા સકતે હેં કે તુમ્હેંભી ઇસ શખ્સ઼કે પાસ લિટાવેં."

વોશખ્સ—"તુમસેતો અયસી ઉમીદ નહીં, કયું કે તુમનેતો અપની વઝઅસે સાબીત કર દીયા કે દુશ્મનસે ડરતેહો ઓર ચોરી છુપે ઉસ્કે કિસી અઝીઝસે ઉસ્કી દુશમનીકા બદલા લેતે હો."

સબ સવાર—"તો આવ તુમ્હેંતો અપની જુરઅતકા મઝા ચખાએં." યે કહકે સબને તલવારેં ખિંચલીં ઓર ઉસપર હમ્લા કર દીયા. ઉસ્નેભી નેઝા હાથમેં લીયા ઓર ઉન સવારોંસે મુ઼કા-

બિલા કીયા. આંધીકે અબ્રકી તર્હ દેરતક વો લોગ ઉસે ઘેરે રહે ઓર ઉસ્કા નેઝા બિજલીકે મિસ્લ ઉન્કે હજુમમેં ચમકતા રહા. આખિર ઉસ શખ્સને સાબિત કરદીયા કે વો બહોત બડા બહાદુર થા ઓર ઉસ્કે હરિફ બિલકુલ બોદે થે. પાંચ, છે શખ્સ ઉનમેંસે ઝ.ખ્મી હોકર ગિરપડે ઓર બાકી ભાગ ખડે હૂવે ઉસ સવારને મેદાન સાફ કરકે અપના નેઝા હવામેં ઘુમાયા ઓર ઉન ચંદ ઝખ્મી લોગોંકી તરફ ખિ.તા.બ કરકે કહા "ક્યું! મેં ન કેહતાથા કે તુમ બોદે હો ?".

ઇસ્કે બાઅ.દ ઉસ શખ્સ.ને ઘોડેસે ઉતરકે મોહમ્મદ બિન કાસિમકો ઉઠાયા મગર દેખાતો અભીતક નવજવાન મોહમ્મદ બિન કા.સિમ બેહોશ થા. બડી દિક્ક.તોંસે ઉસે ઉઠાકે એક સાયાદાર દરખ્.તકે નીચે લે ગયા ઓર કોશિશ કરને લગા કે ઉસે જલ્દી હોશ આયે. કામિલ એક ઘંટે કે બાઅ.દ મોહમ્મદ બિન કા.સિમને આંખ ખોલી ઓર અપને સરહાને એક અજનબી શખ્.સ.કો દેખકે કેહને લગા "ક્યા અબતક તુમને મેરા પીછા નહીં છોડા?".

શખ્.સ.—"તુમ મુત.મઇન રહો મેં તુમ્હારા દોસ્ત હું, તુમ્હારે દુશ્મનોં કે કઈ આદમી ક.ત્લ કરકે મેં તુમ્હેં યહાં ઉઠા લાયા હું. અબ યે બતાવ ત.બીઅ.ત કયસી હે? કુછ સુકૂન હૂવા? ઝરાભી કુવ્વત હોતો મેરે સહારેસે ચલો. કૂફા ક.રીબ હે વહાં કિસી ત.બીબકા ઇ.લાજ કીયા જાયગા ઓર ખુ.દાને ચાહાતો બહોત જલ્દ ઝખ્મ અચ્છે હો જાએંગે."

મોહમ્મદ બિન કા.સિમને પહેલેતો ઉસ શખ્સ કો હયરત સે દેખા, ફિર કેહને લગા "આપ આદમી નહી હેં, ફરિસ્તા હેં! ખુ.દાને આપકો ઇસ બેકસી કે વક્ત. મેરી મદદકો પહોંચા દીયા. આપ

મેરા હાથ પકડ કે મુજહે ઘોડેપર સવાર કરા દીજીયે મેં ચલા ચલુંગા. મગર શાને પર અયસા ઝખ્મ આયા હે કે દહના હાથ બિલકુલ બેકાબુહે. અગર યે કિસીતરાહ બાંધ દીયા જાતા તો અચ્છા હોતા." ઉસ શખ્સને અપના અ.મામા ઉતારા ઓર મોહમ્મદ બિન કાસિમકા શાના ખુ.બ કસકસ કે બાંધને લગા.

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—"આહ ! બડી તકલીફ હે ઓર ઇસ કસકે બાંધને મેં ઓર તકલીફ હોતી હે; મગર ઇસ તકલીફમેં મહોબ્બત કી બૂ આતી હે. અબ મુજહે યેભી બતાવકે આપ કોન શખ્.સ હે ?"

શખ્.સ—"આપ મુજહે નહીં જાનતે, ઓર અબ ચલીએ ફૂફેમેં ચલકે જબ ઇત્મીનાનસે બેઠુંગા ઉસવક્ત બતાઉંગા કે મેં કોન હું."

મોહમ્મદ બિન કાસિમ કો ઉસ શખ્.સ.ને ઘોડે પર સવાર કરા દીયા. ખુ.દ અપને ઘોડે પર સવાર હૂવા ઓર દોનોં આહિસ્તા આહિસ્તા રવાના હૂવે. કૂફે પહોંચ કે મોહમ્મદ બિન કાસિમને અપના ઇ.લાજ કીયા ઓર દોચાર હફ.તોંમેં અચ્છા હો ગયા. વો શખ્.સ ઇસ મુદ્દતમેં મોહમ્મદ બિન કાસિમહીકે પાસ રહા ઓર ઉસકે ઇ.લાજમેં અયસી સરગર્મી દિખાઈ કે આખિ.ર મોહમ્મદ બિન કાસિમસે સ.બ્ર ન હો સકા ઓર એક રોઝ ઇકરાર કરકે કેહને લગા "અબ મુજહમેં ઝિયાદા ઇન્તિઝારકી તાબ નહીં. ખુ.દા કે લીયે ઇસ તિલસ્સુમકો તોડીયે ઓર બતાઇયે કે આપ કોન શખ્.સ હેં. આપકા યે એહસાન અયસા નહીં હે કે ઝિંદગી મેં કિસી વક્ત ભી મેં ફરામોશ કર સકું."

શખ્.સ—"અપના હાલ કયા બયાન કરૂં ? મેં ભી એક મુસી-

બતઝદા શખ્સ હું, મેં નસ્લે અન્સાર સે હું ઓર અબ્દુલ્લાહ બિન અબુ અય્યુબ અન્સારી મેરે દાદા થે, હમ દો ભાઇ હેં; યૂસુફ ઓર યાઅકૂબ. યૂસુફ મેરા નામ હે ઓર યાઅકૂબ મેરા દૂસરા ભાઇ હે. મઆવિયા કે ઝમાનેમેં અબ્દુલ્લાહ બિન અબુ અય્યુબ અન્સારી કુસ્તુન્તુનીયા કી દીવારોં કે નીચે શહીદ હૂવે ઓર ઉન્કે બાઅદસે હમારે ખાનદાનપર તબાહી આગઇ. બાઅદ અાં હઝરત સલઅમ કે અન્સાર કે સાથ હમદર્દી કરનેવાલા કોઇ નહિં રહા થા ઓર અક્સર અન્સારકે ખાનદાન મદીના છોડ છોડકે દૂર દૂરકે મકામાતમેં આબાદ હો ગએ. મેરે વાલિદને કૂફેકી સુકૂનત અખતિયાર કી મગર યહાંભી અયસી તબાહી પડી કે મેરે ભાઇ યાઅકૂબ દસ બારા બરસ હૂવે પરેશાન હોકે ખુરાસાન ચલે ગયે. મુજહે ખબર નહીં કે અબતક વો ઝિંદા હેં યા ઇન્તિકાલ કર ગયે. મેં યહાં પડા હૂવા હું ઓર નહીં માઅલૂમ કે ક્યા અંજામ હોગા. અકસર ઘબરાકે શહેરસે બાહિર નિકલ જાતા હું ઓર દો દો તીન તીન રોઝતક સેહરાઓંમેં મારા મારા ફિરતા હું. ઉસ રોઝ ભી ઉસી વેહશતમેં નિકલ આયાથા કે મત્તિફાક ન આપસે મુલાકાત હૂઇ. રસૂલે મકબૂલ સલઅમકી દુઆસે ખુદાને હમલોગોંમેં હમદર્દીકા માદદા ઝિયાદા પેદા કર દીયા હે ઓ ઇસી વજહસે આપકી બેકસી ઓર મઝલૂમીયતપર મુજહે તરસ આ ગયા."

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—"અફસોસ ! આપ અયસે જલીલુલકદ્ર ખાનદાનકી યાદગાર હેં ઓર ખલીફએ વલીદકો અયસી બેપરવાઇ હે ? અગર આપ ઇજાઝત દેં તો મેં ખુદ આપકો ખલીફએ વલીદકે દરબારમેં લેચલું ઓર વાઅદા કરતા હું કે ઇન્શાઅલ્લાહ ફોરન આપકો કોઇ મોઅઝઝિઝ ઓહદા મિલ જાયગા."

યૂસુફ—" નહિં, મેં ઇન બનુ ઉમઇયા કે ખા.નદાન વાલોં કે સામને અપની કોઈ આરઝૂ ન લે જાઉંગા."

મોહમ્મદ બિન કા.સિમ—" અચ્છાતો ચલીયે અપને ભાઇ હજ્જાજ વાલીએ બસરાસે મિલા દું. વો ભી આપકે સાથ કોઈ ન કોઇ મરાઆ.ત ઝુરૂર કરેંગે."

યૂસુફ—" મઆ.ફ કીજીયે. હજ્જાજ કે મઝાલિમ દુનિયા ભરમેં મશહુર હેં. મેં અયસે ઝાલિમ શખ્.સસે. ભી કિસી રિઆ.યતકા ઉમ્મીદ-વાર ન હોઉંગા. ઝાલિમકે હાથસે કોઇ ફઇયાઝી કરાના ગોયા ઉસ્કી હમદર્દી કરના હે; હાલાં કે વો કિસી હમદર્દી કે કા.બિલ નહીં."

મોહમ્મદ બિન કા.સિમ—" ફિર કયા કીયા જાય ?"

યૂસુફ—" કુછ નહીં, મુજહે મેરી કિ.સ્મતહી પર છોડ દીજીયે અબ ખુદાને આપકો સે.હત મરહમત ફરમાઈ. મેં ભી રૂખ્.સ.ત હોતા હું."

મોહમ્મદ બિન કા.સિમ—" યે તો ન હોગા. અપને ઇત્ને બડે દોસ્તકો હાથસે ખો દેના ઈન્સાનીયત કે ખિ.લાફ. હે. આપ કિસીકે પાસ ન જાઇયે, બસ, આપ મેરેહી હમરાહ રહીયે. જો હાલત મેરા હોગી વોહી આપકી હોગી."

યૂસુફ—" યે ભી હ.મીયત કે ખિ.લાફ. હે કે અપના બાર આપકે સર ડાલું અબ આપ મુજહે રૂખ્.સ.તહી કર દીજીયે."

મોહમ્મદ બિન કા.સિમ—" યે કિસી તરાહ નહીં મુમકિનહે ! અબ આપકા દામન ઝિંદગી ભર ન છોડુંગા, આપકે ઔર આપકે તમામ ખા.નદાનકે મસા.રિફકા મેં મુતકફ્ફિ.લ રહૂંગા."

યૂસુફ—" મેં ઝિયાદા ઇસ.રાર નહીં કર સકતા, મગર ઈસકી કોઇ ઝુરૂરત નહીં. એક સિતમઝદા શખ્.સ.કા બાર અપને સર લે લેના ખિ.લાફે. મસ.લહત હે."

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—" જો કુછ હો અબ આપ યહીં રહીયે. "

ઇસ્કે બાઅ્‌દસે યૂસુફ મોહમ્મદ બિન કા.સિમ કે હમરાહ રેહને લગા ઔર ઉસને અયસે અયસે વ.ફાદારી કે બરતાવ કીયે કે મોહમ્મદ બિન કા.સિમ ઉસ્કા આ.શિક હો ગયા. મોહમ્મદ બિન કાસિમ ભી એક સખ્ત. તબીઅતકા શખ્સ. થા ઔર હજ્જાજ કી દુરસ્ત મિઝાજીયોંકી એક ઝલક ઉસ્કે અત.વારસે ભી ઝાહિર હોતી થી બાવુજૂદ ઇન સબ બાતોં કે વો યૂસુફકા નિહાયત અદબ માનતા થા ઔર શાયદ કભી કિસી બાતમેં ઉસને યૂસુફ કી મુખા.લિફત નહીંકી.

આખિ.ર મોહમ્મદ બિન કા.સિમ હિ. સ. ૮૯ મેં વાલીયે સિંધ મુકર્રર હોકે આયા ઔર યૂસુફકો અપને સાથ લેતા આયા. હિંદોસ્તાનમેં જો ફુતૂહાત મોહમ્મદ બિન કા.સિમ કો ન.સીબ હુઇં ઉન્મેં ઝિયાદા હિસ્સા યૂસુફકી બહાદુરીયોંકા થા. યૂસુફ.ને હર મેદાનમેં ઔર હર શહેરપર બહાદુરીકે જૌહર દિખાયે ઔર મોહમ્મદ બિન કા.સિમકો ઔર ઝિયાદા અપના મમ્નૂને એહસાન બના લીયા. યૂસુફ અપની બીબી ઔર બચ્ચોંકો ભી હમરાહ લેતા આયાથા ઔર હિંદોસ્તાનમેં ઉસને મુસાફિ.રકી તરાહ નહિ બલ્કે એક મુકી.મ શખ્.સકી તરાહ સુકૂનત ઇખ્તિયાર કીથી, યૂસુફ હિ. સ. ૯૬ મેં કઇ ઔલાદેં છોડકે મર ગયા ઔર ઉસ્કે દોહીએક બરસકે બા.અદ સુલેમાન બિન .અબ્દુલમલિક દમિશ્ક.મેં તખ્તે ખિલાફતપર બેઠા ઔર .ખલીફા હોતેહી ઉસને મોહમ્મદ બિન .કાસિમકો ઓહદએ ગવર્નરીએ સિંધસે માઅઝૂલ કરકે યઝીદ બિનઅબી કબ્શા. સકસકીકો ઉસ્કી જગે મુઅય્યન કીયા. યઝીદને સિંધમેં આતેહી મોહમ્મદ બિન .કાસિમકો મુકય્યદ કરલીયા. મોહમ્મદ બિન .કાસિમ અપની ગિરફતારીકે ઝમાનેમેં યૂસુફકો

યાદ કરકે અકસર રોયા કરતાં થા. ઇસ ઝમાને કે બા.અદ જબ સિંધમેં ઇસલામી કુવ્વત ટૂટ ગઇ, કઇ મુસલમાન .ખાનદાન સિંધમેં આબાદથે; ઉન્હી .ખાનદાનોંમેં યૂસુફ અન્સા.રીકા ખાનદાનભીથા. ઉન લોગોંને દેખાકે અબ સિંધકી સુકૂનતમેં રોઝ કિસીનકિસી આફતમેં મુબ્તિલા હો જાના પડતાહે ઓર ન યે બન પડતાહે કે કિસીતરાહ છુપકે ભાગ જાએ, ઇસલીયે કે સિંધકે સવાહિલ ઇસ્લામી જહાઝોંસે ખાલી હો ગએ થે ઓર ઇજાઝત નથી કે કોઇ મુસલમાનકા જહાઝ બંદર-ગાહોંકે .કરીબ લંગરઅંદાઝ હો સકે. આખિર યૂસુફકે બેટોંને શિમાલકી તરફ સફર કીયા ઓર સિંધકી શિમાલી સરહદપર જહાંસે જેસલમેરકા રેગસ્તાન શુરૂઅ હુવાહે, દામને કોહમેં એક છોટાસા ગાંવ અપની સુકૂનત કે લીયે ઇખ્તિયાર કીયા. ઉસ ગાંવ કે નીચે દરીયાએ અટક મોજેં લેતા હુવા બેહ રહાથા ઓર મશ.રિકી રેગસ્તાન પનાહ-ગુઝીનોંસે અપને દામનમેં છુપા લેનેકા વા.અદા કરતા થા. અગર્ચે આખિરમેં ઉન લોગોંકો હરતરફ દુશ્મનોંહીકી સૂરતેં નઝર આતીથી મગર ઉન લોગોંને અપની હિફાઝતમેં કોઇ દકીકા નહીં ઉઠા રખ્ખા ઓર જો કોઇ ગિરોહ ઉન્કે મુકાબિલેકો આયા ઉન્હોંને ઉસ્કો ઝક દેદી. બારહા રાજપૂતાના ઓર સિંધ કે રાજાઓંકી તરફસે સો દોસો જવાનોંકે ગિરોહ આયે ઓર ખુદહી ઉસ અનસારી ખાનદાનસે શિકસ્ત ખાકે વાપિસ ગએ. દોએક દફ.આ અયસાભી હૂવાકે ઉન અઝલા.એકે રાજાઓંને કોશિશ કીકે હિંદોસ્તાનમેં ઉસ ઇસ્લામી .ખાન-દાનકો બિલકુલ તબાહ કરડાલેં ઓર દો તીન હઝાર સવારોંકી ફોજ ઉન્કે મુકાબિલેકો રવાના કીગઇ લેકિન અયસે અયસે મો.કેઅપર ઉન્હોંને અપને ઘરોંકો છોડ દીયા ઓર મએ એહલો .અયાલકે યાતો દરીયાએ અટક કે પાર ઉતરકે ઉન પહાડોંમેં છુપ રહે જો હિંદોસ્તા-

નેકો બલુચિસ્તાનસે જુદા કરતેહેં. યા ઝિયાદા દૂર જાનેકી ઝુરૂરત ન સૂઇતો રાજપૂતાનાહીકે રેગસ્તાનોંમે નિકલ ગએ.

જીન દિનોં મુસલમાનોંને હિંદોસ્તાનપર દોબારા ચઢાઇકી ઓર જયપાલકો ફાશ શિકસ્તેં દૂઇં, ઉન દિનોં તમામ હિંદોસ્તાનમેં અદાવતે ઇસ્લામકા એક તાઝા જોશ પૈદા હો ગયાથા. ઇસ .ખાન્દાનકો ઇસ .આખ઼િર ઝમાનેમેં અપની હિફાઝત ઝિયાદા દુસ્વાર હો ગઇથી. અબ યે ખાન્દાનભી વસી.અ હોગયાથા (૭૦) સત્તર, (૮૦) અસ્સી મર્દ ઓર અસ્સી કે .કરીબ ઓરતેંથીં જો એક ખાનાબદોશીકી હેસીયતસે રહા કરતીથીં. સુખુફતગીનકે એહેદમેં ઇસ તમામ .ખાનદાનકા સરગિરોહ મોહમ્મદ બિન .સાલેહ નામી એક મુઅમ્મિર શ.ખ્સ થા. મોહમ્મદ બિન સાલેહકી ઉમર અસ્સી બરસસેભી કુછ તજાવુઝ કર ગઇથી ઓર ઇસી વજેહસે વો બુઝુર્ગે ખાનદાન માના જાતાથા. .ખુદાને ઇબ્ને .સાલેહકી ઓલાદમેંભી બરકત દીથી. આઠ બેટે, તીસ પોતેથે: જીનકી જુરઅતસે ઉસ્કે .ખાન્દાનકી બડી ત.કવીઅતથી. યુંતો મોહમ્મદ બિન સાલેહકે સભી લડકે ખાનદાનમેં હરદિલ અઝીઝથે, મગર તીસરા લડકા કાસિમ જીસ્કી ઉમ્ર તકરીબન ચાલીસ બરસકી હોગી ઇસલીયે ઝિયાદા વકઅતકી નિગાહસે દેખા જાતાથા કે અવ્વલતો ખુદ લિયાકત ઓર ખુલ્ક વ મુરવ્વતમેં યકતાથા, દૂસરે ખુદાને ઉસ્કી ઓલાદકો ઇલ્મ વ ફઝલ સિપેહગીરી, હુસ્નો જમાલ તમામ બાતોંમેં બેમિસ્લ પેદા કીયાથા. મોહમ્મદ બિન .સાલેહને દેખાકે હિંદૂ રાજાઓંકે દિલમેં આતિશે તઅસ્સુબ ભડક રહી હે ઓર અબ નહીં મુમ્કિન કે હમારા ખાનદાન દરીયાએ અટક કે કનારે ઇત્મીનાનસે રેહ સકે. એક તરફ તો સિંધકી ફોજેં ઉમંડતી ચલી આતીહેં ઓર દુસરી તરફ રાજપૂતાના કે રાજાઓને અપને સવારોંકો હમારેહી મસ્કનકે કરીબ ફરાહમ કીયાહે.

ઇસ અમ્રને ઉસ્કો તશવીશમેં ડાલ દીયા એક શબાના રોઝ વો ઈસી ફિક્રમેં ગલ્તાન વ પેચાન રહા. દૂસરે દિન સુબ્હ તડકે અપને ખાનદાન કે કુલ લોગોંકો ફરાહમ. કીયા ઓર સબકી તરફ ખિતાબ કરકે કેહને લગા:—

"આપ સબ સાહેબોંકો મા.અલૂમ હોકે ઈસવ.કત જીસ્તરહ બના હમને યહાં ઝિંદગી બસરકી મગર અબ જહાંતક ખયાલ કીયા જાતાહે દુશ્વારીહી દુશ્વારી નઝર આતીહે. યહાંકા આસ્માન, યહાંકી ઝમીન, યે દરીયા ઓર યે પહાડ હત્તા કે યહાંકી આબોહવા જીસ ચીઝકો હમ દેખતે હેં અપના દુશ્મનહી પાતેહેં. મુસલમાનોંકી ફુતૂહાત એક દિન હમકો મુત્મઇન કરદેંગી મગર ઇસવક્તકા કયા ઇલાજહે ? અગર હમ યુંહી ગફ્લતમેં પડે રહે તો યકીન જાની યે કેયે હિંદૂ સવાર હમે બડી બેઈઝઝતીયોંકે સાથ કત્લ કરેંગે. મેં કલસે ઇસીફિક્રમેં હું. આખિર આજ મઝબૂત રહો કે આપકો તકલીફ દીહે કે આપભી ઇસ અમ્રમેં ગોર કીજીયે."

યે તકરાર સુનકે ચાર પાંચ નવજવાન જો આઝાદાના જિંદગી બસર કરતે રહેથે, ચિલ્લા ઉઠ્ઠે "કુછ પરવા નહીં ! સબ ચીઝેં દુશ્મન હેં તો ખુદા મહેરબાન હે. હમ કસમ ખાકે કેહતેહેં કે અગર કિસીનેભી હમારી તરફ કસ્દ કીયા તો યેહી તીરોકમાન જીસસે હમ રોઝ શિકાર ખેલા કરતેહેં, ઉસ્કોભી હમારા શિકાર બનાદેંગે."

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—"તુમ્હારી શુજાઅતસે મેં ઇન્કાર નહીં કરસકતા, મગર આદમી સલ્તનતકા મુકાબિલા નહીં કર સકતે."

એક સિનરસીદા શખ્સને કહા "બેશક, આપકી રાય ઠીકહે. મેરે નઝદીકતો હમેં ઈસ મોકેઅ પરભી વોહી કારરવાઇ કરના ચાહીયે

જો અકસર કરતે રહેહેં મ.ગરિબી પહાડ ઓર બલુચિસ્તાન કે સં-ગિસ્તાની .દરે હમારે .કદીમ દોસ્ત હેં ઓર ઉન્હોંને બારહા હમકો અપને દામનમેં છુપાયાહે. ચલીયે હમ સબ અપને .ખાનદાન કે સાથ મ.ગરિબકી તરફ કૂચ કરેં. અગર રાસ્તેમેં કિસીને મુઝાહિમત કીતો ઇન નવજવાનોંકી શુજાઅત મદદ કરેગી ઓર અગર બે ખોફો ખ.તર નિકલ ગયે તો સમઝેંગેકે હમ બૂઢોંકી તજુર્બાકારી કામ આઈ."

ઇસી રાયપર સબને .અમલ કીયા. દિનભર તૈયારીયાં હોતી રહી ઓર શામકો કૂચ કર દીયા. યે લોગ મ.એ માલ વ અસ્બાબ ઓર એહલો.અયાલ કે રવાના હૂવે. રાતભર ચલકે સુબ્હકો એક સેહરામેં નમાઝ પઢી ઓર ઠહેર ગયે કે શામકો ફિર રવાના હોંગે. નવજવાન તીર કમાન લેકે ગયે ઓર બહોત કુછ શિકાર માર લાયે જીસકો સબોંને શુક્ર કરકે ખાયા ઓર ઝોહોરકી નમાઝ પઢી. ઝોહોર કે બા.અદ મોહમ્મદ બિન .સાલેહકા હોનહાર બેટા કાસિમ બિન મોહ-મ્મદ જીસકે હુસ્નોજમાલ ઓર ઇલ્મ વ.ફ.જલકા ખાનદાન ભરમેં શોહરાથા, અપને ચંદ એહબાબકે સાથ ફિર શિકારકે લીયે રવાના હૂવા. ઉસે વાપિસ આનેમેં બહોત દેર હૂઇ. નમાઝે અસ્રકા વ.ક્ત આ.ખિર હો ચલા ઓર મોહમ્મદ બિન .સાલેહ મજબૂર હૂવા કે નમાઝે અસ્ર બજમા.અત અદા કરનેમેં ઉન લોગોંકા ઇન્તિઝાર ન કરે. આ.ખિર યે લોગ નમાઝ પઢને લગે. અભી દો રક.અતેં પઢીથી કે નાગહાં એક હંગામા ઓર શોરો .ગુલકી આવાઝેં કાનમેં આઈ. ઉસ હંગામેમેં યૂનસ બિન મોહમ્મદ ઓર ઉસકે હમ.રાહીયોંકી આવાઝેંથીં ઓર એસી વેહશતનાક શોર .ગુલકી સદાએંથીં કે ઉન લોગોંકો .ઇબાદતે ઇલાહીમેં અગર પૂરા લુ.ત્ફ ન આતા હોતા તો બેશક નીય્યતેં તોડ દેતે. ઇમામને જલ્દ જલ્દ નમાઝ અદાકી ઓર

સલામ ફેરતેહી સબ લોગ ઉઠ ખડે હૂવે. હર શખ્સને અપની તલ-
વાર હાથમેં લી ઓર શોરો.ગુલકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા. અબ-
માઅલૂમ હૂવા કે યૂનુસ બિન મોહમ્મદ ઓર ઉસ્કે હમરાહી રાજ-
પૂતોં કે એક ગિરોહ સે મુ.કાબિલા કર રહે હેં. ઉસ ગિરોહમેં
પચાસ કે .કરીબ રાજપૂત થે જો ઘોડોંપર સવાર થે ઓર અસ-
લહાસે લદે હૂવે થે. બા.કી મુસલમાનોંનેભી હમ્લા કર દીયા ઓર
થોડી દેરકે લીયે નિહાયત તેઝીસે તલવારેં ચલને લગીં. યૂનુસ પેહલેહી
નિહાયત શુજા.અતસે મુ.કાબિલા કર રહાથા. જબ ઉસ્કી કુમકકો
સબ મુસલમાન પહોંચ ગએ, ઉસ્ને ઝોરસે એક હમ્લા કીયા ઓર
રાજપૂતોંકે ગિરોહપર દોચાર બાર અપની નેઝાબાઝીકીકે સબકો મુન્ત-
શિર કર દીયા. રાજપૂતોંકા મુન્તશિર હોનાથા કે હરતરફસે ઉનપર
મુસલમાનોંને યૂરિશ કરદી ઓર દોહીતીન ઘંટેમેં રાજપૂત સવારોંમેં
બહોતહી કમ ઝિંદાથે, બા.કી સબ .કત્લ હો ચુકેથે.

ઇસ અન્સા.રી ખાનદાનકે લોગ જીસવ.કત રાજપૂતોંકા ઝોર તોડ
ચુકે ઓર ચંદ બાકીમાન્દા લોગોંકો ઘેરે હૂવે થે ઉસવ.ક્ત દેખાકે
એક નવજવાન શ.ખ્.સ નિહાયત જુરઅત ઓર શુજા.અતસે બઢતા
હે ઓર હર હમ્લેમેં સિપાહીયાના ઉસૂલ કે જોહર દિખાકે દોએક
રાજપૂતોંકો ઝુરૂર .કત્લ કર ડાલતા હે. ઉસ્કી બેનઝીર શુજા.અતને
સબકો અપની તરફ મુતવજ્જેહ કર લીયા મગર અબ ઉન લોગોંકો
ઓર હયરત હૂઇ જબ દેખાકે વો શ.ખ્.સ ઉન્કા કોઈ .અઝીઝ વ
.કરીબ નહિં હે. યે .ખયાલાત મોહમ્મદ બિન .સાલેહકે ગિરોહમેંસે
હર શ.ખ્.સ કે દિલમેં બસે હૂવે થે. સભોંને લડાઇકી તરફસે .ખયાલાત
ફેરલીયે થે ઓર આંખેં ફાડફાડકે દેખતે થે કે યે કોન શ.ખ્.સ હે? યે
સબ લોગ ઇસી હયરતમેં રહે ઓર ઉસ નવજવાનને જીસ.કદર

રાજપૂત બાકી રેહ ગયે થે સબકા કામ તમામ કર દીયા.

નસ્લે અનસારકા .કબીલા ઉસીતર્હ હલ્કા બાંધે રહાં ઓર વો નવજવાન સબ રાજપૂતોંકો .કત્લ કરકે લાશોંકે અંબારકે .કરીબ બેઠકર સસ્તાને લગા. કુછ ઝમાના યુંભી ગુઝરા કે લોગ ઉસે ઇસ્તે-.અજાબકી નિગાહોંસે દેખ રહે થે ઓર વો સર ઝુકાએ હૂવે ઝમીન પર બેઠા થા.

આ.ખિર કાસિમ બિન મોહમ્મદને અપને બાપ મોહમ્મદ બિન સાલેહકે .કરીબ જાકે બ અદબ અર્ઝ કીયાકે "અગર આપ ઇજાઝત દેં તો મેં બઢકે દરીયા.ફ્ત કરૂં કે યે કોન શ.ખ્.સ હે ઓર કયુંકર યહાં આ ગયા."

મોહમ્મદ બિન .સાલેહ—"બેશક દરીયાફ્ત કરના ચાહીયે, ય.કીનન યે કોઇ મુસલ્લમાન નવજવાન હે. .ખુદા જાને કિસ્તરાહ ઇસ કુફ્રિસ્તાનમેં પહોંચ ગયા. .કદીમ રસ્મે .અરબ ઓર અપને મુ.કદ્દસ દીન ઓર ખા.સ્.સતન અપને આબા વ અજદાદ અનસારકે રસૂમકે બમુજિબ હમારા .ફર્ઝ હે કે ઇસ .ગુર્બતઝદા મુસલમાનકો અપના મેહમાન બનાએં. યે અયસે વ.ક્તમેં હમેં નઝર આયા હે કે લડભિ-ડકર કિસી તરફ ચલા જાતા તો હમ સબકો ય.કીન હો જાતા કે .ખુદાને હમારી મદદકે વાસ્તે કોઇ .ફરિશ્તા ભેજાથા."

યૂનુસ બિન મોહમ્મદ નવજવાનકે .કરીબ ગયા ઓર બઆવાઝ બલંદ કહા "અસ્સલામુન અલેયક" જવાબમેં નવજવાનને "વ.અ-લયકુમુસ્સલામ" કહા ઓર હયરતઝદા હો કે ઉન સબકો દેખને લગા. યૂનુસને હાથ બઢાકે મુસા.ફહા કીયા ઓર પૂછા "આપ કોન હેં ઓર યહાં કયુંકર આય?"

નવ જવાન—"મેં સુલ્તાન મેહમૂદ .ગઝનવીકી .ફોજકા એક

સિપાહી હૂ. અગર્ચે ખુદાને હરતરાહ મુજહે ઇન કાફિરોંપર ફત્હયાબ કીયા, મગર તકદીર ખિલાફથી કે ફત્હ વ નુસરતકે બાઅદ મેં ઇન કાફિરોંકે હાથમેં ગિરફતાર હો ગયા. યે સબ મુજહે શાયદ મુલ્કે સિંધમેં લીયે જાતે થે. ખુદાકો મેરી બેકસીપર તરસ આ ગયા કે આપ લોગોંને નજાત દિલવાઇ. જબ હિંદૂ સિપાહી થોડેસે રેહ ગયે ઉસવક્ત મુજહે મોકુઅ મિલા ઔર મેને એક મકતૂલ હિંદૂકી તલવાર ઉઠાલી ઔર બાકીમાન્દા લોગોંસે લડને લગા મુજહે સબસે ઝિયાદા યે ખયાલ મુતહય્યુર કીયે હૂવે થા કે ખુદાને આપકો યહાં ક્યુંકર પહોંચા દીયા."

યૂનુસ બિન મોહમ્મદ—"હમ લોગ એક મુદ્દતસે ઇસ સરઝમીન મેં મુકીમ હેં. ખુલફાએ બનુ ઉમઇયા કે ઓહોદ મેં જબ દોબારા સિંધપર ફોજકશી કીગઇ થી ઉસ ઝમાનેમેં હમારા ખાનદાન યહાં આયાથા. સો બરસ કે બાઅદ મુસલમાનોંકા ઝોર ટૂટ ગયા ઔર હમ લોગોંને આબાદી છોડકે સેહરાઇ મકામ મેં સુકૂનત ઇખ્તિયાર કી. સિર્ફ અપની ખાનદાની કુવ્વતસે દરીયાએ સિંધ કે કનારે હમ આઝાદી કે સાથ રહાકીએ. અબ ઇન દીનોંમેં સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજકશીને જોશો ખરોશ પેદા કીયા ઉસકી વજેહસે સેહરાકી સુકૂનતભી દુશ્વાર માઅલુમ હુઇ. અબ કસ્દ હે કે સરઝમીને હિંદ છોડકર મગરિબ કી તરફ બલુચિસ્તાનકે પહાડોં મેં કુછ દિનોં રહેં. જબ ખુદાકો મંઝુર હોગા ફિર ચલે આએંગે."

યે જવાબ સુનતેહી નવજવાન ઉઠા ઔર યૂનુસ કે લિપટ ગયા ઔર સબ લોગ નવજવાનસે મિલે ઔર અપની ફરદોગાહમેં લે ગએ. બુઝુર્ગે કોમ મોહમ્મદ બિન સાલેહને નવજવાન કો ખાસ અપના મેહમાન બનાયા ઔર સુલ્તાન મેહમુદ ગઝનવી કે હાલાત દરીયાફ્ત કરને લગા."

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—"સુલ્તાનકા ક્યા ઇરાદા હે? ક્યા વો તમામ હિંદોસ્તાનપર ફોજકશી કરેંગે?"

નવજવાન—"હાં, ઇરાદા તો યેહી હે મગર ઈસ સાલ ગાલિબન વો ગઝની કો વાપિસ જાએંગે ઓર ઇસ સફરમેં વો આગે બઢનેકે ઇરાદેસે આએભી નથે, ક્યુંકે બજેરામ જો મગરિબી હિંદકા એક રાજાથા ઉસને દિલ્લીકે રાજાસે ભી બગાવત કી ઓર સુલ્તાન કે મકાબિલે પરભી આમાદા હો ગયા. સિર્ફ ઉસ્કો સઝા દેને કે લીયે ઈસ દફઅ સુલ્તાનને હિંદોસ્તાનકા સફર કીયા થા."

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—"ફિર બજેરામકા કયા અંજામ હૂવા?"

નવજવાન—"વોહી જો સુલ્તાન ચાહતે થે. પેહલીહી લડાઇમેં બજેરામ શિકસ્ત ખાકે ભાગા. ઉસ્કે તઅકકુબકે લીયે સુલ્તાનને પાનસો સવારોં કે સાથ મુજહે રવાના કીયા. મેંને એક મયદાનમેં ઉન લોગોંકો પાલીયા ઓર કુલ નફરીન કો જો મુકાબિલે પર આમાદા હો ગએથે મુન્તશિર કર દીયા. હમારે સવારોંકી તલવારોંસે જો લોગ બચ રહે ઉન્હોંને ફિર રાહે ફરાર ઇખ્તિયાર કી ઓર મેંને તને તનહા ઉન્કા તઅકકુબ કીયા. અપની ફોજસે દૂર નિકલ આયાથા કે ઇત્તેફાકન એક ઘાટીમેં મેરે ઘોડેને ઠોકર લી ઓર મેં ઇસ ઝોરસે ગિરા કે તલવાર હાથસે છુટ ગઇ ઓર કઇ જગે બદન છિલ ગયા. ઈસપર તુર્રા યે હુવા કે હનોઝ બખૂબી સંભલને ન પાયાથા કે ચંદ હિંદૂ સવારોને આકે બાંધ લીયા ઓર જુનૂબકી તરફ રવાના હુવે. આગે બઢકે ઉનકે ઓર ભાગે હુવે સવાર મિલ ગએ ઓર તદરીજન ચાલીસ પચાસ સવારોંકા ગિરોહ હોં ગયા, મગર બજેરામ ખુદ નથા ખુદા જાને કહીં ભાગ ગયા યા મેરે સવારોં

કે હાથમેં ગિરફતાર હો ગયા, ઔર ઇસ ઉમ્મીદમેં કે રાજા અજેરામ ભી અપને ઇરાદે કે મુવાફિક મુઝકે સિંધ પહોંચેગા મુજકે ઝિંદા સાથ લે ચલકે વહાં પહોંચકે મુજહે ઉસ્કી ખિદમતમેં પેશ કરેંગે. લેકિન અભી મેરી ઝિંદગી બાકી થી કે રાસ્તેમેં આપ લોગ મિલે ઔર ખુદાને મુજકે ઇન ઝાલિમોં કે હાથસે નજાત દિલવાઇ."

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—"જલ્લેશાનહુ ! કયા તકદીરી મઆમિલાતહેં કહાં સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી, કહાં આપ, કહાં અજેરામ, ઔર કહાં હમ લોગ ! વાકઇ યે સરાસર હમારી ખુશનસીબીથી. આપકે ઝરીએસે હમેં સુલ્તાનકી ખિદમતમેં સુરખુરૂઇ હાસિલ હોગી ઇસ કુફ્રસ્તાનમેં હમ ઔર કયા ખિદમત કર સકતે થે, સિવા ઇસકે કે આપકો લેકે ઉનકી ખિદમતમેં હાઝિર હોંગે. હાં, આપકા ઇસ્મે શરીફ કયા હે ?"

નવજવાન—"મુજહે મનસૂર કેહતેહેં અબ આપ અપને દિલમેં તશવીશ ન કરેં વો ઝમાના આ ગયા કે ઇસ્લામી ફરેરા હિંદોસ્તાન કે સબ્ઝાઝારોંપર ઉડે ઔર હમારે સુલ્તાનકો જીસવક્ત આપકે હાલાત માઅલૂમ હોંગે, વો આપકી બડી તાઅઝીમ કરેંગે ઔર આપકી ઉન તમામ ગુઝિશતા મસાઇબકા સિલા આપકો સુલ્તાનકે હાથોં મિલ જાયગા."

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—"દેખીયે સુલ્તાન કે દરબારમેં હમારી કબતક રસાઇ હોતીહે !".

મનસૂર—"બહોત જલ્દ, મેં ઉન્કી ખિદમતમેં પહોંચ જાયા ચાહૂં."

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—"ઇન્શાઅલ્લાહ."

તીસરા બાબ.

આગાઝે ઈશ્ક.

મન અઝ આં હુસ્ન રોઝ અફ્ઝૂં કે યૂસુફ દાસ્ત દાનિસ્તમ;
કે ઈશ્ક. અઝ પરદએ અ.સ.મત બરૂં આરદ ઝુલીખા.રા.

પિછલી રાત હે ઓર તારે આસ્માનકા દોરા નિહાયતહી ખ.મોશી કે સાથ તે કર રહેહેં. હવાએ સુબ્હકે ઇબ્તિદાઈ જહોંકે આએ હૂવે હેં ઓર બઝમે ફૂલકકે ચરાગ જહુલમુલાને લગે હેં. ઇબ્તિદાએ શબકે ઉન જાગને વાલોંપર નીંદકા ખુમાર ઝયાદા ગા.લિબ હે જો કલ એક સખ્ત. લડાઇ ફતહ કરકે થકે હુવે બિસ્તરોં પર આએ થે. એક લકો.દક. મેદાન હે જીસકે મગ.રિબી કોનોં કો બલુચિસ્તાન કે પહાડ દબાય હુવે હેં. યાતો પિછલી કી ચાંદની ઉન મુસલસિલ પહાડીયોં કો બડે બડે ખ.યમેં સાબિત કર રહી હે, યા વો ચંદ અસલી ખ.યમે હેં વસ્તે. સેહરામેં કરીબ નસ.બ હેં. ઉન ખયમોં કે ગિર્દ કુછ લોગ તો નંગી તલવારેં હાથોંમેં લીયે ટહેલ ટહેલ કે પેહરા દેરહેહેં; બાકી સબપર પિછલી રાતકા જાદૂ ચલ ગયા હે ઓર એહોશો હવાસ હરચહાર તરફ પડે ખર્રાંટે લે રહે હેં. માહતાબ આસ્માનકા પૂરા દોરા કર ગયા હે ઓર મગ.રિબ કી તરફ ઈસ કદ.ર જહુક પડા હે કે એક ક.રીબકી પહાડી જો સરેશામહીસે મુન્તઝિરાના વઝ.અ મેં સર ઉઠાએ હુવેથી અબ ઉસકા ગોરા મૂંહ ચુમાહી ચાહતીહે. ઈસ આખિ.ર શબકે ચાંદકી શિઆ.એં. પહાડી કે મશરિકી પેહલૂસે ઉતરતી હુઇ આઇ હેં ઓર રેગસ્તાની નન્હે નન્હે ઝર્રોં કે આઇનોંમેં માહતાબ કી છોટી છોટી તસ્વીરેં દેખતી હુઈ ઓર ગોયા સેહરામેં જવાહિરાતકા ફર્શ બિછાતી હુઇ ખ.યમોંકે નીચે પહોંચી હેં.

ઇન શઆ.ઓં.ને કઇ ખ.યમેજી તે કર લીયે હેં ઓર એક દરમિયાની ખ.યમે કે વસીઅ. સે.હેનમેં પહોંચી હેં ઓર કિસી હુર-વશ કે ચેહેરેપર કુછ ઇસ કશિશ ઓર જઝબસે પહોંચ રહી હેં કે માઅ.લુમ હોતા હે વો નાઝનીન તો મેહવે ખ્વા.બ હે ઓર યે શિઆ.એં ઇસ ગ.ફ.લતકે આ.લમમેં ઉસ્કે ચેહેરેકા નૂર છુડા છુડાકે માહતાબ કો દે આતી હેં. સે.હેનકે ગિર્દ એક ક.નાત ખિચી હુઇ હે ઓર માહતાબકી રોશની ઉસ ક.નાતકો ફાંદફાંદ કે આતી હે ઓર ગુસ્તાખી.યાં કરતી હે. ઉસ પરીજમાલકે મદહોશાના ખ્વા.બમેં કુછ અયસી અદાએં નિકલતી હેં કે માહતાબ હી નહિં બલ્કે માઅ.લુમ હોતા હે આસમાન કે સબ તારે ઉસ્કે જમાલે જહાંઆરાકો આંખ ફાડફાડકે દેખ રહેહેં. ચાદર જો નાઝુકબદનકી પરદાદારી કર-રહીથી બેતકલ્લુફીકી કરવટોંમેં જાબજાસે સરક ગઇ હે જીસકી જગે સિયાહ ઝુલ્ફેં હુસ્ન કી પરદાપોશી કરને કો બઠી હેં ઓર પેશાની ઓર રૂખ્સારોંપર બિખર ગઇ હેં. મગર ઝુલ્ફોંકે સિયાહ જાલમેંસે હુસ્નકી જો શિઆ.એં નિકલતી હેં ઉન્હોંને એક ઓર આ.લમે હુસ્ન પૈદા કર દીયાહે જીસસે માહતાબકો કસબેનૂરકા પૂરા મોકા.અ. મિલ રહા હે. શિઆ.એં તો દેરસે શોખી.યાં કર રહીથીં અબ નસીમે સેહેર કે જહોંકોંને આઆકે ઝુલ્ફોંકો ઉલટના પલટના શુરૂઅ. કર દીયા હે. વો ચાદર જો નાઝુક જીસ્મકો છુપાય હુવેથી અબ નસીમને ઉસકે આંચલકોભી ઉલટ દીયા.

આખિ.ર ચાંદ કી શિઆ.ઓં. ઓર નસીમ કી દસ્તદરાઝીયોંને ઉસે જગા દીયા. યકબયક આંખ ખુલ ગઇ ઓર માહતાબ જેસે ઘૂરને વાલેકો સામને દેખકે વો શરમાઇ ઓર મૂંહ બંદ કરલીયા કે ફિર નીંદ આજાય. રાતભર મેહવે ખ.વાબ રેહને બાઅ.દ આંખ

ખુલીથી, અબ નીંદ કહાં? કુછ દેરતો ઉ.લજ્હ કે કરવટેં બદલીં· આખિ.ર ઘભરાકર ફિર મૂંહ ખોલા ઔર કિસી પાસ લેટને વાલીં કી તરફ દેખકર પુકારને લગી "લયલા ! લયલા !" મગર કોઇ જવાબ ન મિલા. ફિર ઝોરસે આવાઝ દી ઔર ચિલ્લા કે કહા "લયલા ! ઉઠો ! દેખો મેં એકલી ઘબરા રહી હું." જો ઔરતેં આસપાસ સોરહીથીં ઉનમેંસે એકને દો ચાર કરવટેં બદલીં ઔર એક દફ.અ ઝોરસે સાંસ લેલેકે કેહને લગી "કયા હે?"

નાઝનીન—"ઝરા જાગો, મેરી આંખ ખુલ ગઈ ઔર દેરસે પડી ઘબરા રહી હું. કુછ બાતેં કરો કે યે તનહાઈકી ઉલજ્હન દફ.અ હો."

લયલા—"ચુપકી લેટી રહો, નીંદ આ જાયગી."

નાઝનીન—"દેરસે બન બન કે લેટતીહું મગર કિસી તરહ નિંદ નહીં આતી. ઈસ જંગલમેં તો મુજ્હે બડા ડર મા.લૂમ હોતા હે."

લયલા—"ડરનેકી કોન બાત હે? ચારોં તરફ મર્દ હેં, કુછ આદમી પેહરાભી દે રહેહેં; અબ ઇસપર ડર મા.અલૂમ હો તો ક્યા ઇલાજ!".

નાઝનીન—"મેરી તરહ ઘડી દો ઘડી જાગી હોતીં તો તુમભી ડરને લગતીં. રાતકા સન્નાટા હે ઔર હૂકા આલમ ઔર ઉસ્મેં બા.અઝ બા.અઝ અવ.કાત દરંદોંકી મુહીબ આવાઝેં આને લગતીહેં. તુમતો સો રહીથીં, તુમ્હેં કયા ખબર? અભી અભી કહીં શેર ડકાર રહાથા. અય, હય! કયસી ડરતી હું. ઔર જો કલ બહોત બડી લડાઇ હૂઇથી ઔર બહોતસે હિંદૂ મારે ગએથે ઉસ્કો જબસે દેખા હે દિલ .કાબૂસે નિકલા જાતા હે. રેહ રેહ કે .ખયાલ આતા હે કે હિંદૂઓંકી લાશેં જીન્કો સરે શામ મેંને અપની આંખોંસે ખર્ચ-

મેસે ઝરા ફાસલે પર પડા દેખાથા અબતક ઉસી તરહ પડી હોંગી ?".

લયલા—"અઝરા ! હાં, તુમ અભી કમસિન હો, તુમને અયસે સામાન કમ દેખે હેં, ઉસીસે ડરતી હો. કોઇ બારા તેરા બરસ હુવે જબ તુમ કોઈ દોહી બરસકીથીં; ઉન દિનોં એક ઓર લડાઈ હૂઇથી. મેરા સિન કોઇ છે સાત બરસ કા થા ઓર મેરે હોશકા ઝમાના થા. ઉસ લડાઇમેં ઈસસે કહીં ઝયાદા કત્લોખૂં હૂવા થા. એક હિંદૂ રાજાને તીન ચારસો સિપાહી ભેજદીયે થે કે હમ સબકો કત્લ કર ડાલેં. મુજહે યાદ હે કે પહેલે દેર તકતો હમારે મર્દ લડતે રહેથે ઓર આખિર જબ ફત્હકી કોઇ સૂરત ન નઝર આઇ તો ખુદા બખ્શે તુમ્હારી દાદીજાનને કુનબેકી સબ ઓરતોં કો જમ્અ કીયા સબકો ઝર્રા બકતર પહેનાયા ઓર લડનેકો નિકલ ખડી હૂઈ. જબ મેરી માં ભી ચલીંતો મેં ઉન્કી કમરસે લિપટ ગઈ ઓર ઝિદ કરતીથી કે મુજહે ભી લે ચલો. ઉન્હોંને મેરે આંસૂ પૂંછે, તુમ્હારા છોટા ભાઇ કોઇ તીન ચાર રોઝકા થા ઈસલીયે તુમ્હારી અમ્માજાન નહીં જાસકીં. મુજહે ભી અમ્માજાનને લેજાકે તુમ્હારી માંકે પાસ બિઠા દીયા ઓર મેરી છોટી બહેનકો જો બરસ ભરકીથી ઉસે મેરી ગોદમેં લિટા દીયા ઓર મુજહે રોતા છોડકે ચલી ગઈ. અઝરા ! ઘબરાવ નહીં, હમ લોગોંકા યે કામહી હે ઓર જો ઝયાદા ડરતી હો તો મેં ઉઠ્ઠી બેઠતી હું. ઓર ડરનેકી કોન બાત ? વો લાશેં ઉઠ બેઠનેસે રહીં. હમારે મર્દ ખયમોંકે ગિર્દ ચક્કર લગા રહે હેં. હાં, દેખો, તુમ સચ કેહતીથીં વો શેર ડકાર રહા હે."

અઝરા—"અય ! અબતો દૂર ચલા ગયા. પેહલે યહાં કહીં કરીબહી બોલતાથા."

લયલા—"હાં, બોલા હોગા, તઅજ્જુબકી કોન બાત ! જંગલ

હી હે. યહાંતો ઈસ કિસમકે દરંદે રેહતેહી હોંગે."

અઝરા—"ઉસ્કો ક્યા કરૂં કે શેરકી આવાઝે સુનકર મેરે રૂએં ખડે હોજાતે હેં. ઓર સારે જીસ્મસે કાંપને લગતી હું. અય-હય! દેખો ફિર આવાઝ આઈ! અબતો યહાં કહીં કરીબહી હે. કમબખ્તકી કયસી ભયાનક આવાઝ. લયલા! યે શોર કયસા હોરહા હે? દેખો સુનો તો!".

લયલા—(કાન લગાકર) "હાં, કઇ આદમીયોકી આવાઝે આ રહીહેં, ખુદા જાને ક્યા હુવા. મેં જાતીહું ઝરા દરીયાફ્ત કર આઉં. તુમ ડરના નહીં. મેં અભી આઈ". યે કેહકે લયલા ખયમેમેં ગઇ ઓર અપના બુરકાબ ઓઢકે જાને લગી.

અઝરા—"લયલા! તુમતો જાતી હો, મગર યહાં તનહાઇમેં મેરા દમહી નિકલ જાયગા."

લયલા—"અય! ઈસ કદર ડર બુરા હોતા હે. હમારે ઘરાને-મેં યે એબ હે ઓર યહાં તુમ્હારે પાસ તો બહોત સે આદમી સો રહે હેં, ઘબરાનેકી કોઈ બાત નહીં મુજહે દેર નહોગી." યે કેહકર લયલા બાહિર ચલી ગઈ.

અઝરા—(આપ હી આપ) "લયલા ભી અબ ચલી ગઈ. ક્યા કહું મુજહે તો બડા ડર માઅલૂમ હોતા હે. લયલાકી ઓર બાતથી, ઓર કિસીસે કહું તો નામ બદનામ હો. યહાં ઓરતેં ડરને કો બડા એબ જાનતી હેં ઓર હાં જીતની બૂઢી હેં વો તો અકસર મેદાનોંમેં લડકે તજુર્બાકાર હો ચુકી હેં ના! મેં ક્યા કરૂં? મુજહસે તો દિલ કુડા કીયા નહીં જાતા. અબ કિસી ઓરકો જગાઉં તો ઘર ભરમેં બદનામ હોજાઉં કે ઝરાસી બાતમેં ડર જાતી હેં. ક્યા કરૂં! કુછ નહીં બનતા. ઓર લયલા ગઈ તો જાકે બેઠહી રહી.

મુજહે તો યેહી હયરત હે કે લયલાસે જાયા કયુંકર ગયા ? મેં હોતી તો ક઼નાતસે બાહિર નિકલતેહી દમ નિકલ જાતા. કયા કરૂં ? કે મેરે દિલસે ડર નિકલ—(લયલા આજાતી હે.)

અ઼ઝરા—" કયા લયલા ! દરીયા઼ફત કર આઇ ? કુછ મા઼અલૂમ હૂવા કે શોર ઼ગુલ કયસાથા ? "

લયલા—" બયાન કરૂંગી તો તુમકો ઓર ડર મા઼અલૂમ હોગા. અબ સો રહો; સુબ્હકો બયાન કરૂંગી. "

અ઼ઝરા—" મેરી લયલા ! જલ્દી બયાન કરો. અબ કયું ડરને લગીથી ? તુમ તો પાસ બેઠી હો, મુજહે અકેલેમેં અલબત્તા ઼ખોફ માઅલૂમ હોતા હે. "

લયલા—" તુમ તો તુમ, ઉસવ઼કત અયસા સાનહા હૂવા કે ઼ખુદ મેં દિલહી દિલમેં કાંપી જાતી હું. "

અ઼ઝરા—" ખુદાકે લીયે જલ્દી કહો. અય હય ! ઇસમેં મુજહે ઓર ઉલજહન હોતી હે કે ઇન્સાન બાત ચબા ચબા કે કહે. જો કુછ કેહના હે જલ્દી કહો. "

લયલા—" અય, અભી શેરકી આવાઝ તુમને સુનીહીથી. બસ વો શેર બિલકુલ ઼કરીબ આગયા ઓર ઉન લોગોંપર જિહપટા જો ઼ખયમેકે ગિર્દ પેહરા દે રહે થે. ઉન્મેં સલમા કે અબ્બાભી થે ઉન્કી પીઠપર એક થપ્પડ મારા ઓર સખ્ત ઝ઼ખ્મી કર દીયા. "

અ઼ઝરા—" હે, હે, સલમા કે અબ્બા ! (ઝરા તઅમ્મુલકે બા઼અદ) હાં લયલા ! ફ઼િર કયા હૂવા ! ".

લયલા—" બસ ઉસ્કે બા઼અદ હમારી તર્ફસે એક બહાદુર નવજવાનને બઢકે હમ્લાકીયા ઓર દો તીન તલવારોંમેં માર ડાલા. "

અ઼ઝરા—" માર ડાલા ? બડા કામ કીયા ! કિસને મારા ? ".

લયલા—" તુમને સુના હોગા, કલકી લડાઇમેં એક મુસલમાન હમેં મિલાથા જીસ્ને બડી બહાદુરીસે હિંદુ રાજપૂતોંકો કત્લ કીયાથા ઓર તુમ્હારે દાદાજાનને ઉસે અપના મેહમાન બનાયાથા."

અઝરા—"હાં, હાં, મેંને તો ઉસે લડતે વ.કત અપને ખયમેસે જહાંકકેભી દેખાથા. ખૂબસૂરતસા આદમી હે."

લયલા—" બસ ઉસીને હમ્લા કરકે તીન ચાર તલવારેં અયસી મારીં કે શેરકો મારકે ડાલ દીયા. અ.ઝરા! સચ પૂછો તો બડી બહાદુરીકા કામ કીયા. શેરકી સૂ.રત દેખકે આદમીકે હાથ પાઉં ફૂલ જાતે હેં ઓર આય હવાસ જાતે રેહતે હેં. ઓર કોઇ હોતા તો દૂરહીસે ભાગ ખડા હોતા."

અઝરા—" હ.કી.કતમેં બડા કામ કીયા. યે ભી કુછ મા.અલૂમ હૂવા કે વો કોન શ.ખ્સ હે? યહાં હિંદોસ્તાનમેં કહાંસે આ ગયા? સુનતી હું યહાં તો નામકોભી કોઇ મુસલમાન નહીં?"

લયલા—" હાં, ઇત્ના મા.અલૂમ હુવા કે સુલ્તાન મેહમુદ .ગ.ઝનવીકી ફોજકા કોઈ સરદાર હે. કિસી હિંદૂ રાજાકે ત.અકકુબમેં આયાથા. ઉસ્કે સાથવાલોંને ઉસ રાજાકો પૂરી શિકસ્ત દેદી ઓર યે અપની શુજા.અતકે જોશમેં દૂરતક ઉનકે પીછે લડતા ચલા આયા. આ.ખિર કિસી મક.ામ પર ઉન રાજપૂતોંને જો કલ મારે ગએ ઘેર કે ગિરિફતાર કર લીયા ઓર સિંધકી તરફ લે જાતેથે કે હમારે લોગોંને ઉન રાજપૂતોંકે હાથસેઇસે આઝાદી દિલાઇ."

અઝરા—" બહેન! ખયર, હમારે લોગોંને તો ઇસપર એહસાન કીયાથા મગર ઇસ્ને હમપર બહોત બડા એહસાન કીયા. યે કામ જો ઇસનેં કીયાહે ઓર કિસીસે ન હોસકતા."

લયલા—" હાં, ઇસમેં કયા શકહે. મગર અઝરા! યે એહસાન

નહીં હૈં. મુસલમાન મુસલમાનકે સાથ જો ભલાઇ કરે ઉસ્કો લોગ એહસાન નહીં કેહતે. બસ યે સમજહ લો કે હમારા ફર્ઝથા કે ઇસ નવજવાનકો ઉન ઝાલિમ બુતપરસ્તોંકે હાથસે છુડાતે ઓર ઇસીતરહ જબ શેરને હમ્લા કીયા તો ઇસ નવજવાનકા ફર્ઝથા કે હમ સબકો ઉસ્કી મુઝરતસે બચાનેકી તદબીર કરે. વો બહાદુરથા ઉસને શેરકો મારડાલા. ઓર કોઈ હોતા તો સબકો જગા દેતા કે સબ મિલકે શેરકો માર ડાલેં."

.અઝરા—(લયલાકી ઝબાની યે ત.કરીર સુનકે થોડી દેરતક .ખામોશ રહી ઓર ઉસ્કે બા.અદ બોલી) "હાં, લયલા! ઇસ નવજવાનકા નામ કયા હૈ?".

લયલા—"મનસૂર".

.અઝરા—"કુછ યેભી મા.અલૂમ હુવા કે કિસ .ખાનદાનસે હૈ?".

લયલા—"ઉસ્કા હાલ તો મૈંને અભી નહીં સુના. રાત થોડી રેહ ગઇ હૈ. બસ અબ સો રહો."

.અઝરા—"રાત કયસી? સુબ્હ હો ગઈ. જંગલકી ચિડયાં ચેહચહા રહી હૈં પહાડી કવ્વે બોલને લગે. અય! ચાંદકી રંગત તો દેખો? તારોંકી રોશની કયસી ફીકી હો ગઇ,?"

લયલા—"મગર અભીતક કિસીને અઝાન નહીં દી."

.અઝરા—"અબ કોઇ ઘડીમેં અઝાનકી આવાઝ ભી આએગી. ઇસીસે તો કેહતી હું અબ સોકે કયા કરોગી?".

લયલા—"તુમ બયઠી રહો, મેં પાની લીયે આતી હું; યહીં વુઝૂ કર લેના."

ઇસકે બા.અદ લયલા ઉઠકે ગઇ ઓર દો લોટોં મેં પાની લે આઈ. દોનોં લડકીયાં બેઠકે વુઝૂ કરને લગીં. વુઝૂ કરકે .અઝરા

કેહને લગી "અય, સબતો અભી પડે સો રહેહેં. અબ ઉન્હેંભી જગાવ." (અઝાનકી આવાઝ આતી હે) "જહ્લેશાનહૂ ! વો અઝાનકી આવાઝ આઇ."

લયલા—"કોન અઝાન દેરહાહે ? કેસી અચ્છી અચ્છી ઓર કિસ.કદર મો.વસ્સર આવાઝ હે ?".

.અઝરા—"હાં, કોઇ નઇ આવાઝ હે. હમેશા અઝાન સુનતી રહી હું ઓર હમારે ખાનદાન મેંસે કોઈ નહીં જીસ્કી આવાઝ મેને કભી ન સુનીહો, ન યે સમજહ આતાહે કે કોન અઝાન દે રહા હે ઓર ન અયસી મોવસ્સર ઓર દિલમેં પેવસ્ત હો જાનેવાલી આવાઝ આજતક કભી સુનનેમેં આઈ. લયલા ! યે કોન હે ?".

લયલા—(ઝરા તઅમ્મુલ કરકે) "હાં, હાં યે વોહી નવજ-વાન હોગા—મન્સૂર. ઇસીસે કેહતી હૂં કે કોઇ નઇ આવાઝ હે. બેહેન .અઝરા ! કયા અચ્છી અવાઝ હે ? જી ચાહતા હે કે સુની હી જાય. ખુદાકરે નમાઝ ભી યેહી પઢાય, મેં તો વહીં જાકે જમા.અત કે સાથ નમાઝ પઢુંગી. અઝરા ! તુમ ભી ચલોગી ?".

.અઝરા દેરતક સન્નાટે મેં રહી ઓર બહોત દેરતક દિલહી દિલમેં સોચ કે કુછ કેહને કો સર ઉઠાયા કે લયલા કેહેને લગી "કયું, સોચતી કયા હો ? કયા ન ચલોગી ?".

.અઝરા—(મુતફક્કિરાના લેહજેમેં) "હાં, ચલુંગી. મગર...".

લયલા—"મગર કયા ?".

.અઝરા—"કુછ નહીં". (ચોંક કર) "હાં તુમ જાનતી હી હોકે મુજહે .ખયમેસે .કદમ બાહિર નિકાલતે ડર માલૂમ હોતા હે."

અબ વો સન્નાટા મોકૂફ હો ગયા. બાહિરસે લોગોંકી આવાઝેં આને લગીં જો ખયમેસે બાહિર નિકલ નિકલકે વુઝૂ કર રહેથે. સુફેદ-

એ સુબ્હ કે અસરને બઢકે તમામ .આલમે .અલવીપર .કબ્ઝા કર લીયા. ચાંદકે ચેહરે પર જયસે હવાઈયાં છુટને લગીં ઓર તારે શરમા શરમાકે સુબ્હકી સુફેદ ચાદરમેં મુંહ છુપાને લગે. .અઝરા કે .ખયમેમેં જો ઓરતેં સો રહીથીં વો બી ઉઠીં ઓર વુઝૂ કરકે નમાઝકો તૈયાર હો ગઈ: જબ .અઝરાકી માંને ઉઠકે અપની બેટીકો બાવુઝૂ દેખાતો બહોત .ખુશ હૂઇ ઓર કેહને લગી " .અઝરા ! તુમ કબ ઉઠીથીં ? ".

.અઝરા—" અમ્માજાન ! મેં દેરસે જાગ રહી હું. આપ તો સોતીથીં; યહાં બડે બડે તમાશે હૂવે. "

માં—" તમાશે કયસે ? ".

.અઝરા—" જી હાં, ઈન્કે નઝદીક વો તમાશા હી થા ઓર ઉસવક્ત ડરકે મારે બોટી બોટી કાંપ રહીથી. "

માં—" અયહય, યેતો કુછ માઅ્લૂમ હો કે હૂવા કયા ? ".

.અઝરા—" અમ્માજાન ! એક શેર ડકાર રહાથા ઉસ્કી આવાઝ સુનકે કઈ દફે મેં ડર ડર ગઇ. આખિર વો શેર બિલકુલ કરીબ આ ગયા ઓર ઉન લોગોંપર જો પેહરા દે રહેથે જિહપટ પડા. સલમા કે અબ્બાકો ઝ.ખ્મી બી કીયા મગર ફિર માર ડાલા ગયા."

માં—" અયહય, બડા .ગઝબ હૂવા થા. અઝરા ! ઉસ શેરકો ફિર કિસને મારા ? ". (અઝરા .ખામોશ હો જાતી હે.)

લયલા—" અબ ન બતાએંગી. ચચીજાન ! .યેતો ડરકે મારે આપેસે ગુઝરી જાતીથીં, મેંને જાકે દરિયાફ્ત કીયા તો માઅ્લૂમ હૂવા કે ઉસ નવજવાનને મારા જો કલસે હમારા મેહમાન હે. "

.અઝરાકી માં—"બડા કામ કીયા. કયા વો જાગ રહા થા ? "

લયલા—" નહીં, ચચીજાન ! વો બી પેહારા દે રહાથા."

અઝરાકી માં—" પેહરા ! ! ઉસસે પેહરેસે કયા વાસ્તા ?

વો તો મેહમાન થા? ઉલ્ટે ઉસ્સે પેહરા દિલવાયા? ખુદા જાને અબ લોગોંકો કયા હો ગયા હે કે જેસે મેહમાનદારીકી રસ્મેં હી ભૂલ ગએ? અઝરા કે અબ્બા આએં તો ઉન્સે કહું કે "યે કયા શામત હે જો લોગ મેહમાનસે ઉલ્ટી ખિદમત લીયા કરતે હેં. વાહ! વાહ! વાહ! વાહ! અચ્છી ખાતિરદારી હે." આખિર સબ ઓરતેં નિકલ કે ચલીં કે નમાઝમેં શરીક હોં. ઉસ-વક્ત યે કદીમ દીની રસ્મ બાકીથી કે ઓરતેં ભી જમાઅતમેં શરીક હૂવા કરતી થીં, ખયમેકી હિરાસત કે લીયે દોચાર ઓરતેં બિઠાદી ગઇથીં, લયલા અઝરાકી તર્ફ મુતવજ્જેહ હૂઇ ઓર કેહને લગી " અઝરા! ચલો બેહેન નમાઝકો ચલેં. (કાનમેં) ખુદા કરે વોહી નવજવાન નમાઝ પઢાય. કયસી અચ્છી આવાઝથી?".

અઝરા—" નહીં; મેં તો ન ચલુંગી, મુજહે રેહને દો. મેં અપને યહીં નમાઝ પઢ લુંગી."

લયલા—" વાહ, રોઝ જાયા કરતીથીં, આજ કયા હૂવા? નહીં મેં તો લે ચલુંગી. લો બસ અબ ચલો."

અઝરા—" તુમ્હેં કયા? આજ મેરા જી નહીં ચાહતા."

લયલા—" યે નઇ ઝિદ હે. મેંને જો કહા ઇસ્સે જી નહીં ચાહતા?".

અઝરા—"હાં, ફિર જો કુછ હો. મેં તો ન જાઉંગી."

લયલા—" જાવ ન સહી."

ખયમેમેં જીતની ઓરતેંથીં સબ જા ચુકીં, લયલા સબ કે બાઅદ રવાના હૂઇ.

અઝરાને દો તીન ઓરતોં કે સાથ અપને ખયમેહીમેં નમાઝે ફર્જ અદાકી. ઓર નમાઝસે ફરાગત કરકે અઝરા તનહાં બેઠકે અપને દિલસે બાતેં કરને લગી. વો કેહ રહીહે "મેરા દિલ આજતક

કિસી .ખયાલકો ઝયાદા ઠહેરને નહીં દેતા થા. યે કયા મ.આમિલાહે કે અબ એક .ખયાલ મેરે દિલમેં ઇસ મઝબુતીસે ઠહેર ગયા હે કે કલ રાતસે બાર બાર ભુલાનેકી કોશિશ કરતી હું મગર કિસી તરહ નહીં ભૂલતા. દિલમેં ગોયા નકશ હો ગયા. કિસીકા નામ બાર બાર યાદ આતા હે, કોઇ શિકલ હરવક્ત આંખો કે સામને ફિરતી હે. કિસકી શિકલ? નહીં અભી ન નામ લૂંગી, નહીં હરગિઝ ન નામ લૂંગી. કોઇ સુન લેગા કિતની બડી .એબકી બાતહે. મેરા યે .ખયાલ કહીં અમ્માજાનકો મા.અલૂમ હોજાય તો .ગઝબહી કરદે મુઝસી લડકી ઓર કિસી શિકલ ઓર સૂરતકો હર ઘડી અપને .ખયાલમેં રખ્ખે? યા અલ્લાહ! યે .ખયાલ મુજહે ભૂલ જાય વર્ના મુજહપર એ.અસમતીકા ઇલ્ઝામ આ જાયગા. ખુદાસે ચાહતીહું કે ઉસે ભૂલ જાઉં જીસે યાદ કરતી હું આહ! ઉસકી સૂરત તો આંખોકે સામનેસે હટતી નહીં. અબ કયા કરૂં? મેરે ઇમ્કા. મેં જો કુછ થા વોતો કર ચુકી અબ ઉસ્કો કયા કરૂં કે અઝાનકી અવાઝ કાનમેં આઈ ઓર બેતાબ હો ગઈ. મેં તો ઈસ આવાઝસે ભાગતીથી; દેખો લયલા ખફા હો ગઇ મગર મેં નમાઝકો ન ગઇ. કયા .અજબકે વોહી દિલફરેબ આવાઝ ફિર કાનમે આ જાતી. વહાં તો ઇસ શિકલસે દોચાર હો જાનેકા ભી ખોફથા આહ! ઉસ્મેં કયા બાત હેકે મેરા દિલ બેઇખ્તિયાર નિકલા જાતા હે? બસ એક નિગાહમેં મેરે સાદે દિલકો કત્લ કરલીયા. ઉસ્કે નામસે મા.અલૂમ હોતા હે કે બહોત બડા કત્લ કરનેવાલા હે, કયા નામ હે! મનસૂર.''

પરી.જમાલ .અઝરાને જોશ કે આલમમેં યે નામ ઇસ ઝોરસે લીયા કે બઆવાઝ મૂંહસે નિકલ ગયા. યે નામ લેનેકો લે લીયા

મગર ફોરન ચોંક પડી ઓર ઘબરા ઘબરાકે ચારોં તરફ દેખને લગી કે કિસીને દેખતો નહીં લીયા ? મગર સદ શુક્રકે કોઈ નથા. અબ સબ ઓરતેં ઓર અઝરાકી માં વાપિસ આ ગઇં ઓર કૂચકા સામાન હોને લગા. ઓરતેં મેહમિલોંમેં સવાર કરાઇ ગઈ. ખૈમે ડેરેભી ઉખાડકે ઉંટોંપર લાદે ગએ બહાદુર ઘોડોંપર સવાર હૂએ ઓર બારબરદારી ઓર ઝનાની સવારીયોંકે ગિર્દ હલ્કા બાંધકે મગરિબકી તરફ રવાના હૂવે.

ચોથા બાબ.

બારગાહે સુલ્તાની.

અફઘાનિસ્તાન ઓર પંજાબકી હદેં જીસ મકામપર મિલી હેં વો બિલકુલ પહાડી સરઝમીનહે. પહાડીયાં હર તરફ ઘેરે હૂવે હેં ઓર મુસાફિરોંકો ધમકાતી રેહતી હેં કે તુમ સબ હમારી કૈદમેં હો ઓર મુમકિન નહીં કે ઇસ કૈદસે કોઇ નિકલ જાસકે. વહાં કે કોહસ્તાનોંને સેંકડો બલ્કે હઝારોંકો આવારાગર્દ રખ્ખા ઓર ટકરા ટકરાકે માર ડાલા. સિવા ઉન ઉલુલઅઝમ ફાતહોંકે જીન્હોંને ઇન પહાડોંસે સર નિકાલકે, હિંદોસ્તાનકે ઝરખેઝ સબ્ઝાઝારોંકો અપને ઘોડોંકા જૌલાનગાહ બનાદીયા, ઓર જીને લોગ ઉધર આય મુમકિન નહીં કે સરગરદાં ફિરતે ફિરતે જાનસે તંગ ન આ ગએ હોં.

જીસ વક્ત હમારા ખયાલ ઇસ મકામપર પહોંચાહે, ઠીક દો પહેરકા વક્ત હે આફતાબકી તપિશને તમામ કોહસ્તાનકો આતિ-

શકદા બના દિયા હે. ચટાનોં પર આફતાબકી તેઝ શઆએં પડતી હેં ઓર ઉનકી સંગી સત્હસે શોઅલે નિકલ રહે હેં. બાદે સમૂમકે જ્હોંકે આતે હેં ઓર ઉન શોઅલોંકો ઓર ભડકા દેતે હેં. સેહ. રાઇ ચરંદ જો શિકારીયોંકે ખોફસેભી આઝાદ રેહતે હેં ઉન્કો આફ. તાબકી હરારતને પરેશાન કર દીયા હે ઓર પહાડી દરખ્તોંકે નીચે ખડે હાંપ રહે હેં; કોહસ્તાનકે દરોં ઓર ખોહોંમેંભી જાબજા ચરંદ છુપે બેઠે હેં. જીન તયૂરસે ઉડા ગયા વો તો ચઢને ચઢતે ઇતની બલંદીપર પહોંચ ગએ કે દુનિયાકી ગરમીસે મેહફૂઝ હેં. બાકી ઉન્હી દરખ્તોંકી ટેહનીયોંપર છુપ છુપ કે બેઠે હેં જીનકે નીચે ચરંદોંને જાકે પનાહ લીહે.

ઇસી કોહસારમેં એક મકામ પર એક બહોત બડા લશ્કર ઉતરા હૂવા હે. ખયમે નસબ હેં ઓર સિપાહી જો શિદ્દતે હરારતસે લશ્કરગાહ કે ગિર્દ ચક્કર લગાકે પેહરા નહીં દે સકતે વો અપને અપને ખયમોંકે દરવાઝોંપર થકે હુવે સે બેઠે હે કે અગર કિસી તરફસે હરીફકી ફોજેં નઝર આએં તો ફોરન તલવારેં ખીંચકે ઉઠ ખડે હોં. સબ ખયમોંકે દરમિયાનમેં એક બડા ખયમા હે જીસ્કે આસપાસ શિદ્દતે હરારત ઓર ઉસ તપિશમેંભી દસ બારા બહાદુર સિપાહી તલવારેં લીએ ટહેલ રહે હેં. ઉનકી તલવારોં પર દૂરકે આફતાબકી શઆએં તડપ રહી હેં જીસ્કે અસરસે એક તરફ તો હરારતે મોસમીકો ઓર તરક્કી હોજાતીહે, ઓર દૂસરી તરફ ઉસ રોબ દાબકા સમા બંધ ગયા હે જીસ્કો કિસી ફાતેહ શહેનશાહકે ફરોદગાહ પર ઝુરૂર હોના ચાહીયે. ઇસી વક્ત દો બહાદુર ઓર કદઆવર જવાન એક દૂરકે ખયમેસે નિકલે ઓર બાતેં કરતે હૂવે ઉસ આલીશાન બડે ખયમેકી તરફ રવાના હુવે જો યકીનન શાહી ખયમા હે.

પહેલા—" હાં, તો ફિર કુછ તદબીર ઝુરૂર હોની ચાહીયે."

દુસરા—" ઔર કયા ,અજબ જો સુલ્તાનકો અબ અઝમ ફ્રસ્ખ કરના પડે."

પહેલા—" હાં, સુલ્તાનકો મનસૂર કે સાથ બડી મહોબ્બત હે. ઔર હ.કીકતમેં વો અયસાહી નવજવાન હે. જીસકિસીકે દિલમેં બહાદુરીકી .કદ્ર હોગી, ઉસ્કી સૂરતકા .આશિક હો જાયગા."

દુસરા—"યેહી સમજહમેં નહીં આતાહે, મનસૂર .ગાયબ કહાં હો ગયા? બજેરામ ગિરિફ્તાર હોકે આગયા જો આજ સુલ્તાનકે સામને પેશ કીયા જાયગા, રાજપૂતોંકિ અયસી શિકસ્ત હુઇ કે બિલકુલ મુન્તશિર હોકે બદહવાસ ઔર બે સરોપા ભાગે. ઇન કુતૂહાત કે બા.અદ મનસૂરકા ગિરિફ્તાર હોજાના હયરત સે ખાલી નહીં."

પહેલા—" લો, અબ સુલ્તાની ખયમા આ ગયા. વહાં ચલકે સુલ્તાનકે સામને ઇસ અમ્રમેં .ગોર કરના."

શાહી ગાર્ડ કે લોગોંને ફ્રોજી આદાબસે ઉન દોનોંકી સલામી લી જીસસે મા.અલૂમ હૂવા કે યે લોગભી કોઇ મા'અમૂલી સિપાહી નહીં બલ્કે ફુતૂહાતે ઇસ્લામીકે નામવર ઔર હીરો હેં. ઇન દોનોં સરદારાને અસાકિરે ઇસ્લામીયાને સુલ્તાની .ખયમે મેં દાખિલ હોતેહી આઇને દરબારકે મુવાફિક સરે નિયાઝ ઝુકા દીયા, ફિર સર ઉઠાકે દુ.આએ દોલત દી ઔર હસ્બે ઇજ્જતે સુલ્તાની ત.ખ્તે શાહીકે સામને દાહના તર્ફકી કુરસીયોંપર બેઠ ગએ. તખ્તે શાહીમેં અગર્ચે ઉસ શાનો શોકતકી કોઈ બાત નહીં પાઈ જાતીથી જીસને આખિરે .ખાનદાને મુગલીયાકો અશરત—પસંદ બનાદીયા, મગર બિલકુલ સાદાભી નથા, અફ્ઘાનિસ્તાન ઔર વસ્તે એશીઆકે આં.અલા ખયાલાતકે મુ.તાબિક આહની તખ્ત થા, જીસપર જાબજા ચાંદી

કે પતરોંસે ગુલકારી બનાઈ ગઇથી. ખયમેમેં મખમલી ફર્શ થા ઓર ખાસ તખ્ત કે નીચે ઉસ ફર્શપર નફીસ ઉની કાલીન બીછાથા ઓર ઉસપર વો આહની તખ્ત રખ્ખા હૂવા થા. ખયમાભી ઉસ ઝમાનેકી કારીગરીકે લિહાઝસે નિહાયત પુરતકલ્લુફ થા. ગિર્દકી કનાત પર ઓર નેઝ છતપર નિહાયત ઉમ્દા બેલબુટાંસે મુશજ્જર બનાયા ગયા થા. કનાતમેં જાબજા ખુશનુમા ફ્રેમોંમેં અયસે બેમિસ્લ કુત્બે લગે હુવે થે જીનકી ખુશનવીસી બતા રહીથીકે આખિર ઝમાનેકે લોગ ઈસ કિસમકી તેહરીરોંકો ઢુંડેંગે ઓર ન પાએંગે. ઇન ફ્રેમોંમેંસે બાઅઝમેં તો આયાતે કુરઆની ઓર હદીસે નબવીકે પુરજોશ કલિમાત લિખ્ખે હુવે થે મગર ખાસ તખ્તકે સામને જો ફ્રેમથા ઉસ્મેં નિહાયત જલીહરફોંમેં લિખ્ખા હૂવાથા **"નસરૂમ્મિનલ્લાહે વ ફત્હુન કરીબ"** દાહની તરફ યે કુતબા આવેઝાંથા **'અલ જન્નતો તેહતે ઝલાલિસ્સયૂફે"** બાઈ તરફ થા **"વજાહેદૂ ફી સબીલિલ્લાહ"** ઇસ કિસમકે ચંદ ઓર ફ્રેમોંકે અલાવા બાકી ફ્રેમોંમેં વો અશઆર લગેથે જીન્કે ઝરીએસે ખાસ સુલ્તાની દરબારકે માઅરિકાઆરા શોઅરાને સુલ્તાનકી મદહ સરાઇમેં અપની જૂદત વ ઝકાવતકે જોહર દિખાય થે.

સુલ્તાનકે લિબાસમેંભી કુછ અયસે ઝિયાદા તકલ્લુફાતસે કામ નહીં લીયાથા એક નર્મ ઓર ઉમ્દા પોસ્તીનકી કબા થી ઓર ઉસપર ચમડેકી પટ્ટી કસી હુઇથી જીસ્મેં લોહેકી ડાબ લગી ી ઓર ઉસ ડાબપે સુનેહરે ફુલ બનેથે. હાં, સરપર એક બડા અમામા થા જીસમેં કલગી કે નીચે એક બેશ કીમત હીરા લગા હુવાથા જો ગુઝિશ્તા ફત્હમેં જયપાલકે ખઝાનેસે હાથ લગાથા. સુલ્તાનકે બુશરેસે ઉલુલઅઝમી ઓર બલંદહોસલગીકે આસાર નુમાયાં થે. બડીબડી આંખે, ચોડી ઓર કુશાદા પેશાની સુર્ખ વ સુફેદ રંગ ઇસકે

અ.લાવા લંબી નુરાની ડાઢી; ઇન સબ ચીઝોંને શાહી રોઅ.બ વ દાબદે સીનમેં એક હયબતકી જીલા દેદી થી.

ત.ખ્ત કે સામને દોનોં તરફ કુરસીયોંકી દો ક.તારેંથીં, દાહની તરફ વુઝરા ઓર અફ.સરાને ફોજ ઝરાહ બકતરસે આરસ્તા બેઠે થે ઓર બાએં તરફકી કુરસીયોં પર શો.અરા ઓર એહલે મઝાક., વ નુકતારસ, દરબારદારોને સુલ્તાનો જલ્વાઆરા થે. ઈસી સફમેંવો નામવર શોઅ.રા બેઠે હુવેથે જીનકા નામ આજતક હર લાયક. ઓર મોહઝબ સોસાયટીમેં ઇઝઝતકે સાથ લીયા જાતા હે- ફિરદોસી અ.સાઈરી. મિનુચહેર બલ. ખી, દકીકી, હકીમ ઉન્સરી સબ અપને રૂત્બેકે મુવાફિક કરીનેસે બેઠે હુવેથે ઓર બારબાર મોકા.અ. પાકે અપની નગ્માસરાઇયોંસે દરબારમેં એક જોશોખરોશ પેદા કર દેતેથે.

સુલ્તાનને યકબયક ફ.િરદોસીકી તરફ નિગાહ ઉઠાકે દેખા ઓર ફ.િરદોસીને ખડે હોકર અપને પુરજોશ લેહજેમેં યે ક્રિ.આ પઢા:—

જહાંદાર મેહમૂદશાહે બુઝુર્ગ, બ આબે .ખુરઅન્દ હમા મીશો ગુર્ગ;
ચુ કૂદક લબ અઝ શીરે માદર બશસ્ત, બ ગેહવારે મેહમૂદ ગોયદ નખસ્ત.

સુલ્તાનને અપની શાહાના મતાનતકે સાથ ફ.િરદોસીકી નાઝુક-.ખયાલી ઓર .કાદિરૂલકલામીકી દાદ દી જીસકે સાથ તમામ એહલે દરબાર .ખસૂસન એહલે શો.અરાને ના.અરએ તેહસીન વ મરહબા બલંદ કીયા ઓર ફ.િરદોસી આદાબેશાહી બજાલાકે બેઠ ગયા. ઉસકે બા.અદ સુલ્તાન મિનુચહેર બલ.ખી કી તરફ મુતવજ્જેહ હુવા. મિનુચહેર .ફોરન ઉઠ ખડા ઓર યે ક.સીદા નિહાયત .ખુશ ઇલ્હાની સે પઢને લગા—

બૂએ ચમન બર આમદો બર્ફે જબલ ગુદાખ્ત
ગુલ બા શગુફ્તન આમદો બુલબુલ બ બોસ્તાં
આં દૂર શુદ કે નાખુને દર્રન્દા તેઝ બૂદ
વાં રોઝગાર રફ્ત કે ગરકી કુનદ શબાં
બર બુકઅએ કે ચશ્મે ઈરાદત કુનદ ખુદાએ
ફરમાનદહે કુનદ ઝ બરે ખલ્ક મેહરબાં
વાં હમચુ હઝરતે શહે મેહમૂદ નામવર
જમ મરતબત પનાહે જહાં કૈસરે ઝમાં.
શાહીકે અર્ઝ લશ્કરે મનસૂર ગર દેહદ
અઝ કેરવાં સિપેહ બકુશદ તા બ કેરવાં
સુલ્તાને રૂમો રૂસ બમિન્નત દેહદ ખિરાજ
જયપાલો હિંદો સિંદ બગરદન કુશદ કલાં
મુલ્કે બદીં લિયાકતો હુકમી બદીં નસક
ન નવિશ્તાઅંદ બર હમા શેહનામા દાસ્તાં
અય આફતાબે મુલ્ક બસે રોઝહા બતાબ
વે સાયએ ખુદાએ બસે સાલહા બુમાં
ખાલી મબાદ ગુલ્શને ખિઝરાએ મજલિસત
ઝાવાઝ બુલબુલાને સખુન ગોઇ મદહખ્વાં

ઇન અશઆર પર તમામ દરબારસે આફરીન ઓર સુબ્હાન-લ્લાહકી સદાએં બલંદ હોરહીથીં મગર ખુદા જાને કયા બાતથી કે ખુદ સુલતાનને સિર્ફ ચારહી પાંચ શેઅર શોકસે સુનેથે કે કુછ સોચમેં આ ગયા. ઇસ અમ્રકી તરફ એહલે દરબારકા ખયાલ ઉસવક્ત ગયા જબ સબ લોગ સાકિત હૂવે ઓર બાદશાહકો એક ફિક્રકે આલમમેં પાયા. ઉસવક્ત સુલતાનકે ચેહરેસે ગુસ્સે ઓર ગમકે આસાર નુમાયાંથે, પેશાનીપર શિકનેં પડી હૂઇ થીં, આંખે સુર્ખથીં ઓર ઉન

આશારે ગઝબ કે સાથ એક સુરૂત થા જો કિસી સદમે ઓર ગમકી ખબર દેરહાથા ઉસ સુરૂતને ગુઝરા ઓર તમામ અફસરાને ફોજકો ભી સન્નાટેમેં કર દીયા. સુલતાનકી ચિતવનને કુલ એહલે દરબારપર અયસા રોઅબ તારી કર દીયા કે સબ ખામોશથે ઓર મજાલ નથી કે કિસીકી ઝબાનસે કોઈ લફઝભી નિકલ જાય.

એહમદ બિન હસન મેમંદી જો વિઝારત ઓર મદારૂલ-મુહામીકે ઓહદે પર મુમતાઝ થા ઓર બખિલાફ ઓર સફરોંકે ઇસ સફરમેં સુલ્તાન કે હમરાહે રકાબ થા ઉસને અપની નુકતારસ અકલ ઓર તેઝ ઝેહેનસે કામ લીયા ઓર દિલહી દિલમેં ખયાલ કરને લગા કે સુલ્તાનકા મિઝાજ યકબયક કયું બરહમ હો ગયા? ઉસને અપને દિલમેં કહા "ઇસ કસીદેમેં કયા બાત થી જીસને સુલ્તાનકે મિઝાજ પર અયસા અસર કીયા?". વઝીર એહમદ બિન હસન મેમંદીકા ખુદાને અલાવા ફેહેમ વ ઝુકા કે હાફિઝાભી નિહાયત તેઝ દીયાથા. જો અશઆર મિનુચહેર બલખીને પઢે થે ઉસકો યાદ હો ગએ થે ઉન અશઆરકો ઉસને અપને દિલહી દિલમેં પઢા ઓર ગોર કરને લગાકે ઇનમેં કોન લફઝથા જો ખિલાફે મિઝાજે સુલ્તાન હૂવા. એહમદ બિન હસનને ચાર શેઅર પઢકે જબ પાંચવાં શેઅર પઢા ફોરન સમજહ ગયા કે સુલ્તાનકા સુકૂત ઓર મલાલ કિસ વજહસે હે. પાંચવાં શેઅર થા—

શાહી કે અર્ઝ લશ્કરે મનસૂર ગર દેહદ;
અઝ કેરવાં સિપેહ બકુશદ તાબ કેરવાં.

એહમદ બિન હસન દિલમેં કેહને લગા કે બેશક ઇસ મનસૂર કે લફઝને યે આફત ઢાદી. મનસૂરસે સુલ્તાનકો બડી મહોબ્બતથી,

ઉસ્કી .ખાનદાની વ.ક.અત ઔર ઉસ્કે ઝાતી જોહરોં કો સુલ્તાન નિહાયત ઈઝઝતકી નઝરસે દેખતા થા. અબ કિસ પેહલૂસે ગુફ્તગુ શુરૂ.અ કરૂં કે સુલ્તાનકા .ગમ .ગલતહો. એહમદ બિન હસન ખસી પસો પેશમેંથા કે સુલ્તાનને એહલે દરબારકી તર્ફ મુતવજજેહ હોકર કહા "ક્યા અબ મનસૂરકી તર્ફસે નાઉમ્મીદ હોજાના ચાહીયે. ? ".

વો દોનોં અ.ફસર જો અભી અભી આકે શરીક દરબાર હૂવે થે દોનોં લશ્કરે સુલ્તાનીકે પુરજોશ સરદાર થે. ઉનમેંસે એક તો .અરબ થા જો સુલ્તાનકી .અરબી ફોજકા સિપેહસાલાર થા જીસ્કી તલવારને તુર્કસ્તાન, .ખુરાસાન ઔર નેઝ હિંદોસ્તાનમેં બડેબડે જોહર દિખાય થે ઔર દૂસરા એક તુર્કી બહાદુર થા. જો જાંનિસારાને દોલતમેં બહોત આ.અલા .ઓહદેપર મુમતાઝ થા. ઔર વઝીરે જંગકી .ખિદમતકો અંજામ દેતાથા. પેહલેકા નામ થા .અબ્દુલ્લાહ, તાઈ ઔર દૂસરેકો અલ્તૂનતાશ કેહતેથે. જીસવક્ત સુ.લ્તાનને યે હસરતમંદાના જુમ્લા કહાહે ઉસવ.ક્ત દોનોં અફસર કુછ અર્ઝ કીયા ચાહતે થે. મગર .અબ્દુલ્લાહ તાઈને સબ.કત કી ઔર ખડે હોકર પેહલે દુ.આએ દોલત દી ફિર અર્ઝ કીયા—

"હુઝૂર આપ મુતરદિદદ ન હોં. મનસૂરકી જુસ્તુજૂમેં હમ વફાદારાને ત.ખ્ત ઔર જાંનિસારાને સલ.તનત .ખ્વાબ ઔર .ખુર અપને ઉપર હરામ કર દેંગે ઔર જીસ્તર્ફ બન પડેગા બહાદુર નવજવાન મનસૂરકો ઢુંડ નિકાલેંગે. કિસી હિંદૂ રાજાકી ઈતની મજાલ નહીં કે મનસૂર કે સાથ બુરા સુલુક કરે ઔર અગર .ખુદા ન .ખ્વાસ્તા મનસૂરકી જાનિબસે હમ હલ.કાબગોશાને દોલતકો કોઈ સદમા પહોંચા તો હમારે સવાર પૂરી સરઝમીને હિંદકો હિલાદેંગે ઔર

હમારે ઘોડે હિંદોસ્તાનકી હર છોટી ઓર બડી સલ્તનતકો રોંદ ડાલેંગે ?".

સુલ્તાન—"અબ્દુલ્લાહ ! તુમ લોગોંકી જુરઅત ઓર તુમ્હારે હોસલોંસે મુજહે અયસીહી ઉમ્મીદ હે, મગર મેં સચ કેહતાહું કે ઇસવક્ત તક જબ મેંને હિંદોસ્તાનપર હમ્લા કરનેકે લીયે તલવાર હાથમેં લી હે ઓર રકાબમેં પાઉં રખ્ખા હે, સિર્ફ જિહાદકી ખાલિસ નિય્યતસે ઓર ખુદાકે મુબારક દીને ઈસ્લામકી ખિદમતકે લિયે ઓર ઇસી વજહસે ખુદાને મેરી મદદ કી ઓર કુફ્ફારકો ઝલીલ વ ખ્વાર કીયા. મેં યે નહીં પસંદ કરતા કે અપની ઇસ ખાલિસ નિય્યતકો ખરાબ કરૂં ઓર બાઈન્દા ફોજકશીસે ખિદમતે દીને ઈસ્લામકે અલાવા મનસૂરકા બદલા લેનાબી મેરી ગરઝ હો."

ઇસ પર એહલે દરબારને પાદશાહકી નેકનીય્યતકી દાદ કી ઓર સુલ્તાની ખયમેમેં ખુદાતરસીકા એક જોશ પેદા હોગયા. એન ઇસ જોશ વ ખરોશકે આલમમેં બહાદુર તુર્ક અલ્તૂનતાશ ઉઠા ઓર અર્ઝ કીયા "હમારી ઇલ્તિજા હેકે હુઝૂર અપને આલી હિમ્મત દિલમેં કિસી કિસમકી ફિક્ર વ તશવીશકો ન જગે દેં. સુલ્તાની પાક-નિય્યતીને અલ્હમ્દો લિલ્લાહ કે હમારી ફોજકે હરહર સિપાહીકી નિય્યતેં ખાલિસ ઓર પાકો સાફ કરદી હેં. હર જાનનિસારીકે ઇમ્તિહાન ઓર હર જાંબાઝીકે મેદાનમેં અલ્લાહ જલ્લે શાનહૂકા જલાલ હમારી નજરોંકે સામને હોતાહે ઓર ઇન્શાઅલ્લાહ હમેશા રહેગા. લેકિન ઇસી ખાલિસ નીય્યતકે સાથ હમ અપને બહાદુર નવજવાન અફસર મનસૂરકો ઢૂંડ નિકાલેંગે ઓર ઇસી કોશિસે જિહાદમેં ખુદા હમારે હાથોંસે યે કામબી કરા દેગા કે હમ મનસૂરકો તલાશ કરેંગે યા ઉસકે હર પાક કતરએ ખૂનકી જગે હઝારહા રજપૂતોં બલ્કે કાફિર

ઓર બુતપરસ્ત રાજાઓંકે ખૂનકા સેલાબ બહા દેંગે. હુઝૂર મેરી રાયમે તો યેહી મુનાસિબહે કે .અસાકિરે સુલ્તાનીયા આગે બઢે તાકે કુફ્રિસ્તાને હિંદપર હમારી તલવારોંકા દબાવ પડે ઓર દુશ્મનોંકો .ખોફ પેદા હો. "

સુલ્તાન—" મેરે બહાદુરો ! ઇસ અમ્રમેં અબ તુમ્હારી ક્યા રાય હે ? મેરા તો .કસ્દ થા કે ઇસ મરતબા ગિઝનીકો વાપિસ ચલું ઓર આયન્દા સાલ આકે ફિર બાઝારે જિહાદ ગર્મ કરૂં. "

એહમદ બિન હસન—" ઇસમેં કોઇ શક નહીં કે હમારી .ફોજેં અબ થક ગઇ હેં ઓર ઇસ માંદગીકે ઝમાનેમેં ઉનકો જિહાદકી તકલીફમેં ડાલના નામુનાસિબ હે. આસારે .સહાબાસેભી યેહી સાબિત હોતાહેકે જિહાદમેં સિપાહીયોંકી રાહતરસાની બલકે ઉનકે મુત.અલ્લિકીન તકકે .ખયાલાત કો હરવ.કત પેશે નઝર રખના ચાહીયે. જનાબ. ઉમર.ફારૂ.ક રદી૦ ને સિર્ફ એક .ઓરતકે .ખયાલાતકા અંદાઝા કરકે તમામ ઉમરાએ .અસાકિરકે નામ ફરમાન જારી કર દીયે થે કે હર સિપાહી કો .ખ્વાહ વો કિસી મરતબેકા હો હમેશા છે મહીનેકે બા.અદ એક મહીનેકી રૂ.ખસત દેદી જાયા કરે.*

---

* જલાલુદ્દીન સયૂતીને તારીખ .ખુલ .ખુલ્ફામેં ત.રીહ કરદી હે કે એક બાર .ખલીફએ સાની હઝરત ફારૂ.કે આ.અઝમ. રદી. રાતકે વ.કત હરબે .આદત મદીનેકી ગલીયોંમેં સેર કર રહે થે કે ઉનકા ગુઝર એક મકાન પર હુવા. ઇસ મકાનમે પરદે પડે હૂવેથે ઓર પરદોંકે અંદરસે રોશનીકી શુ.આએં બાહિર નિકલ રહીથીં ઓર કોઇ જવાન ઓરત અપની શીરીન ઓર લ.તી.ફ આવાઝસે દર્દકે લેહજેમેં કુછ અશ.આર પઢ રહીથી. જનાબે .ફારુ.ક. ઠહેર ગએ ઓર સુનને લગેતો યે અશ.આર થે—

નઝાવિલા હાઝલ લયલા તસરી કવાકિબા

દાર.ક.કની અનિલ અમજી.ઇલ આ.અબા

.અબ્દુલ્લાહ .તાઇ—" મગર હુઝૂર મનસૂરકી મ.ફ્રકૂદુલ.ખબરીને હમારે હર સિપાહીકે દિલમેં એક જોશ પેદા કર દીયાહે અગર વો થકેભી હેં તો અપની માંદગીકો ભૂલ ગએહેં ઓર અગર જિ-હાદપર મુસ્ત.એદી .ઝાહિરકી જાયગી તો સબ લોગ બડે જોશો .ખરોશસે મોજૂદ હોજાએંગે."

અલ્તૂનતાશ—" મેં અપને સાથકે જાંનિસારોંકી તરફ્રસેભી અયસીહી ઉમ્મીદ રખતાહૂં કે વો ઝરા ઇશારા પાતેહી લડાઇકે લીયે મુસ્ત.એદ હોજાઅંગે "

સુલ્તાન—" બેશક, મેં અપને ઉન વ.ફાદાર સિપાહીયોંકી મુસ્ત.એદી ઓર સચ્ચી શુજા.અતકા શુક્રગુઝારહું લેકિન અલ્તૂનતાશ!

રાત કમબ.ખ્ત કાટે નહીં કટતી ઓર તારે ઉસી તાહ સેર કર રહે હેં ઓર મુજહે ઇસ અમ્રને હયરાન કર દીયા હે, કેઇ હમબિસ્તર નહીં જીસસે લુ.ત્ફે સોહબત ઓર દિલચસ્પી હાસિલ હો. ઈસ મઝમૂનકે દો ઓર શે.અર પઢકે યે શેઅર પઢા—

ફવલ્લાહો લવલ્લાહો બ.ખ્શી .અવાકિ.બા;
લઝ.અઝ.અ મિન હાઝ.લ સરીરે .ખવા-નિબા.

મેં ઉસી ખુદાએ પાકકી કસમ ખાતી હુઈ હું કે અગર અંજામમેં .ખુદાકા .ખોફ હોતા તો ઇસવક.ત ઇસ ચારપાઇકી ચુલેં હિલતી હોતીં. ઈસકે બા.અદ ઉસને એક ઓર શે.અર પઢા જીસકા દૂસરા મિસર-.અ હે " વ.અકરમ બે.અલા અન તનાલા મરાકિબા." યા.અની અય વો શ.ખ્.સ જો .આલમે .ખયાલમેં મેરા મુ.ખાતિબ હે સુનરખકે મેરે મોઈઝ્ઝ વ મોહતરમ શોહરકી સવારીયોં પર કોઈ સવાર નહીં હોસક્તા 'મે અશ.-.આર સુનકે જનાબે .ફારૂક.કા ઇસક.દર હયરત હુઇકે દરવાઝેપર દસ્તક દી. ઓરતને પૂછા "કોન હે ?". આપને અપના નામ બતાયા ઓર દરિયાફ્.ત કીયાકે યે "અશ.આર કયું પઢતી હે ?". ઉસને .ખોફ.ઝદા હોકે મા.અ-

અગર વો અપને જોશે શુજા.અતમેં અપની માંદગીકા .ખયાલ નહીં કરતે યા અપની ગુઝિશ્તા મશ.ક.કતોંકો ભૂલ ગએ હેં તો કયા મુના-[.]સિબ હે કે મેંભી .ખયાલ ન કરૂં? દેખો, તુમ સબ લોગ સુનલો, મનસૂર મેરી ફોજકા એક સિપાહી થા ઉસકો કોઇ તરજીહ નહીં. મેરી નઝરમેં મેરા હર સિપાહી વોહી વ.ક.અત રખ્તાહે જો મનસૂર-કી વ.ક.અત હે યે મુજહે કભી ગવારા નહીં હો સકતા કે ઉસ એક શખ્.સકે લીયે મે અપને બહાદુર ઓર વફાદાર સિપાહીયોંકી અકસર જાનેં બે સલી.કગીસે ઓર બેજા .તોરપર કટવાદું."

યે જુમ્લા કેહકે સુલ્તાનને ઝબાન રોકકે સબકી તરફ દેખા ઓર સબ અફસરોંને ખડે હોકર અદબસે સર જહુકાયા ઓર કહા "હમ સબ તખ્ત કે જાંનિસાર ઓર શાહી એહકામકે ફરમાં-બરદાર હેં. બંદગાને આલી અપને કરીમાના અખલાકસે જો ફય્યા-ઝી ઓર કદ્રદાની હમારી હકીર ખિદમાતકે મુઆવિઝે મેં ફરમાતે

ઝિરતકી ઓર કહકે મેરા શોહર જિહાદ પર ગયા હૂવાહે ઉસ્કી મુ.ફારિ-.કતમેં અપને ન.ફસ પર જબ્ર કરતી હૂં ઓર જબ દિલ નહીં માનતા તો યે અ.શઆર પઢપઢકે અપના દિલ બેહલાતી હૂં" જનાબ ફારૂક. યે સુનકે દેરતક દિલમેં મુતફ.કિકર રહે કે યે બડી .ખરાબી હોતીહે અયસા નહોકે જિહાદસે બુરે નતાઇજ પેદા હોં. આખ઼િર દેરકે બા.અદ આપને ઉસસે દરિયાફ્ત ફરમાયાકે "ઓરતેં કિતની મુદ્દત તક મુ.ફારિ.કતે શોહરમેં સબ્ર કરસકતી હેં." ઉસને કહા 'ઓરતોંકા .આમ હાલ મેં કયા જાનું? અગર અપની તબી.અત સે મેં કેહ સકતી હું કે છે મહીનેકે બા.અદ મુજહસે સબ્ર નહીં હો સકતા.' ઇસકે બાઅ.દ જનાબ .ફારૂક. ઉસકે દરવાઝે પરસે ચલે આએ ઓર સુબ્હહીકો કુલ ઉમરાએ .અસકરીકે નામ ફરમાન ભેજે કે "હર સિપાહીકો હમેશા છે મહીને કે બાઅદ વાજબી તોર પર એક માહકી રૂ.ખ.સત દીજાયા કરે."

હૈં ઉસકા શુક્રીયા પૂરે તોરપર અદા કરનેકી કુવ્વત હમારી ઝબાન ઓર હમારી કુવ્વત મેં નહીં હે." ઈનતા કેહકે ફિર સબ અપની અપની કુરસીયોંપર બેઠ ગએ.

સુલ્તાન—"હાં, હાં, મેં સચ કેહતા હું અગર મનસૂરકા ઈસી-કદર ઝિયાદા ખયાલ હે તો સિર્ફ ઈસ વજહસે કે વો બડે મોઅઝઝરમ ઓર વાજિબુત્તાઅઝીમ ખાનદાનસે હે. વો ખાનદાને અનસારસે હે. ઉસકે અજદાદને સરવરે કાયનાત હઝરત રસૂલે મકબૂલ (સ. અ. સ.) ઓર તમામ મહાજરીનકો અયસે નાઝુક વકતમેં પનાહ દી થી ઓર ઉસ હાદીયે બરહકકી મદદ કીથી જબકે દુનિયામેં સિવાએ ખુદાકે કોઇ ઉસ મુકદદસ ગિરોહકા પનાહ દેનેવાલા ઓર મદદગાર નથા. હમારે પેગમ્બર (સલ્વાતો અલયહે વ અલા આલેહી) ઉસકે અજદાદકે મેહમાન રહે હેં. (ઇસ વક્ત સુલ્તાનકી આંખોંમેં આંસૂ ડબડબા આતે હેં ઓર તમામ દરબારમેં એક દીની રિકકત પેદા હોજાતીહે) બસ અગર મનસૂરકા ખયાલ હે તો ઈસ કદર."

અબ્દુલ્લાહ તાઇ—"હુઝુર! યે કોઇ મામૂલી ખયાલહે? આહ! જીસ પેગમ્બરકા કલેમા ફેલાના હમારા મકસૂદ હે ઉસકે મેઝબાન ઓર જાંનિસાર અનસારકી નસલકા બહાદુર નવ-જવાન ખુદા જાને કિન ઝાલિમોંકી કેદમેં ગિરિફતાર હે ઓર હમ મુત્મઇન હેં."

સુલ્તાન—"અફસોસ! બજેરામને ભી હમારે હાથમેં ગિ-રિફતાર હોકે ખુદકશી કરલી વર્ના ઉસસે કુછ હાલ માઅલૂમ હો જાતા ઓર નબી માઅલૂમ હોતા તો ઉસકે ઈવઝમેં શાયદ હમ મનસૂર કો જલદી ઓર બઆસાની પાજાતે, અચ્છા ફિર અબ કયા કારરવાઇ કીજાય? મેરે ઝેહેનમેં તો કોઈ બાત નહીં આતી."

અલ્તૂનતાશ—"હુઝુર ! ઇસકે સિવા ઓર કોઇ તદબીર નહીં કે સુલ્તાની ફોજેં હિંદોસ્તાનકી તરફ બઢેં અગર હુઝુરકે ઇરાદેકી ઝરાબી ખ઼બર હિંદુ રાજાઓંકે કાનમેં પહોંચ જાયગી તો તમામ રાજા થર્રા ઉઠેંગે ઓર જીસ કિસીકે કબ્ઝેમેં મનસૂર હોગા વો ઉસકો હુઝુરકી ખ઼િદમતમેં ભેજકે અફ્વ તક઼સીર ચાહેગા."

સુલતાન—"બેહતર અગર તુમ સબકી યે રાય હે તો યેહી સહી. અચ્છા તો અબ ઇસ અમ્રકા ફેસલા હોના ચાહીયે કે ફોજ કિધર બઢાઇ જાય."

અેહમદ બિન હુસન—"સિવા અતરાફે સિંધકે ઓર કિધર ફોજ બઢાઇ જાસકતી હે ? કયું કે મનસૂર ઉસ તરફ ગએ થે ઓર ઉસી મુલ્કકી હદ્દપર પહોંચકર ગાએબ હૂવે હેં."

સુલ્તાન ઇસકે બાઅદ દોનોં સરદારાને ફોજ અલ્તૂનતાશ ઓર અબ્દુલ્લાહ તાઇકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઓર કેહને લગા "ખેર, અબ મેને વાપિસીમેં ગઝનવીકા ઇરાદા મુલ્તવી કીયા. તુમ દોનોં જાકે અપને હમરાહીયોંકો ઇત્તિલાઅ દોકે કલ સુબ્હકો ઉઠકે નમાઝકે વક્ત સિંધકી તરફ કૂચ કરના હોગા ઓર મુસ્તઇદ હો જાએં કે ઉન્કી સિપેહગિરી ઓર સુજાઅતકા ઇમ્તિહાન લીયા જાયગા."

દોનોં અફસરોંને તલવારેં મ્યાનસે નિકાલલી ઓર ખડે હોકર જોશો ખરોશકે લેહજેમેં અર્ઝ કીયા 'ખ઼ુદા હુઝુરકે ઇકબાલકો બલંદ કરે ઓર દુશ્મન હમેશા ઝલીલો ખ્વાર રહે. હમારી તલવારેં અબ દિખા દેંગી કે હમ કયસે વફાદાર ઓર જાંનિસાર હેં."

ઇસકે જવાબમેં સુલ્તાનને શાહાના મતાનતકે સાથ બહાદુર અફસરોંકી વફાદારી ઓર ફરમાંબરદારીકા શુક્રીયા અદા કીયા. યે

અફસર શાહી ખયમેસે બાહિર નિકલે ઓર ઉન્કે નિકલતેહી દરબારભી બરખાસ્ત હો ગયા. ઇન દોનોંને બાહિર આતેહી તમામ અફ્-સરોને ફોજકો શાહી હુકમ સુનાદીયા ઓર તમામ અસાકિરે ઇસ્લા-મીયામેં એક જોશ વ ખરોશ પેદા હોગયા ઓર સબ ઉસી વક્ત સે કૂચકી તૈયારીયાં કરને લગે.

અબ રાત હૂઈ ઓર ખિલાફે માઅમૂલ ઇસ રાતકો ફોજે ઇસ્લા-મમેં સુકૂત ન થા જો હમેશા હો જાયા કરતા થા, કયું કે અકસર સિપાહીયોંને જોશે સુરૂરકી બેદારીમેં રાત ગુઝારી. તારે જો હમેશા જાગને કે મુસ્તાક હેં પિછલી રાતકો ઉનકી આંખેંભી જહપક ચલીં. મગર ઉન જાંબાઝોંકી પલક ન ઝપકીથી ગોયા આજકી રાત હર સિપાહી નીંદકો ભૂલ ગયા થા. અકસરોંને ઇસ બેદારીકો ઇબાદતે ઇલાહીમેં બસર કીયા ઓર સુબ્હકે સુહાને વક્તમેં જબકે કુબૂલીયતે દુઆકા વક્ત હોતા હે. અમૂમન અરબી વ તુર્કી સિપાહી દરગાહે હઝરત રબ્બુલ ઇઝ્ઝતમેં નિહાયત અલહાહ ઓર આજીઝીસે ફત્હ વ નુસર-તકી દુઆ માંગ રહે થે. હનોઝ સુબ્હકે તારે જહુલમુલા રહેથે ઓર નસીમે સહેરકે જહોંકે ચલ રહેથે કે ખયમે ડેરે ઉંટોપર લદને લગે ઓર અફસરોંને એક વસીઅ મેદાનમેં અપની અફવાજકો નિહાયત ઉમ્દા સફોંમેં મુરત્તબ કરદીયા સુલ્તાન મેહમુદ ગઝનવીભી અપને ખયમેસે બરઆમદ હૂવા ઓર ઉસકી સૂરત દેખતેહી હરતર્ફસે દુઆએ દોલતકે નાઅરે બલંદ હોને લગે જબ સુલ્તાન અપની ફોજકે આગે આકે ખડા હોગયા તો અબ્દુલ્લાહ તાઇકી ફોજકે એક અફ્સરને અરબી લેહજેમેં સુબ્હકી અઝાન દી ઓર સબોંને જમાઅતસે નમાઝ અદાકી. નમાઝ સે ફરાગત હોતે હી તબલજંગ બજને લગા ઓર ફોજી બાજોંને હર સિપાહીકો કૂચકી

ઈત્તિલાઅ દી. સબ લોગ સફેં બાંધકે જુનૂબકી તરફ રવાના હુવે ઔર જીસ શાનો શોકતસે જારહેથે ઉસસે સાફ અયાંથા કે ઝમીને હિંદ ઉનકે જલાલ વ સતવતસે ડરડરકે અપને સબ્ઝેઝાર ઔર અપને સેહરા .ખુદ ઉનકે સિપુર્દ કરતી જાતા હે. આખિર યે ફોજ જાતે જાતે નઝરસે .ગાયબ હો ગઇ.

પાંચવા બાબ.

અજમેર.

જીસ ઝમાનેકા હાલ હમ બયાન કર રહેહેં ઉન દિનોં હિંદોસ્તાનકે વસીઅ સબ્ઝાઝારોં કો મુખ્તલિફ કૂવ્વતોં ઔર સલ્તનતોંને ઇસ કસરતસે બાંટ લીયાથાકે મજમૂઈ કૂવ્વત કભી યકજા ન હોસક્તીથી ઔર અગર બિલ.ફર્ઝ કભી અકસર કૂવ્વતેં યકજાભી હોજાતીથીં તો ઉસૂલે ઈત્તેફા.ક નહી પેદા હોસકતેથે. જો લોગ દા.અવા કરતેહેં કે અગર હિંદોસ્તાનકી સબ કૂવ્વતેં યકજા હોજાતીં તો મુસલમાનોંકા હરગિઝ કામયાબી ન હોતી. ઉનકા યે દા.અવા એક હદતક માન લીયા જાસકતાહે. અગર્ચે મુસલમાનોંકા યે જવાબ કાફીહેકે .કયસરો કસરા જીનકે જહંડોંકે સાયેમેં દુનિયાકે બહોત બડેબડે મુલ્ક મોજૂદથે ઉન્હોંને અપની ઉ.સ મજમૂઇ. કૂવ્વતકે સાથ કયા કર લીયા જો હિંદોસ્તાનકી સલ્તનતેં બાહમ ઉત્તે.ફાક કરકે કુછ કરસકતીં ? લેકિન ઇસમેં કોઇ શક નહીં કે અગર યહાંકે સબ રાજા ઇત્તે.ફાક કરકે ઔર પૂરી શુજાઅત કે સાથ મઝાહેમત કરતે તો મુસલમાનોંકો યું આસાનીસે ફતહયાબીકા મોકા.અ ન મિલતા.

ખેર ચાહે જો કુછ હો ઇસમેં કુછ શક નહિં કે યહાં થોડી ઝમીન પર એક એક રાજા થા જો અપને હલ્કે કે અંદર આઝાંદી ઓર ખુદમુખ્તારીકે સાથ એક શખ્સી સલ્તનતકે શહેનશાહકા રુત્બા રખતા થા. અજમેર કે કોહે અરાવલી સે લેકે દામને વિંધાચલ તકકી થોડી ઝમીનમેં કઇ સલ્તનતેં કાયમથી ઉદેપુર, ઉજ્જેન, ઇંદોર ઓર ખુદ અજમેરકી સલ્તનતેં ઇસ થોડીસી ઝમીનકો અપને અપને હિસ્સેમેં બાંટે હુવેથીં. અજમેર ઓર ઉજ્જેન ઇન દો સલ્તનતોં કે રાજાઓંમેં આપસમેં બડા ઇત્તેફાકથા. ઇસ ઇત્તેફાકકી એક વજહ તો યેથા કે દરીયએ ચંબલ કે કનારે દોનોં રાજાઓંકી સરહદ મિલીથી ઓર દૂસરા ખાસ ખાસ બાઇસે ઇત્તેહાદ એક અઝીઝદારાના તઅલ્લુકથા જો દોનોં શાહી ખાનદાનોંમેં પેદા હોગયાથા યે દોનોં ખાનદાન નિહાયત શરીફ, મોઅઝ્ઝિઝ ઓર પાકો સાફ તસવ્વુર કીયે જાતે થે ઓર અગલી શરીફ ઓર બહાદુરઆરી કોમકા વો ખાલિસ ખૂન જો નસલન બાદ નસલન ઇન ખાનદાનવાલોંકી રગોંમેં ચલા આયાથા વો મુલ્કમેં નિહાયત કીમતી ખયાલ કીયા જાતા થા ઓર ઉસી વજહસે ઇન ખાનદાનોંમે બી હર હર બચ્ચેકી રગો પેમેં વો શુજાઅત ઓર દિલેરી મોજૂદથી જીસસે ઉમ્મીદ હો સકતીથી કે હિંદોસ્તાન શાયદ ઇન્કલાબસે મેહફૂઝ રેહ જાય ઓર વાકઈ મુસલમાનોં કે રોકનેકી ઉનકી કોશિશેં રાજએ દેહલીકી કોશિશોંસે કમ નથીં. ખુસુસન જબકે અજમેર કે રાજાને અપની એક બેટી ઉજ્જેન કે નવજવાન રાજાકે ઉકદમેં દેદી તો ઉન દોનોં સલ્તનતોંકે ઇત્તેફાકસે યે ઉમ્મીદ ઓર કવી હોગઈ કે મુસલમાનોંકો શાયદ કદમ બઢાનેકા મોકાઅ ન મિલે.

રાજા અજમેર કે મહેલમેં એક ઓર લડકીથી જીસસે રાજાકો

ઇન્તેહાસે ઝયાદા મહોબ્બતથી યે લડકી અપને હુસ્ન વ જમાલ કે એઅતેબારસે તો અયસી થી કે ઉસકે નાઝુક ઓર પતલે હોંટાં ઓર નશીલી શર્મગીં આંખોંકી દૂર દૂર શોહરતથી. ઉસ્કી તમન્ના ઓર આરઝુ તો બડી બાતથી સિર્ફ એક જલ્વા દેખપાનેકે લીયે અક્સર શાહઝાદે મુખતલિફ સલ્તનતોંસે આતેથે ઓર નાકામ વ નામુરાદ વાપિસ જાતેથે બચપનહીસે ઉસ્કો મુકદ્દસ ઝબાન સંસ્કૃતકી કિતાબેં પઢાઇ ગઇથીં ઓર ઉસ્કે તેઝ ઝહેન ઓર નુકતારસ તબીઅતને નવ દસ બરસહીમેં ઉસ્કો એક બહોત બડે પંડિતકે રૂતબેકો પહોંચા દીયાથા. ઉસ્કે બાઅદ ખાનદાની રૂસૂમકે મુવફિક ઉસને સિપેહગિરીકી તાઅલીમ પાઇ ઓર ઇસ હેસીયતસેભી ઇસ કમાલકો પહોંચ ગઈ કે ઘોડેપર સવાર હોકે એક આઅલા દર્જે કે સિપેહસાલારકી તર્હ ફુરતી ઓર ચાલાકીસે લડાઇ કે કરતબ દિખાતીથી. ઉન દિનોંકી બાહમી લડાઇ ઓર ઉસ ગેર મુન્તઝમી ઓર બેઅમની કે ઓહોદકી રોઝાના ખૂંરેઝીયોંને ઉસે એક શુજાઅ ઓર બહાદુર સિપાહી બના દીયા. જબ વો ઘોડેપર સવાર હોકે ઓર કાલી કાલી ઝુલ્ફેં શાનોંપર બિખરાકે નિકલતીથી ઓર શાહી ફોજ દો તરફસે સલામી લેકે દુઆએ દોલત દેતીથી ઉસ વક્તકા આલમ બહોતસે લોગોંકો બેતાબ કર દેતાથા ઓર ઇન નઇ બેતાબીયોંને મુલ્કમેં એક તાઝા શોરિશ પેદા કરદીથી. મોહના ઇસ પરી જમાલ લડકીકા નામથા ઓર બાપકે ઇસ કદર પયારીથી કે ઘડી ભરકોભી ઉસકી મફારકત નહીં ગવારા કરતાથા. ખુસૂસન ઉસ્કે ઝાતી જોહર ઓર ઉસકી સિપેહગિરીને ઉસે બાપકી નઝરોંમેં ઓર મોઅઝિઝ બના દીયાથા. ઉસ ઝમાનેતક હિંદૂઓંમેં પરદેકી રસ્મ નહીં જારીથી ઓર મોહના હમેશા શાહી દરબારમેં તખ્તકે દાહની જાનિબ

નિહાયત શાનો શોકતસે જલવાઅફરોજ નઝર આયા કરતીથી. રાજાને અપની દુરવશ બેટી મોહનાકો આપની શાદીકા એક હદતક ઇખ્તિયાર દેદીયાથા ઓર યેહી વજહથી કે ઞબ ઉસકો અઠારવાં સાલથા ઓર હનોઝ શાદીકી નોબત નહીં આઈથી. બહોતસે શાહઝાદે ઓર રાજા સાલહાસાલકી કોશિશોંકે બાઅદ માયુસ હુવેથે, ખુદ રાજા અજમેર કે વઝીરકા નવજવાન ઓર બહાદુર બેટા જયરામ એક અરસેસે ઇસ નાઝનીન કે દિલકો અપને કબ્ઝેમેં લાનેકી તદબીરેં કરરહાથા બલ્કે ખુદ રાજાભી યેહી ચાહતાથા કે જયરામહીકે સાથ શાદી હોજાય, મગર ઉસ અમ્રને ઉસેભી મજબુર કર દીયાથા કે ખુદ મોહનાકો મંઝૂર નથા. બાવુજૂદ ઇન સબ બાતોંકે જયરામ અભીતક હિમ્મત નહીં હારાથા. અભીતક વો અપની તકદીર આઝમાઇમેં મસરૂફ થા.

રાજાકે લાયક વઝીરકા બેટા જયરામભી એક મશહૂર સિપાહીથા મેદાને જંગ ઉસકી નઝરમેં એક શિકારગાહસે ઝયાદા વકઅત નહીં રખતા થા ઓર બહોત બડેબડે માઅરિકોંમેં વો નેકનામી હાસિલ કર ચુકાથા, અગર ઇસમેં કોઇ નુકસાનથા તો સિર્ફ ઇસીકદર કે મિઝાજકા તેઝથા, હર કામકો બે સોચે સમજહે કર ગુઝરતાથા કિંબ નઝર ઉસકે કે શાહઝાદી મોહનાકી સૂરત ઓર ઉસકે જમાલે જહાંઆરાને દુનિયાકી બાકી હસીનોંકો ફીકા કર દીયાથા. જયરામકે ઝયાદા ફરેફતા હોનેકી વજહ યેથી કે ખુદ બડા જાબાઝ સિપાહી ઓર બહાદુર માઅરિકાઆરાથા ઓર ઇસ વસ્ફકો પૂરે કમાલકે સાથ અપની માઅશુકામેંભી પાતાથા. સરહદી લડાઇયોંમેં મોહનાને જીતની મરતબા અપની શુજાઅત દિખાકે ગનીમકી ફોજોંકો પસપા કરદીયા ઉતનીહી મરતબા ઉસને

જયરામકે દિલપર એક નયા તીરે ઇશ્ક. મારા.

સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીને જબ હિંદોસ્તાંકો ઝેરોઝબર કરના શુરૂઅ કીયા ઉસવકત તમામ બહાદુર રાજાઓંકી રગે હમીયત જોશમેં આગઈ. હર છોટે ઓર બડે હિંદોસ્તાની દરબારમેં મુસલમાનોંકી યૂરિશ ઓર તાખ્ત વ તારાજકા ચરચા હોરહાથા .ખુસૂસન જયપાલકી શિકસ્ત ઓર બજેરામકી નાકામીને હર રાજાકી આંખં ખોલદીથીં. જો ઓદંથે વોતો મુન્તઝિર બેંઠેથે કે મેહમૂદકે સિપાહી ઉનકી હુદૂદકે .કુરીબ પહોંચેં ઓર વો સરે નિયાઝ જહુકાદેં. લેકિન બહાદુર રાજપૂતોંકા .ખૂન જોશ ખાગયા કે જહાંતક જલ્દ મુમ્કિનહો તુર્કી ઓર તાતારી સિપાહીયોં કે સામને સફઆરા હોં ઓર દાદે શુજાઅત દેં.

યેહી ઓકો શોક રાજા અજમેર કે બહાદુર દરબારેમેંભી પૈદા હો ગયા થા. ખુસૂસન અજમેરમેં ઝયાદા જોશથા ક્યોંકિ ઉસસે પહેલે લડાઇમેં રાજા અજમેરને જયપાલકી મદદકે લીયે કુછ ફોજ રવાના કીથી જો પસપા હૂઇ. ઓર દરબારે શાહી કે કઇ નામવર અફસર નઝરે અજલ હૂવે. જીસરોઝ બજેરામકી નાકામીકી .ખબર આઇ ઉસરોઝ રાજએ અજમેર દરબારમેં બેઠા થા. ઓર બડે બડે પંડિત ઓર નામવર બહાદર છત્તરી (ક્ષત્રી) સામને સફબસ્તા ખડે થે. રાજાકી આલમઅફરોઝ બેટી મોહના રાજાકે તખ્તકે બરાબર એક સોનેકી ચોકીપર અસ્લહે જંગસે આરાસ્તા બેઠીથી. વઝીર ઓર તમામ એહલે દરબાર દસ્તબસ્તા ખડેથે ઓર ઉન્હીકી જમાઅતમેં વઝીરકા બેટા જયરામ ખડાથા. અગર્ચે શાહી રોઅબ વ અદબકી વજહસે ઉસકી આંખં નીચે જહુકી હૂઇથીં ઓર મજાલ નથી કે કભી ચોરી છુપેભી મોહનાકી કાકુલે-

પયચાન ઓર ગુલાબી રૂ.ખ્સારોંકી તરફ નિગાહ લે જાય લેકિન દિલહી દિલમેં હઝારોં શો.ક વ આરઝૂકે સાથ મોહનાકે .ખયાલસે બાતેં કરરહાથા ઓર .અપને .ખયાલી જોશમેં ઇસદર્જે મેહવ થાકે આલમે.ખયાલહીમેં ગુસ્તા.ખીયાંબી કરને લગતા થા. ઇસકા સિલસિલ્રએ .ખયાલતો મોહનાકી તૂલ્રાની ઓર પુરપેચ ઝુલ્ફોંકી તરહ કભી .ખત્મહી ન હોને આયગા. આવ, દેખેં રાજા અપને એહલે દરબારસેં ક્યા બાતેં કર રહા હે.

રાજા—"હાં, તો ફિર રાજા જયપાલને ત.ખ્ત છોડ દીયા? મુજહે ઉસ્કા અફસોસ હે."

વઝીર—"હુઝૂર! વો ક્યા કરતે? દો દ.ફ.અ ઉન્હોંને બહોત કુછ એહતિમામસે ફોજેં જમ.અકીં ઓર તુર્કોંકા મુ.કાબિલા કીયા મગર દોનોં મર્તબા ઉન્હીંકો શિકસ્ત હુઈ, આખિર રસ્મે ઝમાનાકે બમૂજીબ ઉન્હોંને ત.ખ્ત છોડ દીયા ઓર અપને બેટે અનંદપાલકો ત.ખ્તપર બિઠા દીયા."

રાજા—"ક્યા તુર્ક લોગ બડે બહાદુર હેં?".

વઝીર—"હુઝુર! હમ સબ લોગોંકી નાઇત્તિફાકીસે તુર્કોંકા હોસલા બઢગયા વર્ના મજાલથી કે મેહમૂદ હિંદોસ્તાન કે હુદૂદપર યૂં આફત મચા દેતા? હમારી પસ્તહિમ્મતીહે હમપર દેવતાઓંકા ગઝબ નાઝિલ હૂવાહે ઓર બસ યેહી સબબહે કે ઉન મલેકશોંકે મુકાબિલેમેં હમેં શિકસ્તેં હેતી ચલી જાતી હેં."

એક ફોજી અફસર-"ઓર બસ મોકેઅપર ઝિયાદા ખરાબી મેરી દાનિસ્તમેં બજેરામકી વજહસે હૂઈ. ઉસ્કા રાજ સરહદપર વાકે.અ થા હમેશાસે વો દિલ્લીકે રાજકા મુતીઅ ઓર ફરમાં બરદાર રહાથા મગર અબ મેહમૂદકે આનેકી ખબર સુનકે ઉસને અપને આકા જયપાલકો છોડી દીયા."

રાજા–(હયરત સે) "ક્યા વો મેહમૂદસે મિલ ગયા ?".

ફોજી અફસર–"શ્રી મહારાજ! પેહલે તો લોગોંકા યેહી ખયાલ થા કે વો તુર્કોંસે મિલ ગયાહે મગર ઇસ દફ્અ મેહમૂદને ઉસ-પર હમ્લા કીયા ઈસસે લોગોંકી રાય બદલ ગઇ ઓર સબ કેહતે હૈં કે અગર ઉસને રાજા જયપાલકા સાથ છોડા તો તુર્કોં સેભી નહીં મિલા."

રાજા–"ફિર મેહમૂદકે ઉસ હમ્લેકા ક્યા નતીજા હૂવા? ક્યા તુર્કોંકો શિકસ્ત હો ગઇ ?" યે જુમ્લા કેહ કે રાજાને જવાબ સુનનેકે લીયે અયસા શોક ઝાહિર કીયા કે ઉસકી સુરતસે સાફ ઝાહિર થા.

ફોજી અફસર–(અફસુર્દગીકે લેહજેમેં) મહારાજ! અજે-રામકો શિકસ્ત હૂઈ ઓર વો સિંધકી તરફ ભાગ ગયા."

રાજા–(તેયશકે સાથ) "ભાગ ગયા ? ઉસને છત્રી બરનમેં દાગ લગા દીયા."

વઝીર–"શ્રી મહારાજ! છત્રી બરનમેં તો ઉસને ઉસી રોઝ દાગ લગા દીયા જીસ રોઝ રાજા જયપાલકે સાથ બે વફાઇ કી."

રાજા–"અબ તુર્ક કહાં હેં ઓર ઉનકા ક્યા ઇરાદાહે ?".

સરદારે ફોજ–"મહારાજ! સુના ગયાહે કે અજેરામકે તઆ-કકુબમેં મેહમૂદને અપની ફોજ રવાના કીહે. ઉસકા કુછ હાલ નહીં માઅલૂમ હૂઆ કે ઉસ તઆકકુબકા ક્યા અંજામ હૂઆ, લેકિન અ-બ યે સમજહ લેના ચાહીયે કે સિંધ ઓર પંજાબકી હાલત નિહાયત નાઝુકહે. વહાંકે રાજા ઝઇફ હોગએહેં ઓર તુર્કોંકા ઝોરો શોર

તાખ્ત.વ તારાજકા બાઝાર ગર્મ હે. ગરીબ ર.આયાકી જાનો માલપર બન ગઇ હે." જીસવ.ક્ત યે ત.કરીર હો રહીથી રાજા અપને દિલમેં તપિશ ખા રહા થા. ઉસકી .સૂરતસે મા.અલૂમ હોતાથા કે ગુ.સ્સા ઉસે એતાબ કીયે દેતાહે. આ.ખિર જહલા કે ઓર તમામ એહલે દરબારકી તરફ .ખિતાબ કરકે કહા "અફ્સોસ! હમારી .ગ.ફ્લતોંકા યે નતીજાહે કે આજ મલેકશ, બેઇમાન, ડાકૂ ઓર લુટેરે મુસલમાન હમારે મુલ્કમેં આએહેં ઓર હમારી .કિસ્મતેં ફોડે ડાલતે હેં. વો રાજપૂતોંકી શુજા.અત ઓર બહાદુરી કયા હુઇ? કયા સારે આર્યાવૃતમેં ઇતના કોઇ નહીં રહાહે જો પરમેશરકી દયાપર આસરા લગાય ઓર ઇન ઝાલિમ લૂટેરોંકો રોકે?". રાજાકી ઝબાનસે યે ત.કરીર સુનતેહી બહોતસે બહાદુરોંકી આંખોંમે ખૂન ઉતર આયા. જયરામ બઢકે ત.ખ્તકે આગે આયા ઓર સિજદા કીયા ઓર દેરતક દુ.આ દેનેકે બાઅદ અર્ઝ કરને લગા "મહારાજ! યે તુર્કભી કોઇ ચીઝ હેં જીનકી તલવારોંસે હમ છત્રી નસલકે લોગ દબજાએં? .ફ.ક્ત હમારી નાઇત્તે-.ફા.કીકા સબબથા જો ઉનકો સિંધકે .કરીબ પહોંચનેકા હોસલા હૂવા. વર્ના ઉનકી કયા મજાલથી કે ઉધરકા રૂ.ખભી કરતે?".

રાજા—"સુનતાહું, મેહમૂદકા ઇરાદાહેકે હિંદોસ્તાન ભરમેં જીતને દેવહરે હેં ઓર જીતને બુત.ખાને હેં સબકો મિસ્માર ઓર મુનહદિમ કરદે."

જયરામ—"મહારાજ! હ.કી.કતમેં વો બડા મુત.અ.સ્સિબ હે ઓર અયસા મુત.અ.સ્સિબ હેકે હુઝૂરકોભી અબ ઉસકી ગોશમાલીકા બંદોબસ્ત કરના ચાહીયે."

રાજા—"મેં કયા બંદોબસ્ત કરૂં? હાં, અગર મેરી સરહદકે .કરીબ વો આ ગયાતો અલબત્તા દિખાદુંગા કે મેરે બહાદુર કિસ મરદાનગી ઓર શુજાઅતસે લડતે હેં."

જયરામ—"હુઝૂર! મેરી રાયમેંતો ઇસવક્ત ઉસકે ઝક દેનેકા બહોત અચ્છા મોક઼અ હે ઔર મુમ્કિન નહીં કે હમ શિકસ્ત નદેં. ઉસકી ફ઼ૌજ સિંધકી તર્ફ઼ બઢતી ચલી જાતી હે ઔર સાઅત બસાઅત ઉસ મક઼ામસે દૂર જાતીહે જહાંસે ઉસે કુમક પહોંચ સકતી હે. અગર ઇસ મોક઼ેઅપર શ્રી મહારાજકી કોઇ ફ઼ૌજ મુલ્કે સિંધમેં પહોંચજાય તો તુર્કોંકા માઅલૂમ હોકે હિંદોસ્તાનકે લોગ કયસે બહાદુર હેં. ઔર મહારાજ! ઇસ સ઼ૂરતમેં સિવા ઇસકે કે સબ અપની ઝિંદગીસે હાથ ધોએં ઉનસે ઔર કુછ ન બનેગા."

રાજા—"જયરામ! મેંભી યેહી ચાહતા હું કે જીસ્તર્હ મુમ્કિન હો. ઉન તુર્કોંકો હિંદોસ્તાનસે બાહિર નિકાલ દીયા જાય. આર્યા-વૃત્કો ઇન મલેકશોંસે પાક વ સાફ઼ કરૂં ઔર દેવતાઓંકી નઝરમેં નેકનામી હાસિલ કરૂં."

વઝીર—"મહારાજ! મેહમૂદકે સિપાહી અકસર માઅરકોંમેં ફ઼તહયાબ હોકે તજુર્બાકાર હોલગેહે. મેરે નઝદીકતો હુઝૂરકો ઉસવક઼તતક સબક઼ત ન કરના ચાહીયે જબતકકે મેહમૂદ હુઝૂરકી તરફ઼કા ક઼સ્દ ન કરે. હમ સબ વફ઼ાદારાને તખ્ત હેં ઔર ઇસ રાજપર સદકે હોજાના અપના ફ઼ખ્ર સમઝતે હેં; લેકિન હુઝૂરકો ઇતને બડે માઅરિકેમેં જબહી ક઼દમ ઉઠાના ચાહીયે જબ મજબૂરી હો ઔર સુલહકી કોઇ સૂરત ન નિકલ સકતી હો."

રાજા—"કયા તેરે દિલમેં તુર્કોંકા ખ઼ોફ઼ બેઠ ગયા? મેરે જાંનિસાર અયસે નહીંહેં કે મેહમૂદકે તુર્કી સિપાહીયોંસે દબ જાંય."

વઝીર—"હુઝૂર! મેહમૂદકો છેડના મસ઼લહતકે ખ઼િલાફ઼ હે. મહારાજા જયપાલને હિંદોસ્તાનકે બહોત બડે રાજાઓંસે મદદ લેકે

કિતની બડી ફ઼ોજ જમ્અ કરલીથી. ખુદ હુઝૂરકે જાંનિસારોંકા એક બહોત બડા ગિરોહ પિશાવરકે ક઼રીબ મહારાજા જયપાલકે ઝંડેકે નીચે તુર્કોંસે લડ ચુકા, લેકિન કયા હૂવા ? ."

રાજા—"વો ઇન્તેફ઼ાક઼થા ઓર હિંદૂ મુખ્તલિફ઼ ફ઼ોજોંકી બેઇન્તિઝામીસે શિકસ્ત ખાગએ. જબ મેરે સિપેહસાલાર ઓર મેરે છત્રી સિપાહી જોશો ખરોશસે હમ્લા કરેંગેતો મેહમૂદકી ગુઝિસ્તા કામયાબીયોંકા ખાકમેં મિલાદેંગે." ઇતના કેહકે રાજાને અપને ફ઼ોજી સરદારોંકી તરફ઼ દેખા.

જયરામ કુછ કહેનેકો થા મગર બાપકો અપની રાયકે ખિલાફ઼ પાકર ખામોશ રેહગયા. સિપેહસાલારે અફ઼વાજને હાથજોડકે અર્ઝ કીયા "હુઝુર ! હમ જાનિસાર મેહમૂદપર અરસએ દુનિયા તંગ કરદેંગે ઓર હમારે હર સિપાહીકે દિલમેં તમન્ના હે કે મહારાજ આપ હમેં તુર્કોંકે મુક઼ાબિલેપર રવાના કરેં, મુસલમાન હમારી ક઼વી હુકૂમતકો બેખો બુનસે ઉખાડે ડાલતે હેં. હમારે મઝહબકી તોહીન ઓર બેખકની કર રહેહેં. ઇન ઝાલિમ મલેકશોંને હમારે લીયે કોન બાત ઉઠા રખ્ખી હે જો અબ હમ હાથ પર હાથ રખ્ખે બેઠે રહેંગે ?".

જયરામ—"શ્રી મહારાજ ! મેરા ફ઼ખ્ર બઢજાય અગર ઇસ મોહિમપર મેં રવાના કીયા જાઉં. હુઝુર બહોત જલ્દ સુનલેંગે કે મેને ઇન મુસલમાનોંકો ખાકમેં મિલાદીયા. સુના ગયાહે કે રાજા અજેરામ ઉધર ભાગકે ગયાહે ઓર સિંધકા રાજાભી મુસલમાનોંસે બહોત જલા હૂવા હે. મેં દોનોંકો મિલાલૂંગા ઓર મુસલમાનોંકી ફ઼ોજકો ઘેરકે માર લૂંગા. અગર પરમેશરને ચાહાતો પેહલે મેહમૂદકે સરદારકા સર ઓર ફિર ખુદ મેહમૂદકા સર હુઝુરકે ક઼દમોંકે આગે પડાહોગા."

રાજા—" જયરામ ! તુમ્હારી હિમ્મત ઓર તુમ્હારે હોસલેને મેરા દિલ ખુશ કરદીયા. તુમ જાવ ઓર બીસ હઝાર ફોજ મુન્તખિબ અપને સાથ લેલો." ઇસકે બા.અદ રાજા દરબારકે સબ અફસરોંકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઓર કેહને લગા " મેરે બહાદુરો ! જયરામકે સાથ ઓર કોનકોન જાનેકો પસંદ કરતા હે ?".

ઇસપર સબ અફસરોંને હાથ જોડકે સર ઝુકાદીયા ઓર અર્ઝ કીયા " મહારાજ ! હમ સબ હાઝિરહેં. હુઝુર જીસકો હુકમ દેં વો તુર્કોંકે મુકા.બિલેકો રવાના હો." ઇસકે બા.અદ શાહઝાદી મોહના જો ત.ખ્તકે દાહની તરફ બેઠીથી ઉઠકે બાપકે .કદમોંપર ગિરપડી, બાપને ઉસકા સર ઉઠાકે સીનેસે લગાલીયા ઓર પૂછને લગા " મોહના ! બતા તુ કયા કેહતી હે ? કયા તુ નહીં ચાહતી કે મેરે બહાદુર તુર્કોંકે મુકાબિલેકો રવાના હોં ?".

મોહના—" મહારાજ ! નહિ, મેં યે નહીં કહેતી. મેરા મતલબ યેહેકે મુજહેભી જાનેકી ઇજાઝત મિલે અકસર લોગોંકી ઝબાની મેને સુનાહે કે મુસલમાન બડે બહાદુર ઓર લડનેવાલે હોતેહેં એક અર્સેસે ઉનકી બહાદુરીકે દેખનેકી મુશ્તાક હું. મહારાજ ! ચંદ રોઝકે લીયે મુઝે અપને .કદમોંસે જુદા ફરમાઇયે કે જાકે દેખું વો કયુંકર લડતે હેં ઓર કયસી જુરઅત દિખાતે હેં."

રાજા દેરતક સન્નાટેમેં રહા ઉસકે બા.અદ કેહને લગા " બેટી તેરી બહાદુરીકા હાલ મેં .બ.ખૂબી જાનતા હું. મુઝે ઓર કિસી બાતકા ખટકા નહીં; સિર્ફ ઇતના .ખયાલહે તુજકો તકલીફ હોગી. .ખુસસન યે રાજપુતાનાકે રેગસ્તાન તેરી ફૂલસી સૂરત ઓર તેરે નાઝુક ફ.ણસારોંકો કુમ્હલા દેંગે."

મોહના—"મહારાજ! હુઝુરકી ખુશનૂદી ઓર રઝામંદીકી સૂરતમેં મેં ઈન સબ બાતોંકો બ.ખુશી.ખાતિર ગવારા કરલુંગી. ઓર મહારાજ! યે તો ધરમકા કામ હે, મુસલમાન હિંદુ ધરમકો નુ.ક.સાન પહોંચા રહેહેં. જીસકે દિલમેં ધરમકી મહોબ્બત હો ઉસકા તો ફર્ઝહે કે જાનપર ખેલકે લડે ઓર ઉન મલેકશોંકો પાક આર્યાવૃતસે નિકાલ બાહિર કરે."

યે ત.કરીર સુનકે રાજાકી આંખોંમેં આંસૂ ડબડબા આય ઓર તમામ દરબાર પર એક સન્નાટા તારી હોગયા આ.ખિર રાજાને દિલસે ઉઠતે હૂવે જોશકો દિલહીમેં દબાદીયા ઓર અપની જીગરપારા **મોહના** કી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા "**મોહના!** બેશક હમ સબકે દિલમેં ગેરીયત નહીં રહી. કમબ.ખ્ત ઓર ઝાલિમ મુસલમાનોંકી લુટખસોટકા હાલ સુનકે તેરે દિલમેં એક જોશ પેદા હોગયા ઓર હમ લોગોંમેં જેસાચાહીયે વયસા જોશ નહીંહે. તુ ઝયાદા પરેશાન નહો ઓર .કદમ ઘરસે બાહિર ન નિકાલ. જયરામ જાકે મુસલમાનોંકો .ખા.કમેં મિલાદેગા ઓર ઘર બેઠે તેરા કલેજા ઠંડા કરદેગા. અપની બહાદુરી તુ ઉસદિનકે લીયે ઉઠારખ જબ મેં ધરમકા ઝંડા લેકર અજમેરકે બાહિર નિકલુંગા. તુ મેરી જિગર-પારા હે અગર તુ મુજહસે જુદા હોગી તો ફિર મેરા કિસી બાતમેં દિલ ન લગેગા. પરદેસમેં જાનેકી મેં તુજહે કયુંકર ઇજાઝત દૂં? તુર્કોંકે ઝુલ્મકા હાલ સભી જાનતેહેં. યે પરમેશરહીકો માઅલુમ હે કે ઇસ લડાઇકા કયા અંજામ હોગા. અગર તુ ઉનકે હાથમેં પડ ગઈ તો મેરી ઝિંદગી દુસ્વાર હોજાયગી."

મોહના—"મહારાજ! મેં હોશિયારીસે મુકા.બિલા કરૂંગી ઓર મુસલમાનોંકી ઇતની મજાલ નહીં કે મુજહે ગિરફતાર કરલેં. મેં ફિર

હાથ જોડકે અર્ઝ કરતીહું કે આપ મુજહે લડાઇપર જાનેકી ઇજાઝત દીજીયે અગર રામચંદ્રજીને કિરપા કી તો મેરે બારેમેં આપકો સ.દમા ન પહોંચેગા."

શાહઝાદી મોહનાકા યે ઇસ.રાર દેખકે રાજા ફિર સોચમેં આ ગયા. દેરતક દિલહી દિલમેં મુતરદિદ્.દ રહા કે ઇસ ખો.ફનાક ઇરાદેસે મોહનાકો કયુંકર રોકે ઓર ખુ.સૂસ.ન મોહનાકી મહોબ્બત ઓર ઉસકી લિયાક.ત રાજાકો ઓર હયરાન કીયે દેતીથી. આખિ.ર ઉસકે દિલને મોહનાકી ખ્વા.હિશકે મુત્વાફિક.હી ફેસ.લા કર દીયા. વો દિલમેં કેહને લગા "કોઇ હરજ. નહીં. મોહના કિસી ગે.રકે સાથ નહી જાતી હે મેરે મંત્રીકા લાયક ઓર બહાદુર બેટા જયરામ હમરાહ જાતા હે. કયા અ.જબ કે ઇસ સફરમેં વો મોહનાકો અપની હુસ્ને-ખિ.દમતસે દોસ્ત બનાલે. મેંભી એક અ.રસેસે ચાહતા હું કે જયરામકે સાથ મોહનાકી શાદી કરદું મગર ખુ.દ મોહનાકે ઇનકારસે યે મુઆ.મિલા અબતક અટકા રહા. અગર જયરામને મોહનાકો રામ કરલીયા તો મુજહે બડી ખુ.શી હોગી. વાક.ઇ. ઈસસે ઉમદા ઓર કોઇ મોક.અ. નહીં મિલસકતા કે જયરામ મોહનાકે દિલકો અપને ઇખ્તિ.યારમેં કરલે." દિલમેં યે ફે.સ.લા કરકે રાજા મોહનાકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઓર કેહને લગા "મોહના! તેરી મહોબ્બત મુજહે કિસી તરાહ તેરી જુદાઇ નહીં ગવારા કરને દેતી મગર અબ તુજહે ઇસ.રાર હે ઓર મેરે વઝીરકા લાયક ઓર બહાદુર બેટા જયરામ તેરે હમરાહ જાતા હે. લેહાઝા મેં દિલપર જબ્ર કરકે તુજહે ઇજાઝત દેતા હું. બેટી! જા. મગર ખ.બરદાર, હુશીયારીસે રેહના. અયસા નહો કે તુજહે કોઇ સ.દમા પહોંચે ઓર તેરે ગ.મમેં ઝિંદગીસે બેઝાર હો જાઉં."

મોહના—"મહારાજ ! મેં બહોત હુશીયાર રહુંગી ઓર દેવતાઓંકી મદદસે મુજહે મલેકશોં પર ફ.તહ હોગી. મેં મુસલમાનોંકે સરદારકા સર કાટકે લાઉંગી ઓર આપકે કદમોંપર ડાલુંગી."

રાજા—"જયરામ ! મેં અપની જિગરપારા **મોહના**કો તેરે સાથ કરના હું. ખ.બરદાર ! ઇસકે દિલકો કિસી બાતકા સદમા ન પહોંચે ઓર ઇસકી ખા.તિર મદારાત હમેશા અપના ફ.ર્ઝ તસવ્વુર કરતા. દેખો મેરી **મોહના**પર કોઇ આફત ન આને પાય ઓર અગર અયસા હૂવાતો તેરી ખે.રીયત ન હોગી." યે સુનકે **જયરામ** રાજાકે કદમોંપર ગિરપડા ઓર ફિર રાજા કી ઇજાઝતસે ઉઠકર અર્ઝ કરને લગા "શ્રી **મહારાજ** ! શેહઝાદી **મોહના**કો મેં આપહીકી જગે ખ.યાલ કરૂંગા. અગર શેહ.ઝાદીકી ખિ.દમત ઓર ઝુરૂરતમેં મેરા સર કટ જાય ઓર મેરી જાન જાતી રહે તો મુજકો ઉસસેભી દરેગ. ન હોગા."

રાજા—"હાં, જયસા કહા હે અયસાહી કર દિખાના ઓર મુજહે તુજહ સે અયસીહી ઉમ્મીદ હે. કયું કે તુ હમારે રાજ કે કદીમ જાંનિસારોંમે હે. તેરી ઓર તેરે આબા. વ અજદાદકી ખિ.દમાતનેભી સાબિત કરદીયા કે તુ અજમેર કે રાજકા વફાદાર ખા.દિમ હે." યે સુનકે **બજેરામ**ને ફિર સરે નિયાઝ. ઝુકાયા.

રાજા—"**જયરામ** ! અબ તુમ ઇસવક્ત.સે જાકર ફરાહમીએ ફો.જકા સામાન કરો. કલ તુમ્હેં બીસ હઝાર ફોજકે સાથ તડકેહી રવાના હોજાના ચાહીયે. તુમ્હારે બાઅ.દ ફો.જકા મેં ઓર ઇન્તે-ઝામ કર લુંગા ઓર ઝુરૂરતકે મોકે.અ.પર ફો.રન યહાંસે કુમક પહોંચેગી. **જયરામ** ! દેખો ખ.બરદાર ! **મેહમૂદ** કે મુકા.બિલેમેં હમેશાં

શરીફાના બરતાવ કરના. અગર વો ઝાલિમ મલેકશ લૂટ ખસોટ ઓર ઝુલ્મ કરતા હે તો કરને દો, મગર તુમ અપની શરાફત ઓર પાક નફસીકો ન છોડના. બેવફાઇ ઓર બદએહેદી નહોને પાય, જબતક હરીફ લડાઇપર આમાદા ન હો તુમ્હારી તરફસે સબકત ન કીજાય. મઝલૂમપર તલવાર ન બુલંદ કરના. મુસલમાનોંકા કોઇ સરદાર યા કોઇ શેહઝાદા ગિરફ્તાર હોતો ઉસકો ઇઝઝતકે સાથ રખના. પૂરે દાબ ઓર લિહાઝકે સાથ મેરે પાસ લે આના. સિવા અસલહા લેલેનેકે ઓર હિરાસતમેં રખનેકે મોઅઝિઝ કૈદીયોંપર કોઇ જબ્ર ન કીયા જાય. મગર હાં મેહમૂદકી તરફસે અગર ઇન ઉસૂલકે ખિલાફ કારરવાઇ કી જાય તો તુજહેબી ઇખ્તિયાર હોગા કે જે ચાહે કરે ઓર જીસ કિસમકી શિદ્દતસે ચાહે પેશ આય. લેકિન ઇસમેંબી અપની શરાફત કી હદસે ન ગુઝર જાના ઓર મોહના! તુ ઓરત હે, તેરે દિલમેં ધરમકા જોશ ઝયાદા હે. તુ બી મેરી ઇન નસીહતોંકા ખયાલ રખના. જયરામ! બસ અબ જાવ ઓર કૂચકી તૈયારીયાં કરો. કલ તારોંકી છાંવમેં મેં તેરી ફોજકા જાઇઝા લેને આઉંગા ઓર ઉસી વક્ત તુજહે ઓર અપની જિગરપારા મોહનાકો રૂખ્સત કરૂંગા. મોહના! તુબી જા ઓર સફરકી તૈયારીયાં કર અપની માં, અપની સહેલીયોંસે રૂખસત હોલે; બસ અબ મેંબી જાતા હું."

ઇસકે બાઅદ સબ લોગ રૂખસત હૂવે, રાજા મહેલમેં ગયા ઓર હર શખ્સને ઘરકા રાસ્તા લીયા.

છટા બાબ.

ખૂંરેઝી ઔર ગિરફ્તારી.

'નશાહદ માંદા ને આંશાહદ આઝાર.'

સિંધ કે વો ઇન્તિહાઈ રેગસ્તાન જહાંપર હિંદોસ્તાન કી હદેં તમામ હોતી હેં ઔર બલૂચિસ્તાન કે પહાડ શુરૂઅ હોતેહેં બિલ્કુલ સુનસાન પડે હેં. મોસમે ખિઝાંકી હવાકે જ્હોંકે આતેહેં ઔર મુસાફિરોંકે ઐવઝ રેગરવાંકો હરચહાર તરફકી સેર કરાતે ફિરતે હેં દરખ્તોંકા સબ્ઝેવાર અફ્સુર્દગીપસંદ મોસમ ઉતાર ઉતારકે ખાકમેં મિલા રહાહે. હાં જાબજા મુસીબતઝદા દસ્તનવરદોં કે પુરાને અનીસ બબૂલ કે દરખ્ત અપની મામૂલી સબ્ઝી ઔર મામૂલી તરોતાઝગીસે ખડે હેં, ઔર આબલા શિકન કાંટોંકો દામનમેં છુપાય હૂવે હેં કે ધૂપકા મારા મુસાફર ઉનકે નીચે આકે પનાહ લે તો ઉસે છેડછેડકે ઝરા લુત્ફ ઉડાએં. એક તરફ બહોતસી લાશેં પડી હેં જો આફતાબકી તમાઝતમેં ઝિયાદા રેહનેસે ફૂલ ગઈ હેં. ઇન લાશોંકે કદીમી મેહમાન ગિદોંકા ગોલ આસમાન પરસે ઉનકી તર્ફ જહુકા પડા હે ઔર યે મુરદારખોર જાનવર નિહાયત ઇત્મીનાન ઔર નિહાયત શોક્કે સાથ ઇન લાશોંપર ચક્કર બાંધતે હૂવે ઉતરતે આતે હેં. એક પહાડીકે દરમિયાનમેં છોટીસી ઝીલ હે જીસ્મેં બલુચિસ્તાનકે પહાડોંસે કઇ આબશાર બેહતે હૂવે આકે ગિરે હેં ઔર ઉસકે ગિર્દ જો થોડી થોડી દલદલહે ઉસમેં બગલે ઔર મુખ્તલિફ કિસ્મકે તયૂર અપને પંજે ગડો હૂવે ખડે હેં. આફતાબ ઠીક સિમ્તુર્રાસ પરહે

ઓર ધૂપકી તપિશ હરચીઝપર થોડા બહોત અસર કર ગઇ હે.

એ.ન ઉસીવક્ત મશરિકો. જુનૂબકી તર્ફસે ચાર પાંચસો સવારોંકા એક મુખ્તસર ગિરોહ નમૂદાર હૂવા. ઇન સવારોંકે સાથ બહોતસે ઉટોંપર બારબરદારીકા સામાન લદા હૂવાહે ઓર ઉટોંકા સબ લોગ હર ચહાર તરફસે ઘેરે હુવે આહિસ્તા આહિસ્તા આરહેહેં હર સવાર પૂરે અસ્લહાસે આરાસ્તા હે. મગર નેઝે જો સરોંસે ઉચે હેં ઓર જીન્કી નોકોંપર આફતાબકી કરનેં તડપ રહીહેં એક નિહાયત લુત્ફકા તમાશા દિખા રહેહેં. અ.મામે સબકે સરોંપર હેં ઓર વઝઅ. વ લિબાસસે માઅ.લૂમ હોતાહે કે ઉનકો ઝમાનેને બહોત સતાયા હે ઓર નિહાયત ઇફ.લાસકી હાલતમેં રખ્ખા હે મગર ઇસકે સાથ ઉનકે અસલહાકી દુરસ્તી બતા રહીહે કે યે ઝમાનેકા મુકા.બિલા કરને ઓર હર મુસી.બતસે અપને આપકો બચા લેનેકે લીયે .ખૂબ મુસ્તએદી ઓર હોશીયારીસે કામ લેતે રહેહેં.

બહોતસે ઉટોંપર મેહમિલેં હેં ઓર ઉનકે પરદે અગર્ચે ખૂબ કસકસકે ડોરીયોંસે બાંધ દીયે ગએહેં, મગર હવા ઉનકો બારબાર જાબજાસે ઉડાય દેતીહે. મેહમિલવાલે ઉંટભી સવારોંકે હલ્કે.મેં હેં ઓર બાદ સરસરકે જહોંકે સાથ સાથ ખા.ક ઉડાતે ચલે આતે હેં. ઇસ ગિરોહકે આગે આગે બતોર મુક.દમતુલજયશકે દો શખ્.સ. હેં. દોનોં કે હાથ પાઉં ઓર દોનોં કે ચેહરેકી વઝઅ સુબૂત દે રહીહે કે ઉનકી શુજાઅત ઓર બહાદુરી અપના મિસ્લ નહીં રખતી સૂરત વ શિકલકે એઅ.તિબારસેભી દોનો આઅ.લા દરજેકે હસીન હેં, સુફેદ અ.મામે સરોંપર હેં, તલવારેં મ્યાનોંમેં હેં, મગર એક જીસકે હુસ્નકો નવજવાની ઉભારઉભારકે દિખા રહીહે. ઉસ્કા મ્યાન સુનેહરા હે ઓર દૂસરેકી તલવાર ચમડે કે મ્યાનમેં

હે. યે દોનોં આપસમેં બાતેં કરતે હૂવે અપની છોટીસી ફૌ.જ કે આગે આગે ચલે આ રહેહેં.

નવજવાન—"યે મુરદારખો.ર જાનવર યહાં કિસ ચીઝપર ગિર રહેહેં?"

દુસરા—"હાં, મુજહે ભી હયરત. માઅ.લૂમ હોતા હે યહાં કહીં કોઇ લાશ પડી હે."

નવજવાન—"એક લાશ નહીં. માઅ.લૂમ હોતા હે બહોતસી લાશેં પડી હેં: વર્ના ઇતને એક જાનવર ન ઉતરતે."

દુસરા—"ચલો દેખલેં." યે દોનોં ક.દમ બઢાકે ચલતે હે ઓર પહાડીકે નશેબમેં પહોંચકર હયરતમેં આજાતે હેં. મુરદાર-ખો.ર જાનવર ઉનકી .સૂરત દેખતેહી ઉડ જાતેહેં.

નવજવાન—"શાયદ, યહાં કોઈ લડાઇ હૂઇ હે, વર્ના ઇતની લાશેં કહાંસે આ ગઈ?".

યે બાતેં કરહી રહેથે કે પીછેસે શોરકી આવાઝ આઇ. દોનોં હયરતઝદા હોકે અપને સાથીયોંકી તરફ દેખનેલગે મગર ઇસકે સિવા કુછ નહિં માઅ.લૂમ હુવા કે ઉનકે સાથી ઘબરા ઘબરાકર ઉન્હેં પુકાર રહેથે. દોનોંને અપને ઘોડોંકી બાગ મોડી ઓર ઝોરસે એડ બતાકે હવાકી તર્હ ફુરતીસે અપને સાથવાલે સિપાહીયોં કે પાસ જાપહોંચે.

નવજવાન—"કયું, કયા હૂવા કયા?".

કઈ સિપાહી—(એક તરફ ઇશારા કરકે) "ઉધર દેખો તો બહોત બડી ફૌ.જ કિસી હિંદૂ રાજાકી આ રહીહે. બડા ગ.ઝબ હૂવા. ઇસ બેશુમાર ફૌ.જસે હમ કયુંકર મુકા.બિલા કરસકેંગે. આહ! હમારે

યે થોડેસે બહાદુર સિપાહી દમભરમેં નઝરે અજલ હો જાએંગે."

નવજવાન—"હમકો ખુદાકે ફ઼ઝલસે નાઉમીદ ન હોજાના ચાહીયે. જીસ ખુદાને હમેં યહાંતક સહીહ્ વ સાલિમ પહોંચાયા હે વહી ખુદા ઇસ નાઝુક મોક઼અ પરભી હમારી મદદ કરેગા ઓર હિંદૂઓંસે ડરના કયા? યે લોગતો હમારા શિકાર હેં. યે લોગ પહાડી ચિડીયાં યા સેહરાઇ હરનહેં હમારા ભી છોટાસા ગિરોહ ઉન્હેં ઘેરકે માર લેગા.

એક સિપાહી—"સાહબ દેખીયે! યે લોગ હમસે ક઼રીબ હોતે જાતે હેં, અબ આપ અપને સીપાહીયોંકો ક઼રીનેસે ખડા કીજીયે ઓર અપની સફ઼ોંકો દુરસ્ત કીજીયે, અયસા ન હોકે હમ લોગ ઇસી-તર્હ ઘબરાહટ ઓર ઇઝિતરાબમેં રહેં ઓર યે સબ હમપર આ પડેં."

યે સુનતેહી નવજવાનને બહાદુર ઓર નામી સિપાહીયોંકો નામ લેલેકે પુકારા ઓર સબકો ફ઼રાહમ કરકે લડાઇ ઓર અપની બચાનેપર આમાદા કીયા. મેહમિલદાર ઓર બારબરદારીકે ઉંટ પીછે કીયે ગએ ઓર તમામ સવાર ઓર પયાદે ગ઼નીમકી તરફ઼ સફ઼ેં બાંધકે ખડે હોગએ. અભી દુશ્મનકી ફ઼ોજ દૂરથી મગર લડાઇકે પુરજોશ શોક઼ને અયસા એક સુકૂત પેદા કર દીયા થા કે કિસીકીભી આવાઝ નહીં નિકલતીથી. હાં, કિસી કિસી વક્ત મેહમિલોંસે ઉન બચ્ચોંકે રોનેકી આવાઝેં આ જાતીથીં જો અપની માઉંકી ગોદમેં થે ઓર કિસી ઝિદપર મચલ મચલ જાતેથે. દુશ્મનોંકી ફ઼ોજ આખિર ક઼રીબ આગઇ ઓર ઉસને એક સયલાબકી તર્હ તમામ મશ્રિક઼ી હિસ્સએ સેહરાકો ભર લીયા. ગર્દ ઉડકે આસમાનતક પહોંચી; ઓર ઉસ ગર્દકે દામનમેં નઝર આતાથા કે હર તરફ઼ એક

આદમીયોંકા જંગલ ફેલા હુવા હે જો અભી પહાડીકે નીચે લાશોંકા હ.યરત વ ઇસ્તેઅ.જાબસે દેખ રહેથે, દોનોં સ.ફોં કે આગે ખડેથે ઓર અપને ખ.યાલહી ખ.યાલમેં ખુ.દાકી દરગાહમેં દુઆ. કર રહેથે કે ઉનકે સાથીયોંકા ઉસ બલાસે નજાત મિલે. યકાયક એક પીરમર્દ ઉન લોગોંકી સફોંમેંસે નિકલા ઓર નવજવાનકી તરફ દેખકે કેહને લગા "મનસૂર ! તુમ્હારા નામ મનસૂર હે ? ખુ.દા તુમ્હેં હર હાલમેં ફત્હ દેગા. હમારી ઉમ્ર અબ આખિ.ર હોગઇ. અય મેરી કોમકે બહાદુરો ! અબ યે તુમ્હારી શુજાઅતકા વ.ક્ત હે, શિકસ્ત ઓર ફત્હ તક.દીરી મુઆ.મિલાત હેં. લેકિન, દેખો અયસા ન કરના કે તુમ્હારા ઓર ઉસ મુબારક નસ્લકા જીસમેં હમ સબ હેં નામ બદનામ હો. શહાદતકે શોક.ને તુમ્હેં કહાં કહાં પહોંચાયા ઓર કહાં કહાં કામયાબ કીયા. તુમમેંકા એક બહાદુર કુસ્તુન-તુનિયાકી દીવારોંકે નીચે આરામ કર રહાહે, તુમમેંકે બહોતસે લોગ રૂમ, શામ, મિસ્ર, ઈરાનકી ઝમીનોંમેં મેહવે-ખ.વાબે શહાદત હેં. મરાકશ ઓર ઉન્દલસભી તુમ્હારે નામવરોંસે ખાલી નહીં. અબ હિંદોસ્તાનકી ઝમીનકો અપને નામસે ઇઝ્ઝત દેનેકે લીયે તુમ યહાં આયહો. દેખો, વહી કરના જો તુમ્હારે શાયાં હે. અગર્ચે હિંદોસ્તાંમેં હમકો જીતની મુ.સીબતોંસે સાબિ.કા પડા યે મુ.સીબત ઉનસે બડી નહીં. તુમ્હારી કોમકે બુઢોં, તુમ્હારી ઓરતોં, તુમ્હારે બચ્ચોં સબકી નજાત ઓર સબકી ઇઝ્ઝત ઉસી તહમ્મુલ ઓર શુજાઅત પર મુનહસિરહે જો અબ તુમસે ઝાહિર હોગી."

મનસૂર—"જનાબ ! આપ સબકે બુઝુર્ગ ઓર વાજિબુત્તા.અ-ઝીમહેં, આપ આરામસે બેઠિયે. જબતક હમમેંસે એક શખ્સકે

બદનમેં જાન હે મુમ્કિન નહીં કે હમારી ઓરતોં ઓર હમારે બચ્ચોં ઓર આપકે જયસે બાબરકત બુઝુર્ગોંકી તરફ કોઇ આંખ ઉઠાકે દેખ સકે. અય યાદગારાને નસ્લે અન્સાર! જન્નત આપકે સામને હે, હૂરેં આપકી મુન્તઝિરહેં. ક્યુંકે, ગનીમકી ફોજ કરીબ આગઈ. હુશીયાર, હુશીયાર, યે યાદ રહે કે તુમ્હારીહી તલવારોંકે સાયેકે નીચે જન્નત હે. બુઢોં ઓર ઉન લોગોંકો ઉસ શુજાઅતકા નમૂના દિખાદો જો અરબકે ખૂનકા નતીજાહે ઓર ઇસ્લામકે ગોદમેં પલી હે."

જો ફોજ સામને નઝર આઇ યે મહારાજા અજમેરકી ફોજથી. યે લોગ અસ્લમેં તો મેહમૂદકે મુકાબિલેકો રવાના હૂએથે. મગર, કિસમતને ઇન ગરીબ મુસલમાનોંકે મુકાબિલ લાકે ખડા કરદીયા જો એક અર્સેસે ખાનાબદોશીકે આલમમેં ઝમાના ગુઝરા રહેથે. અજમેરકે બીસ હઝાર રાજપૂત જો પૂરે અસલહાસે આરાસ્તા થે સામને આકે ઠહેર ગએ. ઇસ હિંદોસ્તાનકી ફોજસે અજીબ શાનો શોકત ઝાહિર હોતીથી. પાંચસો હાથી આગે સફ બાંધે ખડે થે, જીનકે ઝુમનેકે સાથ અર્સેએ રઝમગાહમેંભી ખોફકી હરકત પેદા હોજાતી થી. અકસર હાથીયોંપર તિલાઇ ઓર ગંગાજમની ઝુલેં પડી હૂઇથી. એક બહોત બડા હાથી જીસપર સોનેકી મુરસ્સઅ અમારી આફતાબકી શુઆઓંકી તરહ જગમગા રહીથી. ઉસીપર રાજાકી બેટી મોહના બેઠી હૂઇથી ઓર અપને રાજપૂત સિપાહીયોંકે જોશો ખરોશકો દેખદેખકે મસરૂર હોરહીથી. ઉસકે બરાબર એક દૂસરે હાથીપર બહાદુર વઝીરઝાદા જયરામ પૂરે અસલહાસે આરાસ્તા બેઠા હૂવાથા ઓર ગોયા પૂરે ઝોકોશોકસે રાજકુંવારી મોહનાકી હર આવાઝપર કાન લગાએ હૂવેથા કે ઉસકી ઝબાનસે કોઇ જુમ્લા નિકલે ઓર વો તાઅમીલપર મુસ્તઈદ હોજાય. જબ યે ફોજ

કુછ દેર એક સુકૂતકે .આલમમેં રહી ઓર મા.અલુમ હોગયા કે યે થોડેસે મુસલમાન બે લડે અપને આપકો બહાદુર રાજપૂતોંકે સિપુર્દ ન કરેંગે તો વઝીરઝાદા જયરામ શાહઝાદીકી તર્ફ મુતવજ્જેહ હુવા ઓર અદબસે કેહને લગા "શાહઝાદી સાહબ ! અબ આપ હોશી-યારીસે અપને હાથીપર બેઠકે લડાઇકા તમાશા મુલાહિઝા ફરમાએ મેં ઘોડેપર સવાર હોકે જાતાહું તાકે મેરી ફ઼ોજ બહાદુરીસે મુ.કાબિલા કરકે ઉન મલેકશ તુર્કોંકો .ખાકમેં મિલાદે યા ગિર.ફ્તાર કરલે."

મોહના—"જયરામ ! મેં તમાશા દેખનેકે લીયે તેરે સાથ નહીં આઇહું બલ્કે મેરી .ગરઝ ઇસ સ.ફરસે બહાદુરીકા શિકાર ખેલના હે. મેરા ઘોડા મંગા કે મેભી ઉતરકે મુકાબિલા કરૂં ઓર અપની .કોમી શુજાઅત ઇન ઝાલિમ મલેકશોંકો દિખાદું."

જયરામ—"હુઝુર ! જબ કિસી બડી ફ઼ોજસે મુ.કાબિલા હોગા ઉસવક્ત આપ મેદાને જંગકા નામ લીજીયેગા. ઓર ઇન ચંદ આદમી-યોંકે મુ.કાબિલેમેં આપકો તકલીફ઼ કરનેકી કોઈ ઝરૂરત નહીં. અગર મેં હાથીયોંહીકો રેલદું તો દમભરમેં યે સબ કુચલકે પામાલ હોજાએં, મગર નહીં મુજહે મંઝુરહે કે ઉનકોભી અપને દિલકા હોસલા નિકાલનેકા પૂરા મો.કા.અ મિલે અગર્ચે યે મલેકશ ઝાલિમ ઓર ના.ખુદાતર્સ હેં મગર મુજહે ઇનકે સાથ ઇતની હમદર્દી ઝુરૂરહેકે અગર ઇનમેં કોઇ શુજાઅતકા દા.અવા રખતા હોતો મેરે મુ.કાબિ-લેમેં આય ઓર દેખે કે હમ રાજપૂત ઉનકી બહાદુરીકો કિસક.દર ઝલીલ સમઝતે હેં."

મોહના—"જયરામ ! મેં તેરી ઇસ ફ઼્યાઝાના શુજાઅતસે ખુશ હુઇ. હકીકતમેં તુ અયસાહી બહાદુર હે જયસાકે મેને સુના થા-

લેકિન, મેરા જી ચાહતાહે કે તેરો તર્હ મેં ભી ઇન લોગોંકી શુજા-અતકા ઇમ્તિહાન લું".

જયરામ—"હુઝૂર! યે ચંદ આદમી કયા મુકાબિલા કરેંગે ઓર યેભી કોઇ શુજાઅતહે જો હમ ઇન ચંદ મુતન ફિ.કૃ.સોં કે મુકાબિલમેં ઝાહિર કરેંગે, મેં તો ઉનકો છોડ દેતા મગર આજકલકી હાલત ઇસી કે મુકતઝી હે કે જો મુસલમાન હાથ લગે ગિરફ્તાર કર લીયા જાય. આપકો તકલીફ કરનેકી ઝુરૂરત નહીં. કિસકે મુકા-બિલમેં તકલીફ કીજીયેગા? ઇનકે લીયે આપ અગર અપને હાથીસે ઉતરેંગી તો હમારો ઝિલ્લત કા બાઇસ હોગા. અબ મેં જાતા હું થોડી દેરમેં હાઝિર હો જાઉંગા".

મોહના—"જયરામ! મેરાદિલ યેહી ચાહતા થા કે ખુદહી જાકર મુકાબિલા કરૂં મગર અબ તુ ઇસરાર કે સાથ મન્અ કરતા હે તો અચ્છા તુહી જા. ઇસકા ખયાલ રહે કે ઉન લોગોંકો માર ડાલના કોઇ બહાદુરી નહીં હે. બહાદુરી અગર હે તો યે કે સબ લોગ ઝિંદા ગિરફ્તાર કરલીયે જાએં".

જયરામ—"શાહઝાદી સાહબ! મેં ભી યેહી ચાહતા હું ઓર હતતુલ ઇમકાન ઇસ અમ્રકી કોશિશકી ગઇ હે. સિર્ફ ઇસી ખયાલસે તો મેં ખુદ જાતા હું વર્ના થોડેસે મુસલમાનોંકે લીયે મેં અપને હાથસે ન ઉતરતા. હમારે હાથી ઓર હમારે સવાર ખુદહી ઉનસે દુનિયાકો પાક કરદેતે".

મોહના—"જયરામ! તુ અગર ઇસ પાક ઓર રહેમ દિલી કી નીયતસે જાના હે તો જલ્દી જા. આહ! મુસલમાન કયસે ઝા-લિમ હેં ઓર ઉનકે મુકાબિલમેં હમારે છત્રી બિરન કે લોગોંમે

કિતની શરીફાના શુજાઅત હે. લેકિન નહીં માઅ.લૂમ દેવતાઓં કા હમપર કયા ગ.ઝબ હે કે યે મલેકશ મુસલમાન ઉન રાક્ષોંસેભી બઢ ગએ જીનકો હમારે આર્યા બુઝુર્ગોં ને ખા.કમેં મિલા દીયા."

જયરામ—"શાહઝાદી સાહબ! મેં અબ જાતા હું આપ હોશીયારીસે રહીયેગા." યે કેહકે જયરામ હાથીસે ઉતરા ઓર એક નિહાયત ઉમ્દા ઘોડેપર સવાર હૂવા. ઢાલ ઉસકી પીઠપર પડી હુઇથી. સર પર એક બડા અ.મ્મામાથા જીસપર વિઝારતકી કલગી લગીથી હાથમેં તલવારથી જો ગઇ કે દામનમેં એક બિજલી કે ટુકડેકી તર્હ ચમક રહીથી. જયરામકે ઘોડેપર સવાર હોતેહી તમામ હિંદૂઓંને એક જયકારે કી આવાઝ બુલંદ કી ઓર ત.બલજંગ ઓર તમામ ફૌ.જી બાજે બજને લગે, જીસને મુસલમાનોં કો ભી ખ.બરદાર કર દીયા કે અબ હમ્લા હુવા ચાહતા હે. ભાટ લોગ લડાઇ કી બાનીયાં ઓર છત્રી બિરન કી ક.દીમ બહાદુરયાં યાદ દિલાતે આગે બઢે.

અ.રબોં કે મુફ્લિસ કા.ફ.લે મેં સિવાઝાની શુજાઅતકે ઓર કોન સામાન થા કે વો ઇન બાજોંકી આવાઝોં ઓર ઇસ શાનો શોક તકા જવાબ દેતે. હાં, ઉન્હોંને ઝોરસે નાઅ.રએ ત.કબીર બલંદ કરકે તમામ રેગસ્તાન ઓર પહાડીયોં કો હિલા દીયા ઓર ખુ.દ અપની ઝબાનસે અપની તાઅ.રીફ.મેં રજઝ ખ.વાનીયાં કરકે હિંદૂ ભાટોંકા કામ પૂરા કરને લગે. લેકિન રાજપૂતોં કે દરિયાએ મોજને ઉનકે દિલોંપર અયસા અસર કીયા થા કે હિંદૂ ફૌ.જને હ.મ્લા કીયા ઓર બરાબર ઉનસે ક.રીબ હોતી જાતીથી મગર વો એક ખા.મોશીકે આ.લમમેં ખડેથે કે હિંદૂ સિપાહી ઉનકે સરપર પહોંચ જાએં તો અપને અસલહા ઓર અપની બહાદુરી સે કામ લેં આખિ.ર રાજપૂત ઇસક.દર ક.રીબ પહોંચ ગએ કે અ.રબલોગ ઉનપર નેઝોંસે વાર

કર સકતે થે. ઉસવક્ત એક તરફ઼સે મનસૂરને ઓર દૂસરી તરફ઼સે રઇસે કોમ મુહમ્મદ બિન સાલેહકે બેટેને ઝોરસે તકબીર કહી ઓર સબ સિપાહીયોંને એક સાથ નેઝે જહુકાકે હિંદુઓંપર વાર કરના શુરૂઅ કર દીએ. હિંદુઓ કે પાસ નેઝે કમ થે ઓર ઇસમેં કોઇ શક નહીં કે જબતક ઉન્હોંને ઝબરદસ્તી હિંદૂઓં કો ન બઢને દીયા ઓર નેઝોં હીકી ઝદપર રખ્ખા ઉસવક્ત તક વો બહોત કામયાબ રહે ઓર ઇસ થોડે સે અ.રસે. મેં હિંદૂઓં કા બહોત નુકસાન હો ગયા, લેકિન જબ રાજપૂતોંને અપને મઝહબી જયકારે ભરકે ઝોરસે હ.મ્લા કીયા તો મુસલમાન બિલ્કુલ ન રોક સકે ઓર તલવાર ચલને લગી. દોનોં તરફ઼સે સિપાહી નિહાયત જુરઅત વ ઇસ્તિક.લાલસે દેરતક લડતે રહે. અ.રબ લોગ ચૂંકે એક મકા.મપર મુજતમઅ. હોકે લડ રહે થે ઓર હિંદૂઓંકી મુતવાતિર કોશિશેં ઉનકે જથ્થે કો ન તોડ સકીં. ઇસ અમ્રને હિંદૂઓંકો કિસીક.દર પરેશાન કર દીયા, કયું કે વો સિર્ફ઼ ફ઼તહ કે ઉમ્મીદવાર થે ઓર યહાં લડાઇ તૂલ ખીંચે જાતી હે. જય-રામ દેરતક યે રંગ દેખકે મુતફ઼.ક્કિર હો ગયા. ઇસ લીયે કે ઇતની મુખ.તસર ફ઼ોજકો પસપા કરને કે લીયે ઝિયાદા ઝમાના નહીં ચાહીયે થા. આખિ.ર ઉસને હુકમ દીયા કે હાથી બઢાયે જાએં ઓર હાથી યોં કે ઝરીએ.સે મુસલમાનોં કી ફ઼ો.જ મુન્તશિર કરકે પામાલ કર દી જાય. યે તદબીર પુરે તોર પર કારગર હો ગઇ ઓર મુસલમાનોંકી ઉસ જમાઅ.તસે જો અમ મુખ.તલિફ઼. હિસ્સોંપર બટ ગઇથી તબાહી કે આસાર ઝાહિર હોને લગે. અ.રબીયા ઓ.રતેં જો અયસે મોક.-ઓંપર અકસર લડીથીં, યે આલમ દેખકે અપને મેહમિલોંસેં બેતાબ હોગઈ. ઓર અકસર તલવારેં હાથમેં લે લેકે ઉંટોંપરસે કૂદ પડીં. ઓ.રતોંકી ઇસ કારરવાઇને મર્દો મેં તાઝા જોશ પેદા કર દીયા.

લડાઇ ફિર થોડી દેરકે લીયે જોશો ખ.રોશસે હોને લગી. મનસૂરને તકબીર કહી ઓર મુસલમાનોં કો લલકારકે બઢાયા. ઉસકી આવાઝ કુછ દેરતક લડાઇ કે હંગામેપર ગા.લિબ રહી ઓર આખિ.ર જબ ઉસકે ઇશારે કે બમૂજીબ મુસલમાનોંને યુરિશકી ઓર હરતરફસે તકબીરે' કેહને લગે તો ઉસકી પુર જોશ આવાઝ મુખ.તલિફ. કિ.સમકી સદાઓંમે ગા.યબ હો ગઈ ઓર જંગ વ જિદાલકે બાઝારમેં ફિર અઝસરે નવ એક ગર્મ જોશી પેદા હો ગઇ.

યે સબ તદબીરે' હૂઈ મગર ઇસિકા કયા ઇલાજ કે રાજપૂતોંકા શુમાર બીસહઝારથા ઓર મુસલમાન સિ.ર્ફ. પાંચસોથે. હિંદૂઓંકી તરફ કે દોહઝાર આદમી મારે ગએ લેકિન ઉનકે મુકા.બિલમેં મસલમાનોં કે જો તીનસો પચાસ સિપાહી નઝરે અજલ હૂવે ઉન્હોંને મુસલમાનોંકી કુવ્વતકો બિલકુલ ઝઇ.ફ. કર દીયા. થોડીહી દેર લડાઇ ઓર હૂઇ હોગી કે રાજપૂતોંને મુસલમાનોં કો ઘેર લીયા ઓર ઉનકે જવાંમર્દોં કો થકાથકા કે ગિરફ.તાર કરને લગે. અનસા.ર કા તમામ કા.ફ.લા દરહમો બરહમ હો ગયા, જો મર્દ ઓર ઓ.રતે' ક.ત્લ હોનેસે બચ રહીથીં વો કામયાબ રાજપૂતોં કે હાથમે ગિરફ.તાર હુઈ. અજમેર કે બહાદુરોંને મુસલમાનોંકો બાંધ કે હિરાસતમેં કર દીયા ઓર મુફ઼લિસ કા.ફલએ અનસા.રકે ઉંટ ઓર કુલ સામાન લૂટ લીયા ગયા.

જયરામ યે ખ.બર ખુ.શીકી લેકે રાજકુમારી મોહના કે પાસ ગયા ઓર કેહને લગા "શાહઝાદી સાહબ ! યે આપકી બરકતથી કે પરમેશરને ઇતની જલદી મલેકશોં કો ઉનકે ઝુલ્મકા બદલા દે દીયા."

મોહના—"જયરામ ! તુજહસે તઅ.જ્જુબ હે કે તુ ઇસ લડાઇ પર ખુ.શી ઝાહિર કરતા હે. યેચંદ મુસલમાન અગર ઇતનીદેર બહાદુરી દિખા કે તેરે બીસહઝાર સિપાહીયોં કે હાથમેં ગિરિફ્તાર

હો ગએ તો તેરે લીયે કોઇ ફ.ખ્ર.કા મોક.અ. નહીં. તૂને કયા નહીં દેખાકે ઉનકી ઓ.રતેં ભી ઉંટોંસે કૂદકૂદકે લડને લગીથીં. જો કામ ઉન લોગોંને કીયા, અગર ઉનકે મકા.મ પર તૂ યા તેરી તરફ કે કુછ લોગ હોતે તો ઉનસે હરગિઝ ન બનતા, યે ફ.ખ્ર. ઝિલ્લતકા ફ.ખ્ર હે. ”

જયરામ—“ શાહઝાદી સાહબ ! મેં તસલીમ કરતા હું કે મુસલમાનોંને ઇસ મોકે.અ.પર બડી બહાદુરીસે કામ લીયા, લેકિન ભગવાનકી દયાસે હમ કામયાબતો હુવે, ઇસ ફ.તહ.પર કયા આપકી મરઝી હે કે હમ ખુ.શીભી ન કરેં ? ”

મોહના—“ જયરામ ! યે ખુ.શીકા મોકા નહીં બલ્કે મેરે દિલમેં તો ઈન મુસલમાનોંકી મહોબ્બત પેદા હો ગઇ. ઇન્હોંને અપની હેસીયત, અપની કૂવ્વત, અપની હાલતસે ઝયાદા કામ કીયા. તુ અફ્સોસ કર કે તેરી કિ.સ્મત મેં અયસે શરીફ લોગોંપર ઝુલ્મ કરના લિખ્ખા થા. ”

જયરામ—“ શાહઝાદી સાહબ ! મેં હરતરહ આપકા તાબએ. ફરમાન હૂં ઓર આપ જો ફ.રમાતી હેં ઉસ્સે મુજહે ઇન્કાર નહીં હો સકતા. અગર આપકી યેહી રાય હે કે મુસલમાનોંકી ઇસવક્ત.કી શુજાઅ.ત કા.બિલે હમદર્દીથી તો મેં મંઝૂર કરતા હું, મગર લડાઇ મેં દુશ્મનોં પર જબ ફ.તહ.યાબી હોતી હે ખ્વા.હ ઉનકી શિકસ્ત કિતનીહી બે બસી ઓર બેકસીકી હો ઓર ખ્વા.હ વો કેસી હી બહાદુરી દિખાકે પસપા ઓર ગિરફ.તાર હુવે હો લેકિન યે આ.મ કા.એ.દા હે કે ઉસપર મસરરત ઝુરૂર ઝાહિરકી જાતી હે. દુશ્મનોં કે સાથ કભી હમદર્દી નહી હો સકતી. સાંપકે બચ્ચે કો ભી અગર માર ડાલીયે તો ખુ.શી હોતી હે કે દુશ્મન મારા ગયા. ઇસ કિ.સમ કે

મોકઓં પર ખુશી ઝાહિર કરના ઇન્સાની તબીઅતકા ખાસ્સા હૈ. મુજ્હે તો યકીન હે કે આપ કે દિલમેં ભી ખુશીકા એક જોશ ઉસ વક્ત ઝુરૂર પેદા હોગા જબ હમારે સિપાહિ મુસલમાનોં કો ગિરફ્તાર કર રહેથે."

મોહના—"હાં, હાં, ઉસવક્ત મેં અપને દિલમેં એક ખુશીકા અસર પાતીથી લેકિન થોડીહી દેરકે બાઅદ મુજ્હે માઅલૂમ હો ગયા કે વો અકલકા કામ ન થા; બલ્કે નફ્સકા કામ થા. અબ મુજ્હે ઇન બીચારે ગિરફ્તારોં કે સાથ એક કિસમકી મહોબ્બત ઓર હમદર્દી હે ઓર જયરામ ! મેં સચ કેહતી હું કે અગર તેરી જગેપર મેં હોતી તો ઇન ગરીબોં કો રિહા કર દેતી."

જયરામ--"શાહઝાદી સાહબ ! ઉમુમન ઓરતોં કે દિલમેં મર્દોંસે ઝયાદા રેહમ હોતા હે. શાયદ યે ઉસકા નતીજાહે."

મોહના—"જયરામ ! અગર તૂ ઉસ કિસમ કે મર્દોંમે નહીં જીન્કે દિલમેં રેહમ ઓર તરસ નહીં તો મુજ્હે તેરે સાથભી કિસી કિસમકી હમદર્દી નહીં. વો મર્દ અસ્લમે ઓરતોં સે ભી ઝયાદા બોદે હેં."

ઇસ જુમ્લેને જયરામ પર બહોત બડા અસર કીયા. ઉસકી તમામ ઉમ્મીદોં ઓર આરઝુઓં કો સદમા પહોંચ ગયા. દિલમેં કેહને લગા "અબ કયા કરના ચાહીયે ? અગર દુશ્મનોં કે સાથ હમદર્દી કરૂં તો મહારાજા સાહબકો કયા મૂંહ દિખાઉંગા ? ઓર અગર સખ્તી કી જાય તો પ્યારી મોહના કી નારાઝીકા બાઇસ હોગા." આખિર ઉસને સર ઉઠા કે કહા "શાહઝાદી સાહબ ! અગર આપકી યે મરઝી હે કે યે લોગ છોડ દીયે જાએં તો આપકે હુકમસે મુજ્હે ઇન્કાર નહીં. જીસતર્હ ચિડયાં અકસર સદકે કરકે છોડ દી જાતી હેં ઉસી

તહમેં ઇન મલેકશોંકો આપકે દિલરૂબા ચેહરે ઓર આપકી સિયાહ ઝુલ્ફોંપર તસદદુક. કરકે છોડ દુંગા."

મોહના—" નહીં, અબ યે ગિરફ્.તાર હુવે હેં તો ઉન્હે રહેને દે. અબ ઉન્હેં લે ચલકે કિસી ઇત્મીનાનકે મોક.અ.પર રખ. મેં ખુદ જાકે દેખુંગી કે યે કયસે ઓર કિસ ખ.યાલકે લોગ હેં ઉનકી બહાદુરીને મેરે દિલમેં જગે કરલી હે. અગર ઇન લોગોંને કુબૂલ કીયા તો મેં ઉ.મ્દા તોરસે ઇનકી મેઝબાની કરૂંગી, ઓર ખુ.દ અપની ઝબાનસે ઉનકો ઉંનકી શુજા.અતપર મુબારકબાદ દુંગી. અબતૂ જલ્દી કિસી ઉ.મ્દા સબ્ઝેઝારમેં ચલકે .ખયમા નસબકર ઓર આપની .ફોજકો સસ્તાનેકા મો.કઅદે કયું કે સફર ઓર લડાઇ દોનોં ચીઝોંને સબકો થકા દીયાહે બસ અબ જલ્દીજા ઓર કોઈ .ઉમદા મ.કામ ઠહેરને કે લીયે તજવીઝ કર."

જયરામ–" બેહતર, અભી પડાવકા સામાન હૂવાજાતાહે."

પહાડોંકે દામનમેં લાશોંસે દૂર હટકે જહાં આબશારોં ઓર નેહરોને ચક્કર ખાકે ઝમીનકો શાદાબ બનાદીયાથા ઓર મન્ઝરમેં એક કુદરતી પુરજોશ કે.ફીયત પેદા કરદીથી ઓર હર ચહાર તરફ સરસબ્ઝી ઓર શાદાબીકે આસાર પાયે જાતેથે ઉસસે ઉ.મ્દા કોઇ મ.કામ .ફોજકે ઠહેરને કે લીયે તલાશ કરનેસેભી મિલસકતાથા. ઉસી મ.કામ પર તમામ .ફોજી .ખયમે ન.સબ કરદીયે ગએ ઓર પહાડીકી બલંદી પર જહાંસે કુલ .ફોજકે .ખયમે ઓર સહહા કોસ તકકા સીન હરવ.કત નઝરકે સામને રહા કરતાથા એક મુસતાહ ત.ખ્તા તજવીઝ કીયા ગયા કે વહાં શાહઝાદી મોહના કા .ખયમા ન.સબ કીયા જાય. દરમિયાન મેં ઉસકા .ખયમા ઓર ઉસકે ગિર્દ ઉસકી સહેલીયોં ઓર પેશખિદમતોંકે .ખયમે નિહાયત ઉમ્દા તરતીબ ઓર .ખૂબ.સૂરતીસે

.કાયમ કરદીયે ગએ. યે સબ ઇન્તેઝામ કરકે જયરામ શાહઝાદી મોહનાકે પાસ આયા ઓર સરે નિયાઝ ઝુકાકે કેહને લગા "શાહઝાદી સાહબ! હુઝૂરકે હુકમ કે મુવાફિ.ક. સબ સામાન કરદીયા ગયા. ઓર હુઝૂરકી બારગાહ ઓર જીલૂકે .ખયમે સબ એક ઉ.મ્દા સરસબ્ઝ ઓર બલંદ ત.ખ્તેપર કાયમહેં. તશરીફ લેચલકે મુલાહિઝા ફરમા લીજીયે ઓર વહીં આરામ ફરમાઇયે આફતાબકી તેઝ શુઆઓં ઓર મેદાનકી ઉડતી હૂઇ ગર્દને હુઝૂરકો પરેશાન કરદીયા હોગા."

મોહના—"જયરામ! યે ચીઝેં મુજહે બિલ્કુલ તકલીફ નહીં દેતીં, અગર્ચે મેં નાઝ પરવરદા હું મગર જ.ફાકશભી હું. સિપેહગીરીકે શો.કને ઇન તમામ મુ.સીબતોંકો મેરી નઝરમેં હેચ કર દીયા, હાં, જયરામ! .કેદી તુર્કોં કે લીયે કયા ઇન્તિઝામ કીયા ગયા? ઓર વો કહાં ઠહેરાએ ગએ હેં?"

જયરામ—"અભી તકતોવો ફોજકી હિરાસતમેં હેં ઓર મેદાન હીમેં હેં, લેકિન થોડી દેરકે બા.અદ ઉન તીન બડે .ખયમોં મેં ભરદીયે જાએંગે જો હુઝૂરહીકે .ખયમે કે .કરીબ નસ.બ કીયે ગએ હેં ઓર દોસો સિપાહી ઉ.નકી હિ.રાસતકે લીયે મુકર્રર કરદીયે જાએંગે."

મોહના—"અચ્છા, ચલો, મેં, અપને .ખયમે મેં ચલકે થોડી દેર ઠેહરૂં, ફિર ઉન કે.દીયોં કે દેખને કો ચલૂંગી." યે કેહકે શાહઝાદી મોહનાને અપના હાથી બઢવાયા ઓર ગિર્દ કે હાથી જિનપર ઉસકી સહેલીયાં ઓર પેશખિ.દમતે, સવારથીં ઓર વો બહાદુર ઓર પરીજમાલ .ઓરતેં જો અસલહએ જંગસે આરાસ્તા ઓર અપની ઝુલ.ફોંકો શાનોંપર બિખરાય હૂવે ઘોડોંપર સવારથીં ઓર શાહઝાદીકે હાથીકો હરવ.કત અપને જહુરમુટમેં લીયે રેહતીથીં સબને મોહનાકે હાથી કે સાથ ફરોદગાહકી તરફકો રૂ.ખ કીયા,

---

સાતવાં બાબ.

—•--

ઇન્ના મ.અલ ઉસરે યુસરા.

તારીકીને .આલમકે ચેહરેપર સિયાહ બુ.ર્કઅ ડાલ દીયાહે ઓર .કમરી મહીનેકી પિછલી તારી.ખોંકી રાતને અપના સિયાહ લિબાસ દુનિયાકો પહેના દીયાહે. હમારા .ખયાલ ઇસવક.ત સેહરાઇ દરંદો ઓર ચંદ આબશારોંકે બેહનેકી આવાઝકે સિવા ઓર કોઇ આવાઝ નહી સુની જાતીહે. ઇસ મુહીબ ઓર .ખામોશ સીનમેં એક બહોત બડી .ફોજકે ઉતરનેસે શોર .ગુલ ઓર હંગામા પેદા હો ગયા હે. આખિ.ર રાતકી .ખમોશી ઇસ .ફોજપરભી .ગાલિબ આ ગઈ ઓર બિલકુલ સન્નાટા હો ગયા. લેકિન કુછ ગિર.ફતારાને બલા જો શાયદ ઇસ .ફોજકે હાથ મેં અસીરહેં ઇનકે રોને ઓર કુરાહનેકી આવાઝેં ઝયાદા ઉભર ઉભર કે સુની જાને લગીં. ઇન ગિરફતારોંમેં મર્દભી હેં મગર ઉનહોંને તહમ્મુલ ઓર સબ્રસે કામ લીયાહે ઓર અપને દર્દ વ .ગમકો હસરતનાક સુ.રતકે ઝરીએસે ઝાહિર કર રહે હેં. હાં, ઓરતોં ઓર નન્હે નન્હે બચ્ચોંકી રોનેકી આવાઝેં સેહરાકે ખુલે સીનમેં દૂર દૂર તક જાતીહેં ઓર અપને હમદર્દ ઓર મદદગાર કો ઢુંડતી ફિરતીહેં. ઉન્હી કેદીઓંમે વો મુ.સીબતઝદા બહાદુરભીહે જીસકે લીયે સુલ્તાન મેહમૂદ .ગ.ઝનવીકી .ફોજકા હરસિપાહી દર્દમંદ બન ગયાહે ઓર જીસકી જુસ્તુજૂમેં સુલ્તા.ની .ફોજેં સિંધ કે .કરીબ રેગસ્તાનોંકી .ખાક ઉડાતી ફિરતીહેં. મનસૂર અપની બેબસી ઓર અપની હાલતે ઝારકા .ખયાલ કરકરકે બેતાબ હો જાતાહે ઓર દિલમેં કેહતાહે " અફસોસ ! ! મેરીહી .કિસ.મતને ઇસ સબ યાદ-

ગારાને નસ્લે અનુસાર કોબી આફતમેં ફસાદીયા હૈ. ખુદાને મુજહે જયરામકે સિપાહીયોંકે હાથસે નજાત દિલવાઇ ઓર ફિર લાકે ઇસ અઝીમુશ્શાન ફોજકે હાથમેં ગિરફતાર કરદીયા. મુજહે ખુદાકી મરઝી ઓર ઉસકે હુકમસે ઇનકાર નહીં; લેકિન, આહ! મેરે સાથ જો ઓરતેં ઓર બચ્ચે ગિરફતાર હૂવેહેં ઉનકી હાલત દેખદેખકે કલેજા ફટા જાતાહે. કિસમતને ઇન સબ ઓરતોંકી પરદા દરી કરદી. આહ! ઝાલિમ હિંદૂઓંકે સામને યે બે બુર્કઅ વ ચાદર બેઠી રોરહી હેં. અગર્ચે મુજહે ઉનકી સૂરત ન દેખના ચાહીયે, લેકિન અબ સબ જાઇઝ હે."

યે સબ કેદી સિર્ફ હિરાસતમેંથે ઓર કિસી કિસમકી સખ્તી ઉનપર નહીં કી ગઇથી જીસકી વજહ યેહી હોગીકે રેહમ દિલ શાહઝાદી મોહનાકો ખુદાને ઉનકા હમદર્દ બનાદીયા. હર કેદી દૂસરે કે પાસ જાકે ઉસકી મિઝાજપુર્સી કરસકતા થા. મનસૂરભી ઇન્હી આસાનીયોં કે બાઇસ અપને મકામસે ઉઠા ઓર ઇધર ઉધર ટહેલ કે કેદીયોંકી હાલત દેખને લગા. ઓરતોં ઓર બચ્ચોંકી મુસીબત દેખદેખકે વો બારબાર બેતાબ હોજાતાથા ઓર ફિર ખુદાકે સચ્ચે વઅદે ઉસકી તસલ્લી કર દીયા કરતેથે. ખુદ મનસૂરહી મારે ઝખ્મોં કે ચૂરચૂર હોરહા થા લેકિન અપની તકલીફેં ઉસ સેરકે વક્ત ઉસે ભૂલ ગઇથી. હાં, મુસલમાન ઓરતોંપર ઉસકે ઝખ્મ સિતમ કર રહેથે, કયું કે ઉસકી બહાદુરી, ઉસકી ખુશ અખલાકી ઓર ઉસકી દિલફરેબ સૂરતને હર મુતનફ્ફિસકે દિલમેં ઉસકી મહોબ્બત ડાલદીથી. એન ઇસ હાલતમેં ઉસકા ગુઝર દો કમસિન લડકીયોંપર હૂવા ઓર ઉનકી તરફ નઝર જાતેહી મનસૂરકે દિલમેં ખુદા જાને કયા ખયાલ ગુઝરા કે વો યકબયક ઠિઠકકે મબહૂતસા રેહ ગયા. થોડી દેરકી હયરત

ઝદગીને ઉસકે ખયાલાતપર બહોત બડા અસર ડાલ દીયા. અપના ઓર તમામ કેદીયોંકા ગમ ઉસકે દિલસે ગાયબ હો ગયા; એક ખાલિસ ઓર પાક મહોબ્બતકા તૂફાન આલમે ખયાલમેં ઉસપર તારી હો ગયા ઓર બાદે ઉલ્ફતકે તેઝ જહોંકે કુલ બાતોંકો ઉસકે દિલસે ઉડા લે ગએ. ઉન લડકીયોંને ઉસે નહીં દેખાથા મગર યે આહિસ્તા ખડા હોકે ઉનકી બાતેં સુનને લગા. ઉસ હયરતકી હાલતમેં જો આવાઝેં મનસૂર કે કાનમેં આઇ વો યે થીં.—

લયલા—" અબતો તુમનેભી દેખલીયા કે હમારે યહાંકી ઓરતોંને કેસી જુરઅતસે મકાબિલા કીયા."

અઝરા—" હાં, દેખ લીયા મગર અયસી સેર ખુદા કિસીકો ન દિખાય. આહ મેં તો અપને ઇસ નાતજુર્બેકારી કે સિનમેં કયા કરસકતીથી; લેકિન જીન્હોંને બહાદુરીસે કામ લીયા ઉન્હોંને કયા બના લીયા? યાતો મારી ગઇ, યા ઝખ્મી હુઇ ઓર અબ હમારે સાથ કાફરોંકે હાથમેં ગિરફતાર હેં."

લયલા—" અબ ઇસ કેદસે નજાત પાનેકી ઉમ્મીદ નહીં. ખુદાજાને કયસી બેઇઝઝતી ઓર કિસ કિસમકી બેઆબરૂઇ કિસ્મતમેં લિખ્ખીહે, યે કાફિર હમેં લોંડી બનાએંગે ઓર બેહુમંતી કરકે હમારી શરાફતમેં દાગ લગાએંગે."

અઝરા—" લયલા ! યે કયા કહા ? કયા બે અસ્મતીભી હોગી ? આહ ! અગર અયસા થા તો મુજહે પેહલે કયું ન બતા દીયા કે મેં લડકે જાન દે દેતી ?"

લયલા—" અઝરા ! અબ ઇઝઝતો આબરૂકા બચાને વાલા કોઇ નહીં"

અઝરા—" લયલા ! ઈસકદર માયુસ ન કરો. આહ ! ! તુમ્હારી ગયરત કયા હૂઈ જો અયસી બાતેં ઝબાનસે નિકાલતી હો ? "

અઝરા—" જબ કિસમત ખિલાફ હોતીહે. જબ તકદીર બિગડતીહે ઉસવકત ઇનસાન મેં ન ગયરતહી બાકી રહેતીહે ઓર ન અસ્મત. જબ ખુદાને હમેં એક ઝાલિમ ઓર મુશરિક કોમકે હાથ મેં ગિરફતાર કર દીયા તો ગયરત કયસી ઓર પાકદામની કહાં ? "

લયલા—" કેસી ભોલી બાતેં કરતી હો ? અબ હમ ગોયા ન ઉસ નસલસે હેં જીસપર હમેં નાઝથા ? ઓર ન વો અસ્મતશીઆરી હમમેં બાકી હે જો દૂર દૂર મશહુરથી ? "

અઝરા—લયલા ! તુમને ચાહે ઇન બાતોંકો ગવારા કર લીયા હો લેકિન મેંતો અપને આપકો વેસાહી પાકદામન સમજહતી હું જેસા કે મુજહે હોના ચાહીયે. "

લયલા—" આહ ! ! હમેં ઇસપર કુછ ઇખ્તિયાર હે ? અપને દિલસે તો સભી અયસા ખયાલ કરતે હેં લેકિન જબ જબ્ર ઓર ઝુલ્મ અપને ઈરાદોંપર ન કાયમ રહેને દે તો કયા કીયા જાય ? "

અઝરા—" નહીં લયલા ! કોઇ જબ્ર ઓર કોઈ ઝુલ્મ મુજહે ઉસ ઝિલ્લતમેં નહીં ડાલ સકતા અપની જાનતો દે સકતી હું. "

લયલા—" હાય, યેભી નહીં હો સકતા, અસલહા છીન લીયે ગએ. કોઇ ઇતના ભી તો નહીં કે કહીંસે ઝહેર લાદે ફિર બતાવ કયું કર જાન દોગી ? "

યે સુનકે અઝરાને સર જહુકા લીયા. ઇસ તકરીરને પેહલે તો ઉસે ઉસ દરજે નાદિમ બનાયા કે કોશિશ કરતીથી મગર કિસી તહ

સર નહી ઉઠાયા જાતા થા. ઔર શર્મ દિલાને વાલે ખ્યાલાતને અપને કસરતે હુજુમસે આખિર ઉસકે દિલમેં ખૌફ પેદા કર દીયા. રુખસારોંકી સુર્ખી, ચેહરેકી બશાશત સબ ઉસ ખૌફકી નઝર હો ગઇ ઔર દિલરૂબા ચેહરા જો સારી દુનિયાકી રોનક ઔર સારે જઝબાતકા મરકઝથા બિલ્કુલ ઝર્દ ઔર અફસુર્દા હો ગયા. કૌન કેહ સકતા હૈ કે વો અપને દિલમેં કયા કેહ રહીથી ? લેકિન ચેહરે કે જલ્દ જલ્દ મુતગય્યુર હોનેસે બે બસો બેદસ્તોપા બહાદુર મનસૂર ઇસ કદર સમજહ રહાથા કે ઉસકે ખ્યાલાત બહોત જલ્દ જલ્દ સૂરત બદલતે હૈં ઔર ઉસ્કે ભોલે દિલપર નઈ નઇ મુસીબત ડાલતે હૈં. આખિર ઇન ખ્યાલાતને અઝરાકો બિલકુલ માયુસ બના દીયા ઔર અપની ખ્યાલી નાકામીયોંસે ઉકતા કે ઉસને સર ઉઠાયા ઔર લયલાકી તરફ દેખકર નિહાયત માયુસીકે લેહજેમેં કેહને લગી " અબ ઔર કોઈ તદબીર નહીં બાકી રહી જો મેં બતાઉં ઇસસે અચ્છી કોઇ તદબીર નહીં. આવમેં તુમ્હારા ગલા દબાદું ઔર તુમ મેરા ગલા દબા દો. બસ ઇસ તર્હ ઇન સબ મુસીબતોંસે બહોત જલ્દ નજાત મિલ જાયગી."

લયલા—" હાં. અઝરા ! તદબીર તો અચ્છી હે લેકિન યે ખુદા કે હુકમકે ખિલાફહે. આહ ! ! કયામત કો હમ દોનોં કયા જવાબ દેગે ? જબ પૂછા જાયગા કે બે ગુનાહ અપની મોમિના બેહેન કો કયું માર ડાલા ? "

અઝરા- –" બેહેન ! કયા ખુદા નહી જાનતા કે હમપર કયસી મુસીબત પડી હે ? "

લયલા—" વો અલ્લામુલગુયુબ હે. યે સબ અપની આંખોંસે દેખ રહા હૈ મગર ઉસકા હુકમ હે કે મુસીબતકે વક્ત મુસલમાન કો

સબ્ર કરના ચાહીયે વો અપની ઉમ્મીદ કો મુન્કતેઅ કરે ઓર મુન્તઝિર રહે કે પરદએ ગેબસે કયા ઝાહિર હોતા હે.”

અઝરા—“ આહ ! અબ સિવા બે ઇઝ્ઝતી કે કયા ઝાહિર હોગા ? ”

લયલા—“ નહિં, અઝરા ! ખુદા કે ફઝલસે માયુસ ન હો. ”

યહાંતક ગુફ્તગૂ કી નોબત આઈથી કે હમારા નવજવાન મનસૂર અપની બે ખુદી કે ખ્વાબસે ચોંકા બલ્કે યું કહીયે કે ઉસ બેકસ લડકી કી માયુસી ઓર બેકસીને ઉસકી આદત કે મુવાફિક ઉસે ચોંકા દીયા. હમારે નવજવાનકી ઝિંદગી ઇસ કિસમ કે વાકેઆતસે લબરેઝથી. મઝલૂમ કી આહ ઓર બેકસકી બેકરારીઅર વો હમેશા ચોંક પડા કરતા થા ઓર ઇસી તર્હ ઇસમર્તબા ભી એક આહે ફલક દોઝ ખીંચતા હુવા ચોંકા ઓર યે કેહતા હુવા ઉન લડકીયોં કી તરફ બઢા “ અય પાકદામન લડકીયો ! ! ઓર અય ઇઝ્ઝતમંદ નસ્લે અન્સાર કી મેહમિલોમેં બેઠને વાલીયો ! ઝયાદા ન બેકરાર હો. તુમ્હારી બે કરારી મુજહે બેચેન કીયે દેતી હે. ” યે જુમ્લા સુનકે દોનોં લડકીયોં પર ઉનકે ખયાલી ખોફ ને ઇસ દરજે અસર કીયા કે યકબયક ઉછલ પડીં ઓર દોનોંકા માઅસૂમ દિલ ઝોરઝોરસે ધડકને લગા. મગર જલ્દી અપને મુનતશિર હવાસોં કો સંભાલકે ઉન્હોંને દેખાતો વો નવજવાન હે જીસકે કારનામોં ઓર જીસકી આવાઝને ઉનકે દિલમેં જગે કરલી. લયલા તો ઉઠને લગી કે અપને હમ દર્દકી તઅઝીમ કરે મગર અઝરાને મૂંહ ફેરકે ચેહરે પર નકાબ ડાલ લિયા. લયલાને આગે બઢનેકા કસ્દ કીયા તો ઉસને પુશ્તકી જાનિબસે ઉસકા કુરતા ચુપકે સે પકડ કે રોકા ઓર ખુદ ઉસકી આડમેં આ ગઇ. હમ નહીં કેહ સકતે કે ઉસ પાકદામની કે જોશને નવજવાન બહાદુર

કે દિલપર ક્યા અસર કીયા. દેખને વાલોંને બસ ઇસી કદર દેખા કે કિસી ફોરી જોશને ફિર ઉસપર બે ખુદી તારી કરદી જીસસે જલ્દ નજાત પાકે વો લયલાકી તર્ફ મુતવજ્જેહ હુવા ઓર કેહને લગા "અય ખાનુમાં બરબાદ લડકીયો ! યે તો મઅલુમ હે કે તુમકો ખુદાને હમારી મુસીબતકા શરીક કીયા હે લેકિન યે બતાવકે કોન હો ઓર કિસ ખાનદાનકી ઝેબોઝીનત હો. આહ ! ! બાગે અનસારમેં ખિઝાં આ ગઇ ઓર ઉસકે કયસે શાદાબ ઓર શગુફતા ફૂલ આજ મુરજહાય નઝર આતે હેં."

લયલા—"હઝરત ! કિસી મુલ્કકી શાહઝાદીયાં અપને મુલ્કમેં વો વકઅત ન રખતી હોંગી જો હમકો અપને ખાનદાનમેં હાસિલથી. સાદગીકી ગોદમેં હમારી પરવરિશ હુઇ ઓર આઝાદગી કે સેહરાને હમારે હોસલે વસીઅ કરદીયે, યે બેકસી ઓર બેદસ્તોપાઇ હમારે લીયે નઇ મુસીબત હે."

મનસૂર—"હાં, હાં, મેં યે જાનતા હું મગર યે મઅલુમ હોના ચાહીયે કે તુમ કિસ ખાનદાન સે હો ઓર કિસકે બાગે ઉમ્મીદકે તુમસે ફૂલોંપર નાઝ થા ?"

લયલા—"આહ ! અબ ખાનદાનકો બદનામ કરનેસે કયા ફાએદા, મગર અપને હમદર્દોં સે અપના હાલ ન છુપાના ચાહીયે. રઇસેકોમ મુહમ્મદ બિન સાલેહકો આપ બખૂબી જાનતે હેં. મેં ઉનકે ભાઇ હસન બિન સાલેહ કી પોતી હું ઓર લયલા મેરા નામ હે ઓર યે કમ ઉમ્ર લડકી જીસસે મેં બાતેં કર રહીથી યે ઉનકી પોતી ઓર કાસિમ બિન મુહમ્મદ કી બેટી હેં. કાસિમ બિન મુહમ્મદ આપકે બડે દોસ્ત હેં. મુજહે મઅલુમ હે કે રાતદિન હરવક્ત આપકા ઉનકા સાથ રેહતા થા. યે ઉન્હીકી બેટી અઝરા હે. ઇસ

કે.દને અ.ઝરાકો ઇસકદર માયુસ કર દીયા હે કે બીચારી બે અ.સમતી કે ખો.ફસે જાન દેનેપર આમાદા હે."

ઇસ જવાબને નવજવાન મનસૂરકો દેરતક એક હયરતનાક સુકૂતમેં રખ્ખા ઉસકે ખ.યાલાત એક અ.જબ કિ.સમકા તગ.ઇયુર દિખા રહેથે; કેદ ઓર અપની મુસીબતકા સદમા યકબયક દિલસે નિકલ ગયા ઓર ઉસકી જગે હમદર્દી, હયરત કે ખ.યાલાત ઓર દુશ્મનોંકી નફરત તદરીજન જોશ કે સાથ ગ.લબા હાસિલ કરતી જાતીથી ઉસને અપને ઇબ્તિદાઇ ખ.યાલમેં કહા ઓર ઇસ સુકૂતકે સાથ કહાકે ઉસીને કહા ઓર ખુ.દ ઉસીને સુના "આહ ઇન લડકીયોં કે સાદે દિલપર કયા સદમા હોગા ? કેસ આ.મરીકે ખ.યાલકે મુવાફિ.ક. યે લડકીયાં ઇન સરહદ્દી કોહસારોં ઓર રેગસ્તાની મેદાનોંકી હરન હેં. આઝાદી ઉનકી ઘુટ્ટીમેં પડી, નાઝબરદારીસે પરવશ પાઇ. કેસી નાઝબરદારી ? વો નહીં જો આ.લીશાન મેહલોં ઓર દોલતમંદી કે સામાનોં સે નુમાયાં હોતી હે બલ્કે વો જીસકા દારોમદાર સિર્ફ આઝાદી, બેફિકરી, ખુ.દ મુખ્.તારી ઓર ખુ.શહાલી પર હોતા હે. આહ ! યે કેદ ઇનકે નાઝુક દિલોંપર કયા સિતમ કર રહી હે? ઇનકે હુસ્નો જમાલપર કે કિતના બડા ગ.ઝબ હે. ખુ.સૂસ.ન વો દૂસરી લડકી જીસકી સાદી તબીઅ.તકો મઅ.લુમ હોતાથા કે નેચરને અભી સિર્ફ ભોલેપનહીકા સબક. દીયા હે. આહ ! ઇસકી સૂરત કિસકદર દિલફ.રેબ, ઇસકા હુસ્ન કે.સા દિલરૂબા, ઇસકી અદાએં કિસ દરજે દિલકશ હેં ! ઇસકી શરમાઇ હુઇ નિગાહેં અપની નેચરલ નશાના બાઝીમેં કિતની કામયાબ હેં ! હાં ઉસકા કયા નામ બતાયા થા ? અ.ઝરા ! ! આહ ! કયા અચ્છા નામ હે ? યેતો માંબાપકા રખ્ખા હુવા નામ નહિં મઅ.લુમ હોતા, કુ.દ્રદાને હુસ્ન ઓર કિસી આ.શિક. મિઝાજને રખદીયા હોગા. ઓર

બેટી કિસકી હૈ? કાસિમકી! મેરે દોસ્તકી! જો હર મોકે.અ.પર મેરે પેહલુબ પેહલુ રેહતા થા? મેને જો ખ.યાલાત ઈસકે હુસ્નકી નિસ-બત ઝાહિર કીયે કયસે થે? અપની નઝર! તૂને બુરી નિગાહસે તો નહિં દેખા? અય દિલ તૂ નાજાઈઝ ઓર ખ.રાબ નીય્યતસે તો ઉસકી તરફ નહીં મુતવજ્જેહ હુવા? હાં, એક શોક ઓર એક મુઝતરિબાના જઝબેકા તો ઝુરૂર ગુનેહગાર હું મગર જાઈઝહૈ. મેરી નીય્યત બુરી ન થી. મેને પાક નઝરસે ઉસે દેખા ઓર પાક દિલ ઓર પાકહી નીય્યતસે ઉસકા આરઝુમંદ હુવા; હુવા નહીં, હું. મગર આહ! યે તો જાન દેને કો કેહતી હે. કુફ્ફા.ર કે ખો.ફ.સે ઈસ કદર તંગ આ ગઈ હૈ, લેકિન મેં ભી ઈસકે સાથ અપની જાન દૂંગા. મેરે દિલમેં ભી ગે.રત હોની ચાહીયે. અગર ઇસે અપની પરદા દરી ઓર અપની બે અ.સ્મ.તીકી ગેરત હે તો મુજહે ભી અપની ઇસ ઝિલ્લત ઓર ઇસ ગિરફ્તારીપર ગે.રત આના ચાહીયે. હાં, હાં, મેં ભી ગે.રતમંદ હુ ઓર મેરી મઅ.શૂકાભી નહી અભી નહીં, યે દોશીઝા લડકી ભી ગે.ર-તમંદ હૈ."

ઇસકે બઅ.દ મનસૂર લયલાકી તરફ મુતવજ્જેહ હુવા ઓર કેહને લગા "લયલા! તુમ અપની બેહેનસે કેહદો કે ઝયદા પરેશાન નહોં. ખુદા હમ સબકી ઇઝઝત વ આબરૂકા નિગેહબાન હૈ અગર ઉનકે દિલમેં ગે.રત હૈ તો મેં ભી ગે.રતમંદ હું. મેં સચ કેહતા હું કે અપની જાનભી ઉસ મકામપર દૂંગા જીસ મકામપર નસ્લે અન્સારકી લડકી બુ.સૂરત તુમ્હારી બેહેનકા ખૂન ગિરેગા. કુફ્ફા.રકી તરફસે અગર પર્દાદરી કીયા ઉસસે ઝયાદા ઓર કિસી કિ.સમકી કો-શિશકી ગઈ તબભી યે યકીન હે કે મુસલમાન ઓરત વ મર્દ દોનો ઉસકે મુતહમ્મિલ ન હો સકેંગે."

મનસૂર—"બેશક, ઇસ ઝમાનેમેં મેરા કોઇ ઇખ્તિયાર નહીં ઓર મૈં કિસીતર્હ તુમ્હારી મદદ નહીં કર સકતા, લેકિન યે તો હો સકતા હૈ કે તુમ્હારી હિફાઝત ઓર હમદર્દીમેં મૈં અપની જાન દેદૂં."

લયલા—"અયસે જુમ્લે ઝબાનસે ન નિકાલીયે. આપને હમારે ખાનદાનકે સાથ જયસે સુલૂક કિયે હૈં ઉનકી વજહસે આપકા મુસીબતકા ખયાલ આતેહી હમારા કલેજા ફટને લગતા હૈ."

મનસૂર—"લયલા! તુમ્હારી બેહેન કે મિઝાજમેં શર્મ બહોત ઝયાદા હૈ."

લયલા—"જી હાં, શર્મ ઓર ખોફ દોનોં બાતેં ઉનકે મિઝાજમેં એઅતિદાલસે બઢી હૂઇહૈં. (અઝરાકીતરફ મુતવજ્જેહ હોકે) અઝરા! અઝરા! અબ યે શર્મકા કોન મોકઅ હૈ? જબ કિસ્મતને કાફિરોંકે સામને પર્દાદરી કરદી તો અપને હમદર્દોં ઓર અપની મુસીબતકે શરીકોંસે શર્મ કયસી! આહ! તુમ શરમાઇ જાતી હો. દેખો, ખુદાને ઉસ ફરિસ્તેકો તુમ્હારે પાસ ભેજ દીયા જીસને બારહા હમારી મદદકી ઓર હમારે ખાનદાનકો ખતરોંસે બચાયા. ઉસકે હાથોં ઉમ્મીદ હૈ કે હમેંભી ઇસ આફતસે નજાત મિલ જાયગી. આપ ઇસ્કે સામને મઅઝિરતકરો ઓર ઇસકી ખુશામદ કરો કે હમારી બેકસીમેં કામ આય."

ઇસકે જવાબમેં પેહલેતો અઝરા શર્મિન્દગીકે સાથ ખામોશ રહી ફિર અપની દિલકશ ઓર શીરીન આવાઝસે બોલીઃ—"જો ખુદ બેકસ હૈં વો ઓર કિસીકે કયા કામ આ સકતે હૈં. દુઆ કરો કે ખુદા ઇનકી બેકસીપર રહેમ કરે કે હમ સબકી નજાત ઇન્હીપર મુનહસિર હૈ."

ઇસ જવાબને મનસૂરકો ઇસ બાતકા યકીન દિલાયાકે ઉસકે દિલી જઝબાત બેઅસર નહીં રહે ઓર ઉસને ઝરા જુરઅતસે કામ લેકે કહા "અઝરા! તુમ મુઝતરિબ નહો. અગર મેરી જાન બાકીહે તો મજાલ નહીં કે કોઇ તુમકો તિરછી નિગાહસેભી દેખ સકે. અગર્ચે મેં કેદમેં હૂં, મેરે પાસ અસલહા નહીંહેં, મગર દેખો મેરે હાથ પાઉ ખુલે હૂવેહેં. ઇન હાથોંસે વો હમદર્દી ઓર મહોબ્બત જો મુજહે તુમસે હે પૂરા કામ લેલેગી."

અઝરા—(શર્મકે લેહજેમેં) "આપકે જયસે હમદર્દીકો મેં ક્યુંકર ગવારા કરસકતીહૂં કે યું બે સોચે સમજહે ખુદ અપને હાથસે અપની જાન દેદે. આહા! જબ આપકો હમારી મુસીબતકા અયસા મલાલ હેતો ઇન્સાફ કીજીયે કે આપકી મુસીબત હમારે દિલપર કયા સિતમ ઢાયગી."

મનસૂર—(દિલમેં) "વાહ, જઝબે દિલ ઇસકો કેહતે હેં. મેરી મહોબ્બતને અપના અસર દિખા દીયા (ઝાહિરમેં) નહીં તુમ ઇસકા ખયાલ કરો કે ખુદાને મુજહે ઇસલીયે પેદા કીયા હે કે તુમસી પાકદામનોંકી હિમાયતમેં અપની જાન દેદૂં: લેકિન તુમ ઇસલીયે નહીંહો."

અઝરા—"અચ્છાતો મેંકિસલીયે હૂં."

મનસુર—"સિર્ફ ઇસલીયે કે અપને જાંનિસારોંકો અપને દિલમેં જગે દો." યે જુમ્લા કેહતે વક્ત મનસૂરકી આંખોંસે એક અયસી મોવસ્સર કેફીયત નુમાયાં હૂઇ જીસને સાદાદિલ ઓર પાકદામન અઝરાકો ગેરત ઓર શર્મકે દરીયામેં ડિબોદીયા. અઝરા અપને દિલહી દિલમેં નિહાયત દરજે નાદિમથી ઓર જો પિછલે અલ્ફાઝ મનસૂરકી ઝબાનસે નિકલેથે ઉસે કિસીતર્હ ભૂલતેહી ન થે.

વો અપને દિલસે ખ઼ફ઼ા હોહોકે ઔર બિગડ બિગડકે કેહ રહીથી "કમબખ્ત ! તુને બદનામ કીયાના ! મેં યે નહીં જાનતીથી કે મેરા જઝબા ઈતના સચ્ચા હોગા. આહ ! ઇસસે ઝયાદા કયા હોગા કે જમાઅતકે સવાબસે ખ઼ુદ અપને આપ મેહરૂમ રહી ઔર અપને ખયમેમેં છુપી બેઠી રહી કે કહીં સામના ન હોજાય. અબ આજ અય દિલ ! વો જીસે તુ ચાહતાહેૈ મેરી આંખોંકે સામને ખડાહૈ. સિર્ફ઼ ખડાહી નહીં અપને અલ્ફ઼ાઝસે ઝાહિર કર રહાહૈ કે તેરી ઉલ્ફ઼ત ઔર તેરી કશિશકા જાદૂ ઈસપરભી ચલગયા. ક઼િસમત તુ કયું મેરી દુશ્મન હૂઇહૈ ? કયા ઇસ કેદસે મેં બદનામ ઔર રૂસ્વા હોકે નિકાલૂંગી ? મગર આહ ! યહાંસે નજાત હી કયું મિલને લગી ? હમારી મહોબ્બત ઔર હમારી મુસીબત દોનોંકા એક સાથહી ફ઼ેસલા હોગા." અઝરા ઇન્હી ખ઼યાલાતમેં થી. મનસૂરભી ઉસકી સૂરતકા ઇસદર્જે શેદાથા ઔર ઉસકી અદાઓંને ઉસપર ઇસદર્જે અસર કીયાથા કે નકશ હેરત બના ખડાથા. વો નથા ઉસકી તસ્વીરથી ઔર દોનોંકે દિલ ગોયા ઇસ આલમે સુકૂતમેં રાઝોનયાઝકી બાતેં કર રહેથે ઔર ઈશ્ક઼કે અસરકા બર્કી ટેલીફ઼ોન દોનોંકે કાનોંમેં લગા હુવાથા, ઈસ ઇશ્કકી નઇ રાઝદાર લયલા આલમે હેરતમેં. થી ઉસકી મુતહય્યિર આંખેં કભી મનસૂરકી તરફ઼ મુતવજ્જેહ હોતીથીં ઔર કભી અઝરાકે ચેહેરેપર જાતીથીં જો બાવજૂદ આલમે ખ઼ુદરફ઼્તગીકે બારબાર ઉસકે દામનમેં છુપનેકી કોશિશ કરતીથી. નસ્લે અન્સારકે દીગર કેદી જો ઇસ ખ઼યમે મેંથે વો અપની મુસીબતોંકે ખ઼યાલસે સર જ્હુકાએ બેઠેથે ઔર કિસીકો કિસીકી ખ઼બર નથી. નાગહાં ખ઼યમેમેં ચંદ રાજપૂત જવાન આય ઔર ચારોં તરફ઼ દેખકે ફિર બાહિર ચલે ગએ. જીનકે

જાતેહો શાહઝાદી મોહના ઉન કૈદીયોંકે ખયમેમેં દાખિલ હુઇ.

પ્યારી મોહનાકી વઝઅ ઓર સૂરત અયસી નથી કે કિસી શખ્સકે કરીબ જાકે વો ખડી હોજાતી ઓર વો શખ્સ ઉસ હેરતસે ન દેખને લગતા. આહ ! કિસકી મજાલથી કે મોહનાકી ઉઠતી જવાની, દિલરૂબા સૂરત, દિલદોઝ નઝર ઓર આલમફરેબ હુસ્નો જમાલકો દેખતા ઓર વકફે હેરત ન હોજાતા. ખુસૂસન ઉસ મોકેપર જબકે માઅશુકાના પ્યારે પ્યારે હાથ પાઉં, સિપાહીયાના તેવરોંને કયામતકા બાંકપન પેદા કર દીયાથા. બાલોંકા જૂડા બંધાથા ઓર શેહઝાદગીકી અલામતકે તોર પર પેશાનીકે ઉપર એક સોનેકા મુરસ્સઅ ઝેવર થા જીસપર કલગી લગીથી. એક ચુસ્ત કુરતી બદનમેંથી ઓર રેશમી સાડી જીસપર તિલાઇ કામ બનાથા અપની ખુશનુમા શિકનોંસે ઉસ ઉભારકો છુપા રહીથી જો દોલતે હુસ્નકે સાથ ઈબ્તિદાએ શબાબ કોભી આલમ આશ્કારા કીયે દેતાથા. સાડીકે ઉપર કમરમેં સોનેકી મુરસ્સઅ ડાબ થી ઓર ઉસમેં એક નિહાયત નાઝુક તલવાર લગી હુઇથી જો જાંસિતાનીકે જોહર દિખાનેમેં ખુદ ઉસીકી તેગે અબ્રૂકે હમપાયા થી. ઉસકે નાઝુક પાઉંપર કદીમ હિંદુ સોસાયટીકે ઉસૂલ ઝુલ્મ કર રહેથે ઈસ્લીયે કે આહ! બિરેહના થે. ઇસ દિલરૂબા અદાસે મોહના આકે ખડી હોગઇ લેકિન મનસૂર લયલા ઓર અઝરાકી મેહવીયત ઇસદર્જે બઢી હુઇથી કે કિસીકો ઉસકા ખયાલ ન આયા ઓર તીનોં અપને હેરતઝા વલવલોંમેં ઉસીતરહ ગરીક રહેરા. અહા ! ઇશ્કકા જાદૂ કિસકદર સચ્ચા ઓર મોવસ્સર હોતાહે. કદીમ હેરતઝદગાને ઈશ્કકા હોશમેં આના દરકિનાર યહાં યે કયામત હુઇકે મોહના પરભી વોહી બેખુદી તારી હોગઇ ઓર ઇસ બેખુદીકે સીનકો એક ચોથે પરીજમાલ મેમ્બરને ઓરભી રોનક દેદી.

મોહનાપર જબ યે.આલમ દેરતક તારી રહા તો ઉન રાજપૂત અફ્સરોમેંસે જો ઉસકે હમરાહ આએથે એકને આગે બઢકે કહા "શાહઝાદી સાહબ! અગર ઇસ ખ.યમેકે .કેદીયોંકો આપ મુલાહિઝા ફરમા ચુકી હોંતો દૂસરે ખ.યમેમેં તશરીફ લેચલીયે."

મોહના—(અપની બે.ખુદીસે ચોંકકર) "આહ! નહીં, હાં મુઝે અભીઇન લોગોંસે કુછ બાતેં કરનાહેં તુમ ઇન લોગોંકી ઝબાનમેં ગુફ.તગૂ કરસકતે હો? ક્યું કે બિલાવાસ્તા મેં ઉનસે ગુફ્તગૂ નહીં કર સકતી."

અફ્સર—"યે લોગ આપકી ગુ.ફતગૂ કર સકતે હેં ક્યું કે યે મેહમૂદકે હમરાહી નહીં હેં. બલ્કે યે વો લોગ હેં જો .કદીમસે મુલ્કે સિંધમેં સુકૂનત પઝીર હેં ઓર એક ઝમાનએ દરાઝકે .કયામને ઉન્હેં યહાંકે રસૂમ ઓર યહાંકી ઝબાનસે બ.ખૂબી વા.કિ.ફ કર દીયા હે."

મોહના—"હાં, તો મેં .ખુદ ઉનસે બાતેં કરૂંગી."

ઇસ ત.કરીરને બા.કી ખુદરફ્તગાને ઇશ્ક.કોભી ચોંકા દીયા. પેહેલેતો લયલાકી નઝર **મોહના** ઓર ઉસકે હમરાહીયોંપર પડી ઓર લયલાને ફોરન .અઝરાકો હાથસે ઠોકા દેકે ચોંકા દીયા. અઝરાને પેહલે ઘબરાકે ઉન રાજપુતોંકો દેખાં ઓર ફિર યકબયક બા.ફઝદા હોકે લયલાકે પીછે બદન સમેટ કે બેઠ ગઇ ઓર સરઝુકા લીયા. .અઝરાકી ઇસ હરકતને મનસૂરકો બરહમીકે સાથ હોશીયાર કીયા ઉસને .ફોરન ગરદન ફેરકે દેખા ઓર દેખતેહી .ગઝબઆલૂદા હોકે ફિરા ઓર ચાહતા થા કે એક રાજપૂતકો જો સબકે આગે ખડાથા બઢકે થપ્પડ મારે કે શાહઝાદી **મોહના**પર નઝર જા પડી ઓર દોબારા મુતહઇયર હોનેકે સાથહી ઠઠક કર ખડા હો ગયા. મનસૂરકી યે બહાદુરાના .ફુરતી ઓર યે હેરત મોહનાપર ઓર અસર

કરગઇ ઓર વો અપને દિલ્લકી દિલમેં કિસી બેઇ.ખ્તયારીકે શૌ.કકા મઝા લેકે બોલી "સાહબ! આપકી કૌમકી શુજા.અત ઓર ખુસૂસન આપકી ઝાતી જુરઅતને મુજહે આપકા .કદ્રદાં બના દીયા હે, બરાહે .ઇનાયત બતાઇયે કે આપ કૌન હેં ઓર આપકા નામ ક્યા હે ?".

યે જુમ્લે સુનકે મનસૂર હેરત વ ઇસ્તે.અજાબકે સાથ શાહઝાદી મોહનાકી સૂરત દેખને લગા. મોહનાને કુછ દેર જવાબકા ઇન્તિઝાર કરનેકે બા.અદ પૂછા "કયું સાહબ! આપકો અપના નામ બતાનેમેં કુછ ઉજ્ર હે ?". અબ હમારા નવજવાન ઓર મુતહઇયર હોગયા ઓર ઉસને ઇશારેસે બતાયા કે મેં આપકી ગુફ્તગૂ નહીં સમઝ સકતા લેકિન .કબ્લ ઇસકે કે મોહના કોઇ ઓર જુમ્લા ઝબાનસે નિકાલે લયલાને શાહઝાદીકી તર્ફ મુતવજ્જેહ હોકે કહા "યે ઇસ સરઝમીન પર નયે આએ હેં ઇસિ વજહસે આપકી બાતેં નહીં સમઝ સકતે. આપ મુતમઇન રહીયે મેં સમઝાએ દેતી હૂં." યે કેહકે લયલાને મનસૂરકો બતાયા કે "તુમ્હારા નામ ઓર હાલ પૂછતી હે."

શાહઝાદી મોહનાને લયલાકા શુક્રીયા અદા કીયા ઓર ઉસીકો મુતવસ્સિત .કરાર દેકે બહાદુર નવજવાન મનસૂરસે બાતેં કરને લગી."

મનસૂર—"મેરા નામતો મનસૂર હે ઓર હાલ કયા? મુસલમાન જંગઆઝમાઉંકી .ફૌજકા એક સિપાહી હું."

મોહના—"આપકી નવજવાની ઓર ઇસ નવ ઉમરી પર આપકી શુજાઅતકા .ખયાલ કરકે મેં હેરતમેં આ જાતી હૂં."

મનસૂર—" આપભી તો નવજવાન હેં ? ઓર આપકી વઝ.અસે મ.અલૂમ હોતાહે કે આપ બહાદુર ભી હેં." ઇસ જવાબને શાહઝાદી **મોહના**કો કિસી .કદર શર્મિંદા કર દીયા, મગર ઝબરદસ્તીયોંસે ચેહેરે પર ઇસ્તિકલાલકે આસાર .કાયમ કરકે ફિર બોલી "નહીં, મેનેતો આપકી શુજા.અત ઓર જવાંમર્દીકા સમાં અપની આંખોંસે દેખાહે ઓર ઉસ અમ્રને મુજહે અયમા મુશ્તા.ક બનાદીયા કે આપસે મિલને આઇ હૂં."

મનસૂર—"મેં કયા ચીઝ હૂં ? જીતને લોગ મેરે સાથ અસીર હેં ઉનમેંસે હરશ.ખ્સ મુજહસે ઝયાદા શુ.જા.અ ઓર બહાદૂર હે ઓર અબતો હમ સબ બિલકુલ બોદે હેં કયુંકે જબ આપકે હાથમેં ગિરફતાર હોગએ તો બહાદુરી કયસી ઓર શુજાઅત કયસી ?".

મોહના—"ઇસસે કયા હોતાહે ? શેહસવારહી ગિરતા હે ઓર પેરનેવાલાહી ડુબતા હે ત.અરી.ફ ઇસ બાતકી હે કે આપને અપના પૂરા જોહર દિખાદીયા. ઇતને બડે સેલાબે .અઝીમમેં હોશ વ હવાસ બજા રેહના દુશ્વાર હોતાહે ન કે વો બહાદુરી જો આપસે ઝાહિર હૂઇ."

મનસૂર—"મેં કુછ આપસેભી દરિયા.ફત કરના ચાહતા હું. ઇજાઝત હોતો પૂછૂં."

મોહના—"પૂછીયે, મેં ખુશીસે જવાબ દૂંગી."

મનસૂર—"આપ કોન હેં ઓર યે લશ્કર કિસકા હે ? હમ લોગોંસે કયું મુઝાહમત કીગઇ. હાલાંકે હમારે સાથીયોંમેંસે કિસીકો મેહમૂદસે ત.અલ્લુ.ક નહીં. યે સબ લોગ ખુદ અપની જાન છુપાતે ફિરતેથે."

મોહના દિલમેં સોચને લગી કે કયા જવાબ દૂં ઓર ઇસ ફિક્રમેં ઉસને અપની ગરદન ઝુકાઇહીથી કે એક રાજપૂત અફસર

બોલ ઉઠા "હમ લોગ મહારાજા અજમેરકે જાંનિસાર હેં ઓર ઉન્હીંકે હુકમસે આએ હેં ઓર જીનસે તુમ બાતેં કર રહેહો યે હમારી સરતાજ ઓર હમારે રાજાકી લાયક ઓર બહાદુર શાહઝાદી મોહના હે".

મોહના—"આહ! તુમને ક્યું બતાદીયા? મેં ખુદાજાને કિસ ફિકરમેંથી ઓર તુમને બેસોચે સમઝે મેરા નામ બતાદીયા. ખેર અબ ખબરદાર, બે મેરી ઇજાઝતકે કોઈ લફઝ ઝબાનસે ન નિકાલના."

શાહઝાદી મોહનાકા નામ ઓર હાલ સુનકે લયલા ઓર મનસૂર દોનોં મુતહય્યર હોગએ ઓર મનસૂર મુઝતરિબાના લેહજેમેં કેહને લગા "આપ શાહઝાદી હેં? હમ આફતઝદોંકે પાસ આનેકી ક્યું તકલીફ ગવારા કી?".

મોહના—"અવ્વલતો આપકી શુજાઅતને મુઝે આપસે મિલનેકા શોક દિલાયા. દૂસરે અબ આપકે ખુલ્ક ઓર આપકી હાલત ઓર નેઝ સૂરતને આપકા હમદર્દ બનાદીયા હે. મેં આપસે એક અમ્રકી દરખ્વાસ્ત કરૂંગી મગર પેહલે મુઝે યે બતા દીજીયેકે (અઝરાકી તરફ ઇશારા કરકે) વો કોન હેં જીનકે મિઝાજમેં દુનિયા ભરસે ઝયાદા શર્મ હે? આખિર વો ઉધર હટી ક્યું જાતી હેં? અપના મૂંહ ક્યું છુપાએ લેતી હેં?".

ઇસકે જવાબમેં મનસૂર તો કુછ મુતફક્કિરસા હોગયા, મગર લયલા ફોરન કેહને લગી "શાહઝાદી સાહબ! હમ મુસલમાનોંમેં યે રસ્મ હે કે ઓરતેં નામેહરમ યાઅની ગેરમર્દકે સામને નહીં આતી હેં ઓર હમેશાં પરદેમેં છુપી બેઠી રેહતી હેં. યે બીચારી

મેરી બેહેન હેં. ઇન્હોંને ઝિન્દગીભર કિસી મર્દકા સામના નહીં કીયા આપકે સાથ જો સરદાર હેં ઉનકી વજહસે શર્મ આતી હે ઓર અપના મૂંહ છુપાએ લેતી હેં."

મોહના—"મુઝે ઇસકા હાલ બિલ્કુલ નહીં મઅ્લૂમ થા વર્ના, મેં તનહા આતી ઓર ઇન લોગોંમેંસે કિસીકો અપને સાથ ન લાતી ઇસલીયે કે આપકી તોહીન ઓર બેઇઝઝતી મુજહે હરગિઝ નહીં મંઝૂરહે." અપને હમરાહીયોંકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકર "અચ્છા, અબ તુમ લોગ બાહિર જાકર ઠેહરો; મેં અભી આતી હૂં."

સબ અફ્સરાને ફોજ યે સુનકે ખ્યમેસે નિકલ ગએ.

મોહના—"બસ, અબતો કોઈ બાત આપકે મિઝાજકે ખિલાફ નહીં હે?".

મનસૂર—"નહીં આપકી ઈનાયતોંસે હમ સબ શુક્રગુઝાર હેં. આપકે શરીફાના બરતાવને મુજહે આપકા મમનૂને એહસાન બનાયા હે, શાયદ દુનિયામેં ઓર કોઇ અપને દુશ્મનોંકે સાથ અયસા બરતાવ ન કરેગા જેસાકે આપને હમ લોગોંકે સાથ કીયા."

મોહના—(લયલાસે) "મગર મુજહે તઅ્જ્જુબ હેકે તુમ્હારી બેહેન અબતક ઉસીતર્હ તુમ્હારી આડમેં છુપી હુઇ હેં. મેરી તર્ફસે ઉન્હેં ઇત્મીનાન દિલાવ ઓર કહો કે મુજહે અપની બેહેન સમજહેં ઓર અપની સૂરત દિખાએં."

લયલા—(અઝરાસે) "અઝરા! દર હકીકત યે કજખુલ્કી હે. ખુદાને ઈસ હિંદૂ શાહઝાદીકો તુમ્હારા હમદર્દ બનાદીયા હે. હમ સબકા યેહી ફર્ઝ હેકે ઉસકી દિલશિકની ન કરેં." ઈતના કેહકે લયલાને અઝરાકા હાથ ખીંચકે સામને ખડા કરદીયા મગર

હમારે નવજવાન મનસૂરકી વજહસે અઝરાકો કિસીતર્હ સર ઉઠાને યા ચાર આંખેં કરનેકી જુરઅત ન હોતીથી. મોહનાને અબ અઝરાકી સૂરત દેખી તો હેરતઝદા હોગઈ કે ખુદાને ઇસકી સૂરતમેં કેસી ખૂબી પેદા કીહે ઔર ઇસકે હુસ્નો જમાલસે કિસ દરજેકી દિલકશી ઝાહિર હોતી હે. લેકિન અસ્લમેં યે અમ્ર નવજવાન મનસૂર પર ઝયાદા અસર કર ગયાથા વો અવ્વલતો શાહઝાદી મોહનાકા એહસાનમંદ થાકે ઉસકી બદોલત પ્યારી અઝરાકી ઝિયારત કરસકા, દુસરે અઝરાકે સેહેરઅસર હુસ્નો જમાલને ઉસે દીવાના ઔર મદહોશ બનાકે ખડા કર દીયાથા. મોહનાને થોડી દેરતક તઅમ્મુલ કીયા ઔર અઝરાકે હુસ્નો જમાલકો દેખદેખકે ગોર કરતી રહી ઉસ્કે બઅદ નવજવાન મનસૂરકી તરફ મુતવજ્જેહ હુઇ ઔર કેહતે લગી " અબમેં આપસે એક અમ્રકી આરઝુમંદ હૂં ઔર ઉમ્મીદ હે કે આપ કુબૂલ ભી ફરમાએંગે. "

મનસૂર—" ફરમાઇયે. "

મોહના—" ચાહતી હું કે આપ મેરી દઅવત કુબુલ ફરમાએં, ઔર કોઇ નહીં સિર્ફ આપ તીન સાહબ." ઇસ દરખાસ્તને મનસૂરકો કિસી કદર સુસ્ત કર દીયા કયું કે ઉસ કદીમ ઝમાનેકે મુસલમાન હિંદૂઓકા ખાના નહીં ખાતે થે ઔર અગર કોઇ ઇસ અમ્રકા મુરતકિબ હોતા તો હર તરફસે ઉસપર મઝહબી ઇલ્ઝામ કાયમ કીયા જાતાથા લેકિન મુરવ્વતને ઉસકી ઝબાનસે સિર્ફ ઇન્કાર ન નિકલને દીયા ઔર કેહને લગા " અચ્છા, લયલા ઔર અઝરાસે દરિયાફત કીજીયે અગર યે મંઝુર કરેંગી તો મુઝેભી મંઝુર હે."

મોહના—(લયલાસે) આપકી બેહેન કયા મેરી મેઝબાનીકો ન કુબૂલ કરેંગી ? ".

લયલા—"નહીં, હમેં ઇન્કાર નહીં મગર ક્યા આપ હમારે સાથ એકકે ખાના ખા સકેંગી?".

મોહના—"આહ! યે મુમકિન નહીં, (કુછ સોચકે) હાં મુમ્કિન **હે** મગર અભી નહીં. અગર મેં અયસા કરૂં **તો** બેધરમ હો જાઉં **ઓર** મેરી ઝાતકા કોઇ આદમી **મેરે** સાથ ન ખાય. તુમકો હિંદુ ધરમકી રસ્મેં ન માઅલુમ **હોંગી**. મેં તો ઇસ્કો મંઝુર કર લેતી, મગર અભી મુનાસિબ નહીં હે. આપ અપને ચંદ ઓર લોગ લે લીજીયે જો ખુદ આપકી દાઅવતકા સામાન કરેંગે ઓર આપકે લીયે ખાના પકવાએંગે."

મનસૂર—"શાહઝાદી સાહબ! ઇસકી ઝુરૂરતહી ક્યા **હે** કે હમસે ઝલીલ કેદીયોંકે લીયે ઇતની તકલીફ ગવારા ફરમાઇયે. **મહેર**-બાની ઓર લુત્ફકે વો કલેમાતહી કાફી હેં જીન્હોંને હમેં આપકા મમનૂને એહસાન બનાલીયા."

મોહના—નહીં મેરી દઅવતતો આપકો મંઝુર કરના હોગા, આપ અપની કોમકે શરીફ ઓર મુઅઝિઝ લોગ હેં. અગર આપકે સાથ ઉસ ઇઝઝતકા સુલુક ન કીયા જાય જીસકે આપ મુસ્તહિક **હેં** તો દુનિયા હમ લોગોંકો કજખુલ્ક નાકદ્રશનાસ બલ્કે ઝાલિમ કહેગી."

મનસૂર—અચ્છા, મુજહે, મંઝુર હે ઓર ગાલિબન લયલા કોભી મંઝુર હોગા, મગર મેં નહીં જાનતા કે અઝરાનેભી દિલસે મંઝુર કીયા યા નહીં, આપ ઉનસે દરિયાફ્ત કર લીજીયે."

યે સુનકે ઇસ મર્તબા **મોહનાને** ઇતની ઓર જુરઅતકી કે બઢકે અઝરાકે ઝુકે હૂવે સરપર હાથ રખ્ખા ફિર દૂસરે

હાથસે ઉસકી ઠુડડી પકડકે દિલદહીકે લેહજેમેં કહા "બેહેન! હાં મેં તુમકો બેહેનહી, કહૂંગી: મેરી મેઝબાની કુબુલ કરકે મુઝે મશ્કૂર કરો."

અઝરા—"મુજહેભી ઇન્કાર નહીં, મગર મેરે દિલમેં ખૌફ સમાયા હૂવાહે. ડરતી હું કે દોસ્તીકે પરદેમેં મુઝસે દુશ્મની ન કી-જાય. બે ઈઝઝતીકા ખયાલ ઓર બે ઈસ્મતીકા ખૌફ કિસી વક્ત મેરે દિલસે નહીં નિકલતા."

મોહના—"નહીં, નહીં, તુમ ઝરા ખૌફ ન કરો. મેં ઇત્મી-નાન દિલાતી હું. મેરી બાતકા યકીન માનો. હિંદુ ફોજમેં કિસીકી ઇતની મજાલ નહીં કે મેરે હુકમસે સરતાબી કરસકે. બસ અબતો કોઈ ખૌફ નહીં? આપ તીનો સાહબ ચલેં ઓર ચલકર ખાસ મેરે કમરેમેં આરામસે રહેં.

મનસુર—"મગર યે કયુંકર મુમ્કિન હે કે હમતો આરામસે શબ બસર કરે ઓર હમારે યે સબ બહાદુર સિપાહી જીનમેં અકસર હમસે ઝયાદા ઇઝઝત રખતે હેં યુંહી મુસીબત ઓર ગમમેં રાત કાટેં? જબતક સબ મુસલમાનોંકી રાહતકા સામાન નહોગા ઉસ વકતતક ખુશી હમપર હરામ હે."

મોહના—"મેં સબકી દાઅવત કરૂંગી ઓર સબકી રાહ-તકા સામાન ભી કરદૂંગી: મગર આપ મેરે સાથ મેરે ખયમેમેં ચલેં ઉન લોગોંકે લીયે ઇલાહેદા ઇન્તેઝામ કરદીયા જાયગા."

મનસૂરને યે જુમ્લા સુનકે પાકનફસ ઓર ફયાઝદિલ શાહઝાદી મોહનાકો હયરત ઓર ઇસ્તેઅજાબકી નિગાહસે દેખા ઓર આંખોહી આંખોમેં શુક્રીયા અદા કીયા.

મોહના—"અબતો આપકો કુછ ઉઝ્ર નહીં હે? મેરી દર-ખાસ્ત મંઝુર હુઈ?".

લયલા--"સાહબ! કિસ ઝબાનસે ઓર કિસ દિલસે આપકી ઈનાયત ઓર મહેરબાનીકા શુક્ર હમ અદા કરે અબ હમેં કીસી બાતમેં ઉઝ્ર નહીં હે."

યે સુનકે મોહનાને બઢકે અઝરાકા હાથ પકડ લીયા ઓર કેહને લગી "બેહેન! અબ ન ઘબરાવ ચલો, મેરે સાથ ચલો; મે તુમ્હારી મેઝબાન હું ઓર તુમ મએ અપને હમરાહીયોંકે મેરી મેહમાન હો."

અઝરા ઓર લયલા દોનોંને નકાબ મૂંહપર ડાલી ઓર મએ નજવાન મનસૂરકે શાહઝાદી મોહનાકે સાથ ખયમેસે નિકલકે ચલી ગઈ.

આઠવાં બાબ.

રંગ મેં ભંગ.

જીસતર્હ આસ્માનકી બહાર તારોંસે હોતી હે. સેહને ચમનકો નાઝુક ઓર ખુશરંગ ફૂલ રોનક દેતે હેં ઉસીતર્હ હમારે નાવિલકી રોનક અઝરા ઓર મોહનાસે હે. દોનોં બાગે હુસ્નકે નવ શગુફ્તા ફૂલહેં, મગર ઈન દોનોંમેંસે હરએકમેં એક ખાસ કેફીયત હે જો દોનોંકે હુસ્નકો જુદા કરનેકે સાથ એક ખાસ આલમ ફરેબી ઓર દિલરૂબાઇકા નમૂના દિખાતી હે. મોહનાને શાહી મેહ-

લોંમેં પરવરિશ પાઈહે, ઉસ્કે હુસ્ન ઓર ઉસ્કી અદાઓંકી શોહરત દૂરદૂરતક પહોંચી હે. ઉસકી ઝિયારતકે બારઝુમંદ ઓર ઉસ્કે રૂખેઝેબાકે દીવાને હિંદોસ્તાનકે હરકોનેમેં મોજૂદ હેં. સિતમકશોંકી બેકરારીયોંને ખુદ ઉસે બતાદીયા હેકે ઉસકા હુસ્ન કિસ કદર કરિશ્માખેઝ હે ઓર ઇસી વજહસે વો અપને હુસ્નકી ખુદભી કદ્રદાં હે. નાઝપરવરદુંકી ઓર બેકરાર આરઝુમંદોકી નાઝબરદારીને ઉસે એક હદતક ખુદ અપના દીવાના બનાદીયા હે. ઉસકી નિગાહબાઝીમેં સિર્ફ પેદાયશી ઓર કુદરતી નશાનાબાઝી નહીંહે બલ્કે વો અપની અદાઓં ઓર તીખી ચિતવનોંસે તીરે નઝરકો ઓર કારી ઓર જીગરદોઝ બનાનેકી મુસ્તાક હે. ઝમાનેને ઉસે બતાદીયા હેકે હર મોકાઅ ઓર હર મેહેલમેં ઉસ્કે મુતમન્નિ મોજૂદ હેં. ઈન્હી અસબાબને ઉસે નાઝ ફરોશીકાભી નિહાયત ઉમદા સબક દેદીયાહે. હમારે નાઝરીનને દેખાહોગા કે બહાદુર ઓર લાયક વઝીરઝાદા જયરામ ઉસકી ઝુલ્ફે ગિરેહગીરકા અસીર હે. ઇસકે દિલપર કાબુ પાનેકી વો હમેશા કોશિશ કરતા રેહતા હે, મગર મોહના ઉસે મસ્કે નાઝ દિખા રહીહે ઓર કિસીતર્હ ઉસકી આરઝુ પૂરી નહીં હોને દેતી.

બખિલાફ ઈસ્કે અઝરા એક ભોલી લડકી હે, વો હસીન હે મગર આહ! ખુદ ઉસ્કો નહીં માઅલૂમ કે મેં હસીન હું. ઉસકી આંખેં તીરે દિલદોઝકા કામ દેતી હેં, ઉસ્કી ઝુલ્ફેં ખુદફરામોશીકી અદાઓંમે દિલોંકો અપને પેચો તાબમેં ઉલઝા લેતી હેં, મગર વો નહીં જાનતી કે મેરે હુસ્નસે દરપરદા અયસે ઝુલ્મ ઝાહિર હોતે હેં. અભીતક ઉસે યેભી નહીં માઅલૂમકે હુસ્ન કયા ચીઝ હે ઓર દિલકો રૂખે ઝેબાસે કયા તઅલ્લુક હોતા. ઉન—સેહરાઓંમેં ઉસને પરવરિશ

પાઈ જહાં રેગસ્તાનકી ગર્મ ભૂબલ કિસી દિલમેં માશ઼ૂકાના સર્દમેહરી પેદાહી નહીં હોને દેતીથી, જહાં દિલી ઉમંગોં ઓર ખયાલી જોશોં- કો દરીયાએ અટકકી લેહરેં અપને સાથ લેજાકે સમંદરમેં ફેંક- આતી થીં. ખ઼ારસ્તાન ઉસકે લીયે ગોયા ફૂલોંકા બિછોનાથા જો નાઝુક પાઉંકે સાથ વોહી સુલૂક કરતાથા જો ઉસ્કી નિગાહેનાઝ દિલે ઉશ્શા- ક઼કે સાથ કરતીથી. દામને કોહ ઓર મુખ઼્તલિફ઼ નશેમનોંમેં વાક઼ેઅ હોનેવાલે તાલાબ ઓર આબશાર ઉસકે આઈનાથે જીનમેં શાયદ કભી ઝુકકે વો અપને રૂખ઼ેઝેબાકી અક઼્સી તસ્વીર દેખ લેતી, લેકિન ઉસપર યે સિતમ થા કે મોજેં સૂરતકો કુછ અયસા બદલકે દિખાતીથીં કે જબકભી ઉસે અપને જમાલે જહાંઆરાકે દેખનેકી નોબત આઈ હોગી શાયદ અપની તરફ઼સે ખ઼ુદ અપના દિલ હટગયા હોગા. ખુલાસા યેકે ઉસકી નઝરમેં હુસ્નો ઇશ્ક઼ દોનોં બેઅસ્લ ઓર વેહમી ચીઝેંથીં. ઉન દોનોંકી અસલીયત ઇસે ઝુરૂર મઅ઼લૂમ હોજાતી મગર આહ! ઉસને કભી અપની સૂરતભીતો અચ્છીતરહ જી ભરકે નહીં દેખી.

યે દોનોં દિલરૂબા ઓર નાઝ઼નીન લડકીયાં જીનમેંસે એક ખુદપરસ્ત ઓર એક ખ઼ુદફ઼રામોશ હે તક઼દીરકે ઇન઼્કલાબસે એક જગે જમ઼્અ હોગઇ હેં. મોહનાકો અગર્ચે અપને હુસ્નો જમાલપર બહોત કુછ દાઅવા થા મગર અ઼ઝરાકે ભોલેપન ઓર સાદગીને અયસા મેહવ ઓર અ઼ઝખુદ રફ઼્તા કરદીયા હેકે અપની ખ઼ુદ- પરસ્તી ભૂલકર ઉસ્કે નાઝો અંદાઝ઼કી દીવાની હુઇ જાતી હે. અ઼ઝરા કે સાથ લયલા ઓર બહાદુર નવજવાન મન્સૂર ભી મોહના કે મેહમાન હેં. મોહના ઘડી ઘડી અ઼ઝરાકી દિલદેહી કરતી હે ઓર ઉસકે નાઝુક દિલકો મોજૂદા સ઼દમાતસે બચાનેકે લીયે તહ તર્હકી

કોશિશે કર રહીહે, લેકિન ઉસ ખુલુસકી સોહબતમેં સિર્ફ યેહી દિલચસ્પી નહીંહે કે અઝરાકા ગમ ગલત કીયા જાતાહે બલ્કે ઝયાદા હેરતઅંગેઝ યે બાત હે કે કભી અસ્નાએ સોહબતમેં દોદો બાતેં મોહના ઓર મનસૂરમેં હો જાતીહેં, વો બહોતહી ઝયાદા કાબિલે ગોર હોનેકે અલબત્તા મુખતલિફ પેહલુ લીએ હોતી હેં. એન ઉસવક્ત જબકે મોહના અઝરાકે આગે મઅઝિરતકે સાથ અપના અફસોસ ઝાહિર કરકરકે કેહરહીથી કે "મુઝે નદામત હે કે મેરી ફોજને આપકે લોગોંપર અયસા ઝુલ્મ કીયા. આપ લોગોંસે મુકાબિલા કરનાહી ઝુલ્મ થા, આપકે મર્દોંમેંસે કોઇ હમારા દુશ્મન બીતો નથા ?".

મનસૂર—(બાત કાટકર) "કયું, થા કયું નહી ?".

મોહના—(હયરતસે) "વોહ કોન હેં ?".

મનસૂર—(અપની તરફ ઇશારા કરકે) "યેહી ગુનેહગાર જો આપકે સામને બેઠા હે. આપ કયા નહીં જાનતી કે મેં સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજકા એક અફસર હું ?".

મોહના—(તઅજ્જુબકે લેહજેમે) "તુમ મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજકે અફસર હો ? (ચેહરાઝર્દ હો જાતા હે) ખુદા કરે યે ઝુટ હો. કયા હકીકતમેં તુમ ઉસકે હમરાહીઓંમેં હો ? નહીં કેહદોમેં મેહમૂદકા મરાહી નહીંહું. અચ્છા તો ફિર આપ ઇન લોગોંમેં કયુંકર આય ?"

મનસૂર—"શાહઝાદી સાહેબ ! મેરી દાસ્તાન બહોત બડી હે. ઉસકે સુનનેમેં આપકા ઝયાદા વક્ત રાએગાં હોગા. મેંબી યેહી ચાહતા હું કે ઇસવકત આપ મેરી અઝરાકી દિલદેહી કીયે જાઇગે." યે કેહકર એક સન્નાટેમેં આ જાતાહે.

મનસૂરકી ઝબાનસે યે જુમ્લા સુનકે .અ.ઝરા શર્મસે સર ઝુકા લેતી હે ઓર લયલાકી આડમેં છુપને લગતી હે, ઈધર ઈસ જુમ્લેને મોહનાકે દિલપર અયસા કુછ અસર કીયાકે વો દેરતક એક સુકૂત ઓર તશવીશકે આલમમેં રહી. અર્સેકે બ.અદ ઉસને સર ઉઠાકે મનસૂરસે કહા "મેરે દિલમેં ઇસ વ.ક્ત કુછ ઉલઝનસી હોરહી હે મુઝે બિલ્કુલ નહીં મ.અલૂમકે મેરે સિવા ઈસ સોહબતમેં ઓર લોગોંકે દિલમેં કયા હે, કુછ અયસી વહેમ દિલાનેવાલી બાતેં હર-શ.ખ્સકી ઝબાનસે નિકલતી હેં કે મેં ઘબરા જાતીહૂં, કાશ મુઝે મ.અલૂમ હોતા કે આપકે દિલમેં કયા હે ઓર ઈસ ભોલી શરીફ. લડકી (.અ.ઝરાકી તરફ ઇશારા કરકે) કે દિલમેં કોન .ખયાલાત જોશ માર રહે હેં ".

મનસૂર—" આપ વહેમ ન કીજીયે, અગર્ચેમેં આપકે દુશ્મ-નોંકે ગિરોહમેં શામિલ હું મગર મેરે .ખયાલાત અયસે .ઝલીલ નહીં હેં કે અપને મોહસિનોંકા એહસાન ન માનું; મેં ઝિંદગીભર આપકા એહસાનમંદ રહુંગા ".

મોહના—" આહ! ઇસસે મેરે દિલકો તસલ્લી નહીં હોતી, અચ્છા આપ અપના હાલ બતાઇયે; શાયદ આપકી દાસ્તાન સુનકે મેરે દિલકો ઇત.મીનાન હોજાય ",

મનસૂર—" આખિર આપ કિસ બાતમેં ઈત.મીનાન ચાહતી હેં?"

મોહના—" નહીં, કુછ નહીં આપ અપના હાલ બયાન ફરમાઇયે ".

મનસૂર—" મેં સુલ્તાન મેહમૂદ .ગ.ઝનવીકી .ફોજકા અફસર હૂં, થોડીસી ફોજકે સાથ અજેરામકે ત.અ.કકુબમેં રવાના હૂવા થા ઇત્તિફા.કન દુશ્મનોંકો પસપા કરકે ઉનકે પીછે ઈસ.કદર બઢતા ચલા

ગયાકે ઉન ચંદ મ.ફ્રૂર સિપાહીયોંને મુજતમેઅ હોકે મુઝે ગિર-ફ્તાર કરલીયા ઓર સિંધ લીયે જાતેથે, ઇત્તિ.ફા.કન રાસ્તેમેં યે લોગ મિલ ગએ જો એક મુદ્દતસે યહાં મુ.કીમ હેં ઓર ઇન્હી સેહરાઓંમેં ઝિંદગી બસર કીયા કરતે હેં. ઉન્હોંને ઉન લોગોંકે હાથસે નજાત દિલવાઇ; જબસે ઇન્હીંકે ગિરોહમેં થા કે આપકી .ફોજને મેરે સાથ ઇન બેકસોંકોભી ગિર.ફ્તાર કરલીયા."

મોહના—"અચ્છા, અબતો મેહમૂદકે પાસ જાનેકા ઇરાદા નહીં હે?".

મન્સૂર—"મેં અબ અપને બસમેં નહીં હૂં. મેરા જાના ઓર ન જાના દોનોં આપકે ઇ.ખ્તિયારમેં હે."

મોહના—[દિલમેં] "ક્યુંકર પૂછું કે ઇસ શ.ખ્.સકે દિલકા હાલ મ.આલૂમ હો? મુઝે .ખો.ફ હેકે યે સાદા મિ.ઝાજ .અઝરાકે હુસ્નકા દીવાના ન હો. દેખો, .અ.ઝરાહીસે પૂછતી હું; ઉસ્કી બાતોંસે મ.આલૂમ હોજાયગા કે મન્સૂરકો ઉસસે કિસી કિસમકા ત.અલ્લુક તો નહીં હે? [બઆવા.ઝ] બેહેન .અ.ઝરા! મેં ઇન્હેં છોડદું કે યે ફિર સુલ.તાન મેહમૂદકી .ફોજમેં શામિલ હોજાએં? તુમ કહોગી તો મેં છોડ દૂંગી." .અ.ઝરાને કુછ ઇસકા જવાબ ન દીયા ઓર જબ મુકર્રર સેકર્રર પૂછા ગયા તો નિગાહેં નીચી કરકે લયલાકી તરફ બઢી ઓર ઉસકે કાનમેં શરમાઈ હૂઈ આવા.ઝસે કહા "લયલા! તુમ પૂછોકે ઇનકે સાથ મુજહેભી જાને દીજ્યેગા? મગર હાં, દેખો અપની તરફસે પૂછના મેરા નામ ન આય."

લયલા—"ક્યા? અપની તરફસે પૂંછું કે મુઝેભી જાને દીજ્યેગા?".

.અ.ઝરા—"જબ તુમકો ઇજા.ઝત મિલેગી તો તુમ્હારે સાથ .ખ્વાહ મ.ખ્વાહ મુજહેભી મિલહી જાયગી."

યે સુનકે લયલા અ.ઝરાકી સૂરત દેખને લગી ઔર કુછ તવ.ક્કુ.ફકે બ.અદ મોહનાકી તર્ફ મુતવજ્જેહ હોકે બોલી "યે હમારે મેહમાન થે ઔર મેહમાનીકી હાલતમેં ઇન્હોંને હમારે ખાન દાનપર અયસે અયસે એહસાન કીયે કે ઇનસે જુદા હોનેકો દિલ કિસી તર્હ ગવારા નહીં કરતા. આપકા બડા એહસાન હોતા ઔર ઉનકે સાથ આપ હમ સબકોભી આ.ઝાદ કરદેતીં."

મોહના—"મેં તુમસે નહીં પૂછતી હૂં. .અ.ઝરા જો કેહદેંગી ઉસપર .અમલ કરૂંગી."

લયલા—" .અ.ઝરાકીભી યેહી મરઝી હે."

ઇસ જવાબને મોહનાકો મુતરદ્દિદ કરદીયા. ઉસને દેરકે બ.અદ .ફિક્રકે દરીયાસે સર નિકાલા. મનસૂરકી .સૂરત સરસે પાઉં તક દેખતી કુછ દેર ઉસકે તેવર ઔર ઉસકે બુશરેપર .ગોર કરતી રહી ઉસ વ.ક્ત મ.અલૂમ હોતાથા કે વો અપને દિલી જઝ.બાતકો નિહાયત જોશ વ .ખરોશસે દબા રહીહે. આ.ખિર ન રહા ગયા ઔર મનસૂરકી તરફ દેખકે કેહને લગી "કયું સાહબ ! આપ કયા ચાહતે હેં ? કયા આપકીભી યેહી ખુશી હે ?".

મનસૂર—"આપકે .ખુલ્ક વ મુરવ્વતને ઇસ દર્જે એહસાનમંદ બના દીયા હે કે અયસી .ખાહિશ બિલકુલ એહસાન ફરામોશી હે મગર હમ લોગોંકે હાલસે આપ .ખુદ અંદા.ઝા કરસકતી હેં કે હમેં રિહાઇકી કિસ.કદર તમન્ના હે."

મોહના—(દિલમેં) "અચ્છા આવ, ઇસકી મુસ્તકિલ મિ.ઝાજી ઔર શરાફતકાભી ઇમ્તિહાન કરલો (મનસૂરસે) અચ્છા, મેં ઇસ

સૂરતમેં આપકો રિહા કરસકતી હૂં કે આપ એક અમ્રકા ઈકરાર કરેં."

મન્સૂર—" વોહ કયા ? ".

મોહના—" આપ ઇ.કરાર કરેં કે મેહમૂદકી તરફસે આપ ફિર હિંદૂ ફોજોંકા મ.કાબિલા ન કરેંગે."

મન્સૂર—" નહીં, યે કિસીતર્હ મુમ્કિન નહીં; અગર રિહાઈ ઇસીપર મનહુસિર હૈ તો મેં અયસી રિહાઇ ઓર આ.ઝાદીસે બાઝ આયા. "

યે બાતેં **મોહના**પર સા.અત બ સા.અત બેતાબીકા અસર .ઝયાદા પેદા કરતી જાતીથીં. આખિર ન .ઝબ્ત હોસકા ઓર **મન્સૂર**કા હાથ અપને હાથમેં દબાકે આબદીદાસી હોગઇ. દો તીન મિનિટ તકતો ઉસકી પુરનમ આંખેં નીચે ઝુકી રહીં મગર જબ એક.રારી ઓર બઢી તો ઉનમેં ડબડબાએ હૂવે આંસૂઓંકો પીકે .અજબ હયરતકી નિગાહોંસે ઉસકી .સૂરત દેખને લગી. ઉસવ.ક્ત ઉસ સોહબતમેં એક નયા સીન પેદા હોગયા ઓર **મોહના**કે દિલી જ.ઝબાત ચૂંકે લયલા ઓર .અઝરાપર .ઝાહિર હોગએ થે લેહઝા સબપર એક સુકૂતકા આલમ તારી થા. નાગહાં **મોહના**કો આવા.ઝ આઇકે ઉસકી કોઈ પેશ.ખિદમત ઓરત ઉસકી પુશ્તકી જાનિબ પુકારકે કેહ રહીહે " શાહઝાદી સાહબ ! બડા ગઝબ હૂવા. શાયદ હમારે મહારાજા સાહબ આપકે વાલિદ અપની .ફોજ લેકે .ખુદ આગએ. એક બહોત બડી .ફોજ આરહી હે."

ઇસ આવાઝને **મોહના**કો ઘબરા દીયા, ઉસકા દિલ ધડકને લગા ઓર ફિરકે પીછેકી તરફ દેખને લગી. કસરતે ઇ.ઝતિરાબમેં **મન્સૂર**કા હાથ ઉસકે હાથસે છૂટ ગયા ઓર એક સકતેકે આલમમેં રેહ ગઇ. યે સુકૂત હનોઝ તમામ ન હોને પાયા થા કે .અઝરા ઓર

લયલાકી ઝ઼બાનસે બેઇખ્તિયાર યે કલેમા નિકલા “હાં, હાં, હમારે સાથ ફ઼રેબ કીયા ગયા.” ફિરકે દેખતી હે તો કોઈ શ઼ખ્સ મન્સૂરકી પીઠપર હાથ રખકે ખડા ઓર દૂસરે હાથસે છુરી તાને હુવે હે ઓર ક઼સ્દ કરતા હે કે છુરી મારકે ઉસકા કામ તમામ કરદે. ઉસને તો અબતક કામ તમામ કરદીયા હોતા, મગર લયલા ઓર ઼અઝરાને ફ઼ૌરન ઝિપટકે વો હાથ પકડ લીયા જીસ્મેં છુરી થી. વો શ઼ખ્સ ઝિટકે દેદેકે કોશિશ કરતા હે કે ઉન દોનોં લડકીયોંસે હાથ છુડાકર વાર કરે, મગર દોનો લડકીયોંને ઇસ મ઼ઝબૂતીસે હાથ પકડાહે કે ઉસકે ઝિટકોંમેં ઘુટનોંકે બલ ગિર ગિર પડતી હેં મગર હાથ નહીં છોડતીં. પેહલી નઝરમેં મોહનાને નહીં પેહચાના કે વો કોન શ઼ખ્સ હે, મગર દૂસરી મરતબા ગ઼ૌર કરનેસે ઉસને પેહચાન લીયા. આહ! વોહ ઉસકા પેહલા ઼આશિક જયરામ થા.

જયરામકી ઼સૂરત પેહચાનતે હી મોહના તેશમેં આકર ઉઠ ખડી હુઈ. અપને નાઝુક હાથસે તલવાર ખીંચલી ઓર બે ઇન્તેહા જોશે દિલકે સાથ કેહને લગી “જયરામ! મુઝે નહીં મ઼ાઅલૂમ થા કે તેરી મોત મેરે હાથ હે. સંભલ કમબ઼ખ્ત!!”.

જયરામ—“પ્યારી મોહના! અબતો મેરે દિલકો ઇતના બડા સદમા પહોંચાહે કે મોતકો અગર આપકે હાથસે હો બ઼ખુશી કુબુલ કરલૂંગા.”

મોહના—“અબ મુજકો પ્યારીકે લફ઼્ઝસે ઼ખબરદાર યાદ ન કરના.” યે કેહકર તલવારકો હરકત દી. જયરામ મન્સૂરકા શાના છોડકે ઓર લયલા ઓર ઼અઝરાકે હાથસે અપના હાથ છુડાકે ઉસકે સામને ખડા હોગયા ઓર સર ઝુકાકે બોલા “સરે તસ્લીમ ઼ખમ હે જો મિ઼ઝાજે યારમેં આએ.”

મોહના તલવારકો સીધા કરકે ચાહતી થી કે એકહી વારમેં **જયરામકા** સર ઉડાદે કે **મનસૂરને** ઝિપટકે **મોહનાકા** હાથ પકડ લીયા ઓર કહા "શાહઝાદી સાહબ! અબ આપ ઇસકી ખતા મ.આફ ફરમાએં. યે મેરા ગુનેહગાર હે મેંને ઉસકી .ખતા મ.આફ કી આપભી મ.આફ કર દીજીયે."

મોહના—"યે હરગિઝ ઇસ કા.બિલ નહીં હે કે ઇસપર રેહેમ કીયા જાય. યે આપકા દુશ્મન હે ઓર મેં સચ કેહતી હું કે યે ફિર દગા કરેગા."

મનસૂર—".ખેર, જો કુછ હો, અબતો મેંને ઉસકી ઇસ હરકતસે દરગુ.ઝર કી."

જયરામ—"નહિં, યે બહોત અચ્છા હે કે મેં **મોહના** કે હાથસે મારડાલા જાઉં. આહ! યે નહીં ગવારા હો સકતા કે **મોહના** કે દિલમેં મેરે સિવા ઓર કિસીકો જગે મિલે."

મોહના—(અપની ચંદ .ખાસ .ખાદિમા .ઓરતોંકી તરફ દેખકર) જાવ, અભી **જયરામકો** ગિરફતાર કરલો. જબતક મેં કુછ હુકમ નદૂં ઉસે .ખૂબ અચ્છી તર્હ હિ.ફા.ઝતમેં રખ્ખો."

યકાયક શોરો હંગામેકી આવા.ઝ સુની જાતીહે ઓર સાથહી એક .ફોજી અ.ફસર દોડા હૂવા આતા હે ઓર ઇ.ઝતિરાબકે અ.લ્ફા.ઝમેં કેહતાહે "શાહ.ઝાદી સાહબ! બડા ગ.ઝબ હુવા. જીસ .ફોજકી નિસબત ગુમાનથા કે હમારે મહારાજાકી હે વો મુસલમાનોંકી .ફોજ નિકલી, આહ! હમેં બડા ધોકા હૂવા ઓર ધોકેકી વજહ સિર્ફ યે હૂઇ કે કિસી રાજાને મુસલમાનોંકે સાથ અપની .ફોજકે કુછ લોગ કરદીયે હેં જો આગે આગે હેં. ઉન લોગોંકો હમ હિંદુ .ખયાલ

કરકે મુત.મઇ.ન થે. અબ વો સરપર આ પહોંચાતો મ.ાઅલૂમ હૂવા કે યે .ફ઼ૌજ તુર્કોકે બાદશાહ મેહમુદકી હે. અબ ક્યા કીયા જાય. સરેદસ્ત કોઇ ઇન્તિ.ઝામ નહીં હો સકતા."

ઇતના સુનનાથા કે મોહનાકી સૂરતપર હસરત બરસને લગી. મન્સૂર લયલા ઔર અ.ઝરાકો ઉસને વહીં છોડા ઔર .ફ઼ૌરન તલવાર ટેકકે ઉઠ ખડી હુઇ. જયરામકી તરફ઼ દેખકે કહા "જયરામ ! ચલ; .ક઼ૌમી મુ.આમિલા હે ઇસમેં હમ ઔર તુ દોનોં હમદર્દ હેં, આ ચલ, હમદોનોં અપની જાંબા.ઝીકે જોહર દિખાએં." ઇતના કહા ઔર જયરામકો સાથ લેકર .ખયમેસે બાહિર નિકલી. બાહિર જાકર દેખતી હે તો સુલતાનકી .ફ઼ૌજેં બિલકુલ .ક઼રીબ આગઇં. .ગ.ઝની અ.ફ઼વાજકા નશાન હવામેં લેહર રહાહે ઔર તુર્કી ઔર અરબી બહાદુર બિરેહના તલવારેં હિલાતે હૂવે બઢતે ચલે આતે હેં. શાહઝાદી મોહના દેખહી રહીથી કે સુલ્તાન મેહમૂદકી .ફ઼ૌજમેં .તબલે જંગ બજને લગા. બહાદુર જયરામ અગર્ચે બિલ્કુલ .અફ઼્સુર્દા ઔર દિલશિકસ્તા થા મગર યે લડાઇકા સીન ઔર રાજપુત બહાદુરોંકી મુસીબત ઔર બેકસીકા આલમ દેખકે ઉસકે દિલમેં .ખુદ બ.ખુદ એક બેતાબી પેદા હુઇ. રગે હમીય્યતે .ક઼ૌમી યકબયક અયસી જોશમેં આગઇ કે દમ ભરકે લીયે વો મોહનાકે ઇશ્ક ઔર અપની નાકામીકો ભૂલ ગયા. ફ઼ૌરન અપને ઘોડેપર સવાર હૂવા ઔર રાજપુત બહાદુરોંકો .ક઼ૌમી.ગેરત ઔર મ.ઝહબી જોશ દિલાદિલાકે લડાઇપર આમાદા કરને લગા. .ખુદ મોહનાભી ઘોડેપર સવાર હુઈ ઔર ઉસ્કે સાથ તમામ ઔરતોંને ચારોં તરફ઼સે ઉસે ઘેર લીયા ઔર હિંદુ ફ઼ૌજમેં દો દ.ફ઼.અ જયકારોંકી આવાઝેં બલંદ હૂઇં. એકતો જબ સિપેહસાલાર જયરામ શાનો શૌકતકે સાથ

અપને સવારોંકે આગે જાકે ખડા હૂવા. દૂસરે જબ મોહના શાહઝાદી સુવાર હુઈ ઔર ઇસ શાનો શોકતસે મયદાનમેં આઇકે ઉસકી સહેલીયાં ઉસે અપને ઝુરમુટ મેં લીયે હુઇથીં હિંદુઓંસે ઇસ કદર જલ્દ આરાસ્તા ઔર મુસ્તઇદે જંગ હોજાનેકી ઉમ્મીદ નથી, મગર શાહઝાદી મોહનાકે આતેહી મહારાજા અજમેરકી ફઇયાઝી ઔર ઇન્સાફપસંદીયોંકા ખયાલ હર દિલમેં જોશ મારને લગા ઔર સબ જાનિસારીપર તૈયાર હોગએ. આનન ફાનન સફેં દુરસ્ત હો ગઈ. ઔર કડકેત છતરી ખૂનકી અગલી બરકતેં યાદ દિલાને લગે. જયરામ અપની ફોજકે આગે બઢા ઔર અપને બહાદુરોંકી તરફ દેખકે કેહને લગા "બહાદુરો! યે જાંબાઝીકા મોકાઅ હય દુશ્મન—કોન દુશ્મન!! જો મલેકશ ઔર નાપાક હેં તુમ્હારે આર્યાવૃતકો ખરાબ કરને આય હેં. અગર્ચે હમારે મહારાજા સાહબ ઇસ મકામપર નહીં મોજૂદ હેં મગર ઉનકી જીગરગોશા રાજકુંવારી મોહના યહાં મોજૂદ હેં જીનકી સિપેહગીરી ઔર બહાદુરી તુમ્હેં ખુદ રાજા સાહબકો યાદ દિલાયગી." યે જુમ્લા જયરામ જોશમેં આકર કેહતો ગયા, મગર શાહઝાદી મોહનાકા નામ ઝબાનપર લાતેહી ઉસકી બેવફાઇ ઔર સર્દમોહરીને ઉસે સાકિત કરદીયા. દિલમેં માયુસી ઔર હસરતમંદીકે સાથ કેહને લગા કે "અફસોસ! મેરી મહોબ્બતકા નતીજા યે હૂવા કે આજ મોહના મેરે સામને એક મલેકશ નવજવાનકી ઉલ્ફતકા દમ ભર રહીથી? આહ! મુઝે ઉસ્કે સાથ મહોબ્બત હે, ઉસ્કી અદાવત ઔર ઉસ્કે ઝરર પહોંચાનેકી કોશિશ મુઝસે નહીં હોસકતી વર્ના બહોત આસાનીસે મુમકિન થાકે તમામ ફોજ મોહના કે ખિલાફ હોજાતી ઔર મેં ખુદ મોહનાકો હિરાસતમેં કર લેતા, અગર મહારાજા સાહબકો ઇત્તિલાઅ

દેદું તો **મોહનાકે** હુક્મેં ગઝબ હોજાય. મગર નહી મુઝસેં **મોહનાકે** સાથ અયસી દુશ્મની ન **હોસકેગી**. મેરા ખયાલ હે કે **મોહના** અપની ઈસ બેહૂદા મહોબ્બતસે બહોત જલ્દ દસ્તબરદાર **હો** જાયગી વર્ના ઉસ્કો સખ્ત ઝરર પહોંચેગા. મેં કયું દખ્લ દું ? મહારાજા સાહબકો એક રોઝ માલુમહી હોગા. ઉસ્કા નતીજાભી યેહી હોગા કે **મોહના** બહોત ઝિલ્લતકે સાથ ગિરફ્તાર કી જાયગી."

જયરામને યહીંતક ખયાલી સેર કીથી કે શોરો હંગામેકી આવાઝને ઉસે ચોંકાદીયા ઓર વો ઘબરા ઘબરાકે મયદાને જંગ ઓર અપને જાંનિસાર જંગઆઝમાઓંકો દેખને લગા. મુસલમાન ઓર હિંદુ ફોજેં બાહમ મિલ ચુકીથીં.

દોનોં તરફકે જાંબાઝ શુજાઅતકે જોહર દિખા રહેથે. ખાસ સુલ્તાની ગાર્ડકે સિપાહી હનોઝ અલાહિદા ખડે હુવે તમાશા દેખ રહે થે, મગર અલતૂનતાશને જો સુલ્તાનકી તરફસે ફોજકા આઅલા સિપેહસાલાર થા પેહલેહી હમ્લેમેં સિર્ફ અપનેહી જવાંમર્દ સવારોંકી મદદસે રાજપુતોંકી સફોંકો દરહમો બરહમ કરદીયા. દૂસરી તરફસે દાઉદ તાઇ અપને અરબ સિપાહીયોંકે સાથ બઢા ઓર બહાદુર રાજપુતોંકે ખૂનસે ઝમીનકો સુર્ખ રંગમેં રંગને લગા. રાજપુતોંકી જુરઅતકા યે બહોત અચ્છા ઇમ્તિહાન થા કયુંકે વો કોમ જીસ્કે કારનામે અગલી દુનિયાકી તરકકીઓંકો ઝરીએ વાકેઅ હુવેથે વોહ કોમ ઇસવક્ત ઉન લોગોંસે લડ રહી થી જીન્હોંને અપને તાઝા જોશસે દુનિયાકા મુરકકઅ ઉલટના શુરૂઅ કીયાથા.

લડાઈ દેરતક એકહી રંગપર રહી રાજપુતોંને દિખા દીયા કે વાકઇ ઈનકી જુરઅત ઓર શુજાઅત ઉન્હી ખયાલાતકી મુતકાઝી હે કે તમામ ઓરતોંકો કત્લ કરકે મયદાને જંગમેં કૂદ પડે ઓર

નેકનામીકે સાથ અપને તઇ નેસ્તો નાબુદ કરદે, જેસાકે અકસર લડાઇયોમેં ઝાહિર હૂવા. લેકિન ફત્હયાબ બહાદુરાને તુર્કકે હોસલે ઇસકદર બઢે હૂવેથે કે રાજપુતોંકી ઇસ શુજાઅત ઓર સાબિત–કદમીકો વો ખયાલમેંભી ન લાય. રાજપુત બહાદુરોંકી આવાઝેં અકસર હવામેં ગૂંજતીથીં ઓર તબલો કરનાકી આવાઝકો દબા દેતી થીં.

દાઉદ તાઇને લડાઇકો ઇસ કદર તૂલ ખીંચતે દેખા તો ઉસસે સબ્ર ન હોસકા. અપને અરબોંકા એક ગિરોહ લેકર ઉસને સખ્ત હમ્લા કીયા. ઇસ હમ્લેકો રાજપુતોંને બહોત રોકા ઓર નિહાયત જાંબાઝીસે સાબિતકદમ રહે, મગર તજુરબાકાર તુર્કી સવારોંને આખિર ઉન્હેં પસ્પા કરદીયા. ઇસીતરહ ઇસસે પેશ્તરભી રાજપુત કઇ બાર પસ્પા હોકે કુછ દૂરતક હટે ચલે ગએથે, મગર હમેશા જયરામકી કોશિશોંસે સંભલ ગએ ઓર બડી બહાદુરીસે મુકાબિલા કરને લગે. ઇસ મર્તબા જયરામને જેસેહી દેખાકે રાજપુત કુછ દૂરતક પસ્પા હો ગએહેં; અપને ઘોડેકો બઢાયા ઓર દરીયાએ મવ્વાજમેં કૂદ પડા. ઝુરૂરત થી કે ઉસકે સાથહી તમામ હિંદૂ સવારભી મુસલમાન સવારોંમેં ધુસ પડતે, મગર જયરામ તેશસે ચલાથા ઓર જીસ મરદાનગીસે ઉસને અપને આપકો મુસલમાનોંકી સફોંકે અંદર દાખિલ કર દીયાથા વો એક અયસી અદાથી કે ઉસકે સબ સિપાહી એક હયરત ઓર ઇસ્તેઅજાબકી નિગાહસે ઉસકી સૂરત દેખને લગે ઓર ગોયા લડના ઓર ગનીમકા મુકાબલા કરના ભૂલ ગએ.

મુસલમાનોંકી તરફસે દાઉદ તાઇને જબ દેખાકે રાજપુતોંકા સરદાર ઇસ શુજાઅતસે હમારે ગિરોહમેં આ ગયા તો ઉસને અપને

સબ હમરાહીયોંકો ઉસકે મુક.ાબિલેસે રોક દીયા ઓર .ખુદ ઘોડેકો કાવા દેકે ઉસકે મક.ાબિલ જાકે ઠહેરા ઓર કેહને લગા "અય નવ-જવાન કાફ.િર ! મેં સમઝાકે તુ અપની ક.ોમકા સરદાર હે. અપને ઉપર નહીંતો અપની નવઉમ્રીપર તરસ ખા. તુ ધોકેમેં હે. જવાની કે જોશકો તુ શાયદ બહાદુરી ઓર શુજાઅત .ખયાલ કરતા હે. હાલાંકે હ.રીફ.કી નજ઼રમેં તુ બચ્ચા હે ઓર એક તજુર્બેકાર બાઝૂ-આઝમાકે મક.ાબિલેમેં તુ હરગિઝ કામયા.બ નહીં હોસકતા."

ઇસ ત.કરીરકો વો .ખુદતો નહીં સમઝા, મગર જબ તરજુમાનને જો અબ ઉસકે પાસ આ ગયાથા સમઝાયા તો ઉસે દાઉદ તાઇકે કલામકા મ.તલબ માઅ.લૂમ હૂવા ઓર ઉસીકે ઝરીએસે ઉસને જવાબ દીયા કે "મ્લેકશ મુસલમાન ! અગર્ચે મેં નવઉમ્ર હૂં મગર લડાઇકે મયદાનોમેં મેરી તલવાર બડે બડે સિન રસીદા સિપાહીયોસે ઝયાદા જોહર દિખા ચુકીહે ઓર અગર તુઝે ય.કીન નહીં આતા તો તૂભી મેરી તલવારકા મ.ઝા ચખલે". યે કેહકર જયરામને દા.ઉદ પર હમ્લા કીયા. દાઉદને એક કારઆઝમૂદા ,સિપેહસાલારકી તર્હ જયરામકે વાર .ખાલી દેના શુરૂ.અ કીયે. દેરતક યુંહી લડાઈ હોતી રહી કે જયરામ ઝલ્લા–ઝલ્લાકે ઓર તેશમેં આઆકે વાર પર વાર કર રહાથા ઓર દાઉદ ઉસકે હમ્લોંકો બરાબર રોકતા જાતાથા. આ.િખર હમ્લા કરતે કરતે જયરામ સુસ્ત પડ ગયા. ઉસ-વ.કત દાઉદને ચિલ્લા કે કહા "તેરે હમલે હો ચુકે ? અબ મેરે વાર .ખાલી દે." ઇતના કહા ઓર અપના ને.ઝા દાહને હાથમેં લેકે જયરામ પર વાર કીયા. જયરામને નેઝેકો હાથસે પકડ લીયા મગર દાઉદને દોબારા ઝોર દીયા તો જયરામ અપને ઘોડેકી પીઠ પર દાઉદકા નેઝા હાથમેં પકડે હૂવે પીછેકી તરફ ઇતના ઝુકા કે

લેટનેકે .કરીબ હોગયા. દાઉદ ઘોડા બઢાકે ઉસ્કે .કરીબ પહોંચા જીસ્કી વજહસે જયરામ બિલકુલ લેટ ગયા ઓર .કરીબ થા કે વો ઉસ્કે નેઝે કો છોડકે ઉઠઠે કે દાઉદને હાથ બઢાકે જયરામકા ગલા પકડ લીયા ઓર ચાહતા થા કે દૂસરે હાથસે નેઝા છોડકે તલવારકા વાર કરે બલ્કે તલવાર પુરે ઝોરકે સાથ ખીંચ ચુકાથા કે નાગહાં કિસીને પીછેસે આકે હાથ પકડ લીયા ઓર .અરબી ઝબાનમેં કહા "બસ અબ જાને દીજીયે, મેરી ખાતિરસે ઈસપર રહેમ કીજીયે."

.ગઝબઆલૂદ હોકે વો મુડા; દેખતાહેકે એક નવઉમ્ર શ.ખ્સ ઘોડેપર સવાર હે ઓર જયરામકે કત્લ કરનેસે મ.ન્અ કર રહાહે. દાઉદકી આંખોંકો ગુસ્સેને .ખીરા કર દીયાથા, બિલ્કુલ ન પેહચાન સકા કે કોન શ.ખ્સ હે.

નવજવાન—"કયા મુઝે નહીં પેહચાના ? ભૂલ ગએ ?". દાઉદને .ગોરસે દોબારા દેખા ઓર પેહચાનતેહી પેહલેતો ઝોરસે ચિલ્લાકે કહા "આહા ! મનસૂર !". ઓર જયરામકો છોડકે ઉસકે ગલેસે લિપટ ગયા.

દાઉદ—મનસૂર ! .ખૂબ મુલાકાત હુઈ, તુમ્હારે લીયે હમારે હર સિપાહીકા જીગર .ખૂન હો રહાથા. ખુદ સુલ્તાનકો ઈતના સદમા થાકે દરબાર અફ્સુર્દા હોગયા."

મનસૂર—"યેહીતો હમારા .ફ.ખ્ર હેકે હમારે સુલ્તાન અપને નમક ખ્વારોંકે અયસે શરી.ક ઓર મહેરબાન હેં ખેર યે બાતેં બા.અદકો હોંગી. સરેદસ્ત મેં ચાહતા હૂં કે આપ ઇસ શ.ખ્.સકો (જયરામકી તરફ ઈશારા કરકે) છોડ દીજીયે."

જયરામ ખુદ હયરત મેં થા કે કયા ઓર કયા હોગયા. પેહલી નઝર ઉસનેભી મનસૂર કો નહી પેહચાના મગર પેહચાનનેકે

બાઅદ દિલમેં નિહાયત નાદિમ ઔર પરેશાન હૂવા. જીસવક્ત દાઉદ ઉસે છોડકે મનસૂરસે બગલગીર હૂવાહે ઉસવક્ત બખૂબી મોકાઅ થાકે જયરામ એક વારમેં દાઉદકા કામ તમામ કર દેતા, મગર હયરતને ઉસે અપને હોશો હવાસમેં ન રખ્ખા ઔર જબ હોશ આયાતો મનસૂરકો પેહચાનકે દિલમેં કેહને લગા "અબ હમ્લા કરના યા લડાઇકા કસ્દ ઇન્તિહાકી બુઝદિલી હે. અફસોસ !! યે વોહી શખ્સ હે જીસકે લીયે મેં અપની જાનસે બેઝાર હું. જીસ્કી વજહસે પ્યારી મોહનાકે દિલપર મુઝે બિલકુલ કામયાબી ન હાસિલ હો સકી આહા યે દોબારા મુઝપર એહસાન કર ચુકાહે, ઇસને દો દફ્અ મેરી જાન બચાઇ. આસાનીસે મુમકિન થાકે મેં ઉસસે મકાબિલા કરકે અપના ઔર ઉસ્કા ફૈસલા કર લેતા મગર ઉસકે એહસાનને મેરી નઝર ઉસકે સામને ઝુકાદી. અબ કિસ મૂંહસે મકાબિલેકા નામ લું, કહાંતક બેહયાઇ ઇખ્તિયાર કરૂં ?". જયરામ તો ઇન ખયાલાતમેં મેહવ રહા. ઉધર દાઉદને મનસૂરસે કહા "અબ યહાં મયદાનમેં ફિર આઇયેગા પેહલે ચલકર મોહતરમ સુલ્તાનકી કદમબોસી હાસિલ કરલીજીયે."

મનસૂર—"ચલીયે." દોનોં રવાના હૂવે. સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી અપને શાહીગાર્ડકે બીચમેં તમામ ફૌજકે પીછે ખડા હૂવાથા અલમે સુલ્તાની હવામેં લેહરા રહાથા ઔર ઉસકે ફરેરેકી હરકતકે સાથ મુજાહિદીને ઇસ્લામકે દિલમેં જોશે જાંબાઝી તરક્કી કરતા જાતાથા. ખાસ અફસરાને ફૌજ સુલ્તાનકી જુલુમેંથે ઔર લડાઇકે રંગકો દેખદેખકર રાયઝની કર રહેથે.

સુલ્તાન—"બખુદા મેને બહોતસી હિંદુ ફૌજોંસે મુકાબલા કીયા, મગર ઇન લોગોંકે જયસે જરી ઔર જાંબાઝ નહીં દેખે."

એક અફસર—" હુઝુર ! વાકઇ યે લોગ બડે જરી ઓર બહાદુર હેં ઓર ઝયાદા તાઅજ્જુબકી યે બાત હેકે અફસર બહોત કમ માઅલુમ હોતે હેં. વહાં વો એક નવજવાન તો અલબત્તા નઝર આતા હે જો અપની ઉમર ઓર વઝઅસે બહોત ઝયાદા જુરઅત ઝાહિર કર રહા હે. મગર, યે કયા ! ઉસકી તો કાકુલેં છુટી હૂઇ હેં !! ક્યા ઓરત હે ?".

સુલ્તાન—" હાં, માઅલુમ તો મુઝેભી એસાહી હોતાહે. અગર ઓરત હે તો બડી હેરતકી બાત હે. બેશક ઓરતહી હે. જીસ્તર્હ વો અપને તઇં બચા બચાકે લડ રહી હે ઇસસે મુઝે ઉસકે ઓરત હોનેકા યકીન હોગયા, મગર મેં નહીં જાનતા થા કે રાજપુતોંકી ઓરતેંભી અયસી જરી ઓર શુજાઅ હોતી હેં."

અફસર—" હુઝુર ! ઉસકે મકાબિલેસે ઝાહિર હોતા હેકે ઉસુલે જંગસેભી ખૂબ વાકિફ હે. સિર્ફ કોમીજોશસે નહીં આઇ હે, બલ્કે પેસ્તરસે ફન્ને સિપેહગીરીમેં કમાલ હાસિલ કરચુકી હે".

સુલ્તાન—" ઇસ ઓરતકો ઝિંદા ગિરફતાર કરના ચાહીયે. અગર મનસૂર હોતા તો ફોરન ઉસે ગિરફતાર કર લેતા. લડાઇમેં જો ફુરતી ઓર ચાલાકી મનસૂરસે ઝાહિર હોતીહે વો ઉસીકા હિસ્સા હે".

અફસર—" બેશક, હુઝુર, યે લડાઇમેં મનસૂરકી ઝુરૂરત થી."

સુલ્તાન—" અભીતક મનસૂરકા પતા નહીં લગા ? ખુદા જાને વો કિસ મુસીબતમેં મુબ્તિલા હોગા ? અફસોસ ! ઉસકે ન હોનેસે લડાઇમેં મેરા દિલ નહીં લગતા. ખુદાકી રાહમેં જેસી જાંબાઝીયાં ઉસને દિખાઈ ઓર કિસીસે બમુશ્કિલ ઝાહિર હૂઇ હોંગી

ઓર કયું ન હો. આ.ખિર કિસ નસલસે હે?". ઇધર સુલ્તાનકી યે ત.કરીર .ખતમ હુઇ ઓર ઉધર દાઉદતાઇ મનસૂરકો લીયે હૂવે હાઝિર હૂવા ઓર જોશે મસર્રતસે ચિલ્લાકે કેહને લગા—

ઇલાહી તાજહાં બાશી બ ઇ.કબાલ—જવાંબ.ખ્તો જવાં દોલત જવાંસાલ. દોસ્ત શાદ દુશ્મન પામાલ, હુઝુર! મનસૂર મિલ ગયા ઓર કદમબોસીકો હાઝિર હૂવા હે." સુલ્તાનને જોશકે લેહજેમેં કહા "કહાં?". સુલ્તાનકી ઝબાનસે ઇસ લફ.ઝકા નિકલના થાકે મનસુર બઢા ઝુકકે રકાબ ચૂમી ઓર દસ્તબસ્તા સામને .ખડા હોગયા.

સુલ્તાન—"મનસૂર! તુમ્હારે લીયે સબ લોગ બે તાબ થે. કહાંથે? ઓર .કિસ હાલમેં થે?".

મનસૂર—"હૂઝુર! મેં હરતર્હ .ખેરીયતસે થા. .સુલ્તાની હૂકમકી તા.અમીલકો મેં જીસવ.ક્ત બજેરામકે પીછે રવાના હુવે, મેંને સિંધકી હદ્દમેં પહોંચકે બજેરામકો મએ ઉસકે હમરાહીયોંકે ઘેર લીયા. લડાઈ થોડીહી દેર હૂઇ ઓર આ.ખિરકાર હિંદૂ ભાગ નિકલે. મેને યે .ગલ.તી કીકે ત.અ.કકુબમેં દૂરતક ચલા ગયા. મુઝે કુછ .ખબર નથી કે બજેરામકા કયા હશ્ર હૂવા, મગર જબ મેં અપની ફ઼ોજસે ઝયાદા દૂર નિકલ ગયા તો મ.ફ઼રૂરીનકે એક ગિરોહને જીસમેં કમસે કમ પચાસ રાજપૂત હોંગે મુઝે આકે ઘેર લીયા. મેને અવ્વલતો મ.કાબિલા કીયા મગર આ.ખિર ઝખ્મી હોકે ગિરા ઓર ગિરફ્તાર કર લીયા ગયા. વો મુઝે મુલ્કે સિંધકી તરફ લે જાતેથે કે મેરી .કિસ્મતને મેરે હમદર્દ વહાં સેહરાએ સિંધમે પેદા કર દીયે. એક ઇસ્લામી ફ઼ોજને જીસમેં પાચ છેસો આદમી થે ઉન તમામ હિંદૂઓંકો ઘેરકે .કત્લ કરડાલા ઓર ઉનકે હાથસે

મુઝે નજાત દિલવાઈ. મુઝે હયરત થીકે યે લોગ યહાં કહાંસે આગએ ઔર કોન લોગ હેં દરીયાફ્ત કરનેસે માઅલૂમ હુવાકે વોહ ઉન ઈસ્લામી ખાન્દાનોમેંસે એક ખાન્દાનકે લોગ હેં જો મુહમ્મદ બિન કાસિમકે બા.અદ હિંદોસ્તાન આએથે ઔર યહીં આબાદ હોગએ. મુઝે ઉન લોગોંસે મિલકર બડી ખુશી હૂઈ ઔર વો સચ્ચી ઈસ્લામી ઉ.ખુ-વ્વતકે સાથ મુઝસે મિલે. મેં ઉન લોગોંમેં રેહને લગા. ચૂંકે વો લોગ હિંદૂ રાજાઓંકી મોજૂદા શોરિશકે .ખો.ફસે બલુચિસ્તાનકી તરફ ભાગે જાતે થે. મેંભી ઉનકે સાથ મ.ગરિબકી તરફ રવાના હૂવા. ઇત્તિ.ફાકન એક રોઝ યે હિંદુ .ફોજ જો આપકે મ.કાબિલેમેં હે હમપર નાગહાં આ પડી અગચેઁ ઉસ.ખાનદાનકે લોગોંને કયા મર્દ ઔર કયા ઔરત બડી મરદાનગીસે મુ.કાબિલા કીયા મગર નતીજા યે હૂવા કે યા. કત્લ હૂવે ઔર યા ગિરફ્.તાર કર લીએ ગએ. ગિરફ્.તાર-શુદા લોગોમેં મેંભી થા ઔર ઇસત્.ક્ત મો.કા.અ પાકે ભાગ આયા ઔર હુઝૂરકી .કદમબોસીકી ઇઝઝત હાસિલ કી." મન્.સૂર યહાંતક અર્ઝ કરને પાયા થાકે ઝયાદા શોરે ગુલકી આવાઝેં આઇં ઔર સબ લોગ કયા સુલ્તાન ઔર કયા મનસૂર ઉધર દેખને લગે. દેખાતો મા.અલુમ હૂવા કે રાજપૂતોંકો શિકસ્ત હૂઇ ઔર ઉનકે જવાંમર્દ અ.ફસર અગર્ચે અપની તમામ .ફોજકે આગે ખડે હોરહેહેં ઔર લડાઇકા જોશ દિલા રહે હેં મગર વો હરગિઝ નહીં સુનતે ઔર ભાગતે ચલે જાતે હેં.

સુલ્તાન—(ખુશ હોકર) "મન્.સૂર? દુશ્મનોંકો શિકસ્ત હૂઈ ઔર .ખુદાને હમેં .ફત્હ નસીબ કી ઔર સબસે બડી .ખુશી ઈસ બાતકી હે કે તુ મિલ ગયા. અબ દેખ મેં ઇન કા.ફિરોંકો કેસી સ.ખ્ત સઝા દેતા હું ઔર ઉનકે અફ્સરોંકો જીન્હોંને તુજપર ઔર ઉસ .અરબી

ખાનદાન કે લોગોંપર ઝુલ્મ કીયા થા. તેરે સામને બુલાકે કિસ બે ઇઝઝતી કે સાથ કત્લ કરતા હૂં."

મનસૂર—"ખુદાવંદે નેઅમતકો જો મુજહ ઝલીલ કે સાથ હમદર્દી હે ઉસ્કા યેહી મુઆવિઝા હે કે મેં અપની જાન હુઝૂર પર નિસાર કર દૂંગા, એક અમ્રકા આરઝૂમંદ હૂં ઓર ઉમ્મીદ હે કે જહાંપનાહ ઉસ્કો કુબૂલ ફરમાએંગે."

સુલ્તાન—"તેરી જો તમન્ના હો બયાન કર. મે ઉસ્કે પૂરે કરનેકા એહેદ કરતા હૂં."

મનસૂર—"ઉસ ફોજકે સરદાર અયસે શરીફ ઓરને કહે કે કુફ્રસ્તાને હિંદમે અયસે ઓર લોગોં કે મિલનેકી બિલકુલ ઉમ્મીદ નહીં હો સકતી. યે રાજા **અજમેરકી** ફોજહે મુજહે ઉન લોગોંકા સબ હાલ બખુબી માઅલૂમ હે. રાજા કે વઝીરકા બેટા જયરામ ઓર ખુદ રાજાકી બેટી મોહના દોનોં ઇસ ફોજકે સરદાર હેં."

સુલ્તાન—(તઅજજુબસે) "રાજાકી બેટી સરદાર હે ? યે કયા ?"

મનસૂર—"સુલ્તાને આલમ ! અજબ શરીફ ઓર નેક નફસ લડકી હે. હમલોગોંને ચૂંકે જુરઅત ઓર શુજાઅતસે મકાબિલા કીયાથા. ઇસ્લીયે ઉસને હમારી કદ્રદાનીકી ઓર નિહાયત ખુલ્કો મુરવ્વતસે પેશ આઇ. હમ લોગોં કો કૈદમેં ઘરસે ઝયાદા રાહત મિલી બલ્કે એક રોઝ ઉસને હમારી દાઅવતકી થી."

સુલ્તાન—"ઓર મેદાને જંગમેં આકે મુકાબિલાબી કરતી હે ?"

મનસૂર—"જહાંપનાહ ! બડી શુજાઅતસે મકાબિલા કરતી હે."

સુલ્તાન—"તો શાયદ વોહી હોગી જીસ્કો મેને અભી મેદાનમેં ઇધર ઉધર ઘોડા દોડાતે દેખાથા. **મનસૂર** ! અગર એસા હે તો અભી ઓર જીસ્તરહ મુમ્કિન હો ઉસે ઇઝઝત કે સાથ લેઆ. ઇસ્લીયે

કે મુજહે ઉસ એહસાનકા મુ.આવિઝા કરના ઝુરૂર હે જો ઉસને તેરે સાથ કીયા. અબ હિંદૂઓંકો શિકસ્ત હો ચુકી હે. ઉનકે સિપાહી બુરી તર્હસે .કત્લ હો રહે હેં, ઓર ઝિલ્લત કે સાથ ગિર.ફતાર કીયે જા રહે હેં અયસા નહોકે મેરી ફોજકે હાથોં ઉસે કોઈ.સદમા પહોંચ જાય."

મન્સૂર—(સલામ કરકે) "હુઝૂર મેં જાતાહું ઓર ઉસે લીયે આતા હું." યે કેહકે **મન્સૂર** રૂ.ખ્સત હૂવા ઓર મયદાને જંગમેં જાકે સિપાહીયોંકે હુજૂમમેં .ગાયબ હો ગયા. અબ ઉસવક્ત તુરકી સિપાહી ઓર .અરબી બાઝૂ આઝમા રાજપૂતોંકા .કત્લ .કત્લા કર રહેથે. હિંદૂ સિપાહી ઇધર ઉધર ભાગતે ફિરતે થે અકસરતો .કત્લ હોતે થે ઓર બા.અઝ ઝિંદા ગિર.ફતાર કર લીયે જાતે થે. સુલ્તાન **મેહમૂદ**—ગઝનવી દેરતક યે તમાશા દેખતા રહા. બારબાર ઉસકે દિલમેં મસર્રતકા જોશ પેદા હોતા થા ઓર વો ફત્હ કે શુક્રીયેમેં કભી તો વો અપને ઘોડેકી પીઠપર સિજ્દેમેં ગિર પડતા થા. ઓર કભી ઝબાનસે .ખુદાકા શુક્ર અદા કરતા થા. થોડી દેરકે બા.અદ **મન્સૂર** ચંદ લોગોંકો અપને સાથ લેકે હાઝિર હૂવા. સુલ્તાનકે સામને દસ્તબસ્તા ખડે હોકે ઓર સરે નિયાઝ જહુકાકે અર્ઝ કીયા. "હુઝૂર! મેં ઉસ શાહઝાદીકો લે આયા. ઓર ઉસકે સાથ ચંદ ઓર લોગોંકો બી લાયા હું જીનકા હાલ સુનકે આપકો ઉનકે મિલનેકી .ખુશી ઇસ .ફત્હસે ઝયાદા હોગી."

સુલ્તાન—"પેહલે શાહઝાદીકો બતા ઓર સામને પેશકર. ફિર ઉન બાકીમાન્દા લોગોંકા હાલ બયાન કર." **મન્સૂરને શાહઝાદી મોહનાકી** તરફ (જો ઉસકે પીછેથી) ઇશારા કીયા ઓર કહા "વોહ નેક ન.ફ્સ ઓર ફૈયાઝ ઓર .કદ્રશનાસ શાહઝાદી યે હે."

સુલ્તાન—"હાં, ઇસ લડકીકો મેને મેદાને જંગમેં બડી સર ગરમીસે તુરકોંકા મુકાબિલા કરતે દેખાથા. વાકઇ યે કદ્રકે કાબિલ હૈ. ઇસે હમરાહ લે જાકે નિહાયત ઇઝઝત ઓર આરામસે રખ. મેં ફિર દરબારમેં ઉસસે બાતેં કરૂંગા. ઓર કોન લોગ હૈ ? ઉનકો ભી મેરે સામને લા."

મનસૂર—"મેને નસલે અન્સાર કે જીસ ખાન્દાનકા તઝકિરા કિયા થા ઉસકે સબ નામવર લોગ લડાઇમેં મારે ગએ. મરદોંમેં જીતને નામવર થે સબ ઇસ રાજપૂત ફોજકે મુકાબિલેમેં શહીદ હો ગએ. હાં, ચંદ મર્દ ઓર ઉસકે મુમતાઝ બહાદુરોંકી દો લડકીયાં જો ગિરફતારથીં મેં ઉનકોભી હુઝૂરકી કદમ બોસીકે લીયે લે આયા હું."

સુલ્તાન—"મનસૂર ! તેરે ઇસ જુમ્લેને મુજહે ખુશ કર દીયા. અહા ! કહાં નસ્લે અન્સારકી મુબારિક યાદગારેં ઓર કહાંમેં. બેશક મેં ખુશનસીબ હું. બતાવ વોહ કોન હેં કે મેં ઉનકી ઝિયારત કરૂં."

મનસૂર—[લયલા ઓર અઝરાકો પેશ કરકે] "એક રઇસે કોમ મુહમ્મદ બિન સાલેહકી પોતી હે ઓર એક ઉનકે ભાઇકી પોતી હે. યે લડકીયાં નિહાયત ઇમાનદાર ભોલી ઓર પાક નફસ હેં. ઓર મેં શાહઝાદી મોહનાકા ઝયાદા એહસાન મંદ હૂં કે ઉસને ઇન લડકીયોં કે સાથ બહોત અચ્છા ઓર શરીફાના સુલૂક કીયા."

સુલ્તાન—"ખુદા મોહનાકો હિદાયત દે. ઉસને જીતની બાતેંકીં સબ એક મુસલમાનકે શાયાં હેં. મુજહે એક હિંદુ લડકીસે એસી ફૈયાઝાના હમદર્દી ઓર રહેમદિલીકી ઉમ્મીદ ન થી.

મનસૂર—"હુઝૂર ! મોહનાકો અગર ઉસકે અખ્લાક ઓર

પાક.તીનતી કે લિહાઝસે દેખા જાય તો ફ઼રિશ્તા હે ઓર હુસ્નો જમાલકી હેસીયતસે દેખા જાય તો પરી હે."

સુલ્તાન મનસૂરસે યે બાતેં કર રહા થા કે દાઉદ–તાઇ એક નવજવાન હિંદૂકો ગિર.ફ઼તાર કરકે લાયા ઓર બાદશાહકી રિકાબ ચૂમકે અર્ઝ કરને લગા "હુઝૂર ! યે હિંદૂ ફ઼ોજકા સરદાર હે. ઇસીકી કોશિશ સે રાજપૂત ઇતની દેર લડતે રહે. સુલ્તાની ઇ.કબાલ ઓર ખુદાકી તા.ઇદને મેરી મદદકી કે મેને ઇસ કા.ફ઼િરકો ઝિંદા ગિર.ફ઼તાર કર લીયા ઓર ઇસવ.કત હુઝૂર કે સામને ખીંચ લાયાહું."

સુલ્તાન—"યે ઇસ ફ઼ોજકા સરદાર હે. મનસૂર તુમ મોહ-નાસે દરીયા.ફ઼ત કરો કે યે કોન શ.ખ્સ હે ઓર કિસ રુત્બેકા સરદાર હે."

મનસૂર—"હુઝૂર મુજહે ખુદ મા.અલૂમ હે. રાજા અજમેર કે વઝીરે આ.અઝમકા બેટા જયરામ હે. યે ભી નિહાયત ખલી.ક ઓર અચ્છા શ.ખ્સ હે. ઉસ્કી નેક દિલી ઓર બહાદુરી દોનોં કદ્રકે કાબિલ હેં. મગર અફ઼સોસ કા.ફ઼િર હે. હુઝૂરસે મેં ઉમ્મીદવાર હૂં કે ઉસ્કી ખતા મઆ.ફ઼ કી જાય ઓર અચ્છા હોતા અગર યેભી મેરે સિપુર્દ કર દીયા જાતા."

સુલ્તાન—"અયસે નામી કા.ફ઼િરકો ઝિંદા ન રખના ચાહીયે ઇસ્કે સામને તબ્લી.ગે ઇસ્લામ કર અગર કુ.બૂલ કરે તો બેહતરહે વર્નો અભી .કત્લ કર ડાલ."

મનસૂર—"હુઝૂર ! મેં ઇસ્કા એહસાનમંદ હૂં. મેં બકમાલ અદબ વ ઇલ્તિજા દર.ખ્વાસ્ત કરતા હું કે યે નવજવાન રાજપૂત મેરે સિપુર્દ કર દીયા જાય."

સુલ્તાન—"મનસૂર ! તેરી ખાતિરસે મેને ઇસ્કે .કુસૂર

મ.આફ કીયે. અચ્છા ઇસે અપને સાથ રખ ઓર વાપિસ ચલકે મેરે દરબારમેં હાઝિર કરના."

મનસૂર—"[સરેનિયાઝ જહુકા કર] બસરો ચશ્મ."

સુલ્તાન—"દાઉદ! અબ વાપિસીકા હુકમ દે. મેં અફગાનિસ્તાનકી ધાટીયોમેં પહોંચ કે દો તીન રોઝ ઠેહરૂંગા ઓર ઉસકે બા.અદ સીધા ગઝની ચલૂંગા."

ફ઼ાૈજમે વાપિસીકા હુકમ દીયા ગયા ઓર તમામ સિપાહી ખુશખુશ ઓર શાદાં વ ફરહાં શિમાલકી તરફ વાપિસ હુવે.

નવ્વાં બાબ.

નઝરે ખુશ ગુઝરે.

વો સંગસ્તાની સિલસિલા જો પેશાવર કે બા.અ.દ સે શુરૂઅ. હૂવા હે. ઓર શિમાલકી તરફ હિમાલયાકી ચોટીયોંસે મિલતા હૂવા કોહે હિંદુકુશતક ચલા ગયા હે. ઉસકે બા.અદ મંઝર નિહાયત દિલચસ્પ ઓર નિહાયત દિલફ.રેબ વાકે.અ. હૂવે હેં અગર્ચે બર્ફબારી ઓર નેઝ વેહશી ઓર રેહઝન કોમોંકી વજહસે યે મ.કામાત અકસર સુનસાન ઓર વેહશતનાક રહા કરતે હેં, મગર જીન લોગોંકો ઇન પહાડોંકી સફર ઇત્મીનાનકે સાથ નસીબ હો જાતી હે વો કુદરત કી બહાર દેખતે હેં ઓર ઉનકે દિલમેં સાન.એ કુદરતકી વ.ક.અત સાઅત બસા.અત ઝયાદા તરક્કી કરતી જાતી હે. સેહરાઇ દરિન્દે કસરતસે હેં ઓર ઉન આદમીયોંકે હમ પેશા હેં જો અકસર યહાં ફિરતે

ઓર સયર કરતે નઝર આ જાયા કરતે હેં. ઇન દરિન્દાં કી આવાઝેં-ઇન દિલફરેબ મંઝરોં કો હમેશા .ખોફનાક ઓર મ.ખદૂશ બનાયા કરતી હેં. હાં, અગર લુત્ફ. હાસિલ હોતા હે તો ઉન તયુરસે જો હમેશા સબ્ઝાઝારોં ઓર મુર્ગઝારોં કે ઝિન્દા દિલ મેહમાન ઓર બઝમે કુ.દરત કે ખુશગુલુ ન.ગ્માસંજ હૂવા કરતે હેં. ઈન્હી પહાડીયોંમેં એક દુશવાર ગુઝાર ઘાટી હે જીસકે ઇસ તરફ એક વસીઅ મુસત્તહ તખ્તએ ઝમીન હે, જીસકો ચંદ તેઝરવ આબશારોંસે શાદાબી હાસિલ હોતી હે. હર ચહાર તરફ ઉંચે ઉંચે કુલ્લાહાએ કોહ હેં ઓર ઉન્હી પરસે મુ.ખતલિ.ફ ચશ્મે ઉતરકે આતે હેં ઓર એક બડી ઝીલમેં ગિરતેહેં જો અપની ફઇઝાના દિલચસ્પીકા ફર્શ હર-વ.કત બિછાએ રેહતી હે ઓર ખુશ ગુલુ, ખુશ આવાઝ તયુરકો, અપને લુત્ફકી કશિશસે ખીંચતી રેહતી હેં. પરંદ કભી પહાડીયોં કી ચોટીયોં પર બેઠકે અપને ન.ગમોંકી આવાઝ ફરિશ્તોં કે કાનોંમેં પહોંચાતે હેં ઓર કભી જોશમેં આકે ઓર આસ્માનકી તરફસે બે મહેલ સુકૂત દેખકે ઉડતે હેં ઓર દામને કોહકો છૂતે હૂએ ઉતરતે હેં ઓર ઝીલકે કનારે આ આકે બેઠ જાતે હેં.

ઇસ વકત જબકે હમને અપને દોસ્તોંકો ઇસ દિલચસ્પ સીનમેં પહોંચાયા હે યહાં મા.અમૂલ સે ઝયાદા લુત્ફ પેદા હો ગયા હે. ઇસ્લીયે કે અબ્રકા એક ટુકડા બરસ કે નિકલ ગયા હે ઓર આસ્માનકી નીલગૂની ગર્દો .ગુબારસે સા.ફ હો કે .ખૂબ નિખરી નિકલ આઇ હે. અગર્ચે અબ બરસને વાલા અબ્ર નહીં હે મગર સુફેદ સુફેદ અબ્રકા જાલ આસમાનપર પડા હૂવા હે જીસે હવાએ તુન્દ કે જહોં કે ઈધર ઉધર ઉડાકે સા.અત બસા.અત એક નઈ વઝ.અ મેં દિખાતે હેં. સબ્ઝાઝારકી શાદાબી .ખૂબ ઉભરકે ચમક રહી હે ઓર હરે

હરે દર.ખ્તોંકે રંગમેં ઇસ .કયામત ભરી દિલ.ફરેબી હે કે દિલ બે ઇખ્તિયાર ઉનકા શેદા હુવા જાતા હે. આદમીકા તો કહીં પતા નહીં. હાં, .તયુર કસરતસે જમ્.અ હો ગએ હેં ઓર અપની અપની બે ઝબાની કી ઝબાન મેં ખુદાકી ફઇયાઝીયોંકા શુક્રીયા અદા કર રહે હેં.

યકાયક એક તરફસે .ફોજી તબલકી આવાઝ આઇ ઓર આતેહી ચારોં તર્ફકી પહાડીયોંમેં ગુંજી. યે સીન આવાઝસે બિલકુલ ભર ગયા ઓર વેહશી મ.ખલૂક.ને ઉસ સીનમેં અયસી .બેકરારી પેદા કર દી કે સબકે સબ ઘબરા કે ઉઠે ઓર કુછ દેરતક ફિઝાએ.આલમમેં ચક્કર લગાકે પહાડી કી ઉંચી ઉંચી ચોટીયોં પર જા જાકે બેઠને લગે. તબલ વ .કરના ઓર તમામ ફોજી બાજોંકી આવાઝેં આ.ખિર ઇસ .કદર .ગાલિબ હૂઈ કે વો સીન જો અભી બઝમે ઇશરત મા.અલૂમ હોતા થા ઓર જીસ્મેં તયુરકી ન.ગ્માસરાઇને હરદિલદાદા કે લીયે એક અઝ.ખુદ રફતગીકા સામાન પેદા કર દીયા થા વોહી સીન અબ મેદાને રઝમ બન ગયા ઓર શાહી રોબ વ-દાબ ઓર ઇસ્લામી હયબતો જબરૂતને ઉન તયુરકો જો ઉડ ઉડકે ઉંચી પહાડીયોંકી ચોટીયોંપર જા બયઠે થે વહાંસે ભી ઉડા દીયા. નાગહાં એક અ.ફસર ને જો ઈસ્લામી .અલમ હાથમેં લીયેથા આગે બઢકે એક મુસત્તેહ મુ.કામ પર નેઝા ગાડ દીયા, વોહી નેઝા જીસ્મેં દોલતે .ગઝનવીયા કા જબરૂત ઝાહિર કરનેવાલા ફરેરા લગા હૂવા થા. હવા એ તુંદ ફરેરે કે સાથ શોખીયાં કરને લગી ઓર ફરેરે ને અપને લેહરાનેકી રો.અબદાર આવાઝ દિખાના શુરૂ.અ કીયા કે વો કિસ ઇકબાલ ઓર કિસ ફતેહમંદી કે સાથ સરઝમીને હિંદસે વાપિસ આયા હે. ઇંસ જહંડે કો એક .ખાસ મુકામપર ન.સબ દેખકે કુલ સવાર ઠેહર ગએ ઓર અફસર હરતર.ફસે બઢબઢકે .કયામ ઓર

પડાવકા સામાન કરને લગે. બહોત કુરતીસે કામ લીયા ગયા, ઓર થોડીહી દેરમેં ઉસ મંઝર કી હયઅત બિલકુલ બદલ ગઈ. યા તો ખુલ્લા મેદાનથા કિસી તરફ ઇન્સાનકા નામોનશાન ભી ન થા અબ જો દેખતે હેં તો હર ચહાર તરફ .ખયમેહી .ખયમે ન.સબ હેં. આદમી ઇધર ઉધર સયર કરતે ફિરતે હેં, બાઝાર લગે હૂવે હંય, જાબજા નશાન ઓર જહંડીયાં ઉડ રહી હેં, વો ઝીલ જીસમેં નેહરેં પહાડીયોંકી બલંદી સે આકે ગિરતી હેં લેહરેં લે રહી હે. ઉસ્કે કનારે આમ લશ્કરગાહ સે હટકર એક બહોત બડાખયમા નસબ કીયા ગયા હે જીસ્કે ઉપર સુલ્તાનકા પરચમે ઇ.કબાલ લેહરા રહા હે. .કબલ ઇસકે કે ઇસ .ફોજમેં .કયામકા સુકૂત પેદા હો મોઅઝ-ઝનને ઉસ .ફોજી .ખયમાનુમા મસ્જીદસે જો એક ઉંચે ટેકરે પર શાહી .ખયમેકે .કરીબ .કરારદી ગઈથી બાહિર નિકલકે બઆવાઝ બલંદ અઝાં દી ઓર વો આવાઝ સરાપા જલાલ જો હિંદોસ્તાનકે બુત કદોંકા દર હમો બરહમ કર આઈથી ઉન સરહદી પહાડીયોંકે સીનમેં ગૂંજી .ખુદા વાહિદે લા યઝાલકા નામ સુનતેહી તમામ આશિ.કાને તોહીદ ઓર મુજાહિદીને ઇસ્લામકી ઝબાનસે બેસા.ખ્તા કલમ એ "જલલે જલાલહુ." નિકલ ગયા ઓર વો બહાદુર જો દુનિયાકે ત.ખ્તોતાજ ઉલટકે મરદે મયદાન બન ગએ થે કુછ .ખોફ઼ ઝદાસે હો કે કાંપ ઉઠ્ઠે ઓર તમામ અસાકિરે ઇસ્લામીયાકે જોશો .ખરોશ કો ઇસ આવાઝને ચાહે ઓર કિસી ઓર મો.કે.અ કે લીયે બઢા દીયા હો મગર ઉસવ.કત .ફરોકરકે સબકો સાકિત કર દીયા. સિપાહી જૂ.ક જૂ.ક ઝીલ કે કનારે બેઠકે વુઝૂ કરને લગે ઓર મસ્જીદકા તમામ સહેન જો બહોત બડા રખ્ખા ગયા થા નમાઝીયોંસે ભર ગયા. ઓર કુછ દેર ઇન્તેઝાર રહા ઓર દેરકે બા.અદ જબ .ખુદ

સુલ્તાન અપને .ખયમેસે બરઆમદ હો કે મસ્જીદમેં દાખિલ હૂવે તો મો.અઝિઝનને ઉઠકે તકબીર દેના શુરૂ.અકી ઓર સબ લોગભી ખડે હો ગએ ઓર અફસરાને ફોજ બઢબઢકે સ.ફેં દુરસ્ત કરને લગે. ઇમામને ફિર વોહી જલાલ આમેઝ કલમા "અલ્લા હો અક-બર" કહા ઓર નીય્યત બાંધ કે નમાઝ અદાકી.

જીસ મ.કામપર યે મસ્જીદથી ઉસસે ઝરા શિમાલકી તરફ હટકે એક સર સબ્ઝ પહાડી હે ઓર ઉસકે હરે હરે દર.ખ્તોં કે નીચે લેહરાતી હૂઈ કઈ નેહરેં આતી હેં જો આકે ઝીલમેં ગિરતીહેં ઓર ઉસ વ.કત બવજહ ઉસકે કે પાની બરસ કે ખુલ ગયા હે નેહરોંસે ઝયાદા પાની આતાહે ઓર બડે ઝોરશોરકે સાથ ઝીલમેં ગિરતાહે. ઇસ પાનીકે ગિરનેકી આવાઝકી વજહસે મો.અઝઝનકી આવાઝ રૂકૂ.અવ સુજૂદ કે વ.કત ઝોરસે .સદાએ "અલ્લાહો અકબર" બલંદ કરતા હે દૂરતક નહીં જાતી ઓર ઉસ સબ્ઝાઝારતક જો પહાડી ઓર ઝીલકે દરમિયાનમેં વા.કે.અહે સિર્ફ પાનીહીકી આવાઝ સુની જાતી હે. ઉસી સબ્ઝાઝારમેં આમ લશ્કર ગાહસે ઇલાહિદા બહોતસે .ખયમે નસબ હેં જીનકે ગિર્દ સ.ખ્ત જંગીપેહરા હે ઓર અફ્ઘાની સિપાહી ઓર .ગઝનવી વ .અરબી જવાન બડી સર ગર્મીસે નંગી તલવારેં હાથોંમેં લીયે ચારોં તરફ ટહેલ રહે હેં, મગર ઉન લો-ગોંકે .ખયમેસે બાહિર એક નહેરકે બિલ્કુલ કનારે એક છોટાસા .ખુશ-નુમા .ખયમાહે. અગર્ચે વહાંભી તુરકી સિપાહી મોજૂદ હેં મગર ઉનકી વઝઅ ઓર હરકાતસે મા.અલૂમ હોતા હે કે પેહરેકી .ગરઝસે નહીં બલ્કે ઉસ શ.ખ.સકી ખિદમત કે લીયે હેં જો .ખયમેમેં હોગા. યે તમામ .ખયમે કિન લોગોં કે હેં કે ઉનકી હિરાસતકી જાતી હે? ઈસસે તો મા.અલૂમ હોતાહે કે યે સરઝમીને હિંદ કે બદન.સીબ

.કૈદી હૈં જો પેહલે મહારાજા અજમેર કે વ.ફાદાર જાંનિસારથે ઔર આજ દૌલતે .ગઝનવીયા કે .કૈદી હૈં ઔર .ખુદા જાને આગે જાકે ઉનકા કયા હશ્ર હોગા. મગર ઉસ. ખયામેમેં કૌન હૈં જો ઉનસે ઇલાહિદા હટકે ઔર ઝયાદા ઇઝઝત કે સાથ રખ્ખા ગયા હે? ઇસમેં મહારાજા અજમેરકી જીગરગોશા રાજકૂંવારી મોહના હૈ જીસ્કી જુદાઇને રાજા કે દિલ્કો ખુદા જાને કયા સદમા પહોંચાયા હોગા. મોહનાને જયસા એહસાન નવજવાન મનસૂરકે સાથ કીયાથા ઉસસે ઝયાદા મનસૂર ઇસકે સાથ બ.ખુલ્કો મુરૂવ્વત પેશ આયા. અગર્ચે સુલ્તાની હુકમ કે બમૂજીબ ઉસકા .ખયમા .કૈદીયોંકે ખયમેં કે .કરીબ રખ્ખા ગયા થા મગર ઔર હર હેસીયતસે ઉસકી ખાતિરો મદારાત ઔર દિલદેહી મેં કોઇ દ.કીકા .ફરોગુઝાસ્ત નહીં કીયા જાતાથા. .ખુદ મનસૂરકા .ખયમા ગોકે સુલ્તાની .ખયમે કે પાસ થા મગર વો અકસર અવ.કાત ઉસી .ખયમેકે .કરીબ રહા કરતા થા. અપની દિલરૂબા .અઝરા ઔર ઉસકી બેહેન લયલા કોભી ઉસને શાહઝાદી મોહનાકે .ખયમેમેં રખ્ખાથા તાકે મોહનાકે દિલમેં કિસી .કિસમકા .ખયાલ નગુઝરે. સ.ફરકે અવ.કાતમે. જબકે .ફૌજેં .કૂચ મનાઝિલ કરતી હોતીથી વો ઉસી મેહમિલ કે પાસ રહા કરતા થા જીસ્મેં શાહઝાદી મોહના હોતીથી ઔર ઉસ્કે બા.અદ .અઝરા ઔર લયલા કી મેહમિલ હોતીથી.

ઇસવ.કત અદાએ નમાઝ કે લીયે મનસૂર—મોહનાસે રૂ.ખસત હોકે ગયા હૈ ઔર બા.અદે .ફરાગત ફૌરન વાપિસ આનેકા વા.અદા કર ગયા હે. ઇસ .ખયમેકી બેઠનેવાલીયાં. દિલહી દિલમેં ઉસકા ઇન્તેઝાર કર રહી હૈં ઔર બારબાર .ખયમે કે પરદેકી હરકતપર આંખ ઉઠા કે દેખ લેતી હૈં. ઇન્તેઝારકી બેતાબી જબ ઝયાદા બઢી

તો મોહના લયલાકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂઇ ઓર કેહને લગી.

મોહના—"મનસૂર અભી તક નહીં આય. અભી આનેકા કેહ ગએ હેં."

લયલા—"હાં, વાઅદા તો અભી આનેહીકા કર ગએ હેં. શાયદ સુલ્તાનને કિસી કામકેલીયે રોકલીયા વર્ના ઇતની દેર નહોતી."

મોહના—"નમાઝ કિતની દેરમેં હો જાતી હે?"

લયલા—"નમાઝ દમ ભરમેં હો જાતી હે. હાં, લોગોંકે ઇન્તેઝારમેં જીસ કદર દેર હો."

મોહના—"સુલ્તાનને રોક લીયા હોગાતો મેં જાનતી હૂં કે દેરમે આએંગે."

લયલા—"હાં, કિસીકી મજાલ હેકે બ ગેર ઇજાઝત સુલ્તાન કે દરબારસે ઉઠકે ચલા આય." યકાયક પરદા ઉઠઠા ઓર દિલેર વ ખુશરૂ નવજવાન મનસૂર ખયમેમેં દાખિલ હૂવા. ઉસ્કી સૂરત દેખતેહી યે સબ ઓરતેં દિલહી દિલમેં ખુશ હો ગઈ.

મોહના—"આપકો ગએ હૂવે બહોત દેર હૂઇ, કયા સુલ્તાનસે કુછ બાતેં કરને લગે થે?"

મનસૂર—'નહી, સિર્ફ નમાઝહીમેં મશગૂલ રહા. જીસ કદર દેર હૂઇ લોગોંકે ઇન્તેઝારમેં હૂઇ. સિપાહી અભી અભી ઇસ સેહરામેં ઠેહરે થે ઓર અપને કામોંમેં મશગૂલ હો ગએ થે. ઉન્હેં આતે આતે બહોત દેર હુઇ."

મોહના—"મેરા દિલ આપકી રાહ દેખતે દેખતે ઘબરા ઉઠઠા થા."

મનસૂર—"ખાસ આપકી દિલચસ્પીકે લીયે મેને અઝરા ઓર લયલા કોભી યહીં રખ્ખા.

મોહના--"મગર મેં તો બે તુમ્હારે ઘબરાયા કરતી હું."

યે જવાબ સુનકે **મનસૂર** ચુપ હો ગયા ઓર દિલમેં સોચને લગા કે "**મોહના** કે સાથ કયા કાર રવાઇકી જાય. અગર્ચે ઉસકે મઝહબ કે મુવાફ઼િક ઉસકે ખાનેપીનેકા ઈન્તેઝામ કર દીયા ગયા ઓર ઉસે કિસી ક઼િસમકી તકલીફ઼ નહીં હે મગર વોહ ઝયાદા ઇસ અમ્રકી આરઝૂમંદહે કે મેં ઉસકે પાસ બેઠા રહું. મેરે નઝદીક મેરા ઉસકે પાસ રેહના ઝયાદા મુનાસિબ નહીં હય, ઉસીકે હ઼ક મેં મુઝિર હોગા. મેં જાનતા હું કે યેહ મુજહસે મહોબ્બત કરતી હે મગર અવ્વલતો મેરે દિલમેં અ઼ઝરાકી ઉલ્ફ઼તકા નક઼શ ક઼ાયમ હો ચુકા? ઓર જો દિલમેં અ઼ઝરાકો દે ચુકા મુમ્કિન નહીં કે ઓર કિસીકો દે સકું. દૂસરે **મોહના** અપને ખ઼ાનદાનમેં સ઼ખ્ત બદનામ હોગી, અપને બાપ ઓર અ઼ઝીઝોંકી નઝરોંમેં ઝલીલ હોગી. અગર યે વોહ ઇનબાતોંકા બિલકુલ ખ઼યાલ ન કરે મગર મેરી બદનામી હોગી. અગર મેં ઉસકો ઉસકે મજનૂનાના જોશસે ન રોકૂં."

મનસૂર દેરતક ખ઼યાલાત કે દરીયામેં ગ઼ર્ક઼ રહા. **મોહના** ઓર અ઼ઝરા ઓર લયલા સબ મુન્તઝિરથીં કે **મનસૂર** સર ઉઠાકે શગુફ઼તગી ઓર દિલ ચસ્પીસે બાતેં કરે મગર વોહ ફ઼િક્રકે બિયાબાનમેં ઇસ શિદ્દતસે ગર્મસફર થા કે જો જો દેર હોતીથી ઉસકે બુશરેસે થકન કે ભી આસાર નુમાયાં હોતે જાતે થે. નાગહાં એક ખ઼ાદિમાને આકે અર્ઝ કીયા "હુઝૂર! સુલ્તાનને યાદ ફ઼રમાયા હે ઓર આપકે મુન્તઝિર બેઠે હે."

મનસૂર—(ચોંક કર) મુઝે? કુછ કામ હે?" ઇતના કહા ઓર ઉઠ ખડા હુવા. સબસે રૂ઼ખ્સત હો કે દરબારે સુ઼લ્તાનકી રાહલી. જીસવ઼ક્ત **મનસૂર** સુલ્તાનકે ખ઼યમેમેં પહોંચા હે ઉસવ઼ક્ત

તમામ એહલે દરબાર જ.મ્અ થે ઓર શો.અરા તેહનીયત ઓર ફતેહમંદી કે અશ્આર પઢપઢ કે સુલ્તાનકે હોસલે ઓર વલવલેમેં એક તાઝા જોશ પયદા કર રહેથે. ગુઝિસ્તા કામયાબી ઓર ફતેહ-મંદીને સુલ્તાન મેહમૂદ ઓર ઉસકે .ફોજી અ.ફસર કયા માઅની હર હર ઇસ્લામી સિપાહીકે દિલમેં એક વલવલા પયદા કર દીયા થા. યે પેહલા દરબાર થા જો ઇત્મીનાન કે સાથ ઓર ઉસ ત.અ.સ્સુબકે દોરમેં બુત પરસ્તોં ઓર મુશરિકોંકી સર ઝમીનસે નિકલકર અ.ફઘા-નિસ્તાનકી હુદૂદમેં .કાયમ હૂવાથા. શો.અરાકો સબસે .ઉમ્દા મોકા.અ તેહનીયાતે .ફત્હ અદા કરનેકા ઈસી દરબારમેં મિલાથા. શો. અરાભી કોન જીનકે બા.અદ નઝમે .ફારસી ઇન્હીકે રંગ ઓર ઇન્હીં કી ત.કલીદપર ચલતી રહી ઓર ચલતી રહેગી. .ફિરદોસી કે પુરઝોર મિસર.એ જીસકા હરહર લ.ફ્ઝ એક રજઝકા અસર ર.ખતાથા દેર તક દરબાર કે તમામ હાઝિરીન કો સાકિત વ .ખામોશ બનાએ રહે.

જબ શો.અરાકો અપની .તબ.અ આઝમાઇયાં દિખાનેસે ફુરસત મિલી તો સરદારાન .ફોજને ઉઠ ઉઠકે સુલ્તાનકો મુબારિક બાદદી. ઇનબાતોં કે બા.અદ સુલ્તાન એહલે દરબારકી તરફ .મુતવજ્જેહ હૂવા ઓર કેહને લગા “બહાદુરાને ઈસ્લામ! અલહમ્દોલિલ્લાહ કે આજ હમ સબ અપને વતનકો સુર્ખરૂ ઓર કામયાબ જાતે હેં. તુમ્હારી જુરઅત વ શુજા.અતને જો હદીયા તુમ્હારે નઝર કીયા હે યા.અની બુતપરસ્ત .કેદી ઉનકી નિસ્બત તુમ્હારી કયા રાય હે?”

મનસૂર—“હૂઝૂરકા ઇ.કબાલ હમેશાં યુંહી બલંદ રહે ઓર દુશ્મનકો સુલ્તાની .અલમકે સામને યુંહી ઝિલ્લત ન.સીબ હો. મેરી રાયમેં ઇન સબ .કેદીયોં કો બિલ.ફ્એલ યુંહી હમારે સાથ .ગઝની લેજાના ચાહીયે. વહાં પહોંચકે હુઝૂરકી મરઝીકે મુવા.ફિ.ક ઇનકા .ફેસલા કીયા જાય તો મુનાસિબ હો.”

સુલ્તાન—"**મનસૂર** ! અચ્છા મેં **તેરી** રાયકો તસ્લીમ કર લેતાહૂં. રાજાકી લડકી જો **તેરે** સુપુર્દકી ગઇથી વો કહાં **હે** ? **ઔર** કયા વોહભી ગ઼ઝની ચલેગી ?"

મનસૂર—"જો હુઝૂરકી રાય મગર મેરે નઝદીક તો વો **રહેમ** ઔર શ઼ફ઼કકતે સુલ્તાનીકી મુસ્તહિ઼ક હે. ઉસને એક જાંનિસારે સુલ્તાનકે સાથ બહોત અચ્છા સુલૂક કીયાથા."

એક ઼આલિમે દરબાર—"હદીસમેં આયાહે કે "અ઼કરમો અઝીઝા કોમા ઝિલ્લા" ઔર બેશક અગર કોઇ મોઅઝિઝઝ શ઼ખ઼્સ ઝિલ્લતો મુ઼સીબતમેં પડ જાય તો ઉસકે સાથ હત્તુલઇમકાન નેક સુલૂક કરના ચાહીયે."

સુલ્તાન—"ઉસકે અયસે શરી઼ફ઼ાના બરતાવકા મુ઼આવિઝા કયું કર કીયા જાયગા ?"

઼આલિમ—"હુઝૂર ! મેરે નઝદીક તો સબસે ઝયાદા યે મુનાસિબહે કે વો નિહાયત઼કદ્રો મંઝિ઼લત ઔર ઇઝઝત વ એહતિરામ કે સાથ અપને બાપ રાજા અ઼જમેરકે પાસ ભેજદી જાય. ઇસ કારરવાઇસે તમામ રાજાઓંપર, હુઝૂરકા બહોત અચ્છા અસર પડેગા. રાજા અજમેર હુઝૂરકા દિરમે ના઼ખરીદા ગુલામ હો જાયગા ઔર ઉસકી બેટીકી ભી દિલી આરઝૂ પૂરી હોગી. ઔર કિ઼ત઼અ નઝર ઇન સબ બાતોં કે ઇન્સાની હમીયત કા મુ઼ત઼કાઝાભી યેહી હે"

સુલ્તાન—"મેને ઇસબારેમેં **મનસૂરકો** મુ઼ખ્તાર કર દીયા. **મનસૂર** ! તુમ ભી ઇસ રાયસે ઇત્તિ઼ફ઼ા઼ક કરતે હો ?"

મનસૂર—"હુઝૂર ! નિહાયત મુનાસિબહે (દિલમેં) અગર્ચે **મો**-હના યે સુનકે અપને દિલમેં બહોત રંજીદા હોગી મગર કયા કીયા

જાય. અબ ઉસકે સિવા ઓર કિસી તર્હ મુમકિન નહીં કે મુજહે ઇસ ઝગડેસે નજાત મિલે."

સુલતાન—"અચ્છા તો અબયે તજવીજ કરના ચાહીયે કે યે લડકી કયુંકર ઓર કિસકે હમરાહ મહારાજા અજમેર કે પાસ ભેજી જાય. ઇસ લીયે કે અબ હમ રાજપૂતાનાકી સરહદસે બહોત દૂર નિકલ આએ, રાસ્તે ડાકૂઓં ઓર લુટેરોંસે ભરે હૂવે હેં.

મનસૂર—"ખુદ રાજાકી ફોજકે બહોતસે લોગ ગિરફ઼તાર હેં ઉનમેં સે ચંદ ઓર લોગ મુન્તખિબ કર લીયે જાએં જો રાજાકી બેટીકો અપને સાથ લે જાએંગે ઓર બાઅઝ રાજપૂત સુલ્તાનકે જાંનિસારોંમેં શામિલ હેં ઉનમેંસે કોઇ મોઅઝિઝઝ ઓર લાયક હુઝૂરકી તરફ઼સે હમરાહ ચલા જાય. કયા ખૂબ હો અગર બલદેવ-સિંઘ જો એક અર્સેસે હુઝૂરકે દામાને આફિયતમેં પરવરિશ પા રહા હે. ઓર મુખ્તલિફ મોકઓંપર આસ્તાને સુલ્તાનીકા જાનિસાર સાબિત હો ચુકા હે વોહ મોહના કે હમરાહ રવાના હો."

સુલ્તાન—"મનસૂર ! મુજહે તેરી રાયસે ઇત્તિફ઼ાક હે" બલદેવસિંઘ ઇસ શાહી ખયમેમેં એક તરફ મોઅદદબ બેઠા હૂવા થા. સુલ્તાનને ઉસકી તરફ દેખા તો વો ફ઼ોરન ઉઠ ખડા હૂવા.

સુલ્તાન—"બલદેવસિંઘ ! તુમ મેરી તરફ઼સે ઇસ લડકી કે હમરાહ જાવ ઓર ઉસકો મેરી તરફ઼સે ઉસકે બાપકે પાસ બતોર હદીયે કે પેશકશ કરો. ઉસસે કેહ દેના કે તેરી સરતાબીને અગર્ચે તુજહે ઇસ ઇન્આમ ઓર ઇસ દોસ્તાના તઅલ્લુક કે કાબિલ ન રખ્ખાથા મગર મેં તેરે સાથ શરીફાના બરતાવસે પેશ આતા હું. તેરી લડકી જીસકે ધરમકી યહાં નિગેહ દાશ્તકી ગઈ ઓર જીસકી ઇઝઝત વ આબરૂકો મેને બહોત હોશીયારી કે સાથ બચાયા હે વોહ

તેરે પાસ ઉસી તર્હ પાકદામન ભેજી જાતી હૈ ઉસે અપને મેહમિલમેં બિઠા ઓર ઉસ ખુદાકા શુક્ર અદાકર જીસકી ખુદાઇકા તૂને અપને એ.અતિ.કાદે શિર્કસે આજતક કભી નહી માના. મોહના નિહાયત શરીફ ખયાલકી લડકી હૈ. ખબરદાર ! તુ ઉસકો નિહાયત ઈઝઝત ઓર તા.અઝીમ કે સાથ લે જાના ઓર હમેશા ઉસસે બઅદબ પેશ આના."

બળદેવસિંઘ—(સરજ્હુકાકર) " ખુદાવંદ ! મે નિહાયત અદબકે સાથ ઉસકે હમરાહ જાઉંગા ઓર એહકામે સુલ્તાની કે બજાલાનેમેં પૂરી સરગર્મી દિખાઉંગા."

સુલ્તાન–મનસૂર ! તુ જા કે મોહનાકો યે ખુશ.ખબરી સુના ઓર અજમેર કે કેદીયોંમેં સે જીનજીનકો તૂ યહાં ભેજના ચાહતા હો ઉનકો મુનતખિબ કરલે કયું કે ઇસ બારેમેં મેને તુજહે પૂરા ઇખ્તિયાર દિયા હૈ."

મનસૂર યે શફ.કત આમેઝ ખિતાબેશાહી સુનકે ઉઠ ખડા હૂવા આદાબે શાહી બજા લાયા ઓર શાહી ખયમેસે નિકલકે રવાના હૂવા. રાસ્તેમેં વો અપને દિલસે બાતેં કરતા કરતા જાતા થા ઓર નિહાયત પરેશાન થાકે મોહનાકો ઇસ મઝમૂનસે કયુંકર આગાહ કરે. વોહ અપને દિલમેં બ.ખૂબી સમજ્હા હૂવાથા કે મોહના ઇસ એહસાનકો એહસાન ન સમજ્હેગી. વો કિસી તર્હ નહીં ચાહતી કે અપને બાપકે પાસ જાય મગર જબ અપની હાલતકા ખયાલ કરતા થા તો ઓર ઝયાદા પરેશાન હોતાથા, કયું કે ઉસકે નઝદીક યે કિસી તર્હ મુમ્કિન થા કે અપને દિલમેં દો મા.અશૂકોંકો જગેહ દે કે આખિર ઉસને ઇસી અમ્રપર ફેસલા કર લીયા કે બેશક મોહનાકો ઉસકે બાપકે પાસ ભેજદેના ચાહીયે. ઇસ કિસમકે ખયાલોમેં

મેહવ થા ઓર મોહના કે ખયમેકી તરફ ચલા જાતા થા. જબ ખયમે કે અંદર દાખિલ હૂવા તો વોહ અપની હવસ ઓર મોહનાકી મહોબત ભરી આંખે દેખદેખકે ઓર દિલમેં પરેશાન હોને લગા. મનસૂરકી સૂરતપર આસારે ફિક્ર દેખકે મોહના નિહાયત હી મહોબ્બતકે લેહજેમેં પૂછને લગી "ક્યું, તુમ ઇસવ.કત ફિક્રમંદ ક્યું હો ?"

મનસૂર—"કુછ નહીં.

મોહના—"આખિ.ર કુછ મા.અલૂમતો હો."

મનસૂર—"સુલ્તાનને ઇસવ.કત એક અયસા હુકમ દીયા હે જો શાયદ આપકી મરઝીકે ખિલાફ હો."

મોહના—"ક્યા મેરેલીયે કોઇ સઝા તજવીઝ કીહે ?"

મનસૂર—"નહીં, મુજહે હુકમ હૂવાહે કે આપકો મ.એ આપકી ફ.ોજકે ચંદ મુન્તખિ.બ અ.ફસ.રોંકે નિહાયત ઇઝઝત વ આબરૂ કે સાથ આપકે વાલિદ મહારાજા અજમેરકી ખ.િદમત મેં રવાના કરૂં ઓર બલદેવસિંઘ એક મો.અઝ.ઝિઝ રાજપૂતકો જો સુલ્તાન કે જાંનિસારોંમેં હે આપકે હમરાહ અજમેર તક જાનેકા હુકમ હૂવાહે." યે સુનકે મોહનાકી સ.ૂરતસે આસારે હઝન વ મલાલ ઝાહિર હોને લગે ઓર એક આહે સર્દ ખીંચકે કેહને લગી "મુજહે ઇસ બાતકા અફસોસ હે કે સુલ્તાનકી તરફસે મેરે સાથ અચ્છા બરતાવ નહીં કીયા ગયા. અવ્વલતો યે ઝુરૂર હે કે જયરામકો રિહાઇ દીજાયગી ઓર વોહ મેરે સાથ પહોંચ કે કોઇ દ.કી.કા દુશ્મનીકા ન ઉઠા રખ્ખેગા અબ વોહ મેરે ખૂનકા પ્યાસા હે."

મનસૂર—"ક્યા આપ ચાહતી હેં કે જયરામકો રિહાઈ ન દી

જાય? ઔર યે આસાની મેરે ઈમ્કાનમેં હૈ કે ઉસ્કો હમેશા કે લીયે
યહાં કેદ રખ્ખું યા ઉસ્કો કત્લ કર ડાલું. અગર્ચે યે દોનો અમ્ર મેરી
મરઝીકે ખિલાફ હૈં મગર આપકે કેહનેસે મૈં ઇન ગુનાહોંકાભી
મુરતકિબ હો જાઉંગા."

મોહના—"મૈં અપને લીયે કિસીપર ઝુલ્મ કરના નહીં ચાહતી,
ઔર મુજહસે કભી ન હોગા કે ઉસકી બાબત કોઇ બુરી રાય દું.
આપ ઉસકો સબસે પેહલે આઝાદી દીજીયે વોહ અજમેરકા સચ્ચા
દોસ્ત ઔર મહારાજાકા જાંનિસાર હૈ. ઉસને હમારે રાજકી બડી
બડી ખિદમતેં કીહૈં મૈં કયું કર કહૂં કે આપ ઉસકો ન છોડીયે.
બેશક છોડ દીજીયે મગર કયા યે નહીં હો સકતા કે સબ છોડ દીયે
જાએં ઔર મૈં યહીં રહૂં?"

મનસૂર—"સુલ્તાન કે હુકમસે કયું કર સરતાબી હો સકતી
હૈ? (કુછ સોચકર) હાં, બેશક સુલ્તાનકે ખિલાફ હોગા. બઅઝ
મુલ્કી ઝુરૂરતોંસે સુલ્તાન ચાહતે હૈં કે મહારાજા અજમેરકો અપના
એહસાનમંદ બનાલેં ઔર ઉસકે લીયે ઇસસે ઝયાદા મુનાસિબ કોઇ
તદબીર ઉનકે ખયાલમેં નહીં હૈ."

મોહના—"કયા યેભી નહીં હો સકતા કે મૈં ખુદ સુલ્તાન
કે સામને પેશ કી જાઉં ઔર ઉનકે સામને જાકે મૈં દસ્ત બસ્તા
અર્ઝ કરૂં કે મુજહે યે ગવારા હયકે સુલ્તાનકી હમેશાં લોંડી બની
રહૂં મગર વહાં રાજા સાહબ કે પાસ ન ભેજી જાઉં આપકો નહીં
માઅલૂમ અબ મૈં વહાં કિસી કામકી નહી રહી. આપ હઝાર ઇતમીનાન
દિલાએં ઔર મૈં હઝાર કસમે ખાઉં મગર વહાં કિસીકો યકીન ન
આયેગા કે ઇતને દિનોં મુસલમાનોં કે કબ્ઝે મૈં રેહ કે મૈં બે ધર્મ
નહીં હૂઇ. હિંદુઓંકા એઅતેકાદહી અયસા વાકેઅ હૂવા હે ઔર

વો લોગ ઝરાસી બાતપર બદ ગુમાન હો જાતે હેં ઓર ઉનકે ખયાલ મેં અપની કોમસે જુદા કરને કે બાઅદ ઇન્સાન અપને ધરમ મેં રેહ હી નહીં સકતા."

યે સુનકે નવજવાન મનસૂર ખામોશ હો ગયા ઓર દિલમેં સોચને લગા કે "યે કિસીતર્હ મુમ્કિનહી નહી કે સુલ્તાન કે સામને યે બમિન્નતો ઇલતિજા અપની આરઝુ ઝાહિર કરે ઓર વોહ રાઝી ન હોજાએં ઉનકાનો યેહી મકસૂદ હે કે મોહના કો ઉસકે એહસાનાત-કા બદલા દેં જબ યે અપને બાપકે યહાં જાનેપર રાઝીહી નહીં તો વો હરગિઝ ઉસપર જબ્ર ન કરેંગે અબ કયા કીયા જાય કુછ નહીં બનતા ઓર મેં જહાં તક ખયાલ કરતા હું ઇસકા યહાં રહેના મુજ હે અપને લીયે મુનસિબ નહીં માઅલૂમ હોતા." મનસૂર યે સોચકે મુતફક્કિરસા હો ગયા. મોહના સમજહ ગઇ કે ઉસકી દર-ખ્વાસ્તને મનસૂરકો ખામોશ કર દીયા ઓર ઇસકે અલાવા મનસૂર મેરે ઇસરારકી વજહસે એક ફિક્ર ઓર પરેશાની કે આલમ મેં હે, ઇન જઝબાત ને ઉસકે દિલમેં જોશ મારા જો પાક ઓર સચ્ચી મહોબ્બતને પેદા કર દીયે થે એક બેતાબી કે ફ઼ત્વરી જોશકો દિલમેં દબા કર બોલી " મનસુર ! અગર મેરી ઇન દર.ખ્વાસ્તોંકી વજહ સે આપ તરદુદમેં પડ ગએ હેં તો મેરી ઇસ ગુસ્તા.ખીકો મ.આ.ફ કીજીયે. મેં સુલ્તાન સે ભી કુછ ન કહૂંગી ઓર મેરે હ.કમેં જો કુછ તજવીઝ કીયા ગયા હે મેં ઉસે ખુશીસે ગવારા કરતીહું ચાહે મુજહપર કિતનાહી બડા ઝુલ્મ હો જાએ મગર મેં આપકી મરઝી કે ખિલા.ફ ન કરૂંગી."

ઇન બાતોંને નવજવાન મનસુર કે દિલપર બહોત બડા અસર કીયા. ઉસકે દિલમેં ફિર ઇન. ખયાલાતને હુજૂમ કીયા કે "અફ઼સોસ!

મેં અપની મોહસિંન શાહઝાદી **મોહનાપર** ઝુલ્મ કરતાહું. અભી તક તો .ગનીમત હે કે ઉસકે .ખયાલ મેં સારા ઇલ્ઝામ સુલ્તાનકે સર હે, અગર કહીં ખુદા ન .ખ્વાસ્તા ઉસે યે મા.અલૂમ હો જાએ કે મેં .ખુદ ઇસ રાય ઓર ઇસ તજવીઝકા મુહરિક ઓર બાની હુ તો ઉસકે દિલપર કિતના બડા સદમા ગુઝરે ? આહ ! કયા કરૂં ? અબ તો ઇસકે યહાં રેહનેમેં ઓર .ખરાબી હે. ઇસલીયે કે અગર યે યહાં રહેગી તો ઉસે ઝુરૂર માઅ.લૂમ હો જાએગા કે યે મેરીહી રાયથી કે શાહઝાદી **મોહના** અજમેર ભેજદી જાય. ઓર ઉસવકત ઉસકી નઝરમેં મેરી બડી સુબકી ઓર બેઇઝઝતી હોગી. ફિર ભી યેહી મુનાસિબ હે કે યે અજમેર ચલી જાય વહાં જો કે મેરા ખ.યાલ ઉસકે દિલસે નિકલ જાયગા ઓર યે ઉન તમામ .કોમી ઝિલ્લ-તોંસે ભી મેહફૂઝ રહેગી જો ઇસકો અપની .કોમમે નસીબ હોતીં. અફસોસ ! ઇસકી મહોબ્બતને મેરે દિલમેં ભી જગે કર લીહે ઓર મેં શાયદ અરસે તક **મોહના** કે ખયાલમેં મેહવ ઓર **મોહનાકી** સુરત કા દીવાના રહૂંગા." યહાંતક કેહને પાયા થા કે .ખાદમાને આકે અર્ઝ કીયા" હુઝૂર ! પેહરેકા સિપાહી અર્ઝ કરતા હે કે **બલદેવસિંઘ** સુલ્તાનકે હુકમકી ત.અમીલ કે લીયે મએ. અપને દીગર સવારોંકે દરવાઝેપર હાઝિર હૂવે હે."

ઇસિ આવાઝ કે સુનતેહી મોહનાને હઝાર ઝબ્ત કીયા ઓર લાખ રોકા મગર ઉસકે ચેહરેકા રંગ ઉડ ગયા ઓર ઘબરાકે કેહને લગી "કયા અબ યેહી ફેસલા હો ગયા કે મેં આપસે જુદા હોઉં-ગી ? ઓર કયા અબ આપનેભી ગવારા કર લીયા કે મેં સિયાહરૂ બનકે વતન જાઉં ? "

મનસૂર—" મેરે નઝદીક તો આપકે વહાં જાનેસે રાજા

સાહબકા કલેજા ઠંડા હોગા ઓર તમામ અજમેરકે લોગોં કો બેઇન્તેહા મસરરત હોગી. હાં અગર આપકે સાથ યહાં કિસી કિસમકી ઝિયાદતી કીજાતી ઓર આપપર જબ્રો તશદદુદ હોતા યા આપકે ઉસૂલે મઝહબકે ખિલાફ કોઇ કાર રવાઈ કી જાતી તો શાયદ વહાંકે લોગ આપકો અફસોસ ઓર હસરતકી નિગાહસે દેખતે ઓર યુંતો ઘરઘર ખુશીકે શાદિયાને બજેંગે.

મોહના—"આપ હિંદુ ધરમસે અભીતક વાકિફ નહીં હેં મેંને તો કેહ દીયા કે વહાં ખ્વાહ મ ખ્વાહ બદ ગુમાની હોતી હે યેહી ક્યા કમ હે કે મેં આર્યાવૃત ઓર હિંદુ દેસસે નિકલકે ઉનકે એઅતિકાદકે મુવાફિક ફિર મલેકશોં કે દેશ મેં આગઈ ઉનકે નઝદીક ઇતનેહીમેં આદમી બે ધરમ હો જાતા હે."

મનસૂર—"અફસોસ સુલ્તાની હુકમસે કોઇ ચારા નહીં મેરે નઝદીક તો અબ આપ જાઇયે ઓર ખુશી ખુશી અપને વાલિદસે મિલીયે. સુલ્તાની હુકમકી તબદીલી અબ કિસી કે ઇમ્કાનમેં નહી હે." ઇતના કેહ કે મનસૂર થોડી દેરતક ખામોશ રહા ઓર ફિર ખુદ બખુદ ચોંક કે કેહને લગા :"અહો! બલદેવસિંઘ દેરસે બાહિર ખડે હેં ઓર મેં જયસે ઉનકા આના ભૂલ હી ગયા. મોહના! આપ અબ સફરકા સામાન કીજીયે, મેં અભી વાપિસ આઉંગા."

યે જુમ્લા સુનકે શાહઝાદી મોહનાને હસરત વ અંદોહકી વઝઅસે નિહાયત માયુસી કે સાથ સર જહુકા લીયા ઓર નવજવાન મનસૂર અપની કારરવાઈ પર પચતાતા ઓર ગમ ખાતા હૂવા ખયમેસે બાહિર નિકલા. સુલ્તાન મેહમૂદ કી ફોજે ઝફર મોજકા વફાદાર જાનિસાર બહાદુર બલદેવસિંઘ ઇન્તેઝારમેં ખડા હૂવા થા મનસૂરકી સૂરત દેખતેહી ઉસને ફોજી કાઇદેસે સલામી દી ઓર દસ્ત બસ્તા ખડા હો ગયા.

મનસૂર—" બલદેવસિંઘ ! તુમને સફરકા સામાન કર લીયા ? "

બલદેવસિંઘ—" સબ સામાન હો ગયા. "

મનસૂર—" કિસી બાતકા ઇન્તેઝારતો નહીં હે ? "

બલદેવસિંઘ—" કિસીબાતકા નહીં આપકા હુકમ હો ઓર મેં અજમેરકી તરફ રવાના હોઉં. "

મનસૂર—" અચ્છાતો એક ઉમ્દા સુખપાલ મંગાવ ઓર ખબરદાર ! ઇસકા ખયાલ રહે કે મોહનાકો રાસ્તે મેં કિસી બાત કી તકલીફ ન હોને પાય અગર ઝરાબી તકલીફ હૂઇહે તો તુમ્હારે હકમેં નિહાયત મુઝિર હોગા ઓર વહાં હર તરાહસે રાજા અજમેર ઓર ઉસકે તમામ દરબારદારોં પર ઝાહિર કરદેના કે મોહના નિહાયત અસ્મત મઆબ લડકી હે ઓર ઉસ્કી અસ્મત વ પાક દામની મેં કિસી કિસ્મકા ફર્ક નહીં આને પાયા. યેબી કેહદેના કે ઉસકે ખાને પીને કે લીયે બી હિંદૂ ધરમકે મુવાફિક પુરી એહતિયાત સે ઇન્તેઝામ રખ્ખા ગયા થા.

બલદેવસિંઘ—" મેં યે તમામ બાતેં બખુબી રાજા કે ઝહેન નશીન કર દુંગા આપ મુતમઇન રહીયે ખુદ સુલ્તાનને મુજહે ઇસ અમ્રમેં હિદાયત ફરમા દીહે ઓર અબ ઉજલત ફરમાઇએ કયું કે થોડા દિન બાકી હે મેં આજહી ઇન ઘાટીયોંસે નિકલ જાઉંગા ઓર સુબ્હસે હિંદોસ્તાન કે ખુલ્લે મયદાનોંકા સફર કરકે બહોત જલ્દ અજમેર પહોંચ જાઉંગા. "

મનસૂર—" આપકે હમરાહ કિતને સવાર જાએંગે ? "

બલદેવસિંઘ—" મેરે સાથ મેરે કુલ હમરાહી જીનકા શુમાર

દસ હઝારહે અગર આપ ઝુરૂરત સમજહેં તો થોડેસે ઔર સુલ્તાની સિપાહી ભી સાથ લે લું."

મનસૂર—"નહી, દસ હઝાર જવાન કાફી હેં કોઈ જંગી મોહિમ નહીં હે સિર્ફ બતોર સફારતકે જાનાહે ઇસકે લીયે યેભી બહોત હેં મગર હાં દોચાર તુર્ક ઔર ગઝની કે અફસર ભી હોંતો અચ્છા હો કયુંકે વો સુલ્તાની વકઅત ઓક ઇઝઝતકો રાજા અજમેર પર અચ્છી તર્હ ઝાહિર કર દેંગે."

બલદેવસિંધ—"આપ જીન જીન લોગોકો ફરમાઇયે મે હમરાહ લે લું."

મનસૂર—"તુમ કો ઇખ્તિયાર હે જીન અફસરોંકો ચાહો અપને હમરાહ લેલો અબ મુજહે ઝયાદા બાતોંકી ફુરસત નહીં સવારીયાં મંગાવ." યે કેહ કે મનસૂર અંદર આયા ઔર શાહઝાદી મોહનાકી તરફ દેખ કે કહેને લગા "અબ સબ બાતોંકા સામાન હો ગયા જલ્દી તૈયારી કીજીયે કયું કે સ્વારી ઔર વો સબ લોગ જો આપકે હમરાહ જાએંગે હાઝિર હો ચુકે."

ઇસ જુમ્લેને મોહનાકો બિલ્કુલ સુસ્ત ઔર શકિસ્તા દીલ કર દીયા હુજૂમે યાસને ઝબરદસ્તી ઉસ્કા સર જહુકા દીયા. આહ! ઉસકાસર અયસા જહુકાકે કિસીતર્હ ઉઠનાહી ન થા. દેરતક ઇન્તેઝાર કરકે મનસૂરને જહુકકે દેખાતો ઉસકે રૂખ્સારોંપર આંસૂ જારી હેં. અગર્ચે આવાઝ નહીં નિકલતી લેકિન આંખેં ગોયા આંસૂઓંકે દરીયામેં એક ડુબતી હૂઈ કસ્તીકી તર્હ ડગમગા રહી હેં યે આલમ દેખ કે મનસૂરકે દિલપર ગોયા એક તીર લગા, ઉસ્કાભી દિલ ભર આયા ઔર કેહને લગા "મોહના! કોઇ રોનેકી બાત નહીં હે યે તો ખુશીકી બાત હે કે તુમકો અપને બાપકી ઝિયારત નસીબ

ી વતનકી સુરત નઝર આયગી વોહ માં જીસકો તુમ્હારી મુફા-
ા મેં ખુદા જાને કયા કુછ સદમા હોગા તુમકો સીનેસે લગા કે
ના કલેજા ઠંડા કરેગી"

ઇન બાતાં ને મોહનાકા દામને સબ્ર ચાક કર દીયા ઉસમે
કુલ સુકુતકી તાકત ન રહી બે ઇખ્તેયાર એક 'આહ' ખીંચ
હા "મનસૂર! અબ તો મેં જાતી હૂં અબ કયા ઝુરૂરત હે કે
ને દિલી ખયાલાતકો મખ્ફી રખૂં સુનો મેં અપને દિલસે
બુર હૂં હઝાર કુછ હો યે દિલ તુમ્હારે ખયાલ કો કભી ન ભૂલે
તુમને મુજહે છોડ દીયા ઓર મુજહસે બેતઅલ્લુકી ઝાહિરકી
: મે સચ કહેતી હૂં જહાંતક મેરે ઇમ્કાન મેં હોગા તુમ્હા-
પીછા ન છોડુંગી ઇસ વક્ત જાતી હૂં મગર વોહદિન બહોત
: આને વાલા હે કે મેં તુમ્હારે પાસ મવજૂદ હોઉંગી જો
કેહના થા મેં કેહ ચુકી અબ મેરે સવાર હોનેકા ઇન્તિઝામ
"

ઇન બાતોંને કુછ અયસા અસર કીયા કે ખયમેમે હર
ર તરફ સુકુત હો ગયા મનસૂરને તો નદામતસે સરજહુકા
ઓર અઝરા ઓર લયલા નિહાયત વહેશત ઓર હયરતકી
ાહોંસે મોહનાકી ઉન ચિતવનોં કો દેખને લગીં જો ગોયા કિસી
સીધી હોને કો નહીં આતીથીં લયલા આગે બઢી ઓર
ના કે રૂખ્સારોંસે આંસૂ પુંછને લગી. હમદર્દી કે ઇન
ાત કે સાથ લયલા ઉસકી તસલ્લી વ તશફ્ફી કે લીયે ઝબાન-
યે કલમાત કેહતી જાતીથી "પ્યારી શાહઝાદી! હમ સબ
ાકે એહસાન મંદ હેં. આપકી શકિસ્તાદિલી દેખ કે હમારે દિ-
ા બહોત બડા સદમા હોતા હે. ખુદા કે લીયે ઝબ્ત કીજીયે.

મેં દુઆ કરતી હું ઓર આરઝુ મંદ હૂં કે ખુદા આપસે ફિર બહોત જલ્દ મિલાય ઓર યે કોઈ તઅજ્જુબકી બાત નહીં. સુલ્તાન થોડે હી દિનોંમેં ફિર હિંદોસ્તાન આએંગે ઉસ વક્ત મનસૂર ઓર હમ સબભી આકે આપસે મિલેંગે. ”

મોહના—“ અબ ઇન બાતોંકા ઝિક્ર ન કરો. મેરી.કિસ્મતહી અચ્છી નથી અબમેં તુમસે રૂખ્સત હોતી હું. ” ઈતના કેહ કે લયલા કે ગલે લિપટ ગઇ. લયલાસે ભી સબ્ર ન હો સકા ઓર ઉસકે રૂખ્સારોં પરભી આંસુ જારી હો ગએ. વોહ ભોલી પરીવશ અઝરા જીસકી પ્યારી સુરતહીકા યે કરિશ્મા થા ઉસકે દિલ પર ભી ઈન કારરવાઇયોંકા અજબ અસર પડ રહા થા. વોહ ખામોશ બેઠી થી. કભી મોહનાકી સુરત દેખતીથી ઓર કભી મનસુર કે ચેહરે પર ગોર કરતી થી. ઉસકો ઇસકા મુત્લક ઈલ્મ ન થા કે ‘ મોહના મજબુરન કયું અપને બાપકે ઘર ભેજી જાતી હે. ’ બાર બાર ઉસકે દિલમેં મોહના પર તરસ આતાથા ઓર વો ઉસકો ઝબ્ત કરતી થી, દિલભર આતા થા, આંખોં મે આંસુ ડબડબા આતે થે ઓર વોહ નિહાયત ખમોશી કે સાથ સબકી આંખેં બચાકે ઉન ઉમૂરકો દિલહી દિલમેં દબા દેતીથી.

લયલાસે રૂખ્સત હો કે મોહનાને અઝરા કી તરફ દેખા ઓર ઝરા બલંદ આવાઝસે કેહને લગી “ અઝરા ! આવ તુમસેભી રૂખ્સત હોલું. શાયદ મેરી સૂરત તુમ ફિર ન દેખ સકો. યા મુજહી કો અબ ફિર તુમ્હારી ઝિયારત કરનેકા મોકઅ ન મિલે. ” યે કેહ કે ખુદ બઢી ઓર અઝરા સે લિપટ ગઇ. દેર કે બાઅદ અઝરા કો છોડા તો ઉસકે ગુલાબી રૂખ્સારભી આંસૂઓંસે ભીગે હુવે થે. ઉસકો રોતે દેખ કર મોહના બોલી “ અઝરા ! તુમ અપને સાદે

દિલ કો કયું ગ઼મગીન કરતી હો. ?" ઇત્ના કહા ઓર ઉસકે રૂખ્સારોં પર એક ગર્મ જોશીકા બોસા દે કર કેહને લગી " આહ ! ઇન રૂખ્સારોંહીને મુજહ પર ઝુલ્મ કીયા. " ઇસ જુમ્લે ને ઉન તમામ લોગોં પર જો ખ઼યમે મેંથે ખ઼ુદા જાને કયા જાદૂ કરદીયા કે સબ એક હયરત ઓર સન્નાટે કે આલમ મેં આ ગએ. મનસુર જો દેરસે સર જહુકાએ હુએ થા ઓર મોહનાકી હર હસરત દિલાનેવાલી કાર રવાઈકો દેખનાહી નહીં ચાહતા થા યકબયક ચોંક પડા ઓર નેઝ લયલા ઓર અઝરા મેંસે હરએક એક દુસરેકી સુરત દેખને લગીં ઉસવક઼ત અયસા સન્નાટા પયદા હો ગયાથાકે કિસીકો કિસી-તર્હ કોઈ લફ્ઝ ઝબાનસે નિકાલને કી જુરઅત ન હોની થી આખ઼િર મોહનાહીને તિલસ્સુમે સુકૂત કો તોડા ઓર કેહને લગી " અબ ઇસિ સોહબતકા ખ઼ાતિમાહે, મુજહે જો કુછ કરના ચાહીયે થા કર ચુકી, અબ ઇજાઝત દીજીયે કે મેં સવાર હોઉં " અસલ મેં મોહના સમજહ ગઇ થી કે ઉસકે રૂખ્સ઼ત કરનેકા બાની ખ઼ુદ મનસુરહી હે વો અઝરા કી તર્હ બોલી ન થી. અગર્ચે કમસિનથી મગર ઇલ્મી લિયાકત ઓર જોહરે શુજાઅતને ઉસે પૂરા તજુર્બાકાર બના દીયા થા. યે અજીબ બાતથી કે મોહના જોં જોં ઝયાદા બેતાબી ઝાહિર કરતીથી વોંવોં અઝરા કી સુરતસે બહોત ઝયાદા સિતમકશી ઓર હઝનો મલાલ કે આસાર ઝાહિર હોતે જાતે થે બલ્કે બાઅ઼ઝ અવકાત ઉસકી ચીને જીબીનસે ઝાહિર હોને લગતા થા કે વોહ સખ્ત ગ઼ઝબ આલુદહે. ઇસ વક઼ત ઉસંકે ઉન તબ઼ઈ જોશોંકી તરફ ભી બિલકુલ તવજ્જોહ નહીં કી ગઇ આખ઼િર મોહના કો ઇન સબસે જુદા હોના પડા.

મનસુરને ઇસવક઼ત અપને દિલકો ઇન્તિહા દરજે કા સ઼ખ્ત

બના લીયા થા મોહનાને જયસેહી સવાર હોનેકી ઇજાઝત તલબકી વોહ ખયમે સે બાહિર નિકલા ઓર હુકમ દીયા કે ' મોહના સુખ પાલ મેં સવાર કરાદી જાય ! બાહિર આનેકે બાઅદ જો દુસરા હુકમ ઉસને દીયા વોહ યેહથા કે " બલદેવસિંઘ જાકે રાજપૂત કેદીયોંકો દેખકે ઉનમેંસે જયરામ કો ઓર દસ બારા ઓર અફસરોંકો અપને હમરાહ લે આય જીનકો રિહાઇ દીજાયગી ઓર શાહઝાદી મોહના કે સાથ વોહ ભી અજમેર જાએંગે. "

બલદેવસિંઘને ઇસ હુકમ કી ફવરન તઅમીલકી ઓર જબ સબ સામાન દુરસ્ત હો ગયા ઓર કેદીયોંમેંસે આઝાદ કરનેકે લીયે લોગ મુનતખિબ કર લીયે ગએ તો મનસુરને રવાનગી કા હુકમ દીયા ઓર બલદેવસિંઘ કે દસહઝાર હમરાહીયોંકા ગિરોહ શાહઝાદી મોહના ઓર દીગર કેદીયોંકો લે કે ઇસ્લામી લશ્કર ગાહસે રવાના હુવા. મનસુરને અગર્ચે દિલપર જબ્ર કરકે ઇન સબ બાતોં કી તાઅમીલ કરાદીથી મગર દિલ પર જો જો ચોટેં મોહના કે ગમોઅંદોહકી વજાહસે પડીથીં ઉનકો ખ્વાહ મખ્વાહ બાઅદ મેં ઉભરના ચાહીયે થા. મોહનાકા સુખપાલ રવાના હોતેહી ઉસકે દિલસે બેસબ્રીકે આસાર નુમાયાં હોને લગે જબ તક શાહઝાદીકી સવારીકા જુલુસ નઝરકે સામને રહા ઉસકી નઝર ઉધરસે હટતીહી નથી. અપને ખયમેં કે દરવાઝે પર ખડા હસરતો અંદોહ કે સાથ ઉન લોગોંકો દેખ રહા થા જો શાહઝાદી મોહનાકો લીયે જાતે થે આખિર વોહ લોગ એક પહાડી કી આડમેં આ ગએ ઓર ઇધર આંસુઓંને મનસુરકી આંખો પર ભી પરદે ડાલ દીયે થે. વોહ અપને દિલહી દિલમે અપને આપકો લાઅનત વ મલામત કરતા હુવા અપને ખયમેમેં આયા ઓર પલંગ પર મૂંહ છુપાકે પડ રહા.

દુસરે રોઝ સુલ્તાન મેહમૂદ કે લશ્કરને મગરિબકી તરફ આગે કૂચ કીયા ઓર યેસબ લોગ ગઝનીકી તરપ રાહી હુવે.

દસવાં બાબ.

હિંદોસ્તાનકા દુસરા સફર.

અબ હમ તારીખકે ઉતને વરક ઉલટે દેતે હેં કે ઉસ વક્તસે જબકે હમને નવજવાન મનસુરકો ઓર હુરસીમા અઝરાંકો છોડા હે દો બરસ ગુઝર જાએં. હમકો નહીં માઅલુમ કે ગઝનીમેં સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી ઇતને સાલ તક કિસ કામમેં મશગુલ રહા. બઝાહિર-યે મુદ્દત સિર્ફ સસ્તાને ઓર ઇત્મીનાનસે બસર કરને મેં ગુઝરી, ક્યું કે અપની ઉમ્દા શિકારગાહ યાઅને સરઝમીને હિંદ મેં ઉસને ઇસ ઝમાનેમેં તવજ્જોહ નહીં કી. દો બરસ કે બાઅદ ઉસકે દિલમેં ફિર ફતેહમંદીકા જોશ પેદા હુવા ઓર ઉસને કસ્દ કીયા કે દો બારા હિંદોસ્તાન પહોંચ કે નુસરતો ઇકબાલ કે ફરેરે ઉડાય. હિંદોસ્તાન ભી ઇતને ઝમાને તક એક સુકૂત કે આલમમેં રહા. બાઅઝ ગેયરતમંદ ઓર પુરજોશ રાજાઓંને અલબત્તા કોશિશકી કે બાહમ સિલસિલએ ઇત્તિફાકકા જોશ ફેલા કે મુસલમાન મલેકશોંકો આર્યાવૃત કે પાક સબ્ઝાઝારોંસે અયસી સખ્ત શિકસ્ત દે કે નિકાલેં કે પિર દોબારા ઉન્હેં પેશકદમીકી જુરઅત ન હો, મગર હિંદોસ્તાન ઓર ઉસકે દોસ્ત ઉનદિનોં અયસી ગફલતકી નીંદ નહીં સોયે થે કે મેહમૂદ કે એકહી હમ્લે મેં ચોંક ઉઠતે. અગર્ચે ઉસકે બાઅદ બાઅઝ મર્તબા પૂરા જોશ હો ગયા, મગર મેહમૂદ કે દૂસરે સફરતક પૂરે

હિંદોસ્તાન મેં ઉસ્કે દફ.અ કરનેકા .ખયાલ નહીં પયદા હૂવાથા. રાજા અજમેરકો મેહમૂદ ,ગઝનવી કે ઉસ દોસ્તાના બરતાવને પૂરા ઇત્મીનાન દિલા દીયા થા, ઉસે .ખયાલભી ન થાકે મેહમૂદ ઉસ્કી તરફકા રૂ.ખ કરેગા. વોહ અપની બેટીકી સૂરત દેખકે ઇન્તેહાસે ઝયાદા મેહમૂદકા મમનૂન વ મશકુર હો ગયા થા. ઉસ્કો દોબાતોંપર જીતની .ખુશી હોતી ઝેબાથા. એકતો યે કે મોહના જેયસી પાકન.ફસ ઓર બહાદુર લડકીને ફિર અપને બાપકી આંખોકો આકે ઠંડા કીયા. દૂસરે યે કે ઉસ્કે વઝીરકા હોનહાર ઓર શુજા.અ બેટા જયરામ ફિર આકે રાજા કે તખ્ત કે સામને દસ્તબસ્તા ખડા હોને લગા. યે હમ અભી નહીં કેહ સકતે કે ખુદ મોહના કે દિલપર કયા ગુઝર રહીથી. ઓર ઉસ્કે દિલકે સાથ નવજવાન મનસૂરકા .ખયાલ કયા કાર રવાઇ કર રહા થા. બહર હાલ ઉસને બઝાહિર અસ્બાબ યે ઝમાના નિહાયત તહમ્મુલ ઓર સુકુતો .ખામોશી કે સાથ બસર કીયા.

દૂસરે બરસ સુલ્તાન મેહમૂદ .એશો રાહત ઓર સુકુતો .ખામોર્શી સે ઉકતા ગયા, ખયાલી આલમમેં ઉસને અપની નઝરકો હર ચહાર તરફ દોડાયા, મગર હિંદોસ્તાનસે અચ્છા ખુશસોદા જોલાનગાહ ઓર કોઇ ન નઝર આયા. મુસમ્મમ ઈરાદા કર લીયા કે ફિર ઉસ સરઝમીનપર જાકે .અલમે .ફતહ ઉડાયા જાય. દુન્યાવી હેસીયતસે ફતેહમંદી કે સાથ સલ્તનતકો તર.ક.કી હોગી ઓર દીની હેસીયતસે ,ગાઝીકા ,ખિતાબ મિલને કે .અલાવા બુત પરસ્તી કે મિટાને ઓર તવહીદ કે ફેલાનેકા સવાબ હાસિલ હોગા. યે ઇરાદા કરકે ઉસને કુચકા હુકમ દીયા. હુકમ પાતેહી તમામ ગઝની મેં એક જોશ ફેલ ગયા. દુનિયા તલબોંને હિંદોસ્તાનકી મઝલૂમ લોંડીયોં કો ખુશ હો કે દેખા કે ફિર ઇનસે અચ્છી અચ્છી ગુલ ચેહરા લોંડીયાં હાથ

બાએંગી. બહાદુરોંને અપને અસલહા જીનકી જીલ્લા બરસોં બેકાર રેહને સે માંદ હો ગઇથી .ગોરસે દેખે કે અબ ફિર ઇનપર નયે સરસે જીલા આ જાયગી .ગરઝ એક બહોત બડા જોશ .ગઝની ઓર ખુસુસન સુલ્તાન મેહમૂદકી ફ઼ોજકે સિપાહીયોં મેં પેદા હો ગયા. યે અયસા જોશ થા જીસ્કા નતીજા સિવા .ફ઼તેહ વ ઝફ઼રકે ઓર કુછ હોહી નહીં સકતા થા ઓર ઉસી જોશને ઇસ્લામકો હિંદોસ્તાન મેં કામયાબ કરાયા.

મગર ઇસસે એક બરસ પેસ્તર ઓર વાક઼ેઆ હૂવાથા જીસને હિંદોસ્તાનપર પોશીદાહી પોશીદા બહોત બડા અસર ડાલ દીયા. બુખારાકા રેહને વાલા એક મુસલમાન આલિમ જીસ્ને ઇલ્મે ફ઼િલસુફ઼ા ઓર ખુસૂસન ઇસ્લામી કલામ મેં બહોત બડી બસીરત હાસિલ કીથી ઉસે શો.ક પેદા હૂવા કે હિંદૂઓંકી મુકદદસ ઝબાન સંસ્કૃત હાસિલ કર કે ઉનકે ઉલૂમ ઓર ઉનકે ફ઼િલસુફ઼ાસે સુરૂરે રૂહાની હાસિલ કર લે. વો કોઇ સિપાહી ન થા કે .ગઝનવી ઝંડે કે નીચે આકે હિં-દોસ્તાનકે સબ્ઝાઝારોંપર અપની વ.ક.અતકા સિક્કા બિઠાતા; વોહતો એક દીનદાર ઓર ઝાહિદ મશરબ આલિમ થા ઉસને કઇ બરસ હિંદોસ્તાનકી સરહદપર કયામ કર કે હિંદૂ મ.આશિરત ઓર હિંદૂ મુરવ્વીજા ઝબાનમેં મલેકા હાસિલ કીયા, ફિર આગે બઢા ઓર હિંદોસ્તાન કે તમામ મુ.કદદસ મુકામોંકી હિંદૂઓંહી.કીતર્હ ઝિયારત હાસિલ કરકે વોહ વસ્તે હિંદ કે સેહરાઓં મેં ઘુસા. ઉન મ.કામાતકા મર.કઝ અજમેર થા લિહાઝા ઉસને અજમેર પહોંચ કે .ખાસ હિંદૂ બિરહમનોંકી તર્હ એક મંદર મેં સુકુનત ઇખ્તિયારકી. હિંદૂલોગ ઉસે અપના બહોત બડા પેશવા ઓર મુ.ક્તદા ખયાલ કરતે થે ઓર વોહ અકસર પૂજા કરાને કે રૂસૂમ કોબી શાયસ્તગીસે અંજામ

દેતા થા. ઇસ આલિમકા નામ યહયા ઈબ્ને ઝિકરીયા થા, લેકિન ઉસ હોશિયાર આલિમને અપના યે નામ હિંદોસ્તાનકે બાહિરહી છોડ દીયા થા ઔર અજમેર બલ્કે તમામ હિંદોસ્તાનમેં ઉસને અપને લીયે મહારાજ કરશન એક હિંદૂ નામ તજવીઝ કર લીયા થા. ઇસ નામને બહોત શોહરત હાસિલકી. વા.કઇ યહયાને અપની ઝાહિરી રિયાઝતોં ઔર નફસકુશી યોંસે ઇસ નામકો હિંદૂ પબ્લિક મેં બહોત શોહરત દે દીથી.

એક રોઝ યહયા યા મોજૂદા મહારાજ કરશન મંદર કે મુત-અલ્લિક ઠાકુરદ્વારેકી એક કોઠડી મેં તનહા બેઠા થા. ઉસ ઝમાને મેં ઉસકી યે કોશિશ યલી જાતીથી કે અકસર તનહાઇ કે આલમ મેં ઉન ઉસૂલપર જો હિંદૂ કિતાબોંસે અ.ખઝ કીયા કરતાથા .અર-બીમેં કિસી ન કિસી .કિસમકા રિમાર્ક કર લીયા કરતાથા. લિહાઝા ઉસને યે તનહાઇકા મો.કૂ.અ .ગનીમત જાના ઔર .કલમ દવાત લેકે .અરબી ઇબારતમેં કુછ લિખને લગા. થોડી સી ઇબારત લિખ કે ઉસને અવરા.ક સામને ડાલ દીયે થે ઔર દિલમેં બેઠા કુછ સોચ રહાથા કે યકાયક એક બિરહમન જીસને ઉસકે ચેલે હોનેકી ઇઝઝત હાસિલ કીથી આ ગયા ઔર ગુરૂકો નઇતર્હકી કિતાબતપર ગોર કરતે ઔર લિખતે દેખકર હયરતમેં આકે પૂછને લગા “ગુરૂજી ! યે આપ કયા લિખ રહે હેં ઔર કોનસી ભાષામેં લિખતે હો ?”

મહારાજકરશન—“ બચ્ચા ! તુમ નહીં જાનતે યે એક ભાષા હે જો દખ્ખન દેશમેં બોલી જાતી હે. મેં ઉધર બહોત દિનોં તક રહા હું ઔર વહીં મેને યે ભાષા સીખી હે. ”

ઉસ બિરહમનને ઉસ્તાદ કી ઝબાનસે યે સુનકે ઝાહિર તો સુકુત કીયા મગર દિલમેં ઉસે કુછ શક હો ગયા. ઉસી દિન ઉસને

મંદરકે દુસરે પુજારીયોંમેં યે ખબર મશહુર કરદી સબ લોગ બિગડ ગએ ઓર કરીબ થા કે મસનુઇ મહારાજકરશન સાહબ પર કોઇ આફ્ત નાઝિલ હો જાય. ગનીમત યે હુવા કે બાઅઝ લોગોંકી તજવીઝસે ઇસ અમ્રકી ઈત્તિલાઅ રાજાકો કી ગઇ ઓર રાજાભી દિલમેં ગોર કરને લગા કે ક્યુંકર મા.અલુમ હો કે યે પંડિત કિસ ભાષા મે લિખતા હે ઓર અસ્લમેં કોન હે. ઇસ રાઝકો અફ્શા હુવે તકરીબન એક હફ્તા ગુઝરા હોગા ઓર શહેર કે બહોત કમ-લોગ હોંગે જીનકો ઇસ વાકએકી ખબર ન હો ગઇ હો.

શાહઝાદી મોહના જો અજમેર આને કે બાઅદ સુસ્ત ઓર મુઝમહિલ રહા કરતી થી. અલાવાબરીં યે ખોફ ઉસે ઓર પઝ-મુર્દા બનાય રખતા થા કે ઉસકી ગુઝિશ્તા કાર રવાઇયોંકો જયરામ મશહુર ન કર દે જો ઉસ્કે લીયે મૂજીબ બહોત બડી બદનામી ઓર બે ઇઝઝતીકા હોગા· સિવા ઇસકે મનસુર કા એક ખયાલભી મોહના કે દિલમેં હર લેહઝા રેહતા થા ઓર નેઝ ઉસકી વજહસે મોહના અપને ઉપર એક બેતાબીઓર બે કરારીકા અસર નુમાયાં પાતીથી. હમ બયાન કર ચુકે હેં કે મોહનાને જીત્ને કમાલાત બહેસીયત એક સીપાહી કે પેદા કીયે થે ઉસસે ઝયાદા લિયાકત એક આલિમોફાઝિલ પંડિતકી હેસીયતસે હાસિલ કરલી થી. મુસલમાનોંકી કયદસે વાપિસ આને કે બાઅદ ઉસકે દિલકો દુનિયાવી મઆમિલાતસે કુછ અયસી બેતઅલુકી હુઈ કે ઉસને ફોજકશીકી કાર રવાઇયાં બિલકુલ છોડદીં ઓર અબ અપની ઝિંદગી ઉલુમ વ ફુનુનકે ઉમ્દા ઓર લતીફ મંઝરોંમેં ગુઝરાના કરતી થી. દરબારકે સિપેહસાલારોં ઓરવુઝરા કે અલાવા અબ ઉસે પંડિતોં ઓર નફસકુશ એહલેઇલ્મકી સોહબત પસંદ થી.

યે ખ.બર ઉસ્કે કાન મેં પહોંચી તો ઉસે મહારાજ કરશનસે મિલનેકા શોક. હુવા. એક રોઝ રાતકો ઉસને સાદી વઝઅ.મેં બાઅ.ઝ ખાસ લોગોંકા ઇત્તિલાઅ. કરકે ઓર ઉમૂમન સબસે છુપકે ઉસ મંદરકી રાહલી જીસ્મેં વોહ મુસલમાન પંડિત રહા કરતા થા.

રાત ઝયાદા આ ચુકીથી ઓર તારે બખૂબી ખિલે હુવે થે. કેહકશાંને આસમાનકી પેશાની પર એક ખુશનુમા અફશાં ચુનદીથી ઓર માહતાબ કે તુલુઅ. હોનેકા ઇન્તિઝાર થા. સડકોં કે ચરાગ ગુલ હોતે જાતે થે દૂકાનદારોંને અકસર દુકાનેં બંદ કરલી થીં. હાં મંદરોકે દરવાઝોંપર પુજારી ઓર બિરહમન ફુલ ઓર સેંદૂર વગેયરા લીયે અબતક ઇસ ઇન્તિઝારમેં બેયઠે થે કે દેવતાઓં કે આશિક ઉનકી પૂજા કે લીયે આએં તો ઉનકો બઆ-સાની પૂજા કરા દેં. તારોંકી સબુક રોશની મે હર ચહાર તરફ પહાડોંકી ચોટીયાં નઝર આરહીથીં જો છોટેસે શહેર અજમેરકા મુહાસિરા કીયે હૂવે હેં ઓર જીન્હોંને વહાંકે હુકમરાનોંકે શહેરકો મઝબુતીકા ઝયાદા ઇત્મીનાન દિલાયાહે. જુનૂબકી તરફ પહાડીપર સરસ્તીજીકા બડા મંદર સફેદ ચમકતા નઝર આરહાહે જીસપર એક છોટીસી ઝંડી ઉડ રહી હે. શોરો હંગામા કમ હો ગયા મગર સંખ ઓર ઘંટોકી આવાઝેં હરતરફસે આ રહી હેં.

વોહ મંદર જીસમેં મહારાજ કરશન રહા કરતેથે ઓર ઉસકે મુત.અલિક. જો બડા આલીશાન ઠાકુર દ્વારથા દોનોં શહેરસે બાહિર એક પહાડીપર વાકે.અથે. યે પહાડી અગર્ચે શહેરસે બાહિરથી મગર ઉસસે મિલીહૂઇથી ઓર ઉસકે લંબે લંબે ગુંબદકા કલસ્મની શહેરકે ઉસ વસીઅ ઓર કુશાદા સડકસે નઝર આ રહાથા જીસપર હમારી હીરોયન શાહઝાદી મોહના જા રહીહે. એક સાદી સુ.ર્ખ સાડી ઉસકે

ઝેબે બદનહે. સરસે પાઉંતક મુરસ્સ.અ ઝેવરમેં લદીહૂઈથી. માહતાબ નહીં હે તો ન હો કુચ્છ પરવા નહીં છોટે છોટે તારોંહીકી માંદ શુઆ ઓંમેં ઉસ્કા ચેહરા અપની પૂરી આબોતાબ દિખા સકતા હે મગર ખુદાજાને કિસ ગ.મ ઓર શર્મસે વોહ અપના સર ઇસ અંદાઝસે ઝુકાયે હુવે હય કે ઉસકે સરાપા અસ્મત ચેહરેતક કિસી બાઝારીકી નિગાહ પહોંચહી નહીં સકતી. મોહના કે દિલકો અગર્ચે .ખુદાને બહાદુરી ઓર જુરઅતે મર્દાના ઝેવરસે આરાસ્તા કર દીયા હે મગર ઝનાના તબી.અત કે જોશકી વજહસે ઓરતોંકી તર્ફ હર આને જાને વાલેસે બચક જારહીહે. ઉસકી મસ્તાના ચાલ બહોત નિગાહોંકો અપની તરફ મુતવજ્જેહ કરલેતીહે, લેકિન વોહ ઇસ ફુરતીસે હર નઝરકો અપની એક ઝલકી દિખાકે નિકલ જાતીહે કે નિગાહેં હયરતમેં આ આકે રેહજાતીહેં ઇસી વઝઅસે મોહના જાતે જાતે શહેર કે બાહિર નિકલી ઓર ઉસ પહાડીપર ચઢને લગી જીસપર મંદર ઓર ઠાકુરદ્વારા થા. દરવાઝેપર પહોંચકર દરવાઝા ધમધમાયા. અંદરસે કિસી શ.ખ્સ.ને આકે દરવાઝા ખોલા ઓર પૂછા "કોન હે ?"

મોહના—"મહારાજ કરશનજી હેં ?"

શખ્સ—"હાં કયા કામ હે ?"

મોહના—"મેં ઉનસે મિલકે બયાન કરૂંગી. મુજહે ઉનસે બડા ઝુરૂરી કામ હે." યે સુનકે ઉસ શ.ખ્સને કહા "તો આપ અંદર આવ" યે કેહકે ઉસને રાસ્તા છોડ દીયા ઓર મોહના અંદર દાખલ હૂઇ. પેહલે મંદરમેં જાકે ઉસને મુરત કે આગે અદબસે હાથ જોડ કે દર્શન કિયા ફિર વહાંસે નિકલકે ઉસશખ્.સ સે જીસનેં દરવાઝા ખોલાથા ઓર જો મંદરકે દરવાઝેકે બાહિર ખડા હૂવાથા કેહને લગી. "અબ મુજહે બતાવ મહારાજ કરશનજી કહાં હેં ?"

વોહ શખ્સ મહારાજ કરશન કે કમરેકી તરફ લે ચલા. કમરેકા દરવાઝા ખુલા હૂવાથા અંદર ચટાઇ બિછીથી ઓર તાક.પર એક ચરાગ ટિમટિમ રહાથા. બહોતસી કિતાબેં એક મકામપર તરતીબ કે સાથ રખ્ખીથીં ઓર કુછ ચટાઇપર બેતરતીબ પડી હૂઇથીં. વોહ શખ્સ જો માહસીમા મોહના કો અંદર લાયાથા :ઉસને કિતાબોં કો હટા કે એક તરફ કીયા ઓર મોહના કી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા “ બેઠીયે. ”

મોહના—(બદગુમાનીકી વઝઅ.સે ઠિઠકકર) “ મેં મહારાજ કરશનજીકે પાસ આઇ હૂં. વોહ કહાં હેં ? ”

સખ્સ—“ મેંહી મહારાજ કરશન હું. આપકો જો કુછ પૂછના હો પુછીયે. ”

ઇતના સુનતેહી મોહના એક સન્નાટેમેં આ ગઇ, ઓર ઘબરા ઘબરાકે મસનૂઈ બિરહમનકી સૂરત દેખને લગી. દેરકે બાઅદ કેહને લગી “ વાહ કયા આપ હી હેં ? મેંને નહીં પેહચાના. મહારાજ મેંને આપકે ઇલ્મકા બહોત શોહરા સુનાહે ઓર ઇસી લીયે આપ કી ઝિયારતકો હાઝિર હૂઇ હૂં.”

મહારાજ કરશન—“ બેટી ! તુ દેવતાજીકી પૂજા કર ઓર જા તુજહે ઇન બાતોંસે કયા કામ ? તુ મેહલોંકી બેઠને વાલી હે, ઇલ્મકી મુસીબતેં તુજહસે ન બરદાશ્ત હોંગી ”

મોહના—(હાથ જોડકે) “ મહારાજ ! મેંને થોડા બહોત જો હાસિલ કીયા હે ઉસકી વજહસે આપકે દરશન કી મુશ્તાકથી ઓર અબ ચાહતી હૂં કે આપ મુઝે અપને ફૈઝસે મેહરૂમ ન રખ્ખેં.”

બિરહમન યે સુનકે કુછ દેર ગોરમેં રહા. અપના રાઝ અફ-

શા હો જાનેકા ઉસેભી કિસીકદ્ર ખટકા હો ગયા થા ઔર ઉસવક્ત ખિલાફે મ.અમૂલ ઇસ શિકલો શમાઇલકી ઔર ઈસ કિસમકી એક પરી જમાલ લડકીકા આના ઝયાદા બદગુમાનીકા બાઇસ હો ગયા વોહ મોહનાકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા "અચ્છા, બેટી! તુ કહાં રેહેતી હે? તુજહે યહાં તકલીફ કરનેકી કુછ ઝુરૂરત નહીં. તૂં જો કહેગી મેં ખુદ આકે પઢા જાયા કરૂંગા."

મોહના—"નહીં, મેં આપકો તકલીફ દેના નહીં ચાહતી મેં ખુદ હી હાઝિર હો જાયા કરૂંગી. મેં એક મુસલમાન .આલિમસે મિલીથી ઉસકે ખયાલાત સુન સુનકે અયસી ગરવીદા હૂઈ કે મુજહે ઉસકી સબ બાતેં અપને ધર્મોસે ઝયાદા મા.અલૂમ હૂઈ. આપકે પાસ સિર્ફ ઇસ્લીયે આઈ હું કે આપકી બાતેં સુનકે ઔર આપસે ફૈઝ ઉઠા કે અપને દિલસે મલેકશોંકી મહોબ્બત નિકાલ ડાલૂં."

યે સુનકે મસનૂઇ બ્રિરહમન એક સન્નાટેમેં આગયા, ઉસે યકીન હો ગયા કે બેશક યે લડકી મેરે રાઝસે વાકિફ હે, મગર થોડા બહોત જો શક બાકી થા ઉસકે રફ્અ કરનેકે લીયે પૂછને લગા" તૂને મલેકશોંકો કહાં દેખા? કોન મલેકશ આલિમ તુજહતક પહોંચા ઔર તૂને કયું કર ઉસકી મોહબ્બત ઉઠાઇ? કયા કોઇ મલેકશ યહાં અજમેર મેં આયા થા?"

મોહના—"મહારાજ! મેરી બીતી સુનીયે તો આપકો બડા અચંબા હો. મેં મહારાજા અજમેરકી ફાૈજકે સાથ લડાઇપર ગઇથી વહાં મલેકશોંકે હાથમેં ગિરફતાર હો ગઇ. મેં કુછ કુછ ઉનકી ઝબાનભી સીખ ગઇ. વહીં ઉનકા એક .આલિમ મુજહે મિલાથા જો મુજહસે અકસર બાતેં કરતાથા ઔર ચાહતા થા કે મેં ભી તુરકન હો જાઉં." મહારાજ કરશન જુંજું ઇન વાકેઆતકો સુનતા

ચા હયરત મેં આ જાતા થા. આખિર ઝયાદા મુતહઇયર હોકે પૂછ઼ં લગા. "અચ્છા, તૂ કિસી મુસલમાનકા નામ જાનતી હે?"

મોહના—"હાં મહારાજ! અલ્તૂનતાશ સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝ નવી કી ફ઼ૌજકા એક બડા સૂરા સિપાહી હે વોહ મેરે પાસ અક સર આયા કરતા થા ઓર ઉસીને મેરી આબરૂ બચાલી."

અલ્તૂનતાશકા નામ સુનકે બરહમન ઓર હયરતમેં આ ગય ઓર કેહને લગા "અચ્છા, યેતો બતા તૂ કૌનહે? જો ઇતની બડી લડાઈ પર ગઇથી?"

મોહના—"મેં યહાં કે એક સરદારકી બેટી હું. મહારાજ અભી મેં આપકો ઉસકા નામ ન બતાઉંગી. મેં સબસે છુપા આઇ હું."

મહારાજ કરશન—"તો અબ મેં તુજહે કયા સિખાઉં?"

મોહના—"યેહી બતાયેં કે મુસલમાનોંકા ધરમ કયસાહે?" ઇસ જુમ્લેને બરહમન કે ચેહેરે પર ફ઼િર ખૌફ઼ તારી કર દીયા ઓર ઘબરા કે બોલા "મેં કયા જાનું કે મુસલમાનોંકા ધરમ કયાસાહે?"

મોહના—"નહીં, મહારાજ! મેંને સુનાહે કે આપ જાનતે હે (બરહમનકા ચેહરા ઝર્દ હો ગયા) મહારાજ! આપ ઘબરાઇયે નહીં. યહાં મેં અકેલી હું ઓર કોઇ દૂસરા નહીં. મુજહે આપ અયસ ન સમજીયે કે મેં આપકા રાઝ કિસીપર ઝાહિર કર દૂંગી. આ સાફ઼ સાફ઼ બતા દીજીયે કે મુસલમાનોંકા ધરમ કયસાહે?"

મહારાજ કરશન સાહબપર ઇસ કદર ઇઝ્તિરાબ ગાલિબ આ ગયા થા કે મોહના કે યે તસલ્લીકે અલ્ફ઼ાઝ કુછ અસર ન કરસકે ઉન્હોંને જો ઘબરાકે મોહનાકી સૂરત દેખના શરૂઅકી તો દેખતે હં

રેહગએ. દેરકે બાઅદ મોહના ફિર બોલી "આપ ઇસકદ઼
ઘબરાતે કયું હેં ? મેં ઉન લોગોંમેં નહીં હૂં જો કિસીકા ભેદ છુપ
ન સકે ?"

મહારાજ કરશન—"તુમ્હેં કયું કર મા.અલૂમ હૂવા કે ર
મુસલમાનોં કે ધરમસે વાકિ.ફ હૂં ?"

મોહના—"આપ કિસી રોઝ મુસલમાનોંકી કિતાબ દેખ રહે
ઓપ આપકા એક ચેલા આ ગયા થા, (મહારાજ કરશન પ
સન્નાટા તારી હો ગયા) બસ ઉસ ચેલેને સબમેં મશહૂર કરદીય
યે .ખબર અબ દુનિયામેં મશહૂર હો ગઈ. મહારાજા સાહબ ભ
જાનતે હેં ઓર સારે નગરમેં મશહૂર હે."

મહારાજ કરશન—"બેટી! તો ઇસકા કયા બંદોબસ્ત કીર
જાય ? મેં તો સુનકે બહોતહી હયરાન હો ગયા."

મોહના—"આપકા કોઇ કુછ નહીં કર સકતા. મેં આપ
વાઅદા કરતી હૂં કે કોઇ કુછ ન કર સકેગા, મગર આપ મુજ
બતાઇયે બલ્કે મુસલમાનોંકે ઇલ્મકી કિતાબેં પઢા દીજીયે."

મહારજ કરશન—"બેટી! અબ તુજહે મા.અલૂમ હો ગર
તો મેં અપના હાલ તુજહે બતાએ દેતા હું દેખો અયસા ન હો
મેં જાનસે મારા જાઉં."

મોહના—"મહારાજ! મેં વાઅ.દા કરતી હૂં કે કિસીકો કાને
કાન ન ખબર હોગી."

મહારાજ કરશન—"તો સુનો મેં એક મુસલમાન શખ્સ
સિર્ફ તુમ્હારે પંડિતોં કે ઇલ્મોંકા શોક મુજહે હિંદોસ્તાનમેં ખીં
લાયા. પેહલે મેં પંજાબ ઓર સિંધમેં રહા, ફિર વહાંસે આ

બઢા ઓર હિંદોસ્તાનકે તમામ મ.કામાત મેં ફિરતા ફિરતા યહાં આયા હૂં ઓર .અરસેસે યહાં કયામપઝીર હું. આજતક મેરી નિ-સ્બત કિસીકો કિસી કિ.સમકી બદગુમાની નહીં હુઇ. અબ કમબ.ખ્ત મેરે હી એક શાગિર્દકો યરાં મેરા હાલ મા.અલુમ હો ગયા. અફ-સોસ, બેટી! મેં તુમ્હારા એહસાનમંદ હૂં કે તુમને મુજહે તસલ્લી દિલાઇ."

મોહના—"તો આપ પરેશાન ન હોં કોઇ આપકા કુછ નહીં કરસકતા અબ મેં ચાહતી હૂં કે આપ મુજહે ફારસી પઢા દીયા કરેં મુજહે મુસલમાનોંકી ઝબાન ઓર ઇલ્મકે પઢનેકા બડા શોક હે. આપ અગર યહાં રહેંગે તો મુજહે અપની ઇન આરઝૂઓમેં કામ-યાબી હાસિલ હો જાયગી."

મહારાજ કરશન—"મુસલમાનોંકા ઇલ્મ ફારસી નહીં અરબી મેં હે અગર મુસલમાનોંકે .ઇલ્મકા શોક હે તો અરબી ઝબાન પઢો."

મોહના—"આપ .અરબી જાનતે હે? તો મેં ઉસી ઝબાનકો સીખૂંગી. પઢાદીજીયેગા"

મહારાજ કરશન—"હાં, મેં—." ઇતનેમેં કિસીને દરવાઝા ધમધમાયા. મોહના ઘબરાકે પૂછને લગી. "કોન હે?" બિર-હમનને કહા "કોઇ નહીં મેરે દો ચેલે હેં જો જોગી હો ગયે હે શાયદ વોહી હોંગે. રાત ઝયાદા આ ચુકી હે. ગાલિબન વોહી આતે હોંગે, ઇસવક્ત રોઝ આયા કરતે હેં. આપ બેઠીયે મેં જાકે દરવાઝા ખોલ આઉં." ઇતના કેહકે બિરહમન ઉઠકે બાહર ગયા. સાથ દો નવ ઉમ્ર શખ્સ આયે જીનકે હુસ્નોજમાલ ઓર ઉનફવાને શબાબ કો દેખકે અફસોસ મા.અલુમ હોતા થાકે નફ્સકુશી ઓર જોગ કે મસાઇબ ઇનપર બડા ઝુલ્મ કર રહે હેં. દોનોં કે લંબે લંબે બાલોંકી લટ હિંદૂ જોગીયોંકી

તર્હ સરપર લિપટી હૂઇથીં, ચેહેરેપર ભભૂત મલાહૂવાથા. જો બ ઝાહિરતો ઉનકે હુસ્નકો ખાકમેં મિલા રહાથા મગર અસ્લ મેં વોહ ચેહરે કે નૂરકો ઔર લીયે ઉડતા થા. ગેરવી કફ્નીયાં ઉનકે જીસ્મ પરથીં. દોંનો આએ ઔર અપને ગુરૂ કે સામને સરજ્હુકાકે અદબસે બેઠ ગએ.

મોહના ઉનકી સૂરત દેખતે હી એક સન્નાટેમેં આ ગઈ ઔર ઉસકે દિલમેં તર્હતર્હ કે ખયાલાત ગુઝરને લગે, બિરહમન મહારાજ કરશનને ઉસકી તરફ ઇશારા કીયા કે ઈન લોગોં કે સામને વોહ કોઇ લફ્ઝ ઝબાનસે ન નિકાલે લેહાઝા જો ઉસપર સુકૂતકા આલમ હો ગયા થા ઉસકો ઇસ ઈશારેને ઔર તરક્કી દિલાદી. મહારાજ કરશનને જબ દેખાકે મોહનાપર ઝયાદા હયરતો ઇજ્તિરાબ તારી હેતો ઉસને અપને ચેલોંસે કહા "તુમ દોંનો અભીજાકે અપની કોઠ-ડીમેં બેઠો થોડી દેરકે બાઅદ મેં તુમ્હેં બુલાલૂંગા."

ચેલોંને ગુરૂકે હુકમકી તાઅમીલકી ઔર ઉઠતે વક્ત પ્યારી મોહનાકો હયરત ઔર દિલચસ્પીકી નિગાહોંસે દેખતે હૂવે ચલે ગએ ઉનકે જાનેકે બાઅદ બિરહમન ફિર મોહનાકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઔર બોલા "લડકી! તુ મુસલમાનોંકા ઇલ્મ પઢકે કયા કરેગી? તુજ્હે મુસલમાનોંસે કયા ગરઝ! જો મતલબ હો ઉસકો સાફ સાફ બયાન કર. શાયદ મેરે ઇમ્કાનમેં હો કે મેં તેરી હાજત રવાઇ કર સકું."

મોહના—"આહા કિસીતર્હ મુજ્હે ઇતના માઅલૂમ હોતા કે સુલ્તાન મેહમૂદકી ફોજ હિંદોસ્તાનમેં ફિર આયગી યા નહીં?"

મહારાજ કરશન—"સુલ્તાનસે તુજ્હે કયા ઇલાકા? ઔર અગર વાકઈ ઇસમેં તેરી કોઇ ગરઝ હે મેં બતાએ દેતા હું કે

સુલ્તાન ખુદ હિંદોસ્તાનમેં આ ગએ ઇસદફ.અ ઉનકા ઇરાદા હૈ કે કનોજકો ફતહ કરકે રાજપૂતાના મેં આએં."

મોહના—(ખુશીસે ચોંકકર) "સુલ્તાન આ ગએ? આપકો કયું કર માઅલૂમ હૂવા?"

મહારાજ કરશન—અબ મેં યેભી બતાય દેતા હું કે મેરે દો એક શાગિર્દભી મસલમાન હૈં જો હિંદૂઓકી વઝઅમે અપને આપકો છુપાય રહતે હૈં ઉનકે ઝરીયેસે અયસી ખબરેં હમેશા મુજહે પહોંચ જાયા કરતી હૈં."

યે જવાબ સુનકે મોહના બિરહમનકી સૂરતકો ફિર ગોરસે દેખને લગી" તો આપકો શાયદ યેભી માઅલૂમ હોગા કે ઈસ સફરમેં સુલ્તાનકે સાથ કોનકોન અફસર આયા હે.

મહારાજ કરશન-"સભી અફસર હૈં જીસકો પૂછો બતા દૂં."

મોહના—"સુલ્તાની ફોજમેં એક નવ ઉમ્ર અફસર હૈં મનસૂર, વોહભી હમરાહ આએહૈં યા નહી?"

બિરહમન—"હાં આએ હૈં કયું તુમકો મનસૂરસે કયા ગરઝ?" ઇતના કેહકે બિરહમનને મોહનાકી સૂરત ગોરસે દેખી ઓર આપહી આપ સોચકે કેહને લગા "બેટી! તું રાજકુંવારી મોહના તો નહીં હૈ?"

યે જુમ્લા સુનતેહી મોહના કી સૂરત ઉતર ગઇ ઓર ચેહરે પર હવાઇયાં છૂટને લગીં, મગર અપને દિલકે ફોરી જોશકો રોકકે કહને લગી" મેરી અયસી કિસ્મત કહાં કે મેં મોહના હોઉં? મોહના રાજાકી બેટી હે ઓર મેં તો એક રાજપૂત સરદારકી બેટી . અપને બાપકે સાથ મેંભી લડાઇપર ગઇથી ઓર ઇસી વજહસે

મેં મનસૂરકો જાનતી હૂં ઇસલીયે કે કેદકે ઝમાને મેં ઉન્હોંને હમ-પર બડી મહેરબાની કીથી."

મહારાજ કરશન—"નહીં, મેં સમજહ ગયા મગર મુજહે તઅજ્જુબ કે શાહઝાદી હો કર આપ ઇસતર્હ યક્કાઓ તનહા મેરે પાસ ચલી આઇં."

મોહના યે જુમ્લા સુન કે શરમા ગઇ ઓર બિરહમન કે સવાલ કા જવાબ ન દે સકી."

મહારાજકરશન—"અચ્છા તો અબ મુજહે આપકા હાલ માઅલૂમ હોગયા. મનસૂર કે મુતઅલ્લિક મેં આપકો હર અમ્ર બતા સકતા હૂં. મનસૂરસે મુજહસે મુલાકાત હે ઓર મેરે શાગિર્દ બરાબર આતે જાતે હેં ઉનકે ઝરીએસે મેરા પેગામ ઉનકે પાસ જાતા હે ઓર ઉનકા પેગામ મેરે પાસ આતા હે મગર મેને ઇતના એહેદ કર લીયા હે કે યહાંકી ફૌજ ઓર રાજા અજમેર કે હાલાતસે મુજહે કુછ સરોકાર નહીં. ઉનકી ફૌજ કશી ઓર લડાઇ કે મુતઅલ્લિક યા યહાં કે બાદશાહ કે મુતઅલ્લિક મેં કિસી કિસમકી ખતો કિતાબત ન કરૂંગા."

મોહના—"મેં પૂછતી હૂં કે મનસૂરકા નામ આતે હી આપકો મેરે સબ હાલાત કયું કર માઅલૂમ હો ગએ?"

મહારાજકરશન—"મુજહે અપને શાગિર્દોં કે ઝરીએસે આપ કે સબ હાલાત માઅલૂમ હો ચુકે હેં. મેં યેભી જાનતા હૂં કે મનસૂરને ઝબરદસ્તી બલ્કે ઝુલ્મ કરકે આપકો યહાં ભેજા."

યે જુમ્લા સુનકે મોહના ફિર શરમા ગઇ દેર કે બાઅદ ઉસને નદામતસે સર ઉઠાયા ઓર કેહને લગી. "જનાબ! અબતો આપકો મેરે સબ રાઝ માઅલૂમ હો ગએ. મેં ચાહતી હૂં કે જીસતર્હ આપ

કી મેં રાઝદાર હૂં આપભી મેરે રાઝદાર બનેં ઔર મેરે હાલાત કી કિસીકો ઇત્તિલાઅ. ન કરેં. આપકે ઝરીએ સે મેં મનસૂર કે સફર ઔર હાલાત દરિયાફ્.ત કરતી રહૂંગી ઔર ઔરભી બહોત સે કામ લૂંગી. ઝાહિરમેં આપ મેરે ઉસ્તાદ બનેં ઔર મેં આપસે અ.રબી કિતાબેંભી પઢુંગી, મગર પોશીદા તોરપર ઇસકે વાસ્તે યે ઇન્તિઝામ હોના ચાહીયે કે કોઈ વકત. ખિ.લ્વતકા મુઅ.ઇયન કીજીયે ઉસ વક્ત. મેં રોઝ હાઝિર હૂવા કરૂંગી."

મહારાજકરશન—"મેં હરતર્ઽસે આપકી ખિ.દમતકો હાઝિર હૂં, મગર મેરે દોનોં શાગિર્દ જીનકો અભી આપને દેખા વોહ મેરે રાઝદાર હેં, વોહભી મુસલમાન હેં, બલ્કે જીનદિનોં આપ મેહમૂદ કી ફો.જમેંથીં ઉન દિનોં વોહ ભી વહીંથે. ઉનકો મેં આપકે રાઝસે ભી મુતલઅ. કરૂંગા ઇસલીયે કે ઉન્હીં કે ઝરીએ. સે સબકામ નિકલ સકતા હે. દેખીયે મેં ઉનકો યહાં બુલાતા હૂં શાયદ આપ ઉન્હેં પેહચાન લેં" યે કેહકે **મહારાજ કરશન** ઉઠકે ગયા ઔર ઉન દોનોં લડકોંકો બુલા લાયા. વોહ આકે ફિર અદબસે બેઠ ગએ. **મોહના** દેરતક ઉનકી સૂરત ગો.રસે દેખતી રહી ઔર ઉન્હોંને ભી કભી કભી નિગાહ ઉઠા કે ઉસકી સૂરત દેખલી.

મહારાજ કરશન—"શાહઝાદી સાહબ ! આપને ઇનકો કભી દેખાતો નહીં હે ?"

મોહના—"નહીં, મુજહે યાદ નહીં કે મેંને કભી ઇન્હે દેખા હો."

યે જુમ્લા સુનકે વોહ દોનોં લડકે મુસ્કુરાય ઔર ઉન્હીંસે એકને અપને ઉસ્તાદકી તરફ દેખકે કહા "હાં, શાહઝાદી સાહબને હમેં ન દેખા હોગા મગર હમને ઉનકો લડાઇ કે મેદાન મેં મુકાબિલા

કરતે ઓર ફિર ઉસવક્ત જબ ઇનકી સુખપાલ વહાંસે રવાના હૂઇ હે દેખાથા. ”

મોહના યે બાતેં સુનકે બહોત પરેશાન હૂઈ ઓર દિલમેં કેહને લગી “ કયા ખુદાકી કુદરત હે. કહાં કે આદમી કહાં પહોંચ જાતે હેં. હમેં ગુમાન ભી ન થા કે હમારે દેસમેં કોઇ ભી તુર્ક હોગા, મગર અબજો દેખા તો બહોતસે નિકલ આય ”

મહારાજાકરશન—“ અચ્છા તો આપ જીસવકત ચાહીયે આયા કીજીયે, રાતકા વકત અચ્છા હોગા. કલભી આપ ઇસી વકત આઇયે. ”

મોહના—“ બહોત અચ્છા. મેં રાતહી કો હાઝિર હોઉંગી.” યે કેહકે મોહના ઉઠી ઓર સબસે રૂખ્સત હો કે ચલી ગઈ.

ગ્યારવાં બાબ.

મથરાજી.

દરીયાએ જમના કે કનારે એક કદીમ શહેર આબાદ હય જીસે મથરા કેહતે હેં. ઇસ શહેર કો ઈસ અમ્રસે મઝહબી વકઅત હાસિલ હો ગઇ હે કે ઉસકે પડોસમેં વોહ દિલફરેબ મકામ વાકેઅ હય જીસકો બંદરાબન કેહતે હેં ઓર જીસે શ્રીકરશનજી કી પેદાઇશ સે ઇઝઝત હાસિલ હૂઇ હે. મથરા યુંતો હમેશાં હિંદોસ્તાન કે દીનદાર હિંદૂઓંકા મુરજ્જઅ રહા, મગર મુસલમાનોં કે પેસ્તર ઈસ શહેરકો જો રોનક હાસિલથી વોહ ફિર નસીબ ન હુઈ, ઇસકે ઉમદા સવાદમેં મુસ્તતીલ વઝઅ કે મંદર મુકદદસ દરીયાએ જમન કે કનારે કનાર દૂરતક ચલે ગએ થે જીન મંદરોં કે દરશનકા શોક સઇયાહોંકો

દૂર દૂરસે ખીંચ લાતાથા, ઉનકી ઇમારતેં લોગોંકો હયરતમેં ડાલ દેતીથીં. સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીને અપને બાઅ્દકે હમ્લેમેં ઉસપાક ચશ્મ એ જમના કે કનારે એક ઓર કદીમ શહેર કો તાખ્ત વ તારાજ કીયા થા જીસ્કે આસાર અબ નઝર નહીં આતે. ઉસ શહેર મેં પહોંચકે ઉસે માઅ્લુમ હૂવા કે મથરા યહાંસે કરીબ હે ઓર વોહ અ્કીદતમંદ હિંદુઓંકા અયસા મરજઅ્ હે કે ઉસકે મંદરોં મેં બહોત કુછ દોલત મિલનેકી ઉમ્મીદ કી જા સકતી હે. મેહમૂદ કે દિલમેં ઇસ્લામી જોશને દોશોક પેદા કર દીયે થે. એકતો યે કે બુતોં કો તોડ તોડકે સવાબે આખિ્રતકા મુસ્તહિક કરાર પાય. દૂસરે યે કે હિંદોસ્તાન કે ખ્ઝાનોં સે માલોદોલત જીસકદર મિલે ઉસે લુટકે અપને શહેર કે બલ્કે ઉ્મૂમન દીનદાર મુસલમાનોકી નઝર કરે. ઇસ તબીઅ્તકે ઉલુલ અ્ઝમ બાદશાહકે લીયે યે ઇશારા કાફી થા, ફોરન કૂચકા હુકમ દીયા ગયા. ઓર વોહ મુબારિક ઓર બરગુઝીદા શહેર જો આજતક ઝાલિમોં ઓર ખૂંરેઝ ફરમાં રવાઓંકી તેગે-સિતમસે મેહફૂઝ રહાથા ઘેર લીયા ગયા. મથરા ઇસસે વાકિ્ફ્ હી ન-થા કે લડાઇ કયસી ચીઝ હે ઓર ઉસકે નતાઇજમેં કયા હૂવા કરતા હે. વોહ શ્રી કરશનજીકા એક ઇશરતકદા થા જહાંસે એશીયાઇ ક્દીમ હુસ્નો ઇસ્ક ઓર બિરજકી આશિકાના દિલફરેબીયોંકી ઇબિતદા પડીથી. ઉસમેં ઇતની કહાં તાક્તથી કે મુસલમાન હમ્લા-આવરોંકી તલવારોંકો ઝરાભી રોક સકતા. રાજએ દેહલી જીસ્કી હિમાયતમેં યે પાક શહેર થા ઉસને ખ્બરહી ન લી ઓર મેહમૂદ ગઝનવી કે જવાંમર્દોંને અપની જવાંમર્દીકા જોશો ખરોશ બિર-હમનોં યા નાઝુક અંદામ ઓર શીરીન ગુફ્તાર દિલરૂબા ઓરતોં કો દિખા દીયા.

ઈસિ તાખ્ત્ વ તારાજસે ફરાગત હોને કે બાઅ્દ સુલ્તાનને અપની ફ઼ૌજ ઝફ઼્ર મોજકો વાપિસીકતા હુકમ દીયા. સુલ્તાન કી ફ઼ૌજકા બહાદુર જાંનિસાર મનસૂર ભી ઉન લોગોં મેં થા જીન્હોંને ઈસિ સફ઼રે જંગમેં અપની બહાદુરીયાં દિખાઇથીં, જીસ રોઝ વાપિ-સીકા દિન થા ઓર કસ્દ થા કે ઇબ્તિદાએ શબસે કૂચ કીયા જાયગા ઉસરોઝ મનસૂર અપને ખ઼યમેમેં સુસ્ત ઓર મુઝમહિલ્ બેઠા હુવા થા. સરજ્હુકા હુવાથા ઓર ખુદા જાને કિસકિસ કિ઼સમ કે ખયાલાત દિલમેં ગુઝર રહેથે કે ચેહરેકા એક રંગ આતા થા ઓર એક જાતા થા. વોહ ઇન્હી અફ઼્કાર મેં થા કે મોઅઝ્ઝિનને મગ઼રિબ કી અઝાન દી. મનસૂર કે દિલમેં જો ઇમાની જોશ થા ઓર જો ઉસે ઇન જંગ કે મેદાનોં મેં લે આયાથા, ઉસને યકબયક વોહ તમામ ખ઼યાલાત ઉડાદીયે ઓર દફ઼અ્તન વો અપને ખ઼યાલાત કે ખ્વાબસે ચોંકા, યાદ આયા કે વુઝુસે હે ઉઠ કે મસ્જિદ કી તરફ઼ રવાના હુવા, જો હર ઇસ્લામી લશ્કર ગાહમેં ખ઼યમોં કે તોરપર કા઼યમ કરલી જાતી થી. પહોંચા તો વહાં તકબીર હો રહીથી. મનસૂર ભી શરીકે નમાઝ હુવા. ખુશ ઇલ્હાન કા઼રીને ઇમામતકી ઓર ખુ઼દા કે રોઅ્બ વ જલાલ કે સાથ હિમાયતે દીનકા જોશ હર આ઼બિદ કે દિલમેં પયદા કર દીયા.

અલગરઝ નમાઝસે ફ઼રાગ઼ત હુઈ ઓર દુઆ઼એં માંગ કે લોગ સુન્નતેં પઢને લગે. કુછ દેરતક યે સમાં રહા કે લોગ સુન્નતોંસે ફ઼રાગ઼ત પાતે થે ઓર મુતફ઼ર્રિક તોર પર અપને અપને ફ઼રોદગાહકો રવાના હોતે થે.

મનસૂર જબ નમાઝસે ફરાગત કરકે ચલાતો દોહીચાર કદમ ગયા હોગા કે મસ્જીદસે કોઇ ઓર શખ્સ્ નિકલા જીસને દોડકે ઉસે

સલામ કીયા ઔર અદબકે સાથ કેહને લગા "મુજહે આપસે કુછ પોશીદા તોરપર અર્ઝ કરના હે."

મનસૂર—"ફરમાઇયે."

શખ્સ—"મેં યહાં નહીં અર્ઝ કર સકતા. આપ મેરે સાથ ઇસ લશ્કર ગાહે સુલ્તાનીસે બાહિર તશરીફ લે ચલેં તો અર્ઝ કરૂં." મનસૂરને યે સુનકે ઉસ શખ્સ કી સૂરત દેખી ઔર હયરત મેં આકે પૂછને લગા "આપ કોન હેં ?"

શખ્સ—"ઇસકો આપ ન પૂછતે તો અચ્છા થા મગર આપકા શક દફ્અ કરને કે લીયે મેં બતાય દેતા હું. મેં એક મુસલમાન ફકીર હું. મેરી ઝિન્દગી ઓહદો રિયાઝત મેં ગુઝરતી હે સુલ્તાની ફોજકે સાથ હી મેં હિંદોસ્તનમેં આયા હું. મગર યહાં એક હિંદૂ જોગીસે મુલાકાત હુઇ, જીસકે રૂહાની કમાલાતને મુજહે હયરત મેં ડાલ દીયા હે. મુજહે હયરત હે કે એક કાફિરમેં અયસે કમાલાત કયું કર પયદા હો ગયે. ઉસસે જો ખિરકે આદાત હુવે હે ઉન્કો કરામત કહું, ઇસ્તિદરાજ કહું, કયા કહું ? બહર હાલ અબ મેંને ઉસીકી સોહબત ઇખ્તિયાર કરલી ઔર વાપિસીકા ઈરાદા નહીં હેં. આપકો ઉસી જોગીને બુલાયા હે. ખુદા જાને વોહ કયા કહેગા. બઝાહિર સુલ્તાન કે બારે મેં વોહ કોઈ પેશીન ગોઇ કરેગા."

મનસૂર—"ઉંહ, મેં ઇન બાતોંકા નહીં મોઅતકિદ હું. એક મુશરિક હમારે બારે મેં કયા કેહ સકતા હે ? ગેબકા હાલ સિવા ખુદા કે કિસીકો નહીં માઅલુમ."

શખ્સ—"તો આપકો ચલેચલને મેં કયા ઉઝર હે ? અભી અભી ચલે આઇયેગા.

મનસૂર—"અચ્છા તુમ્હારે કેહને સે ચલા ચલતા હું." યે

કેહકે મનસૂર ઉસકે સાથ રવાના હુવા. અપને ફૌજકે ખૈમેમેં મે ઔર સિપાહીયોં કી વઝઅ઼ ઔર ઉસ જોશો ખ઼રોશકો જો સુલ્તાન મેહમૂદ કે દિલસે શુરૂઅ઼ હો કે હરમુજાહિદકે દિલમેં ફેલ ગયા થા દેખતા હુવા લશ્કર ગાહસે બાહિર નિકલા, શુરૂઅ઼ શામકા વકત઼ થા તારે નિકલતે આતે થે ઔર તયુર દરખ઼તોંપર બસેરા લેતે જાતે થે. બઝ્મે આ઼લમપર ખમોશી તારી હોજાનેકે કત્લકા હંગામા ભી ખ઼ફીફ઼ હો ચલાથા રાસ્તા જીસકદર નઝર આતાથા અબ ઉસકો સીયાહી અપને દામનમેં છુપાને લગી. એક અયસે વકત઼મેં સુલ્તાન મેહમૂદ કી ફૌજકા જરી ઔર બહાદુર અફ઼સર મનસૂર ઉસ મુસલ-લમાન દુરવેશ કે સાથ ચલા જાતા હે.

વોહ ફ઼કીર પહેલે તો મનસૂર કો એક મુસત્તેહ ઔર એક સરસબ્જ મેદાનમેં લે ગયા જીસકે દામન હરતરફફયલે હુવેથે, ઔર શામકી આહિસ્તા ખિ઼રામ હવા આઝાદીસે ઈધર ઉધર ખ઼ફીફ઼ ખફી઼ફ઼ ખુનકી કા અસર ફેલાતી ફિરતીથી. ઇસ મેદાનકી ઇન્તિહા પર એક જંગલ થા. યે દોનોં રેહનવર્દ સેહરાકો કત઼્અ઼ કરકે ઉસ જંગલમેં દાખિલ હુવે. જંગલકી થોડી મસાફત તે કરકે મનસૂર અપને રેહબરકી તરફ મુતવજ્જેહ હુવા ઔર પૂછને લગા “ અબ કિતની દૂર બાકી઼ હે. ”

દુરવેશ—“ જીતની દૂર આપ આયે હેં ઇતનીહી દૂર ઔર હોગા યે જંગલ દરીયાએ જમના તક ચલા ગયા હે. વોહ જોગી દરીયા કનારેહી એક મઢમેં રેહતા હે. ”

મનસૂર—“ મુજકે અગર માઅ઼લુમ હોતા કે ઇતની દૂર હે તો મેં અપને ઘોડે પર સવાર હો લેતા ઔર યે પ્યાદા પાઇકી મુસી઼બત ન ઉઠાતા. ”

દુરવેશ—"આપકા કામ ફો.જકશી ઔર હમ્લા આવરી હે. આપકો ચલને મેં યું હિમ્મત ન હાર દેના ચાહીયે. અગર યેહ કોઇ સુને કે વોહ અફસર જીસને ગઝનીસે કૂચ કીયા ઔર મથરા પર તાખ્.તકી વોહ દો ક.દમ ચલનેસે. આજીઝથા તો શાયદ સુલ્તાન કે લીયે શર્મકી બાત હોગી."

મનસૂર—"અચ્છા; ખેર. મઆ.ફ ફરમાઇયે; મગર અબ જલ્દી ક.દમ બઢાય ચલીયે" થોડી દેરમેં મન્સૂરને જંગલકો કિ.ત્અ. કરલીયા ઔર દરીયાએ જમના કે કિ.નારે પહોંચા જહાં દાહની તરફ ફાસ્લે પર એક પુખ્તા ઘાટ બના હુવા થા જીસ્કી સીઢીયાં પાની કે અંદર ચલી ગઇથીં ઔર ઉન સીઢીયોં કે બરાબર હી બલંદીપર એક મુસતકી.લ ક.દીમ હિંદૂ વઝઅ.કા મંદર થા. કબલ ઉસકે કે યે લોગ મંદર કે ક.રીબ પહોંચે ચંદ નવ ઉમ્ર જોગીયોંને આકે દોનોં કો ઘેર લીયા ઔર કેહને લગે "હમારે ગુરૂજી તુમ્હારી ઇસ વઝ-અ.કો નાપસંદ કરતે હેં અગર ઉનકે પાસ જાના હે તો અપની તલવારકો યહીં છોડદો."

મનસૂર—(તયેશમેં આકે) "મેં તો ઝુરૂર મિલૂંગા ઔર અપની ઇસી વઝઅસે મિલુંગા"

વોહ દુરવેશ જો મનસૂરકો લાયાથા, ઉસકે ચેહરેપર ગે.ઝો-ગ.ઝબકે આસાર દેખકે સમજાહાને લગા "કોઇ મુઝાઇકે.કી બાત નહીં. ફ.કીર લોગ તારિકુદ્દ દુનિયા હોતે હેં, ઉનકે પાસ જાને મેં કિસી કિ.સમકા. ખૌ.ફ નહીં હે. આપ અપની તલવાર મુજહે દે દીજીયે મેં યહાં લીયે બેઠા રહૂંગા, મુમ્કિન નહીં કે કોઇ ઔર શ.ખ્સ. તલવાર લીયે હૂવે ઇધરસે વહાં જાસકે. આપકો અગરચે ઇસ કુ.ફ-ફારકે મુલ્કમેં એહતિયાત હોગી, મગર મેં સચ કેહતાહૂં કે વહાં

જાનેકા રાસ્તા ઇસી તરફ઼સે હૈ. બ઼ગૈર મેરે .ઇલ્મકે કોઈ અસ્લહાબંદ શખ્સ વહાંતક નહીં પહોંચ સકતા. અપની તલવાર આપ મુજહે દે દીજીયે ઔર જોગી સાહબસે મિલ આઇયે."

મનસૂર—"મેં અપને શૌકસે યહાં નહીં આયાહૂં. ફિર કયા વજહ હૈ કે કિસી ઔર કે ઉસૂલકી પાબંદી કરૂં, સિર્ફ઼ તુમ્હારી .ખાતિર હૈ. લો યેહ તલવાર મેં તુમ્હેં દેતાહું .ખ઼બરદાર કોઈ અસ્લહાબંદ હિંદૂ ઉધર જાનેકા .કસ્દ કરે તો મુજહે .ખબર દેના મેં વહાં બેઠુંગા નહીં સિર્ફ઼ મિલકે ચલા આઉંગા."

યે કેહકે મનસૂરને તલવાર ઉસ .ફ઼ક઼ીર કે હાથમેં દી ઔર ઉન જોગીયોંકે હમરાહ મંદીરકી તરફ઼ ચલા. મનસૂર થોડીહી દૂર ગયા હોગા કે વોહ દુરવેશ જીસકો તલવાર દે આયાથા નજ઼રસે ગાયબ હો ગયા, મગર મનસૂરને ચંદાં .ખ્યાલ ન કીયા. મંદર કે અંદર જેસેહી દાખિલ હૂવા .કઇ હિંદૂ જોગી લિપટ ગએ. ઉસને હજ઼ાર કોશિ.શ કી કે ઉન લોગોંકે હાથસે ન જાને પાય, મગર ઉન લોગોંને કિસીતરહ ન છોડા. સબોંને મિલકે ઉસકો બાંધ લીયા ઔર .કૈદીયોંકી તર્હ મઠકે અંદર બાંધકે બિઠા દીયા. મનસૂર કો હયરતથી કે યે લોગ કોન હૈં ઔર ઉન્હોંને મુજકે .કયું ગિરફ઼્તાર કર લીયા. આ.ખિર એકકી તરફ઼ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા." કયું! આ.ખિર મેંને કયા કુસૂર કીયા હૈ જો યૂં .ફ઼રેબ દે કે તુમને મુઝે ગિરફ઼્તાર કર લીયા?"

એક જોગી—"તુમ્હારા કુસૂર તુમ્હે અભી નહીં મા.અલૂમ હો સકતા."

મનસૂર—"કયા સિ.ર્ફ઼ મુસલમાન હોના મેરા જુર્મ હૈ? યા ઇસ .ખયાલસે ગિરફ઼્તાર કીયા ગયા હું કે મેંને હિંદુ રાજાઓંપર બહોત બડે હમ્લે કીયે હૈં ઔર ઉન્હેં તબાહો બરબાદ કર દીયા હૈ."

જોગી—"નહીં. યેહ નહીં, હમ લોગોંકો ઇન મુ.આમિ.લાતમેં ક્યા .ગરઝ? લેકિન તુમકો ચંદ રોઝ બા.અદ .ખુદહી મા.અલૂમ હો જાયગા."

મન્સૂર—"આહ! મુજહે સતાના બેકાર હે, તુમ લોગ ક્યા જાનોકે મેં કિસ મુ.સીબતમેં મુબ્તિલાહૂં. મેરી ઝિંદગી .ખુદાજાને ક્યૂં કર ગુઝર રહી હે! હાય! તુમને મુજહે ધોકા દેકે ગિરફતાર કીયા હે. યેહ તુમ્હારી .ખતા નહીં, યેહ .ખુદ મેરી .કિસ્મતકા કુસૂર હે. મેંને અયસે અયસે લોગોંપર ઝુલ્મ કીયા હુય જીન્કે ઝુલ્મ ઝમાના ઉડાયા કરતા હે. આહ! મેંને મા.અશૂકોંપર સિતમ કીયે હેં. આહ! મોહના! મેંને તુજહપર ઝુલ્મ કીયાથા. આહ! .અઝરા! .ખુદા જાને તુ મુઝે ક્યૂં છોડકે ચલી ગઇ? હાય, મેંને તેરા ક્યા કુ.સૂર કીયા થા? તેરહી લીયે મેને મોહનાસે બેવ.ફાઇકી, તૂભી મુજકે દ.ગા દેકે ઓર મુજહે છોડકે ચલી ગઇ? આહ! લયલા ભી નહીં, જો શાયદ તસલ્લી દેતી; ઉસ્ને ભી તેરાહી સાથ દીયા. ઇતને મા.અશૂકોંસે છૂટકે મેં ઇસ સફરમે યૂંહી અપની જાનસે બેઝાર હો રહાથા ઉસપર યેહ સિતમ! નહીં, (જોગીકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે) બેહતર હોકે તુમ મુજકે .કત્લ કર ડાલો તાકે મેં ઇન .અઝાબોં ઓર ઇન રૂહાની બલાઓંસે નજાત પાઉં." **મન્સૂર** યહાંતક બયાન કરકે રોને લગા.

જોગી—"આપ દિલમેં રંજીદા ન હોઇજીયે. મેં ઇત્મીનાન દિલાતાહૂં કે આપકો કિસી .કિસમકી તકલીફ ન હોગી."

મન્સૂર—"યેહી તો .ગમહે, તુમ મુજહે .કત્લ કર ડાલો, મેં હૂંહી ઇસ .કાબિલ. અચ્છા વોહ મુસલ્લમાન દુરવેશ કહાં હે જો મુજહે .ફરેબ દેકે યહાં લે આયાથા?"

જોગી—"હમ નહીં જાનતે વોહ કહાં હે? ઔર હમકો યેભી નહીં માઅલૂમ કે વોહ કોન હે?"

મન્સૂર—"ઉસ ઝાલિમહીને મુજહે ધોકા દીયા, વોહ ફ઼રેબ દેકે યહાં લે આયાથા, અ઼બતો મેં તુમ્હારે હાથમેં ક઼ેદ હૂં અગર મુજહે બતા દોગે તો કોઈ હરજ ન હોગા. આહ! વોહ કોન શ઼ખ્સ઼ થા, યેહ મુમ્કિન નહીં કે તુમ ઉસે ન જાનતે હો."

જોગી—"હમ નહીં જાનતે ઔર ન કુછ બતા સકતે હેં."

ઇતના કેહ કે સબ જોગીયોંને નવજવાન મન્સૂરકો ઉસી મંદરકી એક કોઠડીમેં બંદ કરકે કુંડી ચઢાલી.

બારહવાં બાબ.

ગિરફ઼્તારે બલા

સુલ્તાન મેહમૂદકી ફ઼ોજકા બહાદુર ઔર નવજવાન અફ઼સર એક ગુમનામ મ઼કામ મેં ક઼ેદ હો ગયા. સરેદસ્ત હમ ઉસે મોકા઼ અ દેતેહેં કે ઉસી બેકસી વ તનહાઇકે મ઼કામ મેં બેઠકે અપને ખ઼યાલાતપર ગ઼ોર કરે. સુલ્તાની ફ઼ોજમેં જો તેહલકા પડ ગયા હોગા ઔર ખુદ દરબારે ઇસલામીમેં જો સરાપા ગમ તશવીશ પેદા હો ગઇ હોગી. બિલ્લફ઼્એલ હમ ઉસસેભી ક઼િતઅ નઝર કરતે હેં; મન્સૂર ઇસી મંદરમેંહે ઔર સુલ્તાન મેહમૂદ ગ઼ઝનવી દરીયાએ જમનાકે કનારે હિંદોસ્તાનકે મુ઼કદ્દસ શહેર મથરામેં ઠેહરા હૂવાહે. મથરાકી તબાહીકા અસર યૂંતો હિંદોસ્તાનકે હર શહેરપર પડા મગર દો રાજાઓંકો ઝયાદા ફ઼િક્ર હૂઇ. એકતો રાજએ દેહલી જો મથરાકા માલિક થા ઔર જીસકો

મઝહબી તોહીનકે .અલાવા મુલ્કી નુ.કસાનભી પહોચાથા દૂસરે રાજએ અજમેર જીસ્કે દિલકો ગુઝિસ્તા શિકસ્તકા બહોત બડા સદમા પહોંચાથા ઓર જીસ્કો .ખોફ્થા કે અયસા નહો સુલ્તાન મેહમૂદ મથરાસે ફરા.ગત કરકે અજમેરકા .કસ્દ કરે વોહ એક શરીફ રાજપૂત થા ઓર સચ્ચી બહાદુરી ઉસ્કે રગો મેં ખૂન કે સાથ દોડ રહીથી. વોહ ઇસ અમ્રકો બિલ્કુલ ગવારા નહીં કર સકતાથા કે .ખુદ સબ.કત કરકે આગે બઢે ઓર મેહમૂદને ઉસ્કી પ્યારી મોહનાકો નિહાયત ઇઝ્ઝત વ એહતિરામ કે સાથ ઉસ્કે પાસ ભેજ દીયા થા. હમ ઉસે ભી ઉસીકે અફ.કારમેં છોડે દેતેહેં. ઓર ઉસ્કે રાજસભાસે નિકલકે ઉસ ખુશનુમા મંદરકી તરફ ચલતેહેં, જીસ્કે મુતઅ.લ્લિક. એક શિવાલયમેં હમારે દોસ્ત મહારાજ કરશન સાહબ ઝરા ફિક્રમંદ બેઠે હૂવે હેં.

રાતકા વ.ક્ત હે ઓર અંધેરા હરતરફ છાયા હૂવા હે, વોહ વકત હે જીસ ઘડી શ્રી કરશનજીને જન્મ લીયાથા યા.અની આધી રાત ગુઝર ગઈ હે ઓર ચાંદનીને અભી અભી ખેત કીયા હે. મંદરકે સુનહરે કલસપર માહતાબકી શુ.આએં જગમગાને લગી હેં ઓર શહેરકે બાહિર હોનેકી વજહસે વોહ ખુ.ખારાત સા.ફ નઝર આ રહે હેં જો કોહરીકી સૂરતમેં ઉસ તમામ હિસ્સેપર છાય હૂવે હેં જો સમંદર કે બાહિરસે શુરૂઅ. હૂવા હે ઓર કોહસ્તાનકે નશીબો ફરાઝ દિખાતા હૂવા કોસોંતક ચલા ગયા હે. મ.ગરિબકી તરફ શહેરકી ઇમારતોં કે બલંદ કમરે ઓર શિવાલોંકી લંબી લંબી ચોટીયાં .ખમોશી ઓર સકૂતકે સાથ અપના તમાશા દિખા રહી હેં ઓર મશરિકકી જાનિબ પહાડોંકી ચોટીયાં નઝરકી તેઝરવીકા સાથ દેતી હૂઇ આસ્માન કે ઉસ ઉફ.ક.સે જાકે મિલ ગઈ હેં જીધર તારે અપની

તેઝ આંખોંસે દુનિયા કે ખામોશ સીનકો ઘૂર ઘૂરકે દેખ રહે હેં, કિસી જાનદાર મખલૂકકા પતા નહીં. તયુર જો તરોતાઝા મન્ઝરોં પર હમેશા વજદમેં આઆકે દાદ દીયા કરતે હેં ઉનપર ખમોશી તારી હો ગઈ ઓર કિસી કિસમકે આસારસેભી અપની હસ્તીકા સુબૂત નહીં દેતે.

મહારાજ કરશન કે હુજરે કા દરવાઝા ખુલા હૂવા હે, વોહી માઅમૂલી ચરાગ રોશન હે જો દેરતક જલનેસે ટિમટિમાને લગા હે ઓર બત્તીકી લો તેલકે દૂર હો જાને કે બાઅસ જલકે ચરાગકે કનારે સુસ્ત હો કે રેહ ગઇ હે જીસકી વજહસે કોઠરીમેં એક તારીકી પેદા હો ગઈ હે. ખુદ મહારાજ કરશન અપને મકામ પર બેઠા હૂવા એક અરબી કિતાબ પઢપઢકે ઉસકા મતલબ બયાન કર રહા હે ઓર હૂરવશ માહરીમા મોહના જીસે આજ ઉસ્તાદકી દિલચસ્પ દીલપીચને અપની બાતોંમેં ફસાકે ઝયાદા રાત આનેકા ખયાલ બિલકુલ ભુલા દીયાથા, હુસ્ને અકીદત કે સાથ ઉસ્તાદકી બાતેં સુન રહી હે, મોહના કે પીરભાઇ ઓર મહારાજ કરશન કે દોનોં રાઝદાર ચેલે બેઠે ઉસ્તાદકી ઉપદેશ નિહાયત હી ઇસ્તિગરાક કે સાથ સુન રહે હેં.

યકાયક રાજાકી દેવઢીસે નરસીંગેકી આવાઝ આઇ જો હમેશા આધી રાત કે વક્ત આમ લોગોંકી ઇત્તિલાઅકે લીયે બજા કરતા થા. ઇત્ના સુનતે હી મોહના ચોંક પડી ઓર ઘબરા કે કેહને લગી. “ મહારાજ ! આજ મુજહે બડી દેર હો ગઇ, અબ જાતી હૂં.”

મહારાજ કરશન—“ યેહ તો મુમ્કિન નહીં કે બેટી ! તું ન જાય, મગર હાં. યેહ હો સકતા હે કે મેરે દોનોં ચેલે તુજહે પહોંચા આએં. ”

મોહના—"હાં, મહારાજ! મેં આજ ઇન્હેં લે જાઉંગી. ઉન્કો તકલીફ તો હોગી, મગર રાતકો મેં અકેલી ન જાઉંગી." ઇત્ને મેં બાહિર કુછ રોશની માઅ્‌લૂમ હૂઇ. દોનોં ચેલોંને ગુરૂકી કોઠડીસે નિકલકે દેખા. હનોઝ દેખતે હી થે કે કુછ શોર ઓર ગુલકી ભી આવાઝ કાનમેં આઇ સબલોગ ફિક્રમંદ હો ગએ ઓર મોહના ઘબરાકર કેહને લગી "નહીં માઅ્‌લૂમ કયા હે કે ઇસવક્ત યેહ લોગ યહાં આય હેં."

મહારાજ કરશન—"શાયદ ઓરતેં પૂજા કરને આઇ હોંગી."

એક ચેલા—"મહારાજ! આવાઝ તો મરદોં કી હે!"

મહારાજ કરશન—"હાં, રાત ઝયાદા આઈ હે, હિફાઝત કે લીયે કુછ મર્દ ભી ચલે આએ હોંગે. બેટી મોહના! તુ ઝરા સામનેસે ઉધર હો." ઇત્નાહી કહાથા કે કઈ આદમીયોંને દરવાઝા ઝોરસે ધમધમા કે કહા "દરવાઝા ખોલ દો."

મહારાજ કરશન—(એક ચેલેસે) "બચ્ચા! તુમ દરવાઝા ખોલો; મેં આતા હૂં."

ચેલા ઉઠકે ગયા ઓર દરવાઝા ખોલા. દરવાઝા ખુલતેહી બહોતસે આદમી અસલહાબંદ અંદર ઘુસ આય. સભોંને આતેહી પેહલે તો શિવાલયકે સામને ઝુક ઝુકકે મૂરતકો સલામ કીયા, ઉસ્કે બાઅ્‌દ યે સબલોગ પૂછને લગે "મહારાજ કરશનજી કહાં હેં?"

ચેલા—"મેં બુલાય લાતા હૂં." યે કેહકે વોહ ચલને કે લીયે મુડાહી થા કે કિસીને ડાંટ કે કહા. "જલ્દી બતાવ વોહ કહાં હેં? ઉનકે આનેકી ઝુરૂરત નહીં. યેહ બતાવ કે વોહ કિસ કમરે મેં હેં." ચેલા કાંપકે કુછ સોચતા હી રેહ ગયા કે ઉન્હી લોગોંમે સે કિસીને બઢકે કહા "હમ જાનતે હેં. કિસીકે બતાનેકી ઝુરૂરત નહીં."

ઇતના કહા ઔર વોહ શખ્સ મહારાજ કરશન કે કમરેકી તરફ ચલા ઔર સબલોગ ઉસ્કે પીછે હો લીયે. કઇ મશઅલે ઉન લોગોં કે સાથ થીં ઔર સબલોગ અસલહાબંદ થે જીનમેં એક નવ ઉમ્ર શખ્સ અપની વજાહતસે સાફ બતા રહાથા કે કોઇ નામવર અફ્સર હે. યેહ સબલોગ હુજૂમ કર કે મહારાજ કરશન કે કમરે મેં ધુસ ગએ. દૂસરા ચેલા જો ગુરૂજી કે પાસ બેઠા હૂવા થા ફોરન બદહવાસ હો કે ઉઠ ખડા હૂવા ઔર ઉસ્તાદ કી તરફ ખોફ ઔર માયુસીકી નિગાહોંસે દેખને લગા. પ્યારી ઝાહિદ ફરેબ મોહના! આહ! યેહ ન પૂછો કે ઉસ્કા કયા હાલ હૂવા ઉસને સારીસે અપના મૂંહ છિપા લીયા ઔર કોને મેં દબક કે બેઠ રહી. ઇતને મેં ઉન સબ લોગોંને મહારાજ કરશનકો પકડકે ઝબરદસ્તી બાહિર નિકાલા. ઉન્હીમેં સે કિસીને ડપટ કે કહા "યહાં ઔર કોન કોન હે? જો કોઈ હો ઉસેભી બાહિર લાવ."

પેહલે લોગ ઉસ ચેલેકો લે ગયે જો બદહવાસ ખડા હૂવા થા. ઉસ્કે બાઅદ ઇધર ઉધર દેખાતો કોઈ ઔરત કોને મેં દબકી નઝર આઇ. કઇ આદમીયોંને શોર કરકે કહા "અહા! યહાં કોઈ ઔરત ભી હે!" ઇસ આવાઝ કે કાનમેં પડતે હી કઈ શખ્સ ઝિપટ પડે ઔર ઉસ ઔરતકો બે ઇઝઝતીસે ધસીટતે હૂવે બાહિર લાય ઔર ઉસ્કો ધમકાને લગે. ઔરત જબ બાહિર આઇ તો ઝુક ગઇ કે કોઇ ઉસ્કી સૂરત ન દેખે, મગર સબકા અફસર આગે બઢા. મશઅલેં કરીબ લાઈ ગઈ. ઔર કિસી સિપાહીને ઝબરદસ્તી ઔરતકા સર ઉઠાયા. વોહ આંચલસે અપના મૂંહ છિપાય હૂવેથી. દુસરે ને ઝબરદસ્તી હાથસે ઉસ્કા મૂંહ ખોલા. મૂંહકા ખુલનાથા કે હુસ્ન કા નૂર ચમકા જીસ્કે સાથ શાહી રોઅબકી કરનેંભી થીં; સબ લોગ

કાંપકે હટ ગએ ઓર કિસીને સેહમી હૂઇ ખોફ ઝદા આવાઝમેં કહા "એંય! યેહતો હમારી રાજકુંવારી મોહના હે!!" ઇસ જુમ્લેને કુછ અયસા અસર કીયા કે હરતરફ સન્નાટા હો ગયા. સબ લોગોંને નદામતો ખો.ફ.સે સર ઝુકા લીયે, લેકિન અફસર બઢકે કેહને લગા "શાહઝાદી સાહબ! મેં આપકો યહાં કહાં દેખતા હું?"

મોહના—"ઝાલિમ જયરામ! તૂને મેરા પીછા ન છોડા. મુઝે તુઝસે બેશક અયસાહી ખો.ફ. થા."

જયરામ—"શાહઝા.દી સાહબ! મુઝે મઆ.ફ કીજીયે, મેં બિલ્કુલ નહીં જાનતા થા કે આપ યહાં તશરીફ. રખતી હેં. કયા આપને નહીં સુના કે યેહ બિરહમન નહીં તુર્ક હે? હમારા મંદર નાપાક કરને કે લીયે યે બેહરૂપ બદલ કે યહાં અજમેર આયા હે."

મોહના—"નહીં, મુઝે એઅ.તિબાર નહીં. બેશક, તુ મુઝે ઝ.લીલ કરને કે લીયે યહાં આયા."

જયરામ—"મેં ક.સમ ખાતા હું કે આપકી મુઝે બિલકુલ ખ.બર ન થી. મેં ઇસવક્ત. મહારાજા સાહબકે હુકમસે યહાં આયા હું ઉનકા હુકમ હય કે ઇસ દગા.બાઝ.કો અભી ગિરફ્તાર કરકે ઉનકી ખિદમતમેં લે જાઉં." ઇતના કેહકે જયરામ આગે બઢા ઓર ઝુકે મોહના કે કાનમેં કેહને લગા "શાહઝા.દી સાહબ! કિસીકો ખ.બર ભી નહોગી. આપ ચુપકે સે અપને મહેલમેં તશરીફ. લે જાઇયે. મેં વહાં આપકા ઝિક્રભી ન કરૂંગા."

મોહના—"જયરામ! યેહ નહીં હો સકતા. મહારાજ કરશન મેરે ઉસ્તાદ હેં, ઉનકો મેં ઇસ ઝિ.લ્લત કે સાથ ન જાને દૂંગી."

મોહનાકી ઝ.બાનસે યેહ જવાબ સુનકે જયરામ સન્નાટે મેં આ ગયા ઓર ગો.ર કરને લગા કે શાહઝા.દી મોહના કો મહારાજ કર-

શન કે સાથ કયા હમદર્દી હે. એક ખ્.યાલ ખુદબખુ.દ ઉસકે દિલમેં આયા જીસને ઉસે પરેશાન કરદીયા. વોહ યકબયક ચોંક ઉઠા ઓર ગો.રસે મોહનાકી સૂરત દેખી. યાતો ઉસકો મોહનાકે સાથ હમદર્દીથી યા અબ વોહ એક દુશ્મનકી નિગાહસે દેખને લગા. દિલમેં "બેશક, હાં, કોઇ શક નહીં, મોહના અપને ધરમ ઓર અપને દેશકી દુશ્મન હો ગઈ. યેહ બિરહમન ઝૂરૂર મુસલમાન હે, ઇસ્કે ઝ.રીએ.સે વોહ મુસલમાનોં તક સલામ વ પયામ પહોંચાતી હોગી." યેહ ખ્.યાલાત જોં જોં જયરામ કે દિલમેં ગુઝરતે જાતે થે વોહવોહ ઉસ્કે તેવર કડવે હોતે જાતે થે. આખિર ઉસસે ઝબ્ત ન હો સકા, ઉસને મોહનાકી દિલફ઼રેબ સૂરત ઓર બિખરી હૂઈ ઝુલ્ફેં દેખકે એક આહ ખીંચી. ફિર સંજીદગી કે લેહજેમેં કેહને લગા "સુનીયે શાહઝાદી સાહબ! આપકો યાદ હે કે મેરે દિલમેં આપકે બહોતસે રાઝ છુપે હૂવે હેં ઓર જીસ મુરતબાહ મોકેઅ.કી તેહકી.કા.ત કે લીયે મેં આયા હૂં ઉસ્કાભી અબ પૂરા સુબુત હો ગયા."

મોહનાને યેહ જુમ્લા સુનતેહી નિહાયત દુશ્મની ઓર ગુસ્સે કી નઝ.રસે જયરામકી તરફ઼ દેખા ઓર કેહને લગી "તુ મેરે ધરમ પે તોહમત લગાને લગા. મેં સિર્ફ઼ ઇસ ખ્.યાલસે કે તુ કભી મેરા દોસ્તથા દરગુઝર કરતી હું વર્ના બહોત આસાનીસે તુઝકો સઝા. મિલ સકતીથી. વોહ રાઝ. તેરે દિલસે ઉપર ચઢકે ગલે તક ન પહોંચને પાએંગે કે મોતકા ફંદા તેરા કામ તમામ કર દેગા."

જયરામ—"શાહઝા.દી સાહબ! અબ ઝુરૂર હે કે મુઝકો ઝુ.રૂરત સે મેં તમામ રાઝ. મહારાજા સાહબપર ઝાહિર કર દું."

મોહના—"હાં, તેગ યેહ ઇરાદા હે? કુછ પરવાહ નહીં. જા મહારાજા સાહબસે બયાન કરદે."

મોહનાને ઇસ્કે બાઅદ સર ઝુકા લીયા ઓર હસરતમંદી કે સાથ કુછ સોચને લગી ઇતને મેં લોગ મહારાજ કરશન ઓર ઉસ્કે દોનોં ચેલોંકો બાંધકે લે ચલે, મોહનાને અપને ઉસ્તાદકો ઇસ ઝિલ્લ-તસે જાતે દેખકર જયરામ સે કહા "અચ્છા લે જા બિરહમન કી હત્યા તુઝપર બહોત જલ્દ પડેગી."

જયરામને ચંદલોગોં સે કેહ દીયા કે "તુમ યહાં ઠેહરો શાહ-ઝાદી મોહના જીસવક્ત યહાંસે જાય ઉસકે હમરાહ જાના ઓર ઘર-તક અદબકે સાથ પહોંચા આના."

યે કેહકર જયરામ ઠાકરદ્વારે સે નિકલકે ચલા ગયા. મોહના કુછ દેરતો સોચતી રહી આખિર અપને ખયાલાતસે થકકે ઉસને અપની સારી સંભાલકે ઓઢલી ઓર અપને મહેલકો રવાના હૂઇ. ફોજી લોગ જો ઠહેર ગએથે વોહભી ઉસકે સાથ ચલે કે ઘરતક પહોંચા આએં. મોહના તો હસરતમંદી કે ખયાલાતસે બાતેં કરતી હૂઈ ઉધર ગઈ. ઇધર દુસરી તરફ જયરામ મહારાજ કરશન ઓર ઉસકે દોનો શાગિર્દોં કો લેકે અપને ઘર ગયા. વહાં જાકે ઉસને લોગોંસે કહા "અબ ઇસવક્ત તો મોકાઅ્ નહીં ઓર નામુનાસિબ હે, કલ યે લોગ હુઝૂર મહારાજા સાહબકે સામને પેશ કીયે જાએંગે. રાતકો ઇન્હેં એહતિયાતસે રખ્ખો. સુબ્હકો જબમેં હુકમ દું ફોરન મેરે સાથ લેકે ચલના." બહાદુર રાજપૂત જયરામ તો યે કારરવાઇ કરકે અપને ખ્વાબ ગાહકો ગયા. ઇસકે દિલમેં મોહનાકી તરફસે તર્હ તર્હકે ખયાલાત થે. કભી તો કેહતા થા કે "મોહનાકી અદાવત મુઝે બહોત કુછ સદમા પહોંચાયગી." ઓર કભી કેહતાથા કે "નહીં મોહના મેરા કુછ નહીં કર સકેગી." ઇન્હી ખયાલાત કે સિલસિલે મેં ઉસે અપના ગુઝિશ્તા ઇશ્ક યાદ આયા એક આહસર્દ ભર કે

કેહને લગા "આહ! મોહના કિતની હસીન! કિતની ખુશરૂ! કયસી પ્યારી હે. અફસોસ! વોહ મેરે લીયે ઝાલિમ હો ગઇ! ઉસને મેરી મહોબ્બતકી ઝરા કદર ન કી." ઇનહી ખયાલાતમેં ઉસકી આંખ લગ ગઇ. સુબ્હકે વક્ત જયરામને અપને હિંદુ રસમકે બમૂજબ અસ્નાન કીયા, ઓર ઉસકે બાઅદ ફોરન દરબારી લિબાસ પહેનકે અપને એક માતેહત અફસર કો હુકમ દીયા કે "મહારાજ કરશન ઓર ઉસકે સાથ વાલે કેદીયોંકો લાકે હાઝિર કરો." વોહ અફસર બાહિર ગયા ઓર થોડી દેરકે બાઅદ મએ ચંદ ઓર રાજપૂતોં કે વાપિસ આયા મગર ઇસ વઝઅસે કે સબકે ચેહરે પર હવાઇયાં ઉડ રહીથીં ઓર સબ નદામતસે સર ઝુકાય હૂવે થે.

જયરામ—"ક્યું ઉન કેદીયોંકો નહીં લાય?"

અફસર—"હુઝૂર! બડા ગઝબ હો ગયા!"

જયરામ—"ગઝબ! કયા હૂવા?"

અફસર—"વોહ બિરહમન ઓર દોનો ચેલે રાતકો હમારી હિરાસતસે યકાયક ગાયબ હો ગએ."

જયરામ—(ગઝબ આલૂદ હોકર) "ગાયબ! તુમ લોગોંને ઉનકી હિરાસત કયસીકી જો ગાયબ હો ગએ?"

અફસર—"હુઝૂર! રાતકો આતે હી હમને ઉન સબકો ઝંજીરોમેં બાંધકે કેદ કીયા મગર ઇત્તેફાકસે પેહરેવાલોંકી આંખ પિછલેકો લગ ગઈ ઓર સુબ્હકો જબ વોહ જાગે તો તીનોં કેદી ગાયબ થે. કુછ સમઝમે નહીં આતા કે વોહ કયુંકર ચલે ગએ? ઓર કહાં ગાયબ હો ગએ?"

જયરામ—(નિહાયત બરહમીકે લેહજેમેં) તુમ્હારી ઇન ગફલતોંહીકી વજહસે તુર્ક લોગ તુમપર ગાલિબ હો ગએ ઓર હોતે

જાતે હેં. બેશક ઉસ શખ્સમેં કોઇ ફરેબકી બાત હે. જાવ, ઓર જહાં મિલે ઉસે ઢુંઢકે લાવ."

ઇતના કેહકે જયરામ ખામોશ હો કે સોચને લગા. ઉસકે દિલમેં ખયાલ આયા કે ઇસમેં મોહનાકી તો કોઇ કારરવાઇ નહીં હે? મગર મોહના તો આધી રાતકો અપને ઘરપર ગઇ હે, ઇતની જલ્દ વોહ કયા કારરવાઇ કર સકી હોગી, લેકિન ફિરભી ઉસકા ગુમાન મોહનાહીકી તરફ રહા ઉસ અમ્રકો ઉસને ઝાહિર નહીં કીયા મગર ગોર કરને લગા કે મોહનાકી ઇન કારરવાઇયોં કો અબ કિસતર્હ મહારાજા સાહબ પર ઝાહિર કરના ચાહીયે વર્ના ખોફ હે કે મોહના રાજા સાહબકો ઝક નદે. ઇસી કિસમકી અદના સાઝિશોંસે મુમકિન હે કે સલ્તનત હાથસે જાતી રહે ઓર હમારા રાજ તબાહ વ બરબાદ હો જાય. મેરા ખયાલ હે કે મોહના મુસલમાનોં કે ફરેબમેં આગઇ. હઝાર લાયક હો ફિર અભી વોહ એક ભોલી લડકી હે અગર મુસલમાનોંકા ઉસપર ફિકરા ચલ ગયા તો ન મહારાજા સાહબકો ખબર હોગી ન ઓર કિસીકો ખબર હોગી, બલ્કે ખુદ મોહનાકો ભી ન માઅલૂમ હોગા ઓર અજમેર પર મુસલમાનોંકા કબ્ઝા હો જાયગા. વોહ ઇનહીં ખયાલાતમેં ડૂબા હૂવાથા. જયરામ કે દિલપર ઇન ખયાલાતને કુછ એસા અસર કીયા કે મહોબ્બતે વતન ઓર ધરમકા જોશ મોહનાકો ઉસ કદીમી ઇશ્કપર ગાલિબ આ ગયા, જીસકે આફતાબકી ચંદ કિરને અબતક ઉસકે દિલમેં એક ગરમી પેદા કરતી રહેતીથીં. આખિર વોહ ઉઠકા મહારાજા કે દરબારમેં ગયા ઓર સરઝુકાકે ખામોશ ખડા હો ગયા.

મહારાજા—"જયરામ! ઉસ બિરહમનકો તૂ લે આયા?"

જયરામ—"હુઝૂર! મેં ઉસકો શબહીકો ગિરફ્તાર કરકે

લાયા ઓર અપને મકાનમેં રખ્ખા, મગર ખુદાજાને કયૂંકર સુબ્હ હોને કે પેહલેહી વોહ મેરે મકાનસે ગાયબ હો ગયા."

મહારાજા—(હયરતસે) "ગાયબ હો ગયા! કયુંકર ગાયબ હો ગયા? કયા અચ્છી તહ હિફાઝત નહીં કી ગઈ?"

જયરામ—"હિફાઝતકો તો દસ મારા જવાન મોઅય્યન થે, મગર ઉન સબકી આંખ લગ ગઇ ઓર અપને કુસૂરકા એઅતિરાફ કરતે હેં."

મહારાજા—"જયરામ! મુઝે તેરી જાનિબ કોઇ બદગુમાની નહીં હો સકતી. મગર મેં તુઝે આઇન્દા કે લીયે નસીહત કરતા હું કે મુસલમાન લોગ આફતકે હેં. અગર તેરે સિપાહીયોંસે અયસીહી ગફલતેં હોંગી તો ઉન લોગોંકો હમપર ગાલિબ આનેકા બખૂબી મોકા મિલ જાયગા. અચ્છા ઉસકી જુસ્તજૂકા કોઇ ઇન્તિઝામ કીયા હે?"

જયરામ—"શ્રી મહારાજ! અપને ઇમકાન ભરતો મેંને કોશિશકી ઓર કરતા હું."

મહારાજા—"જયરામ! કુછ તુઝે માઅલુમ હે અબ મેહમૂદ કહાં હે? સુનતા હું ઉસને મથરાજીકો લૂટ લીયા ઓર મંદરોંકો વેરાન કર દીયા."

જયરામ—"હુઝૂર! મેંને અયસાહી સુનાહે, બલ્કે મુઝે તો આજ એક ઝરીએસે માઅલુમ હૂઆ હે કે સુલ્તાનકા ઇધર આનેકા ઇરાદા હે."

મહારાજા—(પરેશાન હોકર) "કયા તૂને મોઅતેબર ઝરીએસે સુના હે?" ઇસકે બાબદ રાજાકી પરેશાની મુબદદિલ બગઝબ હો જાતી હે. આંખોંસે ચિન્ગરી યાં ઉડને લગતી હેં ઓર તમામ એહલે દરબારકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહતા હે" મેરે બહાદુરો! કયા મેહમૂદને તુમકો બોદા સમઝ લીયા હે ઓર તુમ્હારે મુકાબિલેકા ઇરાદા રખતા હે યે સચ હે?"

તમામ એહલે દરબાર—"શ્રી મહારાજ! મેહમૂદ ક્યા કર સકતા હે? ઉસે આને દીજીયે હમ સબ તુર્કોકો કાટકે ડાલ દેંગે, વોહ ઓર બાતથી કે હમ સિંધમેં ચઢકે ગએથે ઓર હમારે સિપાહી ઈતની દૂરકી સફરમેં થક ગએથે. અગર વોહ યહાં આએગા તો મુમકિન નહીં કે વોહ હમારે હાથસે સહી સાલિમ નિકલ જાય."

જયરામ—"અગચેં ઉસ મોકેઅપર મેં ગિરફતાર હો ગયા થા, લેકિન અગર અજમેરકી પહાડીયોં કે નીચે લડાઇ હૂઇ તો અપને છતરી ખૂનકી કસમ ખાકે કેહતા હું કે જબતક એક રાજપૂત ભી ઝિંદા બાકી હે ઉસકો હમારે શહેર કે કિસી મકાનકી સૂરત દેખના ભી ન નસીબ હોગી."

રાજા—"મગર મુઝે ઉમ્મીદ નહીં કે મેહમૂદ મેરે મુકાબિલેકા ઇરાદા કરે, ઇસલીયે કે સુલ્તાન મેરા દોસ્ત હે, ઉસને મેરી પ્યારી બેટી મોહનાકો બડી ઇઝઝતસે ઉસી તરાહ પાક વ સાફ મેરે પાસ ભેજ દિયા લેકિન હાં, જયરામ! મેં તુઝે હુકમ દેતા હું કે અબ ઝયાદા હોશીયારીસે કામ લે. ઉસ બિરહમન કે ગાયબ હો જાનેસે મુઝે અંદેશા હો ગયા. યે મુસલમાનોંકા કોઇ ગોયન્દા નહો. તઅજ્જુબકી જગેહ હેકે ઇતને સખ્ત પેહરેસે વોહ ક્યૂંકર નિકલ ગયા! અજમેરકે કરીબ ઓર કૌન અયસા હે જો ઉસકે નિકાલ લે જાનેકા ઈરાદા કરતા? અચ્છા અબ તુમ જાવ ઓર હોશીયારીસે શહેરકી હિફાઝત કરો." જયરામ કો મોહનાકી શિકાયત કરનેકી જુરઅત ન હૂઇ, દિલમેંહી સોચતા રેહ ગયા ઓર રાજા ઉઠકે ચલા ગયા, લોગ અપને મકામકો રવાના હૂવે.

તેરહવાં બાબ.

શાદીકી છેડછાડ

અજમેરકે બાહિર એક પહાડી હે જહાંસે દૂર દૂર તક કોસો સબ્ઝાઝાર ચલા ગયા હે, બાગબાને કુદરતને તહૅ તહૅ કે દરખ્ત લગા દીયે હેં જીનકી તાઝગી આંખોંકો સુરૂર બખ્શનેકે અલાવા ઇન્સાની સેહતકે મુતઅલ્લિક મોઅજિઝનુમા અસર પેદા કરતી હે. ફૂલોંકે નએ નએ નઝરફ્રેબ રંગ ઓર હવાકા મતાનત કે સાથ આઝાદીકી ચાલ ચલના યે અયસા ચીઝેં હેં જો શાયદ ઉસ મકામકે સિવા ઓર મકામપર કમ નઝર આએંગી.

ઇસ મકામપર એક નિહાયત ખુશનુમા મહેલ બના હૂવા હે જીસકે ગિર્દ યે તમામ કુદરતી સબ્ઝાઝાર એક આ.અલા દરજે કે યાઇં બાગકા કામ દે રહે હેં. યે મહારાજા અજમેરકા મહેલ હે ઓર ખાસ મહેલ જીસમેં રાજસભા હોતી હે, જહાં દાદખ્વાહોંકી ફરીયાદરસી કી જાતીહે. ખાસ શહેરકે અંદર વાકેઅ હે. ઉસકે અ-લાવા ઓર ભી કઇ મહેલ હેં જીનમેં રાનીયાં ઓર રાજા કે કઇ મુતઅલ્લિકીન રહા કરતે હેં, મગર યે મહેલ ઇસ સેહરામેં રાજાકી ખાસ રાની કંવલા કે લીયે બનાયા ગયા હે જો મહારાજા અજમેરકી ખાસ મલેકા હે ઓર જીસ્કા અસર સલ્તનતપર અગર ખુદ રાજા.સે ઝયાદા નહીં તો બરાબરહી હે, લેકિન ઇસ રાની કે મિઝાજમેં કુદ-રતને કુછ અયસા ઇસ્તગના ઓર અયસી સાદગી પયદા કરદી હે કે ઉસકો ન વુઝરા ઓર દરબારપર હુકૂમત કરનેકા શોક હે ઓર ન શહેરકે અંદર રેહનાહી ઝયાદા પસંદ કરતી હે. ઇસ રાની કે રેહનેકે લીયે યેહ મહેલ બનાયા ગયાથા ઓર અબતક વોહી ઇસમેં રેહતી હે. યૂંતો રાજા અકસર આયા કરતા હે, મગર મંગલ કે રોઝ મુઅ-

ચ્યિન હે જીસરોઝ મહારાજા અજમેર શહેરસે નિકલ કે યહાં આતા હે ઓર દિનભર ઇસ મકાનમેં કયામ કરતા હે. યેહી રાની શાહઝાદી મોહનાકી માં હે ઓર ઉસીકે બત્નસે અયસી હસીન, અયસી નાઝનીન, અયસી આલિમ વ ફાઝિલ, ઓર અયસી શુજાઅ લડકી પેદા હૂઇ. યેહ રાની અપને મઝાક્કે મુવાફિક શહેરસે ઝરા ફાસલે પર રેહતી હે ઓર ઇસ આલીશાન મહેલકો રોનક દીયા કરતી હે. મોહના અપની માંકે પાસ નહીં રેહતીથી જીસકી વજહ શાયદ યેહ હોગી કે ઉસકો હર કિસમકી તાઅલીમ પાનેકી ઝુરૂરતસે અપની ઝયાદા ઝિંદગી શહેરમેં ગુઝારની પડતીથી, જહાં હર તહકે પંડિત ઓર હર ફનકે ઉસ્તાદ મોજૂદ થે. મોહના આજ અપની માં કંવલાસે મિલને કે લીયે ઇસ ફરહત બખ્શ મકાનમેં આઇહે. રાની તો અભી કિસી ઝુરૂરતસે મહેલ કે નીચે હે મગર મોહના સબસે ઉંચે બુરજમેં બેઠી હૂઇ હે ઓર કુદરતે ખુદાકા તમાશા દેખ રહી હે. મુર્ગઝારકી ફિઝા, સેહરાકી વસ્અત, દૂર દૂરપર પહાડીયોંકી ખુશનુમા ચોટીયાં, ચરંદકા આઝાદીસે ફિરના ઓર તયૂરકા ઉડઉડકે મુખ્તલિફ સરસબ્ઝ શાખોંપર બેઠકે ચેહચહાના યે સબ અયસી કેફીયતેં થીં જીન્હોંને મોહનાકો અઝખુદ રફતા કર દીયા. મોહના દેરતક ઇન કેફીયતોંકો બેઠી દેખતી રહીથી. કાઇદેકી બાત હે કે અયસા સમાં દિલમેં એક બેચેનીકા અસર પયદા કર દીયા કરતા હે ઓર દિલકે તમામ જઝબાત મકબયક ઉભર પડતે હેં. મોહનાકો અપને દિલકે તમામ વો ખયાલાત જીન્હોંને કિસી ઝમાનેમેં ઉસે બેતાબ કર રખ્ખા થા ઓર જો અબ કિસી કદર ભૂલ ચલેથે અઝ સરે નવ તાઝા હો ગએ તીરે ઇશ્કકે જો ઝખ્મ કભી ઉસકે સીનેપર પડેથે ફેરન હરે હો ગએ, ઓર યાતો બેઠી તમાશા દેખ રહીથી યા આહેં ખીંચને લગ

ઉસને અપની શાઈરાના ઉમંગસે કામ લીયા ઓર ઉસ આઝાદ મખ્લુ-કકી તરફ ખિતાબ કરકે જો વસીઅ મંઝરમેં ફેલી હૂઇથી કહને લગી “ અય ચીડીયો ! ઓર અય ચારપાયે જાનવરો ! તુમ કિસ અચ્છી હાલતમેં હો ? આહ ! તુમ્હારી ઇસ આઝાદીપર મુઝે હસદ આતા હે. કોયલ ! ઝાલિમ—તુ ખુદભી બેચેન હોતી હે ઓર મુઝેભી બેચેન કીયે દેતી હે. યે ફૂલ, આહ ! ખિલે જાતે હેં મગર મેરા દિલ બુઝા હુવા હે. આહ ! કયા કહું ? કે યે બહાર દેખકે દિલમેં કયા કયા ખયાલાત આતે હેં ? નહીં, હરગિઝ ઝબાનસે ન નિકાલૂંગી. અફસોસ ! મેં કયસી હોતી જાતી હું, મુઝે કયા હો ગયા ? ! ”. મોહના ઇનહી બાતોંમેંથી કે માંભી આ ગઇ. માંને બેટીકી પ્યારી સૂરતકો મહોબ્બતકી નિગાહોંસે દેખા ઓર કેહને લગી “ પ્યારી મો-હના ! તુ ઇસવકત પરેશાન કયું હે ? ”.

મોહના—“ નહીં માતા ! મેં પરેશાન નહીં હૂં. યેહી સા-મનેકી ફિઝા ઓર ઇસમેં ચરંદ વ પરંદકો ઉડતે ઓર કુલેલેં કરતે દેખ કર ઉનકી આઝાદી પર મુઝે હસદ માઅલૂમ હોતા હે. ”

કુંવલા—“ મોહના ! તુભી તો આઝાદ હે, તુઝે કોન કિસ કામસે રોકતા હે ? વહાં શહેરમેં ખુદ મુખ્તારીકે સાથ રેહતી હે. તેરે મઆમિલાતમેં કોઇ દખ્લ નહીં દેતા. ”

મોહના—“ નહીં, તો મેં કુછ શિકાયત થોડેહી કરતી હું ? મેં તો યેહ કેહતી હું કે યેહ જાનવર કિસ આઝાદી ઓર બેફિકરીસે સૈર કરતે ફિરતે હેં. ઇન્સાન હઝાર કુછ હો ઇનકી આઝાદી કે રૂતબેકો નહીં પહોંચ સકતા. ”

કુંવલા—“ હાં, હાં, બેશક મોહના ! તેરા દિલ ઘબરાતા હોગા, હમારીહી ગલતી હે આજ મંગલકા દિન હે. મહારાજા આતે હોંગે,

મેં આજહી ઉનસે કહૂંગી કે અબ જીસતર્હ બને મેરી મોહનાકી શાદી જલ્દ કરદો. સિર્ફ તેરે પઢને લિખને ઓર તેરે શૌકકે બાકી રખનેકે લીયે હમને અપની રસ્મકે ખિલાફ કીયા કે તેરી શાદી નહીં કી." યેહ સુનકે મોહનાને નિહાયત નદામતસે સર ઝુકા લીયા.

કુંવલા—"હાં, મેંભી સમઝ ગઇ, તુ યેહી ચાહતી હે."

ઇતની દેરમેં નક્કારેકી આવાઝ આઇ જીસસે માલૂમ હૂવા કે મહારાજા સાહબ તશરીફ લાતે હેં. રાની કુંવલા ઉઠી કે જાકે ખંદા પેશાનીસે રાજાકા ખેર મકદમ અદા કરે. નીકલતે વક્ત અપની બેટીસે કેહને લગી "મોહના! ચલ તુભી બાપકે પાસ ચલકે બેઠ. દુનિયામેં તુઝસે ઝયાદા ઉન્હેં કિસીકે સાથ મહોબ્બત નહીં, તેરી સૂરત દેખકે વોહ ખુશ હો જાએંગે."

મોહના—"અચ્છા માતા! ચલતી હું." ઇતના કેહ કર મોહના ભી ઉઠ ખડી હૂઈ ઓર માં બેટીયાં કોઠોંસે નીચે ઉતરને લગીં. વોહ કમરા જીસમેં રાજા આકે ઠહેરતે થે કદીમ મઝાક પર નિહાયત ઉમદગીસે આરાસ્તા કીયા ગયા થા. દીવારેં પર જાબજા દેવતાઓ ઓર દેવીઓંકી મુબારક ઓર દિલફરેબ તસ્વીરેં લગી હૂઇથીં, જીનકી સનાઇમેં વસ્તે હિંદ કે આઅલા કારીગરોંને અપની દસ્તકારી કે સાથ અપના મઝહબી જોશભી દિખાયા થા. રામચંદ્રજી ઓર સીતાજીકી તસવીર રાનીકો વફાશિઆરી ઓર રાજાકો રાસ્ત બાઝીકા સબક દેતીથીં, તો દૂસરી તરફ શ્રી કરશન ઓર રાધિકાજીકા જલ્વા દોનોંકે દિલોંમેં ઇશ્ક્વ મહોબ્બતકો તરક્કી દેતાથા. ખુસૂસ ઇસ સૂરતમેં જબકે ઇન તસવીરોંપર અદબકી નિગાહેં પડતીથીં ઓર રોઝ સુબ્હ ઉઠકે મઝહબી તોરપર ઉનકે આગે સરે નિયાઝ ઝુકાયા જાતાથા. સામને સહેનમેં છોટાસા ધરકા શિવાલાથા જીસમેં મહા-

દેવજીકા જબરૂત દિખાયા ગયા થા, જીનકી પરસ્તિશકે ઝરીએ.સે કિસી કાદિર વ તવાના હસ્તીકા રોઅ.બ દિલોંમેં પયદા કર લીયા જાતાથા. ઈસકે અ.લાવા કમરેમેં વોહી તમામ મશરિકી ફરનીચર જો અબ ચાહે કિતનાહી ભદદા મા.અલૂમ હોતા હો, મગર ઉસ સાદર્ગાકે ઓહોદ કે નિહાયતહી મુનાસિબ થા. મહારાની કુંવલા ઓર રાજકુંવારી મોહના દોનોં મુન્તઝિરહી ખડીથી; કે મહારાજા સાહબ આય. રાનીને શોહર પરસ્તીકે આઈન દિખાકે ઓર શાહઝાદીને સઆદત મંદીકી અદાએં ઝાહિર કરકે રાજાકો બિડાયા ઓર સામને અદબસે બેઠ ગઈ. જબ માઅમૂલી મિઝાજ પુર્સી કે બાઅદ રાજા અપની બેટીકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા " મોહના! તુમ યહાં કબ આઈ?".

મોહના—"મહારાજ! મુઝે આએ હૂવે અભી થોડીહી દેર હૂઇ."

રાની—"આપ કુછ .ખબર નહીં લેતે ઓર મેરી મોહના અબ ઘબરાયા કરતી હે."

મોહના—"નહીં મુઝે કિસી બાતકી ફિક્ર નહીં, આપકે ઇક-બાલસે મેરી હર આરઝૂ પૂરી હો જાતી હે."

રાજા—"ફિર ઘબરાના કિસ બાતકા?".

રાની—"મેં બયાન કરૂંગી, કયા આપ ચાહતે હેં કે બેટી બેહર્મી ઇ.ખ્તિયાર કરકે સાફ સાફ કેહ દે?".

રાની કે ઇસ જુમ્લેને મોહનાકો શર્મિન્દગીકી વજહસે પસીને પસીને કર દીયા, ઉસને સર ઝુકા લીયા ઓર ગોયા કમરેમેં કોઇ ચીઝ ઉસે દેખનાહી નથી. ફિરભી શર્મ નહીં માનતીથી ઇસલીયે કે રાજા સાહબ સામને બયઠે હૂવેથે ઓર બાપકે સામને માંને અયસી શર્મ દિલાને વાલી બાત છેડી. આખિર જબ કિસીતર્હ .કરાર ન

આયા તો ઉસી નદામતકી અદાસે સર ઝુકાએ હૂવે ઉઠ્ઠી ઓર ઉસ કમરેસે નિકલકે ચલી ગઇ, મોહનાકે જાનેકે બા.અદ રાનીને મહારાજાસે કહા "મોહના અચ્છી .ખાસી જવાન હે, કમસિની મેં જો ખયાલ નહીં કીયા તો અબભી ન કીજીયે ગા ?".

રાજા—"હાં, ઇસકાતો મુઝે અકસર ખયાલ રહેતા હે, મગર કયા કરૂં તુમ જાનતી હો મેરે ઓર કોઇ બેટા નહીં જો કુછ હે યેહી હે. કિસી અયસે શ.ખ્સકો મેં અપને બા.અદ બિઠાના ચાહતા હું જીસકે સાથ ઇસકા બિયાહ હો જાએ. મેંને જયરામકો તજવીઝ કીયા થા. વોહ બહાદુર ભી હે, લાયક ભી હે, ઇલ્મ વ ફઝલ મેં ભી અજમેરકે લોગ ઉસકી તા.અરીફ કરતે હેં, મગર મોહનાકો શાયદ દિલસે નહીં પસંદ હે કે ઉસકી બીબી બને."

રાની—"યે કાહેસે મા.અલૂમ હૂવા કે મોહના જયરામકો નાપસંદ કરતી હે ? યૂંતો હિંદોસ્તાનકે બહોતસે રાજકુંવરોંકો મેરી મોહનાકી તમન્ના હે, મગર મેંભી આપહીકી રાયકે મુવાફિ.ક. જયરામકો પસંદ કરતી હું."

રાજા--"મેરે ઓર તુમ્હારે પસંદ કરનેસે કયા વાસ્તા ? ખુદ મોહનાકોભી તો મંઝૂર હો ?".

રાની—"મોહના આપકી તજવીઝકે .ખિલાફ ન કરેગી, ઓર આપકો ઇ.ખ્તિયાર હે."

રાજા—"નહીં, મોહના પઢી લિખ્ખી ઓર હુશીયાર હે, યે ઉન લડકીયોંમેં નહીં જો માં બાપકી તાબે.અદારી .ખ્વાહ અપની ખ્વાહિશ હો યા નહો કર લીયા કરતી હેં ઓર સચતો યે હય કે મેંભી નહીં ચાહતા કે કિસી બાતમેં ઉસકી તબી.અતકે .ખિ.લાફ

હો. તુમ અપને તોરપર ઉસસે દરિયાફ્ત કરો અગર વોહ રાઝી હો તો મેં અભી શાદી કર દુંગા."

રાની—"કોઇ બાત નહીં, આપ ઇન્તેઝામ કીજીયે, મેં વાઅદા કરતી હું કે ઉસે ઝુરૂર રાઝી કર દુંગી."

રાજા—"લેકિન યે નહીં કે ઉસકી તબીઅતકે ખિલાફ હો."

રાની—"નહીં, યે ન હોગા."

રાજા—"અચ્છા તો અબ ઉધર જાવ, મેં અપને મંતરીઓં કો બુલવાઉંગા, આજકલ મુસલમાનોંકી લડાઇયોંને મુઝે ફિકરમેં ડાલ રખ્ખા હે. મશહૂર હે કે મેહમૂદકા ઇધર આનેકા ઇરાદા હે. અગર વોહ આ ગયા તો બડી ખરાબી હોગી. અગર્ચે યે મુમકિન નહીં, કે જબતક મેં ઝિંદા હું વોહ અજમેરકે અંદર કદમ રખ સકે, મગર ઇસ બાતકા અફસોસ હે કે મેરે બહોતસે સિપાહી જાનસે મારે જાએંગે."

રાની યે સુનકે ઘબરાસી ગઈ ઓર પૂછને લગી "ફિરતો અબ કયા કીયા જાયગા?"

રાજા—"ઘબરાનેકી કોઇ બાત નહીં; હમ લોગોંકા યે કામ હે. અબ જાવ મેં અપને વઝીરકો બુલવાતા હું." રાની ઉઠકે બે દિલીસે ઓર સુસ્ત સુસ્ત કદમ ઉઠાતી હૂઈ ચલી ગઈ ઓર રાજાને વઝીરોંકો બુલવાયા સબોંને હાઝિર હો કે નિહાયત અદબસે રાજાકો ડંડવત કી ઓર અપને કરીનેસે મરતબેકે મુવાફિક બેઠ ગએ.

રાજા—"કહો, અજમેરકા કયા હાલ હે?".

એક વઝીર—"મહારાજકી દયાસે સબતર્હ અમન વ અમાન હે. હાં, મેહમૂદકે આનેકી ખબર જબસે મશહૂર હૂઈ હે ઉસવક્તસે લોગ બહોત પરેશાન હો રહેહેં."

રાજા—"તો કયા યે ખબર સહીહ હે કે મેહમૂદ ઇધર આએગા ?".

વઝીર—"શ્રી મહારાજ ! અબતો બિલકુલ સચ માઅલૂમ હોતી હે, ઇસલીયેકે આજ (એક અફસરકી તરફ ઇશારા કરકે જો દોરે અદબસે ખામોશ બેઠા હૂવાથા) યે મથરાજીકા દરશન કરકે આએ હેં ઇનકી ઝબાની એક નઇ ખબર માઅલૂમ હૂઇ."

રાજા—"વોહ કયા ?"

વઝીર—"મહારાજ ! ખુદ ઇનહી કી ઝબાનસે સુનીએ."

રાજા—(ઉસ અફસરસે) "હાં બયાન કરો."

અફસર—(દુઆ દેકર) "મહારાજ ! દિલ્લીકે રાજાને એક ફોજ મથરાજીકે બચાનેકે લીયે ભેજીથી વોહ ફોજ જબ પહોંચી સુલ્તાન સબ મંદરોંકો ભ્રષ્ટ કર ચુકાથા, મગર વોહ ફોજ જબ પહોંચી તો સુલ્તાનકી ફોજસે ઓર ઉસસે મથરાજીકે ઉધર દસ કોસ પર એક લડાઇ હૂઇ."

રાજા—"હાં, લડાઇ હૂઇથી ફિર કયા હૂવા ?".

અફસર—"મહારાજ ! બહોત દેરતક તલવાર ચલા કી. દિલ્લી રાજકે બડે બડે સૂરમા રનમેં મારે ગએ ઓર આખિર સુલ્તાનકી ફતહ હૂઇ, મગર મશહૂર હે કે સુલતાનકો એક સરદારકે મારે જાનેકા અયસા સદમા હૂવા કે ફતહકી બિલકુલ ખુશી નહીં હૂઇ; બલકે ઉસકા ઇરાદા હે કે ઉસ સરદારકી જાનકે બદલે સબ હિંદૂ રાજાઓંકો તબાહ કરદે."

રાજા—(તયેશમેં આકર) "વોહ કયા કર સકતા હે, દિલ્લીકે લોગ ભાગ ગએ હોંગે, મગર મેરે સૂરમા વયસે નહીં હેં જો

રનકે મયદાનસે બે કત્લ કીયે ઝિંદા ચલે આએં. હાં, યેભી સુનાકે સુલ્તાનકા કોન અફ્સર મારાં ગયા ?".

અફ્સર—" ઉન મલેકશોકે નામ મુઝે યાદ નહીં રેહતે, યાદ કયસા ઝબાનહીસે નહીં નિકલતે. સુનાતો થા મહારાજ ! મગર અબ મેં ઝબાનસે નહીં કેહ સકતા."

રાજા—" અબ્દુલ્લાહ ? ".

અફ્સર—" નહીં હુઝૂર."

રાજા—" અલ્લતૂનતાશ ? ".

અફ્સર—(ગોર કરકે) યેભી નહીં મહારાજ."

વઝીર—" મનસૂર ? ".

અફ્સર—" હાં, હુઝૂર મનસૂર ! મનસૂર !."

રાજા—(ચોંકકર) " મનસૂર મારા ગયા ? અગર અયસા હે તો મેહમૂદકા બડા નુકસાન હૂવા. મુઝે યકીન નહીં આતા."

અફ્સર—" મહારાજ ! મનસૂર હી મારા ગયા, મુઝે ખૂબ માઅલુમ......"

તકરીર યહીંતક હૂઇથી કે અંદરસે યકાયક ચીખકી આવાઝ આઇ, જીસ્સે સબ એહલે દરબાર ચોંક પડે.

રાજા—(પરેશાન હોકર) "યે કયસી આવાઝ થી ?" રાજાકો યે જુમ્લા કેહતેહી ફોરન ખયાલ આ ગયા કે યે આવાઝ મોહનાકી થી" મગર મોહનાકો કયા હૂવા જો યૂં ચિલ્લા ઉઠી ?" ઇસ ખયાલને યહાંતક બેતાબ કીયા કે દરબારસે ઉઠકે અંદર ગયા. વહાં જાકે દેખા કે મોહના મુતઅસ્સિફ ઓર નાતવાન બેઠી હૂઇ હે, રાનીકી ખવાસેં ચારોં તરફ ઘેરે હૂવે હેં, ખુદ રાની કંવલ્લા ખડી હે ઓર બારબાર પૂછ રહી હે કે " મોહના ! તુઝે કયા હૂવા જો યૂં ચીખ ઉઠી ?", મગર મોહના કિસીતર્હ જવાબ નહીં દેતી. રાજએ

અજમેર મોહનાકે પાસ ગયા જીસકે ઇસતિકબાલકે લીયે વોહ નિહાયત કમકૂવ્વતીકી અદાસે ઉઠ ખડી હૂઈ.

રાજા—"મોહના! તેરે દિલપર કયા સદમા ગુઝરા જો તુ ઇસ કદર બેતાબ હો ગઇ ?".

મોહના પેહલે તો સાકિત રહી, મગર આખિર રાજાકે ઇસરારસે કેહને લગી "મહારાજ! મનસૂરકો જાનતી હૂં, ઉસને મેરી ગિરિફતારી કે ઝમાનેમેં મેરે સાથ બડી હમદર્દી કીથી, વોહ અપને બાદશાહકા વફાદાર, ઓર શરીફકા કદરદાં થા, ઉસને જીતને શરીફ રાજપૂત કેદ હૂવેથે સબકે સાથ બહોત અચ્છા સુલૂક કીયા, ઉસકે મરનેકી ખબર સુનકે મુઝે ઉસકી તમામ હમદર્દીયાં યાદ આ ગઇં,"

રાજા—હાં, મુઝેભી ઉસકે મારે જાનેકા અફસોસ હૂવા, મગર મોહના જીસને તેરે સાથ અચ્છા સુલૂક કીયા મેં ઉસકા હમેશા મમનૂન રહૂંગા, મગર અબ તૂ અપને દિલકો તસલ્લી ઓર દિલાસા દે."

મોહના—"હાં, ખ્વાહ મ ખ્વાહ સબ્ર કરૂંગી, મગર મુઝે યે અમ્ર મુદ્દતોં ન ભૂલેગા."

રાજા—"મોહના! અગર તેરા કોઇ અઝીઝ મરજાતા તો કયા સબ્ર ન કરતી ?".

મોહના—" મહારાજ! મેરા દિલ બચપનસે મુઆમિલાતમેં બહોત નર્મ હે. યુંહી અગર કીસીપર ઝુલ્મ હોનેકી ખબર સુનપાતી હું તો બેઇખ્તિયાર દિલ ભર આતાહે, મગર આપકે ફરમાનસે મુઝે ઇન્કાર નહીં સબ્ર ન કરૂંગી તો કયા કરૂંગી ?".

ઇસકે બાઅદ રાજાને મોહનાકી તસલ્લી વ તશફ્ફી કે લીયે

ઓર ભી બહોતસે કલમાત કહે ઓર બાહિર દરબારમેં ચલા આયા. અફસરાને ફોજને શાહી આદાબસે સલામ કીયા, મહારાજા સાહબને બેઠ કે ફિર મેહમૂદ ગઝનવીકે હાલાત ઓર ઉસકે ઇરાદોંસે બહેસ શુરૂઅ કી.

રાજા—"હાં, અબ યે .ખબર તો ઠીક ઠીક માઅલૂમ હો ગઇ કે મેહમૂદકા ઇધર આનેકા ઇરાદા હે, હમકો અપની ફોજ મુરત્તબ કરકે તમામ શહેરકી હિફાઝતકા પૂરા બંદોબસ્ત કરલેના ચાહીયે."

વઝીર—"મહારાજકે ઇ.કબાલસે સબ ઇનતિઝામ હો જાયગા, લેકિન હુઝુર અબ આપકો યે ઇનતિઝામ કરદેના ચાહીયે કે ફોજ જાબજા કાયમ કરદી જાય ઓર જીન અફસરોંકો હુઝૂર જીન જીન કામોંકે લીયે તજવીઝ ફરમાએં વોહ કામ ઉનકો બતા દીએ જાએ. યે મશહૂર હે કે મેહમૂદ તાખ્ત વ તારાજ કરનેકા આદી હે; .ખોફ હે કે અપની .આદત કે મુવાફિક. વોહ હમારે શહેર પર યકબયક ન આપડે.

રાજા—"હાં, યે ઇનતિઝામ તો આજ શહેરમેં ચલકે કીયે દેતા હું, લેકિન બેહતર હો અગર હમારી ફોજ આગે બઢકે મુ.કાબલા કરે. યે નામર્દી હે કે ઉસકે મુકાબલેમેં હમ અપને શહેરમેં ઘિરકે ઓર છુપકે બેઠ રહેં. મેરે સૂરમા ઓર બહાદૂર મેહમૂદકે સાથીયોંસે ઝયાદા રનકે મુસ્તાક હેં."

વઝીર—"હુઝૂર! અગર અયસા ઇન્તિઝામ કરના હે તો આપ ઇસી.વક્ત શહેરમેં તશરીફ લે ચલીયે ઓર સબ બાતોંકા અહતિમામ કર દીજીયે."

રાજા—"મેં ચલતા હું." ઇસકે બા.અદ રવાનગીકા સામાન

હોતા હૈ ઔર રાજા અપની રાની કુંવલા ઔર અપની રાજદુલારી મોહનાકો તસલ્લી વ તશફ્ફી દેકે રૂખ્સત કરતા હૈ ઔર અજમેરકી તરફ રવાના હોતા હૈ.

ચૌદહવાં બાબ.

નયા સીન ઔર નયે લોગ.

અજમેરકે શિમાલી જાનિબ પહાડોંકા જો સિલસિલા ચલા આયા હૈ, ઉસમેં આબાદીકા બિલકુલ નામ વ નશાન નહીં. સેહરાઇ ઔર બાદીયાનશીન કોમેં જો અગલે ઓહોદમેં રાક્ષસ કહી જાતીથીં ઔર જો અપને પેશેકે તોરપર તાખ્ત વ તારાજ કરતી રેહતીથીં, ઉન્હીકે અકસર લોગ જાબજા ઘાટીયોં ઔર દરોંમેં નઝર આ જાયા કરતે થે. ઉન દિનોં વોહ પહાડ નિહાયત મખ્દૂશ થે ઔર ઉન્હીંકી વજહસે ઝમાનએ સાબિકમેં સફર એક નિહાયત હી દુશ્વાર ચીઝ તસવ્વુર કીયા જાતાથા, લેકિન અયસા શખ્સ જીસકે પાસ સિવા અપની કમકીમત જાનકે ઔર કોઇ દુનિયાવી દોલત ન હો, જીસકો આવારા ગર્દ ઔર કોહરતાની વેહશી તરફકી નિગાહસે ન દેખેં ઉન મકામાતમેં જાય તો અપને મુતમઇન દિલસે વોહ ઉન મકામાતસે બહોત કુછ નફ્અ હાસિલ કર સકતા હૈ. ઇસલીયે કે કુદરતને અયસે મકામાતમેં જહાં ઝાલિમ વ જાબિર કઝઝાક પયદા કીયે હૈં વહાં હર શખ્સકો પૂરીપૂરી આઝાદીભી દીહૈ. ઉન ખુલે હૂવે સબ્ઝાઝારોં ઔર બેહતે હૂવે આબશારોંને હર આ નિકલને

વાલે બલ્કે અફકારે દુનિયાવીકે સતાય હૂવે કે લીયે બહોત કુછ સામાને દિલચસ્પી ફરાહમ કર રખ્ખાહે.

એક અયસે મકામ મેં વોહ લોગ જીનકો દુનિયાને આબાદીસે તંગ કરકે નિકાલ દીયા હો અકસર આકે સકૂનત પિઝીર હો જાતે હેં ઓર યેહી વજહ હે કે યહાં એક પહાડી કે દામન મેં એક છોટાસા ઝોંપડા પડા હૂવા હે, ઇસ છોટે ઝોંપડેમેં ચંદ આદમી માઅલૂમ હોતે હેં જીનકી ઝિંદગી બઝાહિર અસબાબ સેહરાઇ કોમોંકી જયસી નહીં હે, યે સબ જોગી નઝર આતે હેં, પાંચ છે આદમી હેં, જીનમેં એક શખ્સ તો સિનરસીદા ઓર તજુરબેકાર માઅલૂમ હોતા હે બાકી સબ નવ ઉમ્ર લકડે હેં; ઝર્દ કફનીયાં સબકે ગલે મેં હેં, બાલ સબકે ખાકઆલૂદા ઓર ભૂરે ભૂરે સુર્ખીમાઇલ હેં; જીનકો લપેટ લપેટ કે ઉન લોગોને સરપર જૂડે બાંધ લીએ હેં ઓર ભભૂત જો એઅતિદાલસે ઝયાદા સારે બદનપર મલલીયા ગયા હે ઉસને કિસીમે ગોરે કાલેકા ફર્ક નહીં બાકી રખ્ખા હે; સબ ગોરે ઓર એકહી રંગ કે હેં. સેહરાનશીન જોગીયોં કે ઝોંપડોંકે ઇર્દ ગિર્દ અકસર એક છોટાસા બાગ ઝુરૂર હોતા હે જીસમેં કુછ તો મઝહબી મુકદદસ પોદે હોતે હેં, બાકી બડે બડે દરખ્તો કે ઝુંડે પેદા કરકે કોશિશ કી જાતી હે કે આઝાદ તબઅ ઓર નગ્માસરા તયૂર વહાં આકે બેઠેં ઓર નગ્મસરાઇ કરેં લેકિન ઇસ ઝોંપડેકે ગિર્દ ઇસ કિસમકા કોઇ સામાન નહીં હે વોહી માઅમૂલી દરા હે જીસપર વેહશત બરસ રહી હે, ઓર વોહી જંગલ હે જીસમેં કિસી કિસમકી કાટ છાંટ નહીં કી ગઇ હમકો તો ઇસ ઝોંપડે કે રેહને વાલેભીનઝર આતે કયૂંકે ઉનકા ઝિયાદા હિસ્સએ ઉમ્ર અપનેઝોપડે કે અંદર હી ગુઝરતા હે, લેકિન ઇસવક્ત ઉન લોગોંકે દિલપર ઉસ પુરફિઝા મકામકી દિલચસ્પીયોંકા ખુદા જાને કયા જાદૂ ચલ ગયા

કે અપની ટુટી હૂઇ મુંઢિયાસે નિકલકર બાહિર બેઠે હેં ઔર કુદરતે ઇલાહીકા તમાશા દેખ રહેહેં. નાગહાં ઉનમેંસે એક નવઉમ્ર જોગી અપને સિનરસીદા સાથીકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા “ ગુ-રૂજી ! અગર ઇજાઝત હોતો દોએક તાનેં ઉડાઉં. ”

ગુરૂ—“ બચ્ચા ! ઇસ બનમેં ઔર કોઈ હોગા તો તેરી આવાઝ સુનકે દોડ આયગા ઔર અબતો હમેં દુનિયાદારોંકી સોહબત અચ્છી નહીં મા.અલૂમ હોતી.”

ચેલા—“ કોઈ આયગા તો કયા કરલેગા ? મેં તો ગુરૂજી ! કોઈ ચીઝ અલાપતા હું. ”

ગુરૂ—“ અગર તેરા અયસાહી જી ચાહતા હે તો ગા, મેં સુનુંગા. ”

નવજવાનને નિહાયતહી ઉમ્દા આવાઝમેં ગાના શરૂ.અ કીયા. ઉસકી લંબી લંબી તાને ઉસ હવામેં ગુંજને લગીં જો નગ્મએ તયુર કે ઔર કિસી કિસમકે નગમાતકા તહમ્મુલ કરનેકી આદી નહીં થી ઔર ઇસી વજહસે શાયદ કોહસ્તાની હવાપર ઉનકા અયસા અસર તારી હૂવા કે તમામ દરે, ચોટીયાં, ચટાનેં. કોહ અલ.ગરઝ તમામ મકામાતમેં એક સન્નાટા પયદા હો ગયા. ઇન લોગોંકી વઝ.અ બતા રહી થી કે સૂફી મશરબ લોગહેં. ઇનકે દિલમેં મજાઝી ઔર દુન્યાવી ઇશ્ક.કા અસર બહોત કમ હે. હાં, સચ્ચા ઇશ્કે ઇલાહી ઉનકે દિલોમેં જલ્વાહ અફગન હે જીસકી વજહસે ઝાહિરી આશિકાના અલ્ફાઝમેં યે લોગ અપને ખયાલાત ઝાહિર કરતે હેં લેકિન મ.કસૂ-દેઅસ્લી ઇન અલ્ફાઝસે વોહી કાદિરે મુત્લક. હોતા હે જીસકી કરિ-શ્મા નુમાઇયોંને સારી દુનિયામેં જીદ્દત કે સાથ એક નઇ દિલચસ્પી પેદા કર રખ્ખી હે. યેહ નવઉમ્ર જોગી જીસ ચીઝકો ગા રહાહે

વોહ ઉસ ઓહોદકી હિંદોસ્તાની ઝબાનમેં થી જીસ્કા ઇઆદા અબ ઇસલીયે બેકાર હે કે સમઝને વાલે નહીં. હાં, હમ ઇતના બતાએ દેતેહેંકે ઉસકે હરહર લફ્ઝસે પુરજોશ ઇશ્કકે વો જઝબાત ઝાહિર હોતે હેં જો સેહરાઇ ઓર કોહસ્તાની મ.કામાતકે મુનાસિબ હેં. સિનરસીદા જોગીને પેહલે કુછ દેરતો ઉસકી .ખુશગુલૂઇકી તા.અરીફ કી, લેકિન ચંદહી મિનટ કે બા.અદ ઉસપર એક અયસી હાલત તારી હૂઇ કે અપને ઇખ્તિયાર સે બાહિર હો ગયા.

નાગહાં સામને દરેસે એક શખ્સ નમૂદાર હૂવા. લુત્ફ યેહ કે યે શખ્સ ભી ઉનહી કી વઝ.અમેં હે, ઝર્દ કફની ઉસકેભી ગલેમેં હે ઓર ભભૂતકા પાઉડર ઉસ્કે ચેહરેપર અયસા ખુલ રહા હે કે નિગાહેં ઉસકે ચેહરે પર ઇતમીનાનસે ઠહેર નહીં સકતી હેં. યે શ.ખ્સ જો શાયદ બના હૂવા જોગી હે, ઉસ નવઉમ્ર જોગીકી આવાઝ સુનતેહી ઝોક. વ શોક.સે જલ્દ જલ્દ .કદમ ઉઠાતા હૂવા ઓર બેઇખ્તિયારીકી ર.ફતારમેં ગેરમુસલ્સલ ઓર ઉંચી નીચી ચટાનોંસે ઠોકરેં ખાતા હૂવા આયા ઓર ઉન લોગોંકે .કરીબ એક હસરતનાક સકૂનતકે સાથ .ખામોશ ખડા હો ગયા.

નવઉમ્ર જોગીને કુછ દેરમેં અપની બાતેં મોકૂફકીં ઓર ઉસ-નએ આનેવાલેકી સૂરત દખને લગા. ઝઇફુલ ઉમ્રભી અબ ઉસ શ.ખ્સકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઓર કેહને લગા "બચ્ચા! તુ અભી મુઝે બહોત કમસિન મા.અલૂમ હોતા હે, ઇસ જંગલમેં અ-કેલા કહાં મારા મારા ફિરતા હે? અગર કોઇ ઉઝ્ર નહોતો આ ઓર હમારે પાસ બેઠ."

નવવારિદ—"સાહબ! મેં આપકે ચેલેકી આવાઝ સુનકે યહાં ચલા આયા મેં એક ગાઉંકા રેહનેવાલા હું ઓર મયરાજીકે દર્શ-નકો જાતા હું."

ગુરૂ—" આજકલ તુ મથરાજીકે દરશનકો જાએગા ? તુને સુનાભી હે કે વહાં તુર્ક બિરાજ રહેહેં ઓર ઉન્હોંને સારે મંદરોંકો લૂટ લીયા ? જો હિંદુ ઉધર જાનિક લતાહે ઉસકો કેદ કરકે માર ડાલતે હેં."

નવવારિદ—" જોગીયોંસે કોઈ નહીં બોલતા. મુઝે માર ડાલેંગે તો ઉનકા કયા ભલા હોગા ?".

ગુરૂ—" બતા તૂને યેહ જોગ કયૂં સાધા હે ? ઓર અબ યહાં આયા હે તો આ, કુછ દેર હમારે પાસ બેઠ." નયા આનેવાલા જોગી યે સુનકે ઉન લોગોંકે પાસ બેઠ ગયા, મગર વોહ સબસે અલગ બેઠા. યહાં જીતને જોગી બેઠે હુવેથે સબકી નિગાહેં ઉસપર નિહાયત તેઝીસે પડ રહીથીં, મગર વોહ અપની આંખેં નીચે ઝુકાએ હુવેથા. સિનરસીદા ફકીર દેરતક ઉસકી સૂરત દેખનેકે બાદ બોલા " તો કયા બચ્ચા ! તૂ યહાં કહીં ઠેહરા હુવાથા ? યા રાસ્તેસે ચલા જાતા થા ?".

નવવારિદ—" મેને તો ઝગડા કરલીયા હે કે જબતક મથરાજી ન પહોંચૂંગા કહીં ન ઠેહરૂંગા."

જોગી—" તો અભી દો તીન રોઝ યહાં ઓર ઠહેર જાવ મેંને સુનાહે કે તુર્કોંકી ફોજ અજમેર પર ચઢાઈ કરને કે લીયે આ રહી હે. આજકી કલમેં વોહ યહાં આ જાયગી ઓર ઈધિરહીસે હોકે નિકલેગી. અગર રાસ્તેમે ઉન લોગોંને તુજકો પા લીયા તો કેદ કરકે તેરે સાથ બહોત બુરા સુલૂક કરેંગે."

નવવારિદ—" નહીં, મેં ઉન લોગોંસે નહીં ડરતા. કલ મેં અજમેરમેં થા વહાંભી બડી બડી તૈયારીયાં હો રહીહેં, ફાટકોંપર હરતરફ પેહરે હેં ઓર લોગોંકી આમદ વ રફ્ત બિલકુલ મોકૂફ હો

ગઈ હે. નહીં માઅલૂમ કયા બાત હે કે વહાં જોગીયોં ઓર ફકી-રોંકી બહોત રોક ટાક હે. ઇસ દેસમેં હમેશા લડાઇ હૂઇ ઓર બડેબડે ફસાદ હૂવે, લેકિન ફકીરોંપર અયસી ઝિયાદતી કભી નહીં હૂઇ જયસી અબ કી જાતી હે".

જોગી—"હાં, બચ્ચા! તો વહાંસે હો આયા? લડાઇકે લીયે વોહ અચ્છી તર્હસે તૈયારહેં યા નહીં?"

નવવારિદ—"હાં, વોહ લડાઇકે લીયે બખૂબી આમાદા હે. ફોંજેં તૈયાર હેં, દેખીયે લડાઇકા કયા નતીજા હોતા હેં."

જોગી—"મગર મુઝે યેહ સુનકર તઅજ્જુબ હોતા હે કે અજમેરમેં અબ જોગી ઓર ફકીર રોકે જાતે હે."

નવવારિદ—"મેંને તો વહાં સુના, કોઇ મુસલમાન જોગી કે ભેસમેં વહાં આયાથા જો કિસી મંદરમેં બહોત દિનોંતક રહા ઓર લોગોંકો ફરેબ દેકે યહાંકી ખબરેં તુર્કોંકો લિખતા રહા."

જોગી—"હાં, શાયદ અયસા હૂવા હો? લેકિન હર જોગીકો રોક દેના ધર્મ કે ખિલાફ હે."

નવવારિદ—"અચ્છા તો, ગુરૂજી! અબ અપને ચેલેકો હુકમ દીજીયે કે ફિર કોઇ ચીઝ ગાય, મેં ફક્ત ઇસકી આવાઝ સુનકે ઇધર નિકલ આયા; નહીં તો, મુઝે યહાં આનેસે કયા થા? મેંને તો દુ-નિયાકી અબ સબ બાતેં છોડદીં ઓર ચાહતા હું કે મથરાજીસે હોકે જબતક પરયાગ ઓર કાશીજી કે દરશન ન કરલૂં કોઇ કામ ન કરૂંગા."

જોગી—"બચ્ચા! અગર તુઝે ગાના સુનનેકા અયસાહી શોક હે તો દો તીન રોઝ ઇસ ઝોપડેમેં ઠહેર. હમ લોગોંકી સોહબતમેં

તુઝે ઝયાદા તકલીફ ન હોગી. મેરે યેહ ચેલે તેરી ખિદમત કરેંગે ઓર જબ તૂ કહેગા તુઝે ગાના સુનાએંગે."

નવ વારિદ—"નહીં મે યહાં નહીં ઠહેર સકતા, મુઝે ડર હે કે તુર્ક લોગ જબ અજમેરકો ઘેરેંગે તો ઉનકે સિપાહીયોંકી વજહસે યહાં ઇત્મીનાનસે બેઠના દુસ્વાર હો જાયગા. યું વોહ પકડકે માર ડાલેં ઉસ્કા મુઝે બિલકુલ ડર નહીં: હાં, ડર હે તો ઇસ બાતકા કે ઉનકી વજહસે આઝાદી ઓર ઇત્મીનાનમેં ફર્ક આ જાયગા."

જોગી—"અગર યેહી ખયાલ હે તો જબ તુર્ક આએ ચલાજાના."

નવ વારિદ—"નહીં, મેં ઝયાદા નહીં ઠહેર સકતા; અબ મે સીધા મથરાજી જાઉંગા. મગર બેહતર હો કે મેરી આરઝૂકે મુવાફિક આપ અપને ચેલેકો ગાનેકી ઇજાઝત દીજીયે." યે સુનકે જોગીને ઇશારા કીયા ઓર નવ ઉમ્ર જોગી જો પેસ્તર અપની નિહાયત નાઝુક બારીક ઓર સુરીલી આવાઝમેં ગા રહાથા ફિર ગાને લગા. ઇસ મર્તબા ચૂંકે દાદ પાનેકે બાઅદ ઓર હરતરહ કામયાબી હાસિલ કરનેં બાઅદ ઉસને ગાના શુરૂઅ કીયાથા લિહાઝા ઉસકી આવાઝમેં અસર હી કુછ ઓરથા, આવાઝ ખુલે મેદાનમેં દૂરતક જાતીથી ઓર ઇધર ઉધરકી પહાડીયોંસે ટકરા ટકરાકે ગુંજ ઉઠતીથી. સિનરસીદા જોગી ઉસકે સબ ચેલોં ઓર ખુસૂસ ઉસ નએ આનેવાલે નવઉમ્ર તારિકુદ્દુનિયા મેહમાનપર એક અજબ અઝખુદરફ્તગી તારીથી. નયા આનેવાલા કુછ દેર તો સબ્ર કીયે બેઠા રહા, મગર આખિર ઉસસે સબ્ર ન હોસકા ઝારો કતાર રોને લગા ઓર ઉસકી આંખોંસે આંસુ જારી હોગએ, હત્તા કે વોહ એક ચીખ મારકે ઉઠ ખડા હૂવા, ઇસ આવાઝકો સુનકે સબ ચોંક પડે ઓર ઉસકી તરફ હયરતસે દેખને

લગે; લેકિન ઉસને ઇસકા ખયાલભી ન કીયા સીધા રવાના હૂવા ઓર જંગલકી રાહલી: ગાનેવાલેનેભી અપની આવાઝ રોકી ઓર ઘબરાકે દેખને લગા કે ઉસકી આવાઝને કયા ખોફ્નાક અસર ઝાહિર કીયા, સિનરસીદા જોગીભી અબ સંભલા, ઉઠકે દોડા ઓર ઉસ નએ વેહશત ઝદા મેહમાનકો રોકને લગા. મગર ઉસને એક ન માની ઝિટકે દેદેકે હાથ છુડા લીયા ઓર લપકકે પહાડીયોંકે દરોમેં હોરહા ઓર ચંદહી મિનટમે નિગાહસે ગાયબ હોગયા. ઉસ ઝોંપડેકે રેહનેવાલે અબ સબકે સબ એક સન્નાટેમેં થે સોચ રહેથે કે યે કોન શખ્સ થા, કયું આયા ઓર કયું ઇસકદર મુનઅસ્સિર હોકે ચલા ગયા ? કુછ દેર ગોર કરકે સિનરસીદા જોગી બોલા " ઉસકી ઉસ ચીખસે હમારે કલે જે ફુટ ગયે ઓર હમારે દિલોંમેં નાસૂર પડ ગએ માઅલૂમ નહીં કોન દુ:ખી ઓર કિસ્મતકા સતાયા હે. "

એક નવઉમ્ર જોગી—" ગુરૂજી ! ઓર અભી બિલકુલ બચ્ચા હે કિસી અમીરકા લડકા હે. ઇશ્વરકી જાને કે ઉસપર કોન અયસી આફત આઈ જો યું જોગીકા ભેસ કરકે ઘરસે નિકલ ખડા હૂવા,"

યહાં યે લોગ યે બાતેં કરહી રહેથે કે ફોજી બાજોંકી આવાઝેં આઈ કરનાકી મુહીબ આવાઝ ઓર નક્કારેકી રોબદાર આવાઝ સારી પહાડીયોંમેં ગુંજ ઉઠી. યે સબ જોગી ઇન આવાઝોકો સુન તેહી અપને ઝોંપડેમેં ઘુસ ગએ; અંદર જાકે ગુરૂને કહા " ખેર જો કુછ હો અબ ઇસકા હાલ જલ્દ ખુલ જાયગા કે યે કિસકી ફોજ હે. બચ્ચા! ખાનેકે લીયે કુછ હો તો લાવ." જંગલકે સાગપાત જો તારિકુદ્દુનિયા ફકીરોંકી માઅમૂલી ગિઝાએં હેં એક ચેલેને સામને લાકે રખદીયે. ગુરૂ અપને ચેલોંકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા "લેકિન પેહલે લાવ હમ અપને મેહમાનકો ખિલાવેં ઉસકે બાઅદ હમ સબ ખાએંગે. "

ચેલા—"જીહાં ગુરૂજી? હમભી યેહી ચાહતે હંય."

એક નવઉમ્ર જોગી ઉઠકે ઝોંપડેકે કોનેમેં એક બડા સંદૂક રખ્ખા હૂવાથા ઉસકે કરીબ ગયા ઉસ સંદૂકમેં એક બડાસા કુફ્લ લગા હૂવાથા ઉસને અપની કફ્નીકી જેબમેંસે કુંજી નિકાલી ઓર કુફ્લ ખોલા કુફ્લ ખોલકે વોહ સિનરસીદા જોગીકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા "લો ગુરૂજી! મેં આપકે હુકમકી તામીલ કરતા હૂં."

ગુરૂ—"હાં, હાં, ખોલો." સબ જોગીયોંને સંદૂકકો ઘેર લીયા ઉસકે બાઅદ ઉસને ઝંજીર ખોલકે સંદૂકકા ઉપરકા પટડા ઉઠાયા ઓર કહને લગા "સાહબ! ઉઠીયે, કુછ ખાના ખા લીજીયે." સંદૂકમેંસે એક શખ્સને પેહલે સર નિકાલા ફિર ઉઠકે બાહિર આયા, યે એક નવઉમ્ર શખ્સ થા ઓર નિહાયત નાતવાન હો રહાથા. સબકી તાકીદસે યે સંદુકકે બાહિર નિકલા, ખાના ખાનેકી જો કુછ ચીઝેં ઉસકે સામને રખ દીગઈથીં ઉન્કો ઉસને ખુદાકા શુક્ર અદા કરકે ખાયા, લેકિન ખાતા જાતાથા ઓર આંખોંસે આંસૂ જારીથે. એક કમઉમ્ર જોગી ઉસકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા "આપકો ઇસતર્હ રોના ન ચાહીયે. હાં, આપ કેદી હેં, મગર આપકો સિવા આઝાદી ન હોનેકે ઓર કિસી કિસમકી તકલીફ નહીં દીજાતી ઝયાદા રંજ ન કીજીયે."

શખ્સ—"નહીં, મેં કિસી દિલી સદમેકી વજહસે નહીં રોતા હૂં. ઇન ઝિલ્લતોંમેં રેહતે રેહતે કુછ રોનેકી આદતસી હોગઇ હે અબ મેરા રોના ઓર હંસના દોનોં બરાબર હેં."

ગુરૂ—"તો અબ ખાનેસે જલ્દી ફરાગત કરલીજીયે, ફોજેં યહાં ગિર્દ ઉતરી હુઇ હેં, લિહાઝા ખાના ખાકે જલ્દીસે ફિર અપને સંદૂકમેં ચલે જાઇયે."

શખ્સ—" બેહતર, જો આપકા હુકમ હોગા મેં ફોરન બજા લાઉંગા. "

ગુરૂ—(અપને ચેલોંસે) " મેહમાનકે લીયે પાની લે આ..." બસ ઇસીકદર કહાથા કે ઝોંપડેકે દરવાઝેકો ઝોરસે કિસીને ટકરાયા સબ જોગી ખૌ.ફસે કાંપ ઉઠે ઔર ઘબરા ઘબરાકે ઉધર દેખને લગે. કયા દેખતે હેં કે વોહી નવઉમ્ર ઔર ખૂબસૂરત જોગી જો અભી ચીખ઼ મારકે ચલા ગયાથા બદહવાસ હોકે ડરા ઔર સેહમા હુવા આયા ઔર ગુરૂજીકે પાઉંપર ગિરપડા ઔર નિહાયત હી ખૌ.ફ.કી આવાઝમેં બોલા " ગુરુજી ! મુઝે બચા લીજીયે. " ગુરૂજીને ઉસકો ઉઠાકે બિઠાયા ઔર પૂછા "કયું ? કિસકા ડર હે ?". નયા આનેવાલા જોગી ઉઠકે બેઠા તો ઉસકી નઝર ઉસ શખ્સ઼ પર પડી જો સંદૂક઼કે પાસ બેઠા ખાના ખારહાથા. દેખતેહી વોહ બદહવાસસા હો ગયા, ઔર ઘબરા ઘબરાકર ઉસકે ચેહરેપર ગૌ.ર કરને લગા. અગર્ચે વોહ શખ્સભી ખાના ભૂલ ગયાથા ઔર બડી તવજ્જોહસે ઝોંપડેકે નયે મેહમાનકી સૂરત દેખ રહાથા, લેકિન ઉસપર અયસી હયરત નહીં તારીથી. ઇધર ઇન દોનોંકાતો યે હાલ થા, ઉધર જોગીયોંને જો અપને મેહમાનકો ઇસ ખૌફ઼ ઝદગીકે સાથ પનાહ માંગતે દેખાતો વોહ ઘબરાય ઔર મુતફ઼ક્કિર હૂવે કે કિસ શખ્સને ઉસપર ઝુલ્મ કીયા ઔર કિસકે ખૌ.ફ.સે યે યહાં ભાગકે આયા હે. ઉનકે કેદી ઔર નવજવાન પનાહ ગુઝીંમેં આંખોંહી આંખોંમેં જો બાતેં હોગઇં ઉનકી તરફ઼ ઉનકા ખ઼યાલ મુતવજ્જેહ ભી ન હૂવા. ગુરૂને ફ઼િર ઉસસે સવાલ કીયા કે " બતા બચ્ચા ! તુઝપર કિસ પાપીને ઝુલ્મ કીયા ? " ઔર ઇસ સવાલ કે સાથ હી ઉસે ઝોંપડેકે બાહિર કુછ ખટકા માઅ.લૂમ હૂવા ઉસને અપને ચેલોંકો હુકમ

દીયા કે "કેદીકો જલ્દી સંદૂકમેં બંદ કરો." ઔર ખુદ ઝોંપડે કે બાહિર નિકલા. વહાં કયા દેખતા હૈકે કઈ મુસલમાન સિપાહી મુસલ્લેહ ખડે હૂવે હેં ઔર કેહ રહેહેં કે "અભી જો જોગી તુમ્હારે ઝોંપડેમેં ગયા હે ઉસકો હમારે સિપુર્દ કરદો વર્ના હમ ખુદ ઘુસકે ગિરફ્તાર કર લેંગે."

જોગી—"તુમ્હારે ધરમમેં જોગીયોંકો સતાના મન્અ્ નહીં હે ?".

એક સિપાહી—"જોગીજી ! હમ કિસીકો સતાના નહીં ચાહતે, લેકિન જબ ખુદ કોઇ શખ્સ હમારી મુખાલિફત કરતા હે તો હમ ઉસકે દુશ્મન હો જાતે હેં. અબ મુનાસિબ યેહી હે કે વોહ શખ્સ જો તુમ્હારે ઝોપડેમેં છુપા બેઠાહે ઉસકો નિકાલ દો."

જોગી—"વોહ મેરા એક ચેલા હે ઔર મેરેહી પાસ હમેશા રહા કરતા હે. તુમ્હારા ઉસને કયા બિગાડા હે જો ઉસકો કેદ કરતે હો ?".

સિપાહી—"હમારે સરદારને ઉસકો દૂરસે દેખા ઔર હમેં હુકમ દીયા કે ઉસકો પકડ લાવ, હમકો અપની તરફ આતે દેખકર વોહ તુમ્હારે યહાં આકે ઘુસ ગયા."

જોગી—"તો અચ્છા, તુમ ઉસકે બદલે મુઝકો લેચલો, અગર તુમ્હારે સરદારકો કોઇ કામ હોગા તો વોહ ઉસકે બનિસ્બત મુઝસે ઝયાદા નિકલેગા."

યે સુનકે વોહ મુસલમાન સિપાહી આપસમેં મશવિરા કરને લગે ઔર આખિર યેહી કરાર પાયા કે ઇસ બૂઢે જોગીકો અપને સરદારકે પાસ લેચલેં. જોગી બગેર ઉસકે કે ઝોંપડેકે અંદર જાકે

કિસીસે કુછ કહે ઉનકે હમરાહ રવાના હૂવા. ઉન સવારોંને ઉસે લે જાકર સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજોં કે દરમિયાનમેં ખડા કરદીયા જો મથરાસે જુનૂબકી તરફ લૂટતી મારતી ચલી આતીથીં. અસાકિરે સુલ્તાનીકા એક મુઅમ્મિર ઓર તવાના અફસર જો ગાલિબન કોઇ મોઅઝ્ઝિઝ હેસીયત રખતા હોગા ઓર જીસને વફાદારીકે સાથ સુલ્તાન કે હમરાહ બારહા હિંદોસ્તાનકા સફર કીયાથા ઓર જો ઇસ મુલ્કકી ઝબાનસેભી કિસીકદર વાકિફ હોગયાથા જોગી કી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઓર ટૂટી ફૂટી હિંદીમેં કેહને લગા "તુમ યહાં પહાડોંમેં કયું મારે મારે ફિરતે હો ?".

જોગી—"હમ લોગ ફકીર ઓર જોગી હેં. હમારા આબાદીમેં ગુઝર નહીં હોતા ઓર ન હમ વહાં પૂરી તરહ અપના જોગ સાધ સકતે હેં ઇસી વજહસે હમને શહેરોંકો છોડકે જંગલ ઓર પહાડોંમેં રેહના શુરૂઅ કીયા હે."

અફસર—(હયરતસે) "તુમ યહીં રેહતે હો ? યહાં તો દરંદે ઓર વેહશી જાનવરોંકા મસ્કન હે !".

જોગી—"હમારી ઇનહી જાનવરોંમેં કુછ ખૂબ બસર હોતી હે."

અફસર—"અચ્છા યે બતાવ તુમ કભી અજમેરમેંભી જાતેહો ?".

જોગી—"હમકો બસ ઇતના માઅલૂમ હુવા કે અબ વહાં જોગીભી નહીં જાને પાતે. જબસે તુર્કોંકે આનેકી ખબર પહોંચી હે સબકા આના જાના મહારાજા સાહબને મોકૂફ કરદીયા હે."

અફસર—"યે હાલ તુમ્હેં કયુંકર માઅલૂમ હુવા ?" ઇતના કેહકે અફસરને જોગી કી સૂરત ગોરસે દેખી ઓર અપને એક સિપાહી કી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા "મેંને જીસ્કો બુલવા-

યાથા વોહ યેહી શખ્સ હે? વોહ લડકાસા થા ઓર યે બૂઢા હે!".

ઉસ સવારને સબ હાલ સાફ સાફ બયાન કરદીયા ઓર કહા "હમ ઇસકો ઇસ વજહસે લે આએકે ઇસને કહા વોહ મેરા ચેલા હે ઉસસે કોઇ કામ નહીં નિકલેગા ઓર મેં બનિસ્બત ઉસકે ઝયાદા હાલ બતા સકૂંગા."

અફસર ફિર જોગીકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઓર કેહને લગા "તુમકો માઅ્લૂમ હેકે સુલ્તાનકી ફોજકા એક બહાદુર શખ્સ ગિરિફ્તાર હોગયા હે? ઓર ઉસકા પતા નહીં લગતા કે કહાં હે?".

જોગી—"મેં જંગલકા રેહનેવાલા, ઇન બાતોંસે મુઝે કયા તઅ્લ્લુક? કિસી રાજાકોભી મેં નહીં જાનતા."

અફસર—"નહીં, સુના ગયા હે કે અકસર જોગીયોંકો ઇસ કિસમકે હાલાતકી ઇત્તિલાઅ્ હોતીહે."

જોગી—"હાં હોતી હે, મગર ઉન જોગીયોંકો જો ઇધર ઉધર સયેર કરતે ફિરતે હેં. મેં ઓર મેરે ચેલે હમેશા યહીં જંગલમેં રેહતે હેં હમકો કયા હાલ માઅ્લુમ હો સકતાહે?". ઇસકે બાઅ્દ અફસર જોગીકો ઇલાહદા લેગયા ઓર તનહાઇમેં ઉસસે કુછ બાતેં કરને લગા. તમામ સિપાહીયોંકો હયરતથી કે વોહ જોગીસે કયા બાતેં કર રહાહે, લેકિન થોડી દેરમેં યે માઅ્લુમ હૂવા કે અફસર જોગીસે બહોત ખુશ હે. ઉસને આઝાદી ઓર અમન વ અમાનકા એક પરવાના લિખકે જોગીકો દીયા. ઇસકે બાઅ્દ જોગી અફસરસે રૂખ્સત હોકે ચલા ઓર ચલતે વક્ત ઉસને એક દફ્અ્ ફિર અફસરકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કહા "દેખીયે આપ ભૂલ ન જાઇયેગા."

અફસર--" નહીં, હરગિઝ નહીં. યે તો મેરા ફર્ઝ મનસબી **હે**." યે સુનકે જોગી ચલા ગયા.

પંદરહવાં બાબ.

માઅરિકા આરાઈ.

મહારાજા અજમેરને અપને શહેરકી હિફાઝત ખૂબ અચ્છી તર્હસે કીથી, અગર્ચે ઉસૂલન યેહી મુનાસિબ થાકે વોહ શહેરકે અંદરહીસે લડે, મગર લડાઇકે ઇસ તરીકેમેં ઉસે કુછ બોદાપન માઅલુમ હૂવા, ઉસને અપને તમામ અફસરોંકો બુલાકે ગેરત દિલાઈ ઓર આમાદા કીયા કે " **મેહમૂદહી** વોહ શખ્સ હે જીસકે સામને અપની જુરઅતકા ઇમ્તિહાન દેના ચાહીયે, અવ્વલતો ઇસલીયે કે વોહ હિંદોસ્તાનકે બહોતસે રાજાઓંસે લડ ચુકા હે ઓર દૂસરે ઇસ સબબસે કે અકસર ફોજોંકો શિકસ્ત હો જાનેકી વજહસે **મેહમૂદકે** દિલમેં અપની સિપેહગીરી પર બહોત કુછ નાઝ પયદા હોગયા હે, લેકિન અપને બહાદુરોંકી તરફસે મુઝે યકીન હેકે વોહ **મેહમૂદકી** કુછ હસ્તી નહીં સમઝતે. અગર **મેહમૂદકો** અપની બહાદુરીકા દાઅવા **હે** તો મેરે હર સિપાહીકો દાઅવા હેકે વોહ **મેહમૂદકી** તમામ ફોજકો કાટકે ડાલ દેગા. બેહતર યે હય દે શહેરકો મુનાસિબ હિફાઝતમેં છોડકે હમ અપની ફોજકે સાથ બાહિર ચલેં ઓર દસ બારા મીલપર **મેહમૂદકા** મુકાબિલા કરેં. " બઈસતિસનાએ દો તીન દરબારી પંડિતોંકે જો ઉસ મોકેઅપર ખામોશ હોગએથે ઓર સબોંને નિહાયત જોશ વ ખરોશસે કહા " ચલીયે હમ મહારાજાકે

કદમોંકે સાથ હેં, ઔર રાજાપર અપની જાનકો ભેંટ ચઢા દેના અપના ફખ્ર સમઝતે હેં. હુઝૂર જબ હમારે સાથ હોંગે તો હમે તુર્કોંકા કોઈ ડર નહીં."

અલગ.રઝ અજમેરકી ફોજ ખુદ રાજા ઔર ઉસકે તમામ બહાદુર ઔર સૂરમા અફસરોંકે સાથ શહેરસે બાહિર નિકલી ઔર ઉસ મકા.મસે કરીબહી જહાં જોગીયોંકા ઝૂંપડાથા મુસલમાનોંસે મુકાબિલા હૂવા. મુસલમાનતો વહાં પેહલેહીસે આ ચુકેથે, મગર અજમેરકી ફોજેં ઉનકે કુછ દેર બાઅ.દ શામકો પહોંચી. ઉસ રોઝ દિન આખિ.ર હો ચુકાથા, લડાઇ સુબ્હપર ઠેહરેગી, મહારાજાને ઔર નેઝ ઉસકે નામવર અફસર જયરામને અપને લશ્કરકો ક.રીનેસે ઇધર ઉધર પહાડીયોંપર ઔર ઉનકે દામનમેં ઉતારા તાકે ગ.નીમ હમ્લા કરકે તબાહ કરના ચાહે તો ઉન મુખ.તલિફ મકા.માતતક ન પહોંચ સકે જહાં હિંદૂ ફોજેં ઉતરી હૂઇથીં. રાતને દોનોં તરફકે અફસરોંકો નિહાયત ઉમ્દા ઔર કાફી મોકા.અ. દેદીયા—અપની અપની તરફ દોનોં હમ્લા આવરોંને બહોત અચ્છા ઇનતિઝામ બાંધ લીયા, મોરચે મઝબૂતીકે સાથ કાયમ કરલીયે ગએ ઔર લડને વાલે ઇસ કરીનેસે કે હર હિસ્સએ ફો.જ દૂસરે હિસ્સેકો મદદ દે સકે, ઇતમીનાનકે સાથ કાયમ કર દીયે ગએ. અગર્ચે ઇસ મઝકૂરા ઉસૂલે જંગકી તકમીલ ઉસ ઓહોદતક નહીં હૂઇથી, મગર હોશીયાર ઔર તજુર્બાકાર અફસર અપની ઝિહાનત વ તબ્બાઇસે ઇનહી ઉસૂલસે મિલતે જુલતે નતાઇજ અકસર પયદા કરદીયા કરતેથે. ચુનાંચે મહારાજા અજમેરકે લાયક અફસરોંને ઇસ કામકો થોડા બહોત પૂરા કરલીયા. હાં, મેહમૂદકી ફોજમેં ઇસ કિ.સમકી કોઈ બાઝાબ્તગી નથી. ઉસકે સબ સિપાહી ક.દીમ અરબી ઉસૂ.લપર મયમના, મય-

સરા, કુદામ વ કુલ્બપર તકસીમ કરદીયે ગએથે. ઇસ્લામી ફોજોંકી યેહી એક મામૂલી શાનથી. ઇસી વઝઅસે ઉન્હોંને રૂમીયોંકા મુકાબિલા કીયા ઔર ઇસી તરતીબસે વોહ ઇસ્પેનપર હમ્લાઆવર હૂવે, ઇસી નિઝામને મિસરકો તબાહ કીયા, ઔર ઇસી હયઅતસે વોહ અફરીકાકે રેગસ્તાનોંકે કાબિઝ હુવે. ઇરાનપર જબ ઇસ્લામી તલવારેં આફત વ મુસીબત લાઇથીં તો વહાંભી વોહ ઇસી તરતીબસે નઝર આતેથે. ઇસ ઉસૂલમેં શાયદ થોડીહી તરમીમ હૂઈ હો વર્ના તુર્કોં ઔર તાતારીયોંને ભી હમેશા અપની ફોજોંકો ઇસી નિઝામસે મુરત્તબ કીયા. અલગરઝ સુલતાન મેહમૂદકી ફોજ પહાડીયોં ઔર પાટીયોંપર તકસીમ નથી, બલ્કે સબ મુસલમાન એક મુસત્તેહ મયદાનમેંથે ઔર રાતકે અંધેરેમેં અપના જો કુછ સામાન કીયા વોહ યેહીથા કે ફોજોંકો મઝકૂરા હિસ્સોંપર તકસીમ કરકે અપને અપને મુકામપર કાયમ કરદીયા. દોનોં તરફકે બહાદુરોંકે દિલમેં જો ખયાલાતથે વોહ અગર્ચે બહાદુરી ઔર મુલ્કી શહાદતકી નિસ્બત ઝયાદા માઇલથે, લેકિન બર્ફકિતિઝાએ તબીઅતે ઇન્સાની ઉનમેં ઉમ્મીદકે સાથ યાસ ઝુરૂર મિલી હૂઇથી. ખુસૂસન મહારાજા અજમેરકી ફોજકે સિપાહી અગર્ચે અપની બહાદુરીપર ઉનકો મુસલમાનોંસે ઝયાદા દાઅવાથા. બાઅઝ અવકાત જોશે શુજાઅતમેં વોહ મેહમૂદી સિપાહીયોંસે ઝયાદા મોતકે શાયક હોજાતેથે, લેકિન મેહમૂદકી હુમ્લાઆવરીયોંને જો નતાઇજ હિંદોસ્તાનકી પબ્લીકમેં દિખા દીયેથે ઉનકી ખબરેં સુનસુનકે બાઅઝ અવકાત ઉનકે ખયાલાતપર હયબત કે સાથ યાસ ઝયાદા તારી હોજાતીથી. ખુદ મહારાજા અજમેરકે યે ખયાલાત ન થે વોહ પૂરા બહાદુર ઔર શુજાઅ થા. ઉસનેભી ઇસ્લામી અફવાજકી કામયાબીયોંકા હાલ સુનાથા, લેકિન ઇન બાતોંકા વોહ ઉ

લોગોંકી બુઝદીલીહીપર મહમૂલ કરતાથા, જીનકો શિકસ્ત હૂઇ. અલગ-.રઝ રાતભર નીંદ કિસે આતીથી ઇનહી .ખયાલાતમેં સુબ્હ હોગઇ.

મુસલમાનોંને અપની તરફ ઝયાદા મક.બૂલીયતકે વક.તમેં નમાઝે ફજ્ર અદાકી ઔર હિંદૂઓંને નિહાયત .ખુઝુઅ. વ .ખુશૂઅ.સે દેવતાઓંકી પૂજાકી ઔર ઉનકે આગે સરે ઇતાઅ.ત ઝુકાઝુકાકે આરઝૂમંદ હૂવે કે ઉનકા દેસ ઉન મલેકશોંકે ઝુલ્મસે પાક રહે. મઝહબી ફરાઇઝ અદા કરતેહી દોનો ફોજેં લ.ડાઇપર આમાદા હોગઈ; આફતાબ કયસા અભી ઉસકી કિરનેંભી ઉફકે. મશરિકમેં છુપી હૂઇથીં ઔર તયૂરોંકા હનોઝ અપને આશિયાનોંસે નિકલનેકી જુરઅત ન હૂઇથી, તારેભી બાઅ.ઝ બાઅ.ઝ હનોઝ બેદારથે ઔર અપની વાપસીં નિગાહોંસે દુનિયાકે ઇસ હયબતનાક સીનકો દેખદેખકે આંખેં બંદ કરતે જાતેથે, કે યકાયક દોનોં તરફ.કે .અલમ સુબ્હકી ઉસ હવામેં લેહરાયે જો ઇસ કામકે બનિસ્બત કલીયોંકે ખિલાને ઔર ઉરૂસાને ચમનકે પેહલૂમેં ગુદગુદાનેકે લીયે ઝયાદા મુનાસિબ થી. ઇન ઝંડોંકે નીચે દોનોં તરફકે જાંબાઝ નિહાયત સબ્ર વ ઇસ્તકલાલસે ખડે હૂવેથે ઔર .અજાબકી નિગાહોંસે ઝયાદા .ગોર કરકે દેખતે જાતેથે. અબ ઝયાદા રોશની હૂઇ ઔર ફોજી બાજે ઝયાદા ઝોરો શોરસે બજને લગે જો ઇસ અમ્રકી અલામત સમઝી ગઇ કે લડાઇકે શુરૂ.અ હોનેકો થોડીહી દેર રેહ ગઈ. યે આવાઝેં સુનકે ઉન લોગોંને જીનકે દિલમેં થોડા બહોત .ખોફ.થા ઝયાદા ડરકે એક ઝુરઝુરી લી. લેકિન સાથીયોંકી .ગેરતને ઇસકી જુરઅત ન કરનેદી કે .સફ.કે જંગસે .કદમ હટાએં; અપને દિલી જઝબાતકો દિલમેં દબાયા ઔર બહાદુરીકી સૂરત બનાએ ખડે રહે.

સુલ્તાની ફોજકા નામવર ઔર જંગઆઝમા અફસર અલ્તો-

નૂતાશ જો અક્સર મયદાનોંમેં સબસે સબક્ત કીયા કરતાથા .ખુદ સુલ્તાનસે ઈજાઝત લેકે અપની ચાર હઝાર ફોજકે સાથ આગે બઢા. ઉસકો બઢતે દેખકર મહારાજાએ અજમેરને અપને દિલમેં નિહાયત અફસોસ કીયા કે "અપને શહેરસે નિકલકે હમારા યહાં આના બેકાર હો ગયા, જબકે હમ ઇતની દૂર બઢકે આએથે તો હમેં ચાહીયે થાકે હમારીહી તરફસે સબ્.કતભી કીજાતી. અચ્છા અબ મેરે બહાદુરોંમેંસે ઇસ મુસલમાનકે મુકા.બલેકો કોન જાએગા?". અજમેરકા એક મશહુર બહાદુર જીસને હિંદૂ રાજાઓંકો બાહમી લડાઇયોંમેં બહોત કુછ નામ હાસિલ કીયાથા બઢકે આયા ઓર રાજાકે .કદમ ચૂમકે કેહને લગા "મહારાજ! મેં જાતાહું ઓર ઇસ મલેકશકો હુઝુરકે ઇક્.બાલસે દિખા દુંગા કે જો સૂરમા અજમેરમેં રેહતેહેં વોહ મલેકશોંકો કયસા ઝલીલ સમઝતે હેં."

રાજા—"હાં, હાં પરતાબસિંધ (યે ઈસ અફસરકા નામ હે) યે કામ તુમ્હીસે હોગા. તુમ થોડીસી ફોજ અપને સાથ લેકે જાવ ઓર .મુકાબિલા કરો."

પરતાબસિંઘભી ચારહી હઝાર રાજપૂત અપને સાથ લેકે નિકલા દો અજનબી .ગેર કોમોંકી લડાઇમેં હમેશા યે ખરાબી હોતી હેકે દોનોંમેં ચૂંકે એક દૂસરેકી ઝબાનસે આશના નહીં હોતા લિહાઝા એકકે .ખયાલાત દૂસરે પર ઝાહિર નહીં હોતે ઓર લડાઇમેં મઝા નહીં આતા. પરતાબ સિંઘકે સાથીયોંને અપની સફોંસે જુદા હોતેહી તીર કમાન હાથમેં લીયે ઓર તીરબાઝી કરતે હૂવે આગે બઢે જીસકે જવાબમે અલતોનૂતાશને અપને લોગોંકો હુકમ દીયા કે "તુમભી તીર બરસાતે હૂવે આગે બઢો ઓર ઘોડે બહોત તેઝ બઢાવ કે યે તીરોંકી લઢાઇ દમભરમેં મોકૂફ હોજાય ઓર દુશ્મનોંકો હમ શમ્શીર

ઓર સિનાનકા મઝા દિખાએં." મુસલમાન તુર્કોંને અપને અફસરકે કેહનેપર અમલ કીયા ઓર અગર્ચે અપની ફોજસે ઝયાદા દૂર હુવે જાતેથે, મગર સખ્ત હમ્લા કરદીયા.

દોનોં ફોજેં મિલ ગઈ ઓર ઉનકે મિલતેહી એક ફોરી જોશ નઝર આયા જીસસે ખયાલ કરલીયા જાસકતાથા કે શાયદ ઇસમેં કોઇકા ફેસલા બહોત જલ્દ હો જાએગા, મગર થોડીહી દેરમેં વોહ જોશ એક હાલતપર ઠહેર ગયા. કુછતો નિગાહેં ઉસકે દેખનેકી આદી હોગઇં ઓર કુછ લડનેવાલોંકી હમ્લા આવરીમેંભી એક કિસમકા સુકૂન પયદા હોગયાથા. અલતોનતાશને અપને સિપાહીયોંકો લડાઇકી તાઅલીમ બહોત ઉમ્દા દીથી; ઇસલીયે કે વો હમ્લા કરતે વકત તીરબાઝી કરતે આરહેથે, મગર હિંદૂ જવાંમર્દોંકે કરીબ પહોંચતેહી ઉન્હોંને ઇસ ફુરતીસે કમાનેં શાનોંપર ડાલકે નેઝે ઝુકા દીયેકે ઉનકે દુશ્મનોંકોભી હયરત હોગઇ. રાજપૂત અભીતક તીરબાઝીહી કર રહેથે ઓર અલતોનતાશકે હમરાહીયોંને સરપર પહોંચકે નેઝોંસે છેદના શુરૂઅ કરદીયા. યે દેખકે રાજપૂતોંકોભી ગુસ્સા આગયા; ઉન્હોંને ઇસ ગુસ્સેસે કમાનોંકો શાનોંપર ડાલના ચાહાકે ઉનમેંસે બાઅઝ ટૂટ ગઇં; અલગરઝ ઉન્હોંનેભી તીરો કમાન છોડ દીયે ઓર તલવારેં હાથમેં લીં. જબતક મુસલમાનોંકે નેઝોંને ઉનકો દૂર રખા ઉસવકત તકતો વોહ બેશક નુકસાન ઉઠા રહેથે, મગર વોહ આખિર ઘુસ પડકે તલવારેં લીયે હુવે મુસલમાનોંકે સરપર પહોંચહી ગયે. દોનોં તરફકે જવાંમર્દ શમ્શીરઝનીકે જોહર દિખાને લગે ઓર ફરિશ્તએ મોત ઘબરા ઘબરાકે દોડને લગા કે કિસકિસકો દુનિયાસે રૂખસત કરે. ઇબતિદાએ જોશમેં હિંદુઓંને શમ્શીરઝનીકે એઅતિબારસે મુસલમાનોંકો દબા લીયા, લેકિન

આખિર ઉસ મોકેઅ પરભી દોનોંકી યકસાં હાલત હોગઇ. ખૂંરેઝીને જબ અચ્છી તર્હ ઝોર પકડ લીયા ઉસવકત આફ્તાબને મશરિકી કોહસારસે સર નિકાલા ઔર અપની સુબ્હકી ઝર્દ ઝર્દ શુઆઓંસે ઉસ ખૂનમેં ચમક પેદા કરને લગા જો મેદાનકે અકસર નશેબી કનારોંમેં બેહ બેહકે મુનજમિદ હોગયાથા. તલવારેં શાયદ શુઆએ આફ્તાબમેં અચ્છી તર્હ ચમકતી. મગર વોહ સબકી સબ ખૂન આલૂદ હોચુકીથીં ઔર ઉનમેં ધૂપકી કિરનેં ખુદ સુર્ખ રંગમેં રંગીન હોકે જગમગાતીથીં. યે જાંબાઝ યૂંહી બરાબર લડ રહેથે ઔર ઇનકી મુવઇયદ ઔર દુઆગો ફોજેં દોનોં તરફ એક સુકૂતકે આલમમેં ખડી અપની અપની કોમકે હામીયોંકી નબર્દ આઝમાઇકા તમાશા દેખ રહીથીં.

લડતે લડતે પરતાબસિંઘને એક તેઝ હમ્લા કીયા, મુસલમાન સવારોંમેં ઘુસતા ચલા ગયા ઔર અપની ઝબાનમેં પુકાર પુકારકે કેહને લગા "તુર્કોંકા સરદાર કહાં હે? અગર મર્દ હેતો મેરે મકાબિલેકો આય." અલ્તોન્તાશકો અપને બાઅઝ સિપાહીયોંકે ઝરીએસે ઉસકા મતલબ માઅલુમ હોગયા. યે માઅલૂમ કરકે ફિર ઉસમેં ઇતની તાબ કહાંથી કે ખામોશ ખડા રેહતા, ઉસને ફોરન ઘોડા બઢાયા ઔર પરતાબસિંઘકા રાસ્તા રોકકે ખડા હોગયા. ઉસકી વઝઅ ઔર બુશરેસે પરતાબસિંઘ સમઝ ગયાકે બેશક યે મુસલમાનોંકા સરદારહે. ઇતના ખયાલ કરતેહી ઉસને બઢકે અલતોન્તાશપર તલવારકા એક વાર કીયા, લેકિન અલ્તોન્તાશને નિહાયત ચાલાકીસે ખાલી દીયા. પરતાબસિંઘકી તલવાર હનોઝ અપને રવમેં ચલીહી જાતીથી ઔર ઠહેરનેભી ન પાઇથીકે અલતોન્તાશને અપની તલવાર બલંદ કરકે પરતાબસિંઘકે સરપર ઇસ ઝોરસે ચલાઇ કે અગર વોહ ઝુક ન જાતાતો

બેશક ઉસકા સર ઉડ ગયા હોતા. અલ્તોન્તાશ પરતાબસિંઘકી યે હુશીયારી દેખકે હયરતમેં આયા ઓર ઉસકી સૂરત દેખને લગા. ઇસકે બાઅદ ફિર દોનોં સંભલકે લડાઇપર આમાદા હુવે; અબ દોનોં તરફસે બે તરતીબ ઓર સખ્તીકે સાથ વાર હોને લગે. તુર્કી અફસર બહાદુર રાજપૂતકો ઝેર લાના ચાહતાથા ઓર અલાહાઝા બહાદુર પરતાબસિંઘ અલતોન્તાશકો, લેકિન કિસીકી યે આરઝુ પૂરી ન હોતીથી: લડતે લડતે દોનોં થક ગએ ઇતની દેરમેં સિર્ફ ઇતના હુવાકે અલતોનતાશકી તલવારકા એક હલકાસા ઝખ્મ પરતાબસિંઘ કે બાઝુપર આગયા, મગર જીસકા નતીજા યે હુવાકે વોહ તલ-વાર પરતાબસિંઘકી ઝર્હમેં પેવસ્ત હોકે રેહગઇ ઓર ખિચનેમેં અલતોન્તાશકે હાથસે કુછ અયસી બે એહતિયાતી હુઇકે લચકકે ટૂટ ગઇ. પરતાબસિંઘકો યે મોકાઅ નિહાયત ઉમ્દા મિલાથા ઓર વોહ અયસા નાતજુર્બાકાર ન થાકે ઇસ મોકેઅકો હાથસે જાને દેતા. ઉસને ફોરન તલવારકા વાર કીયા. અલતોનતાશને પરતાબસિંઘકા વારતો ઢાલ પર લીયા ઓર દુસરે હાથસે નેઝા બઢાકે પરતાબસિંઘકે સીનેપર મારા હિંદુ બહાદુરને દાહની તરફ ઝુકકે ખાલી દીયા ઓર નેઝા અપને ઝોરમેં ઉસકે બાએં પેહલૂસે હોકર નિકલ ગયા જીસકો ઉસને ફોરન હાથસે પકડ લીયા ઓર દૂસરે હાથસે તાબડતોડ તલ-વારકે વાર કરને લગા, બેશક અલતોનતાશકે લીયે યે નિહાયત નાઝુક મોકાઅથા, ઉસકે હાથમેં કોઇ હરબા નથા ઓર વોહ સિર્ફ અપને બચાનેકી કારરવાઇ કરરહાથા, યે સૂરત દેખકે દોચાર મુસ-લમાન બઢેકે અપને સરદારકો તલવાર દેં, લેકિન હિંદુ ફોજકે સિપાહી ઉસકો નાઇન્સાફી સમઝે ઓર ઉન્હોંનેભી એકસાથ હમ્લા કરદીયા કે મુસલમાનોંકી મદદ પહોંચનેસે પેહલે મુસલમાન સરદારકા કામ તમામ

કરદીયા જાય. હિંદુઓંકો આમ તોરપર હરકત કરતે દેખકર મુસલમાનોંનેભી ફિર હમ્લા કરદીયા. જીસવકતસે અલ્તોનતાશ ઓર પરતાબસિંધમેં લડાઇ શુરૂઅ હૂઇથી દોનોં તરફકે સવાર રૂક ગએથેકે ઉસ દિલચસ્પ નબર્દ આઝમાઇકા તમાશા દેખેં ઓર અબ ઇસવકત હમ્લાભી ઉન્હી લોગોંને કીયા. અસ્લી ફોજેં જો મહારાજા અજમેર ઓર સુલ્તાન મેહમૂદકે ઝંડેકે નીચેથીં વોહ અબતક ઉસી તર્હ સાકિત વ ખામોશ ખડીથીં. લડાઇમેં ફિર તેઝી હોગઇ. યેહી સવાર જો અબ લડ રહે હેં, પેહલેભી લડતે થે, લેકિન દમભર સસ્તાકે ખુદા જાને દોનોં કેસે તાઝાદમ હોગએહેં કે અબ નિહયાત સખ્ત લડાઇ લડ રહેહેં ઓર શિદદત વ ગર્મ જોશીસે અપને દુશ્મનોંકા ખૂન બહા રહેહેં. અફસરોંકે લડનેસે પેહલેભી કોઇ ચાર ઘંટે મુતવાતિર લડ ચુકેથે ઓર અબ દોબારાભી લડતે હુવે ચાર પાંચ ઘંટે ગુઝર ગએ હેં, લેકિન હર સિપાહીમેં અયસા જોશ પેદા હોગયા હેકે કોઇ થકને ઓર અપની જગેહસે કદમ હટાનેકા નામભી નહીં લેતા, સિપાહીયોંકે હમ્લાઆવર બાઝુઓંમેં એક કાહિલી ઓર સુસ્તી પયદા હોગઇ ઓર અબ વોહ અપને થકે હુવે બાઝુઓંસે વાર કર રહેહેં. શામ હોનેકે કરીબ આગઇ ઓર લડાઇ ઉસીતર્હ જોશ વ ખરોશસે હો રહીહે, દોનોં તરફકે લોગ રેહ રેહકે કોશિશ કરતેહેં કે હરીફ.કો મેદાનસે હટા દે; મગર, બરાબર કોશિશેં બેસૂદ સાબિત હોતી જાતી હેં. આખિર ઇસ અમ્રસે નાઉમ્મેદી હો ગઇ કે આજ કિસી કિસમકા ફેસલા હો; કયુંકે અંધેરા ઝયાદા ઝુક આયાથા ઓર લડાઇમેં કિસી તરફસે સુસ્તી ઓર બેદિલી ઝાહિર નહીં હૂઇ. સુલ્તાન મેહમૂદને મુનાસિબ ખયાલ કરકે વાપસીકા તબલ બજવા દીયા. સબ સિપાહી ઇલેહદા હોગએ ઓર લડાઇ દુસરે રોઝપર ઉઠા રખખી ગઇ.

ઇસ લડાઇમેં દોનો તરફ તક઼રીબન઼ ઢાઇ તીન હઝાર આદમી-યોંકા નુક઼સાન હૂવા, જીસકી વજહ યેથી કે દોનો તરફ ચુને હૂવે વા-કિફ઼કાર ઔર તાઅ઼લીમયાફ઼તા સિપાહી થે; જો હમ્લેકે સાથ અપની હિમાયતકીભી કારગુઝારી કરતે જાતેથે.

રાત નિહાયતભી જોશો ખ઼રોશ ઔર ઉમ્મીદ વ બીમમેં ગુઝરી. હિંદૂ બિરેહમનો ઔર અકસ્રર મોઅઝ્ઝિઝ સરદારોંને રાતભર મૂરતોં ઔર બુતોંકે આગે સિજ્દેમેં ગિરકે ઔર નિહાયત હી રિ઼ક઼ક઼તેંક઼લ્બસે રોકે આર્યાવૃત્તકે મલેકશોંસે પાક રેહનેકી દુઆ઼એ માંગીં. રાતભર હિંદૂ કેમ્પસે બરાબર સંખ ઔર ઘંટોંકી આવાઝેં આતી રહીં. અકી઼-દતકેશ ઔર પાકદામન મેહજબીન લડકીયોંને દેવતાઓંકી તાઅ઼રીફ઼મેં ભજન ઔર અપને બુઝુર્ગોંકી બહાદુરીયોંકે ગીત ગાગાકે સુબ્હ કી. ઉધર ઇસ્લામી લશ્કરગાહમેં કુછ ઇસસે ઝયાદા રિક઼ક઼તે કલ્બકા મઝહાર હોતા રહા. અગર્ચે વહાં ન દેવતાઓંકે ભજન ગાએ જાતેથે ઔર ન ઉન્કી સોસાયટીમેં યે રજઝ઼ખ્વાની ઔર ખ઼ુદામતાઇકા વક઼ત થા, લેકિન અપની દુ઼આઓમેં ઉનકા તરફ જો પેહલૂ ઇખ્તિયાર કીયા ગયાથા વોહ ઈસી કદરથા કે ખ઼ુદાએ વાહિદે ઝુલજલાલે વલ ઇક્રામકે આગે હર શ઼ખ્સ઼કા સર ઝુકા હૂવાથા. ફ઼ૌ઼જી ખ઼યમોંકી મસ્જીદેં આબાદ થીં. રકઆ઼તે તહજ્જુદ ખુશ ઇલ્હાનીસે અદા કી જાતીથીં. કુરઆન઼ખ્વાનીકી આવાઝ ઉસ ફ઼િ઼ઝામેં ગૂંજ રહીથી, જહાં સિવા નાક઼ૂ઼સ વ જરસકી આવાઝોંકે ઔર કોઈ આવાઝ કભી ન સુની ગઇ હોગી. સુબ્હ હોતેહી ઇધર ઇન લોગોંમેં અઝાનોંકી સદાએં બલંદ હૂઇ. ઉધર હિંદૂ ફ઼ૌજોંમેં ઝયાદા ઝોરો શોરસે સંખ ઔર ઘંટોંકી આવાઝેં આને લગીં.

ગરેબાને સુબ્હકે ચાક હોતેહી દોનોં તરફકે લોગોંને જલ્દી

જલ્દી અપની ઇબાદાતસે ફરાગત હાસિલ કી ઓર લડને ઓર મરને પર આમાદા હે ગએ. સફ્ફેજંગ આરાસ્તા હુઈ; ઇબાદતકે વક્ત્ ફોં બાજોંકો આવાઝ મોકૂફ હુઇ ઓર અબ ઉસકી જગેહ દોનોં તરફ જંગી બાજાંકા હંગામા બપા હે. મહારાજા અજમેરકી તરફ નરસિંઘા ફુંક રહાહે, ધરે બજ રહેહેં ઓર ઇસી કિસમકે બાજોંકો આવાઝ હર શખ્સકે કાનોંતક પહોંચતી હે. મેહમૂદકે લશ્કરમેં ઇધરતો અરબોંને અપના છોટાસા તબલા બજાબજાકે બદદૂઓંકો ધુનમે રજઝખ્વાની શુરૂઅ કોહે, ઉધર તુર્કો ઓર મુગલોંકે ગિરોહસે બડે કરના ઓર નકકારેકી મુહીબ આવાઝ બલંદ હુઇ જીસને અકસર સુનને વાલોંકે રૂએં ખડે કરદીયે. યે આવાઝ નિહાયત રોબ દાબસે ઉસ સેહરાઇ ફિઝાકો ફતેહ કરતી હુઇ બઢી ઓર સિપાહીયોંસે પેહલે બહાદુરી દિખાનકે સુબૂતકે તોરપર ગિર્દકી પહાડીયોંસે ટક્કરેં ખાને લગી.

આજ હિંદૂઓંને ઝયાદા ઉલુલઅઝમી ઓર ઇસતિકલાલસે કામ લીયા. જો પેહલા શખ્સ મયદાનમેં આયા વોહ રાજએ અજમેરકા કૂવ્વતે બાઝુ, અજમેરકે પાટકા રૂકને આઅઝમ ઓર કોમી તાજકા જાંનિસાર રનજીતસિંઘ થા. યે શખ્સ રાજાકે ભાઇબંદોંમે થા ઓર હર માઅરિકેમેં ઉસને અપની બહાદુરીકો કોઇ ન કોઈ યાદગાર ઝરૂર છોડીથી. ઇસકે માતેહત દસ હઝાર ફોજ થી; જીસમેંકા હર શખ્સ અપને માલિકપર જાન ફિદા કરનેકો તૈયાર રેહતાથા. રનજીતસિંઘકે સરપર એક બડા પગ્ગડ થા, જીસ્મેં કુછ હીરે લગેથે ઓર કલગી હવામેં નાઝુક લેહરેં લેલેકે ઉસકી વકઅત ઓર ઉસકે રૂતબેકા સુબુત દેરહીથી. કોમી મિરઝાઈ મલેમેથે ઓર નિહાયત ઉમ્દા મોતી અપને મુલ્કકી ફેશનકે મુતાબિક બાંધે હુવેથા. એક હિંદોસ્તાની સબ્ઝા ઘોડા

મેરે રાન થા, અસ્લહાભી ઉસી ઓહોદકી ઝુરૂરતોંકે મુનાસિબ ઝયાદા કીમતી થે, તલવાર પરતલેમેં પડી હુઇથી ઔર ઢાલ પેટ પરથી. ખેર, ઔર સબ અસ્લહાતો થેહી, મગર, તીરો કમાન હાથમેં લીયે હુવેથા, ઇસલીયેકે અભી ઉસ્કે મુકાબિલેમેં કોઇ શખ્સ નહીં નિકલા થા, લેહાઝા વોહ તીરો કમાનહીસે કામ લેના ચાહતાથા, જીસ્કે ઝરીએસે દૂરકે દુશ્મનોંતક પયામે મર્ગ પહોંચાયા જા સકે. રનજીતમિત્ર અગર્ચે ફારસી ઝબાન નહીં જાનતાથા, લેકિન ઉસને કુછ અયસી રોઅબદાર આવાઝસે પુકારાકે લોગ સમઝ ગએ કિસીકો મુકાબિલેમેં બુલાતા હે.

અલ્તોનતાશ મુકાબિલેકે લીયે સફ્ફસે બાહિર નિકલા, મગર સુલ્તાનને વાપસ બુલાલીયા ઔર કમાલ મહોબ્બત વ શફ્કતસે કહા "તુમ કલ મુકાબિલમેં ઝયાદા મશકકત ઉઠા ચુકે હો, યે સરાસર નાઇન્સાફી હે, ઇસ કાફિરકે મુકાબિલમેં કિસી ઔર શખ્સકો જાના ચાહીયે." અલ્તોનતાશને ફિર ઇજાઝત માંગી ઔર અર્ઝ કીયા "સુલ્તાને આલમ! મુઝે કોઇ અયસી મશકકત નહીં કરના પડી; ઔર યેહતો જિહાદ હે જીસકદર ઝયાદા સરગર્મી દિખાઉંગા ઉસીકદર સવાબકા મુસ્તહિક હોઉંગા." સુલ્તાન મેહમૂદકો ખબરથી કે બાવુજૂદ ઉસકે કેહનેકે ઇસવકતતક ઔર કિસી બહાદુરને નિકલનેકા નામ નહીં લીયા. ઇસ ખયાલકે ઉસને દિલહીમેં રખ્ખા ઔર અલ્તોનતાશકા તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા "અલ્તોનતાશ! આજ ફિર તુઝે લડાઇમે જાનેકી ઇજાઝત દેના ઝુલ્મ હે. કસમ હે ઉસ પરવરદગારે આલમકીકે ઇસ ઝુલ્મકે મુરતકિબ હોનેકે મુકાબિલમે મુઝે યે ગવારા હેકે મેં ખુદ ઇસ કાફિરકે મુકાબિલેપર જાઉં. ઔર હાં, તુમ્હારી તર્હ મુઝપરભીતો જિહાદ ફર્ઝ હે!!

અચ્છા, તુમ સબ ઠેહરો મેંહી ઇસ કાફિરકો ઉસકે કુફ્રકી સઝા દેને જાતાહું"

બાદશાહકી ઝબાનસે યે કલ્મા સુનતેહી હર શખ્સકે દિલમેં જોશ પેદા હોગયા ઓર કઇ અફસરોંને બઢકે અર્ઝ કીયા "હુઝૂર! જબતક હમલોગ મોજૂદ હેં ઉસવકતતક યે નહીં હોસકતાકે હમારે સુલ્તાનકો અયસી તકલીફ ગવારા કરના પડે. હમ જાંનિસાર ઉસરોઝ ઝિંદા ન હોંગે જીસરોઝ હુઝુર મેદાને જંગમે તનહા કદમ નિકાલેંગે."

ઇસકે બાઅદ દાઉદતાઇને હાઝિર હોકે અર્ઝ કીયા "હુઝુર! મેં જાનેકી ઇજાઝત તલબ કરતા હું. ઉસ બુતપરસ્તકો અગર ખુદાને ચાહાતો મેરેહી હાથસે સઝા મિલેગી."

સુલ્તાનને દાઉદકી દરખ્વાસ્ત મંઝૂર કી ઓર અગર્ચે વો સાદી વઝઅમેં થા, લેકિન અપના સામાન દુરસ્ત કરકે નિહાયત મુસ્તએદીકે સાથ મુકાબિલેકો નિકલા જીસ વક્તતક દાઉદ મેદાને જંગમે આએ હિંદુ બહાદુર રંજીતસિંધને કઇ બાર અપને મુકાબિલેમેં મુસલમાનોંકો બુલાયા ઓર મુસલમાનોંકી તરફસે યે સુસ્તી દેખકે ઉસ્ને ખયાલ કરલીયા થાકે મુસલમાન મેરે મુકાબિલેમેં દબ ગએ, મગર જબ દાઉદ ઉસ્કે મુકાબિલેપર આગયા તો પેહલે ઉસને બહોત ગોરસે ઉસકે ચેહરેકો દેખાકે ખોફ ઓર દેહશતકે આસારતો નહીં પાએ જાતે. ઉસ કિસમકી કોઇ અલામત ન પાકે વો ખુદ મુતહઇયર હોગયા ઓર લડાઇકે લીયે આમાદા હૂવાકે અગર દાઉદને અપની દેહશતકો છુપાયા હોગા તો યું ઝાહિર હો જાયગી.

લેકિન દાઉદકી તરફસે ખુદ ઉસસે ઝયાદા મુસ્તએદી ઓર ફુરતી ઝાહિર હૂઇ. દોનો એક દૂસરેકી ઝબાનસે નાઆશનાએ

મહેઝથે, લેહાઝા બગેર ઇસ્કેકે કોઇ ફ્લેમા ઝબાનસે નિકાલા જાય લડાઇ શરૂઅ હોગઇ.

તલવારેં ઇબ્તિદાઅન તો ચમકીં, જબકે ખિંચકે ઝરા આનન ફાનન હવામેં ઠહેર ગઇથીં, ફિર કુછ ન નઝર આયાકે વો તલવારેં કિધર જાતીહેં ઔર કહાં પડતી હેં. આમ નિગાહે દેરતક દોનોં જંગ આઝમાઓંકો હયરતકી નઝરસે દેખની રહીં કુછ દેરકે બાઅદ તલવારોંકી ન ઠહેરનેવાલી ચમકમેં એક સિપાહી નમૂદાર હૂઇ: હયરત આશના નિગાહોંકો દેરકે બાઅદ માઅલૂમ હૂવાકે વો સિપાહી અસ્લમેં દાઉદતાઇકી ઢાલથી. ઉસ્કી તલવાર એક વારમેં કુછ અયસી પડીકે ઝનસે ટુટકે દો ટુકડે હોગઇ. રનજીતસિંઘકો યે મોકાઅ નિહાયત ઉમ્દા મિલાથા, ઉસ્ને બરાબર તલવારકે વાર કરના શરૂઅ કરદીયે લેકિન મુકાબિલ અયસા માઅમૂલી સિપાહી નથાકે અપની તલવાર ટૂટ જાનેપરભી ચરકા ખાજાતા. ઉસને ઇસ ફુરતીસે ઢાલ હાથમેં લીકે દેરતક દેખનેવાલોંકો ઉસ્કી ઢાલ મુશ્તબાસી ચીઝ માઅલૂમ હોતી રહી. ઇસ લડાઇને એક અજીબ દિલબસ્તગી પેદા કરરખીથી, જીન લોગોંકે દિલમેં ઝયાદા દેહશત સમાઇથી ઉનકાભી દિલ બહેલ ગયાથા. ઔર ઉન દોનોં જાંબાઝોંકી લડાઇકો નિહાયત લુત્ફ઼સે દેખ રહેથે. દાઉદને આખ઼િર અપના નેઝા હાથમેં લીયા. નેઝેકી લડાઇમેં અરબ લોગોંકો અ઼મૂમન ઝયાદા મલકા હોતાહે ઔર ગોયા ઇસ સલાહકો ઉસ સરઝમીન વાલોંને અપના કરલીયાહે નેઝેકે વાર દાઉદને અયસી ફુરતીસે ઔર કુછ ઇસ્તરહ જલ્દ જલ્દ કીયે કે રનજીતસિંઘકો ઝરા પીછે હટજાના પડા; ઇસ્લીયે કે ઉસ્કે પાસ નેઝા નથા. થોડી દેર ઉસને અપને આપકો બચાયા, લેકિન કુછ સોચકે આખ઼િર ઉસને કમાન હાથમેં લી ઔર

દાઉદપર તીર બરસાને લગા. દાઉદને ઉસકા ખ્યાલભી ન કીયા ઇસ્લીયેકે તીરકી લડાઇમેં ઇન્સાન વો ફુરતી નહીં દિખા સકતા જો નેઝે ઓર તલવારકે ઝરીયેસે દિખા સકતાહે. ઓર ઇસી મજબૂરીસે રનજીતસિંઘકો બહોત કુછ પીછે હટ જાના પડા તાકે દાઉદકી નેઝાબાઝીસે મેહફૂઝ રેહ સકે. દાઉદને હમ્લા કરકે ઉસકી તરફ ઘોડા બઢાયા. હિંદૂ જાંબાઝકા ઓર પીછે હટ જાના પડા.

અલગ્રઝ દોનોંમેં ચાહે જો કુછ હો, લેકિન લડાઇકા ઝાહિરી રંગ યેહી બતા રહાથા કે રનજીતસિંઘકો શિકસ્ત હોગઈ, ઓર દાઉદ ઉસકી તરફ તઆકકુબ કરતા બઢતા ચલા જાતાહે.

ઇસ સીનને દોનોં તરફકી ફોજોંકો બેતાબ કરદીયા હિંદૂઓંને ઇરાદા કીયાકે "અપને અફસરકો બચાએં ઓર ઉસકી મદદ કરેં." મુસલમાનોંકો ડર હુવાકે "કહીં અયસા નહો દાઉદ અપની ફોજસે ઝયાદા દૂર હોકે હિંદૂઓંકે હજૂમમેં ઘિર જાય." યે ખ્યાલ વાકૂઇ એક કયામતકા મુકદ્દિમાથા. દોનોં ફોજેં બઢીં ઓર એક આમ હમ્લા હોગયા. તબ્લેજંગ પહાડીયોં ઓર તમામ ચીઝોંકો ખબર દેનેલગા કે 'કયામત આગઇ." ખુદ સુલ્તાન મેહમૂદ ઓર ખુદ રાજા અજમેરકે ઘોડેભી મેદાનમેં અપની શોખીયાં દિખાને લગે, દોનોં ફોજેં મિલ ગઇં ઓર લડાઇકા ખૂંરેઝ તમાશા હર દિલપર નકશે હયબત બિઠાને લગા. સુલ્તાનને એન મેદાને જંગમેં પહોંચકે અપને સિપાહીયોં ઓર અફસરોંકી તરફ ખિતાબ કરકે યે કલિમાત કહે "અય બહાદુરાને ઇસ્લામ! અય જાંબાઝાને તુર્ક વ અરબ! સરફરોશીકા વક્ત આગયા, જન્નતકે દરવાઝે ખુલ ગએ; જિહાદકે શોકમેં સબકેસબ બઢો. સુનો, ગોયા મેરે કાનમેં આવાઝ આ રહીહે કે હૂરેં તુમ્હેં પુકાર પુકારકે બુલા રહીહેં, ખુદાવંદે

આ.લમ તુમ્હારી જા.બાઝીયોંકો ક.દર ઓર અજરે ખે.ર દેનેકી નિગા-હોંસે દેખ રહાહે. ઉસ્કા કલામે મુબીન તુમ્હારે દિલોંમેં હે, ઉસીકો અપના શિઆ.ર બનાવ, ઉસી ખુ.દાકી મદદકે મુન્તિઝર રહો ઓર જો કોઈ ઇસ કારેખે.રમેં મઝાહિમ હો ઉસે કાટકે ડાલદો. ચૂંકે ખુ.દાકા કામ કર રહેહો લેહાઝા વોહી ખુ.દાવંદે આલમ તુમ્હારી મદદ કરેગા, ઓર તુમ્હારી તલવારોંમેં દૂના અસર પેદા કરદેગા. ઇસ સરઝમીનમેં તુમ કિસીકે છુપાય છુપ નહીં સકતે, તુમ્હેં કોઈ મદદગાર વ યાવર નહીં મિલ સકતાહે. તુમ્હારી તોહીદકો બુરા ભલા કેહને વાલે હર જગે કસરતસે મોજૂદ હે, સિર્ફ બુતપરસ્તો—મુશરિકોં ઓર (મઆ.ઝ અલ્લાહ) ખુ.દાકી ખુદાઇમેં બટ્ટા લગાનેવાલોંસે આબાદ હે અયસે મકામપર તુમ સિર્ફ અપની જુરઅત... નહીં, નહી, તોબા, સિર્ફ ખુ.દાકે ફઝલો કરમપે ભરોસા કર સકતેહો. બઢો, અય મુસલમાનો! બઢો, ઇસ્લામકો ઇસ સરઝમીનમેં રિવાજ દો, બુતોંકી હુકૂમત ઉઠાવ ઓર ફક્ત ઉસ ખુ.દાકે આ.લમકી હુકૂમત કાયમ કરો ઓર ઉસ્કા સિક્કા હર દિલમેં બિઠાવ જીસ્કા જલાલ તુમ્હારા તલવારોં બલ્કે તુમ્હારી હર ઝર્બસે નમૂદાર હૂવા કરતાહે." ઇત્ના કેહકે સુલ્તાનને અપના ઘોડા લડાઇકે મેદાનમેં ઓર આગે બઢાયા. યે તક.રીર સુનતેહી મુસલમાનોંકે હોસલે બઢ ગએ ઓર ઉન્કા જોશ તાઝા હોગયા. સબોંને એક સાથ હમ્લા કરદીયા. કલકી તર્હ આજ થોડીથોડી ફોજેં મુકાબિલેકો નહીં બઢી હેં, બલ્કે આજ સારી ઇસ્લામી ફોજને યુરિશ કરદી હે.

મુસલમાનોંકા જોશો ખરોશ દેખકે હિંદૂઓંકે બહાદુર ફરમાંરવા મહારાજા અજમેરનેભી અપને સવારોંકે હોસલે બઢાય ઓર ખુદ મએ અપને નબર્દઆઝમા અફસરોં ઓર સરદારોંકે મયદાને જંગમેં

નિકલા, ઉસ્કી તક્રીરભી નિહાયત મોઅસ્સરથી. હર હિંદુ સિપાહીને દિલમેં બ્ખૂબી સમઝ લીયાથા કે મુસલમાન કિતને બડે ઝાલિમ હેં. રાજાને યે બાત સમ્બકે ઝહેનનશીન કરદીથી કે "મુસલમાન ઇનતિહાસે ઝયાદા ઝાલિમ હેં; ઉનકી ગ્રઝ ઇસ સરઝમીનકી હુકૂમતહી નહીં હે કે શાયદ કભી ઉનસે અદલો દાદકી ઉમ્માદ કી જા સકે, બલ્કે વોહ સિર્ફ હિંદુ મઝહબકો ઝલીલ કરને, બુતોંકી બેહુર્મતી કરકે અપના દિલ ઠંડા કરને ઓર લૂટ મારકે ઓર હિંદુ માહવશ ઓર બાઅસ્મત ઓરતોંકા ઝેવર ઓર શાહી ખઝાનોંકે જવાહિરાત લૂટકે અપની મુઠોયાં ગર્માકે ચલ જાનેકે લીયે આએ હેં. યે લુટેરે હેં, સિર્ફ રેહઝની ઓર મહેઝ ડાકાઝની ઉન્કા કામ હે, અગર્ચે શાહી કૂવ્વત ઉનકે સાથહે. મગર અસ્લમેં યે વોહી ડાકૂ ઓર કેઝઝાક હેં."

અલગ્રઝ દોનો તરફ્કી ફોજોંમેં પૂરા જોશ થા, સબ સિપાહી મેદાને જંગમેં કૂદે ઓર લડાઇ ઇસ સખ્તીસે હોને લગી ઓર અયસા મુહીબ મનઝર મયદાનમેં પયદા હોગયા, કે દેખેને વાલોંકે દિલ કાંપ કાંપ ઉઠતે થે; વોહી બહાદુર થે જો માઅરિકએ જંગમેં અપને મુકાબિલકે લોગોંસે લડનેમેં મશ્ગૂલ થે ઓર કિસી ઓર તરફ આંખ ઉઠાકેભી ન દેખતથે, મગર ઉમરોંકે ઇખ્તિતામકા ઝમાના સરપર આગયાથા. આહ ! અયસે અયસે નવજવાન, અયસે અયસે કવી હેકલ તવાના ઓર તંદુરસ્ત, અયસે અયસે ખુબરૂ ઓર પરીજમાલ દુનીયાસે રૂખ્સત હોરહેથે ઓર ઇસ બેકસી વ બેબસીસે કે ન કોઈ ઉનકા ઉઠાનેવાલા હોતાથા ઓર ન કોઇ ઉનકે સરહાને બેઠકે રોનેવાલી નઝર આતીથી. ઉનકી વોહ વફાદાર બીબીયાં જો ઉનકે સાથ ઝિંદા જલને ઓર ખાક હોજાનેકો બખુશી

ખાતિર ગવારા કર લીયા કરતીથીં વોહભી ઘરોંમેં અપને ઉલઝે હૂવે દિલકો હાથોંસે દબાય હૂવે બેઠીથીં, લાશોંકે દુશ્મન મુરદારખ્વાર જાનવરભી લડાઈકે હજૂમમેં ઇતના મોકાઅ નહીં પાતેથે કે ઉનકે જીસ્મોંપર બેઠકે અપના પેટ ભરેં, કોઈ ઈતનાભી નહી દેખતાકે ઘોડેકી પીઠસે ગિરનેવાલે બિલકુલ જાન દેકે ગિરેહેં યા ઉનમેં કુછ દમ બાકી હે!! ચાહે જીસ હાલમેં હોં હમ્લાઆવર ફોજેં ઉનકો રોંદતી હૂઈ બઢતી હેં ઓર તેઝરવ ઘોડે ઉનકો કુચલતે હૂવે જાતે હેં. ગરઝ કે અગર ઝિંદા હોં તોભી ઈન સદમાત વ મસાઇબમેં મુબતિલા હોકે દમભરમેં દુનિયાસે રૂખ્સત હોજાતેહેં.

લડાઇને બહોત તૂલ ખીંચા, ઇસકે પેશ્તર દાઉદતાઈ ઓર રનજીતસિંઘકી લડાઈહીમેં દસ ગ્યારા બજ ગએથે, અબ દોનોં તરફકે હમ્લાઆવરોંને ઇતની દેરતક યકસાં બહાદુરીસે કામ લીયા કે તીન બજ ગએહેં ઓર લડાઇ ઉસી માઅમૂલી હેસીયત ઓર ઉસી જોશો ખરોશકે સાથ જારીહે, કોઇ શખ્સ મેદાનેજંગસે હટનેકા નામ નહીં લેતા ઓર કયુંકર હટે ? હર શખ્સને અપને દિલમેં યેહી મનસૂબા ઠેહરા લીયાહેકે યાતો ફતહ હોગી યા મરકે યહાંસે જાએંગે.

હિંદૂ ફોજકે બહાદુર સરદાર જયરામને ઇસ મોકઅપર એક ઓર આખિરી કોશિશ કી ઉસને અપની હમરાહીકે લીયે દસ હઝાર સવાર લડનેવાલી ફોજસે મુનતખિબ કરકે અલગ કરલીયે. મેદાને જંગસે પીછે હટકે પહાડીયોંકે દામનોંમેં છુપ ગયા ઓર પોશીદાહી પોશીદા ચક્કર ખાકે ઓર પહાડીયોંકે દામનોંકા તેય કરકે બાઈ જાનિબસે નાગહાં નમૂદાર હૂવા ઓર ઇસ્તર્હ યકબયક હમ્લા કરકે મેદાને જંગમેં કૂદા કે ગોયા કોઈ તાઝાદમ ફોજ હિંદૂઓંકી કુમકકો

આ ગઇ. ઇન બહાદુરોંને હમ્લા કરતે વકત. ઝોરસે "મહારાજા અજમેરકી જય" કા નાઅ્‌રા બલંદ કીયા ઓર લડાઇકે મેદાનમેં અપને ઘોડોંકી તેઝરવી દિખાને લગે. જયરામકે ઇસ હમ્લેને એહલે ઇસ્લામપર બહોત બડા અસર કીયા, બેશક ઉનકે દિલ થોડે હોગએથે ઓર ઉનકે કદમકો લગ્‌ઝિશ હોને લગીથી, મગર એક તરફસે અલ્તોનતાશને ઓર દૂસરી તરફસે દાઉદ—તાઇને, દરમિયાનસે ખુદ સુલ્તાન મેહમૂદને અપને સવારોં ઓર લોગોંકો લલકાર ઓર ઉભારકે યકબયક હમ્લા કરદીયા ઓર અયસા હમ્લા કીયા કે તમામ મુસલમાનોંનેભી યકબયક ચોંકકે અપને દુશ્મનોંપર હમ્લા બહોત જોશકે સાથ કીયા, 'અલ્લાહો અકબર'કે નાઅરે બહોત ઝોરસે બલંદ હૂવે ઓર લડાઇકી આગસે દેખનેવાલોંકો મેહસૂસ તોરપર આગકી ચિનગારીયાં ઉડતી નઝર આને લગીં.

સુલ્તાનને એક તદબીર ઓર કી જો ઝયાદા મુફીદ સાબિત હુઇ. ઇસ્લામી લશ્કરમેં ચાર હઝાર તીરઅંદાઝ જો ઇમસે પેસ્તર અપની શમ્શીરઝનીકા જોહર દિખા રહેથે ઉન્કો હમ્લા આવરોંસે ઇ-લાહિદા કીયા ઓર એક પહાડીકે દામનમેં ઉનકી કઇ સફેં કરકે ઇલેહદા કરકે કાયમ કીયા. યે લોગ કિસીકદર ચક્કર ખાકે તીરબારી કરતે હૂવે બઢે. ઉન્હોંને એક અયસા મોકાઅ્‌ મુનતખિબ કરલીયા જહાંસે મુસલમાનોંકો બચાકે વોહ અપને તીરોંકા નશાના સિર્ફ હિંદૂઓંકો બના સકતેથે. ઇન લોગોંકે તીરોંને વાકઇ બડા અસર કીયા. જો લોગ મુસલ્લમાન હમ્લા આવરોંકી લડાઇમેં મશગૂલ હોના ચાહતેથે ઉનમેંસે અકસરોંકોતો યે તીર મારમારકે ગિરા દેતેથે ઓર જો ઝિંદા બચતેથે ઉનકો સિવા હટ જાને ઓર ભાગ ખડે હોનેકે ઓર કિસી બાતમેં મુઝિર ન થા. ઉન તીરોંમેં હિંદૂઓંને

બડે સબ્ર ઔર બડે ઇસતિક઼લાલસે કામ લીયા, લેકિન એક આલ-મગીર મરગે મફ઼ાજાતકા ઉનકે પાસ કયા ઇલાજ થા ? વોહ નિહા-યત પરેશાન થે ઔર ઘબરાય ઘબરાય ફિરતેથે. ખુદ મહારાજા અજ-મેર ઔર ઉસકા બહાદુર નવજવાન અફસર જયરામ દોનોં ફિકરમેં થે કે કયા કરેં ? લેકિન, બાવુજૂદ હરતર્હકી પરેશાનીકે દોનોં નિહાયત બહાદુરીસે મુકાબિલા કરતેથે, ઔર બરાબર લડનેપર આમાદા કર રહેથે. અબ આફતાબ ગુરૂબ હોનેકે કરીબ પહોંચ ગયાથા, તયુર જો લડાઇકે હંગામે દેખકે ઉડ ગએથે ઔર ઇધર ઉધર પહાડીયોંકી ચોટીયોંપર છુપે બેઠે રહેથે. અબ શામ હોતી દેખકર અપને નશી-મનોં ઔર આશીયાનોંકે ઇરાદેસે ઉડઉડકે આતેથે ઔર કહીં ઠહેરનેકી જગે ન પાકે મેદાને જંગકી ફિઝામેં ઇધર ઉધર ઉડને લગતે થે. ઉસ તારબારીકે ઇન્તેશારકે સાથ હિદુઓંપર ઇસ આખિર વક્તને ઔર ઇન્તેશાર તારી કરદીયા. મુસલમાનોંકા જહાંદીદા અફસર દાઉદ-તાઇ જો પેહલે પહેલ મેદાને જંગમેં નિકલાથા, હિંદુઓંકી ઇસ હાલતકો બખૂબી સમઝ ગયા ઔર ઉનકી બદદિલીકા મઝમૂન ઉસને ઉનકે ચેહરેસે પઢ લીયા: ઉસને અપને સવારોંકો યકબયક ઉભારા ઔર નાઅરએ “અલ્લાહો અકબર” બલંદ કરકે ઝોરસે એક આ-ખિરી હમ્લા કરદીયા. ઇસ હમ્લેને હિંદુઓંકે કદમ ઉખાડ દીયે ઔર સબ ગિરોહ તો જમે લડ રહેથે, મગર દો રિસાલે જો બાઈ જાનિબ દેરસે બદહવાસ હોરહેથે ઔર દાઉદકે સવારોંકા ઝયાદા દબાવ ઉન્હીંપર પડાથા ઉનસે ન ઠેહરા ગયા ફૌરન ભાગ ખડે હુવે. બહાદુર જયરામ ઉનકે કરીબ આયા ઔર ઉનકો સમઝાને લગા, લેકિન ઉનકા સંભલના દરકિનાર જયરામકે સાથી જીન્હોંને વસ્તે ફૌજકો ઝયાદા મઝબૂત કરરખાથા ઉનકેભી કદમ ઉખડ ગએ.

દીગર અફ્‌સરાન લોગોંકે રોકને ઓર કાયમ રખનેકી તદબીરોંમેં થે કે બાકી હિસ્સએ ફૌજ જો અબતક મુકાબિલા કરરહાથા ઉસનેભી ભાગના શુરૂઅ કીયા. અલગરઝ ફૌજ કુછ ઇસતહ બેઇસ્તિકલાલ ઓર બેદિલ હોકે ભગી કે મહારાજએ અજમેર ઓર ઉસકે વફાદાર અફ્‌સરોને હઝાર તદબીરેં કીં મગર કુછ ન હોસકા. અગર્ચે મુસલમાનોંકો મોકાઅ મિલ ગયાથા કે તઆકકુબ કરકે અપને હરીફોંકા કામ આજહી તમામ કરદેતે લેકિન ઉન્હોંને ખુદા જાને થક જાનેકી વજહસે યા નહીં માઅલૂમ કિસ સબબસે બિલકુલ તઆકકુબ નહીં કીયા બલ્કે અગર બાઅઝ અફ્‌સરોંને ઇરાદા કીયાભી તો ખુદ સુલતાન ઓર ઉસકે સાથીયોંને રોક દીયા હિંદૂઓંને જબ દેખાકે મુસલમાનોંને બિલકુલ તઆકકુબ નહીં કીયા, તો અપની કેમ્પમેં જાકે ઠહેર ગએ જીસકે ખેમોંકો મુસ્તકીલ કતારેં મુસલમાનોંકે લશ્કરગાહસે કરીબહી દૂરતક ફૈલતી ચલી ગઇથીં.

સુલતાન મેહમૂદ જબ અપને ખયમેકો વાપિસ ચલા તો ઉસકી જીલૂમેં મિનજુમ્લા ઓર અફ્‌સરોંકે અલ્તોનતાશભી થા. સુલ્તાનને ઉસકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કહા "અલ્તોનતાશ! આજકી લડાઇ તૂને દેખી? મેં હિંદૂઓંકી અકસર ફૌજોંસે લડા; મગર, અયસે બહાદુર ઓર જાંબાઝ સિપાહીયોંસે લડનેકા આજતક ઇત્તિફાક નહી હુવાથા."

અલ્તોનતાશ—"હુઝૂર! હાં, બહાદુરતો ઝુરૂર હેં, મગર મુસલમાન બહાદુરોંકે સબ્ર ઓર ઇસતિકલાલને ઉનકે હોશ ઉડા દીયે."

મેહમૂદ—"બેશક, મગર, અફસોસ! મન્સૂરકા પતા નહીં, અગર આજ વોહ હોતાતો ઉસકે હમ્લોંકે સામને યે કુફ્‌ફાર ઇતની દેરભી ન ઠહેર સકતે."

અલ્તોનતાશ—" બજા હૈ. કુત્અનઝર ઓર સબ બાતોંકે મનસૂરકે ગમને હમારે જવાંમર્દોકો ઓર સુસ્ત બના રખ્ખા હૈ."

મેહમૂદ—" નહીં માઅલૂમ મનસૂરકો ક્યા હૂવા ઓર કહાં ગાયબ હોગયા !!"

અલ્તોનતાશ—" અસાકિરે સુલ્તાનીયાકો ઇસ મોહિમસે ફરાગત હોલે તો મનસૂરકી જુસ્તુજૂમેં સરગર્મીસે કોશિશ કીજાય. મેરે ખયાલમેં કુલ ઇસ લડાઇકા ઇખતિતામ હોજાયગા."

મેહમૂદ—" ઇન્શાઅલ્લાહ." દોનોં યે બાતેં કરકે મઅ તમામ અફવાજકે અપને કેમ્પકો રવાના હુવે.

સોલ્હવાં બાબ.

અજમેરી કેમ્પ

અગર્ચેં હિંદુઓને માઅરિકએ જંગમેં બડી બહાદૂરીયાં દિખાઇથીં, ખુસૂસ અફસરોંને તો અપની કોમી હમીયતકા ઇનતિહાઇ જોશ દિખા દીયાથા; લેકિન, લડાઇકા નતીજા અયસા ખરાબ હૂવા કે રાજા ઓર તમામ મોઅઝઝિઝીન અરાકીને દોલત જબ અપની ફરોદગાહકો પહોંચે હૈં તબ નિહાયતહી સુસ્ત ઓર ઇનતિહાસે ઝયાદા મુઝમહિલ થે. રાજાકા યે આલમ થકે ગુસ્સા ઓર નેઝ સદમેકે મારે વોહ અપને આપેસે ગુઝરા જાતાથા. ઉસને અપને શાહી ખયમેમેં દાખિલ હોતેહી થોડી દેરતો ઇનતિઝાર કીયા ઓર ઉસકે બાઅદ કુલ અફસરાને ફોજકો અપની હુઝુરીમેં તલબ કીયા. દરબાર અપની કદીમી શાનો શોકતકે સાથ કાયમ હો ગયા ઓર કુલ

અરાકીને દોલત અપને અપને .કરીનેસે મુનાસિબ મકા.માતપર બેઠ ગએ.

જબ કુલ મુકરરઆને દોલત જમ્અ. હોગએ તો ઉનકી તરફ મુખાતિ.બ હોકે રાજાને યે કલેમાત કહે—

રાજા—"અજમેર વાલો! તુમ્હારી બહાદુરી કહાં ગઇ? તુમ્હારી જુરઅત કયા હુઇ? વોહ બડેબડ લંબે ચોડે દા.અવે જો અપને દેસકે બચાનેકે લીયે તુમ કરતે રેહતે થે, અબ વોહ કહાંહે? અપસી શકિસ્ત! .ખાસ અપને વતન, અપને ઘરકે દરવાઝે પર! ગ.નીમત યેહી હુવકે મુસલમાન દિનભરકે થકે હુવેથે વર્ના અગર તુમ્હારા તઆ.કુબ કરતે તો તુમ્હીં બનાવ કયા હોતા! તુમ ભાગ ખડે હુવે! ઝિલ્લત ઓર બેઇઝઝતીકે સાથ!! અપની ઓરતોં, અપને બાલકોંકો કિસપર છોડ ચલેથે? મુસલમાનોકી .આદત કયા તુમ્હેં નહીં માઅ.લૂમ કે વોહ અપને દુશ્મનોકી શરીફ બહુ બેટીયોંકો અપની લોંડીયાં બનાતે હેં ઓર ઉનકી બેઇઝઝતી કર ડાલતેહેં, લડકોંકો પકડકે અપને દેસમેં લેજાકે બેચ ડાલતેહેં જીનકી બાકી. ઝિંદગી .ગુલામી ઓર ઝલીલ તુર્કોંકી જૂતીયાં સીધી કરતે ગુઝર જાતીહેં! કયા અપને .ખાન્દાનોંકો તુમ ઇસીલીયે મુસલમાનોંકે સિપુર્દ કીયે દેનેથે? મર જાના અચ્છા હે; મગર, યે ઝિલ્લત નહીં અચ્છી, લેકિન યે .ખયાલ શરાફ, ઓર બહાદુર દિલોંમેં હોતાહે. તુમકો પરમેશ્વરને બેગે.રત બનાદીયા કે અપસી બેઇઝઝતી તુમને ગવારા કરલી. મેરા રાજ અગર કિસી હિંદૂ રાજાકે હાથમેં જાતાતો મુઝે બિલ્કુલ અફ.સોસ ન હોતા; ઇસલીયે કે વો ધરમકી .કદ્ર કરતા ઓર ઓરતોં ઓર બચ્ચોંકી અપસી બેઆબરૂઇ ઉસકે હથસે નહોતી. અફ.સોસતો યેહી હેકે તુમ ઉન ઝલીલ લોગોંકે આગે બોદે સાબિત હુવે જીન્કે

દિલમેં ન શરાફતકી કદ્ર હે ન કિસીકી અઝમતકા ખયાલ હે. જયસે ખુદ ઝલીલ હેં વયસાહી ઝલીલ ઓર સબકોભી ખયાલ કરતે હેં. તુમ અપની બાબીયાં, અપને બચ્ચે અયસે ઝાલિમોંકે સિપુર્દ કીયે જાતે થે. ?"

રાજાકી યે પુરજોશ ઓર પુરહમરત તકરીર સુનકે લોગોંને સરઝુકા લીયા, દેરતક દરબારપર સનાટા તારી રહા, આખિર એક લાયક બિરહમન જો દરબારકા આઅલા દરજેકા મશીર થા ઉઠા ઓર રાજાકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કહને લગા "ઓ મહારાજ! હમ લોગોંસે બહોત બડી ગફલત હુઇ ઓર હમારે લોગોંને બિલકુલ અપને નામસે ખિલાફ કીયા, મહારાજકી નારાઝીસે ઇનકે દિલમેં અબ ગેરત પેદા હોગઇહે ઓર શાયદ અબ અયસા ન કરેંગે કે અપને ધરમ ઓર મલેકશ દુશ્મનોંકે આગે ભાગ ખડેહોં. ઇનસે કહકે લાયે ઇનકે ધરમ ઓર ઉનકે બુઇનકી કસમ લીજીયે ઓર દેખીયે યે કયસા કારેનુમાયાં દિખાતે હેં."

રાજા—"યે કયા નામ દિખાએંગે? અફસોસ! મેરી બેટી! મેરી પ્યારી! વોહ નાઝનીન ઓર બહાદુર લડકી મોહના આજ મોજૂદ હોતી તો મુઝે કિસી બાતકી પરવા નહોતી. જીસ રોઝમે ઉસકા પતા નહીં ઉસ રોઝસે મુઝે યકીન આગયા કે અબ અજમેરકી કિસ્મત ઉલટ ગઇ ઓર બહોત જલ્દ વોહ ઝમાના આનેવાલા હે જબ ઝાલિમ, બેરહેમ, બેહમાય્યત ઓર શરીફકી કદ્ર ન જાનને વાલે તુર્ક બાકે સારે દેસ, સારે મંદરોં ઓર સારી કુંવારી લડકીયોંકો ભ્રષ્ટ કર દેંગે. આહ! મોહના ગઇ ઓર મુઝે ઇન મુસીબતોંમે ડાલ ગઇ. મેં સચ કેહતા હું તુમ્હારે કીયે કુછ નહોગા; લેકિન, અય અજમેરકે ઝલીલ ઓર બોદે સિપાહીયો! ઇતના જાન રખ્ખો કે જીસ

ઝિલ્લતકો તુમને ગવારા કરલીયાહે ઓર જીસ તબાહીમેં તુમ અજમેરકો ડાલના ચાહતેહો વોહ ઝિલ્લત ઓર વોહ તબાહી તુમ દેખો ઓર શોક઼સે દેખો, મગર મુઝસે હરગિઝ ન દેખી જાયગી બદનસીબી ઓર માયુસીકી ધડોસે પેહલેહી મેં દુનિયાકો છોડ દૂંગા. મેં ખુદ લડાઇ ઓર ખૂંરેઝીકે દરીયામેં કૂદ પડૂંગા ઓર દુશ્મનોંકો કત્લ કરતેહી કરતે અપની જાન દેદૂંગા. અફ઼સોસ!! અજમેરકી તબાહીકા વ઼ક્ત આ ગયા, ઓર કિસી વજહસે નહીં સિર્ફ ઇસી વજહસે કે ઉસકે દોસ્તોંકે દિલસે ઉસકી મહોબ્બત જાતી રહી." ઇતના કેહકે રાજા ઝારો ક઼તાર રોને લગા.

બહાદુર ઓર ગ઼ૈરતમંદ રાજાકી યે માયૂસાના તક઼રીરેં ઓર આખિરમેં ઉસ્કી યે રિક઼્ક઼તો ઝારી દેખકે લોગોંસે ન રહાગયા, સબ રાજાકે ક઼દમોંપર ગિર પડે ઓર સબ રોરોકે અ઼ર્ઝ કરને લગે "શ્રી મહારાજ! આપ ઇસ઼ક઼દર હયરાન ઓર અબસે માયુસ નહોં, હમ લોગોંમેંસે એક શ઼ખ્સ઼કી જાનભી જબતક બાકી હે ઉસ વક઼્ત તક મુમકિન નહીં કે એક મલેચ્છભી અજમેરકે ફાટકપર ક઼દમ રખ સકે. અગર હમારે ઇસ વાઅ઼દેપર હઝુરકો એઅ઼્તિબાર નહીંતો ઉસ્કા સુબૂત હમ દૂસરી તર્હપર દે સકતેહેં. આ઼ખરી હાલતમેં જો કારરવાઇ એક હિંદૂ બહાદુરકો કરના ચાહીયે હમ વોહ કરનેકોભી મોજૂદ હેં. મુમ્કિન હેકે હમ સબ અપની સ્ત્રીયોંકો ચિતામેં બિઠાદેં ઓર જલાકે ખ઼ાક કરદેં, દુનિયાકો ઇસ જુરઅતસે રૂ઼ખ્સત કરેં ઓર તલવારેં હાથમેં લેકે નિકલ ખડેહોં. અગર ઇશ્વરને મદદકી તો અજમેરકા રાજ આપહીકે લીયે હોગા વર્ના હમમેંસે એકભી ઝિંદા ન બાકી હોગા."

રાજા—"મેરે ન઼ઝદીક અભી ઇસ કારરવાઇકી ઝુરૂરત નહીં

અભીતો હમ અપને શહેરસે બાહિર મુસલમાનોંકા મુ.કાબિલા કર રહેહેં. ઇન બાતોંકો ઉસ દિનકે લીયે ઉઠા રખના ચાહીયે જીસદિન હમ અજમેરમેં મેહસૂર હોકે ફત્હસે નાઉમ્મીદ હોં. અભી હમારે સાથ કાફી .ફોજ મોજૂદ હે ઓર અગર હમ દિલ કરેં તો પૂરી જુરઅતકે સાથ મુકાબિલા કર સકતે હેં. અફસોસકી યે બાત હેકે ઇસવકત તુમ ભાગ ખડે હૂવે ઓર તુમને દુશ્મનોંકો અપને ઉપર .ગાલિબ કર દીયા. કલકી લડાઇપર દારો મદાર હે, અગર તુમ લોગોંને કલ પૂરી જુરઅત ઓર ઇસ્તિકલાલસે કામ લીયા, તો ઉમ્મીદ હે કે તુમ મુસલમાનોંકો .કબ્લ ઉસકે કે ઉન્હેં અજમેરકે બુરજ ઓર ઉસકે મંદરોંકે કલસ ન.ઝર આએં મારકે ભગા દોગે."

અ.ફસરાને .ફોજ—"મહારાજ! કલ હમ દિખા દેંગે કે હુઝૂરકે ઇન જુમ્લોંને હમપર કયા અસર કીયા ઓર હમારે દિલ અબ ક્યસે હો ગએ હેં. આજકી .ખતા મહારાજ મ.આ.ફ .ફરમાએં ઓર કલ હમારી બહાદુરી ઓર હમારી ત.કદીરકા ઇમતિહાન કર લેં."

રાજા—"મુઝે આજ અપની મોહના યાદ આતી હે. વોહ શરીફ.થી અગર વોહ હોતી, તો મુઝે યૂં લડાઇકી તરફ.સે નાઉમીદી ન હોતી. ઉસકી બહાદુરી ઓર સિપેહગિરીકી દૂરદૂર શોહરત થી ઓર શાયદ ઉસકે .ઝરીએ.સે મુસલમાન મુઝસે સુલ્હ ભી કર સકતે. નહીં માઅ.લૂમ ઉસે કયા સદમા પહોંચા કે ચલી ગઈ!! ઓર .ખુદા જાને કહાં ગઇ! ઉસકો મેરે સાથ બડી મહોબ્બત થી. કુછ સમઝમેં નહીં આતા, કે ઉસને મુઝે કયું છોડ દીયા ?!."

ઇસકે બા.અદ રાજા અપને વઝીરકે બેટે જયરામકી તરફ મુખા.તિબ હૂવા ઓર કેહને લગા "જયરામ! અગચેં કલકી લડા-

ઇમેં તુજકો મેને દેખાકે તૂ બડી બહાદુરીસે લડતા રહા, આખ઼િર તક તૂને નિહાયત ખ઼ૂબસૂરતીસે મુક઼ાબિલા કીયા. જીસવક઼્ત તેરી ફ઼ોજકે લોગ ભાગને લગે હેં ઉસ વક઼્ત તૂ બડી બહાદુરીસે ઉનકો રોક રહાથા, ઓર મુક઼ાબિલેપર આમાદા કર રહાથા; લેકિન, તૂ ક્યા કર સકતાથા જબકે સિપાહીયોંને મેદાન છોડ દીયા ! રનજીતસિંઘનેભી પૂરી બહાદુરી દિખાદી ઓર તુરેકોંકે ઝ઼હેનનશીન કર દીયા કે 'હમારે દેસમેંભી બડે બડે સૂરમા ઓર બહાદુર સિપાહી મોજૂદ હેં.' કલકી લડાઇકા ઇન્તિઝ઼ામ તુમ્હીં દોનો અફ઼સરોંકે સિપુર્દ હે."

યે કેહકે રાજાને સબ અફ઼સરોંકો રૂખ઼્સત કીયા ઓર ખ઼ુદ અપને ખ઼યમેમેં ચલા ગયા.

જો ખ઼યાલાત રાજાને અપને અફ઼સરોંકે સામને ઝાહિર કીયે થે વેહી ખ઼યાલાત હર અફ઼સરને તમામ સિપાહીયોંકે સામને બયાન કીયે. સિપાહી અપની શિકસ્ત પર નાદિમ હોતેથે ઓર અપની ઉસ વક઼્તકી તબીઅત પર ઝુંઝલાતે થે ઓર ગુસ્સા કરતે થે. જબ મુસલમાનોંકે સામને ઉનકે ક઼દમ ઉખડ ગએથે, વોહ રેહ રેહકે ગ઼ોર કરતે થેકે 'ક્યા બાતથી ?' મગર ખ઼ુદ ઉનકી સમઝમેં ન આતાથા કે ઉન્હેં કયું હરીફ઼કે મુક઼ાબિલેમેં ઝક મિલ ગઇ ?' અપને નામ, અપને ધરમ ઓર અપને વતનકી હિમાયત પર જાન દે દેના હર શખ઼્સકા કોઇ માઅમૂલી ખ઼યાલહી ન થા; બલ્કે, હર શખ઼્સને ઉસકો અપને ઉપર ફ઼ર્ઝ કર લીયાથા.

યે રાત હિંદૂઓંકી ફ઼ોજમેં અજબ રાત થી. એક મઝ઼હબી ઓર ક઼ોમી ગ઼ેરતકા જોશ થા, કે ઉસકી મુજસ્સિમ સૂરત નઝ઼ર આ રહીથી. લોગ સુસ્તાના યા આરામ કરના બલ્કે અકસર ખાના

ખાના તક ભૂલે હૂવે થે, ઔર સારી રાત ઇસી જોશો ખરોશમેં ગુઝરી. કુછ અફ્સરોંહી પર મુનહસિર ન થા, હર સિપાહી એક દૂસરેકો ગેરત દિલાતાથા ઔર સમઝાતાથા કે ' આઝાદી ઔર કૌમી હિમાયત કિતની બડી ઝુરૂરી ઔર લાઝિમી ચીઝ હે !.'

ઇસકે અલાવા યે એક કુદરતી કારરવાઇ હોગઇ કે ખાસ શહેર અજમેરમેં ઉસ શિકસ્તકી ખબર પહોંચી તો જીતને ઘર થે સબોંમેં એક કોહરામ મચ ગયા. મોઅઝઝિઝ ઘરાનોંકી ઔરતેં, ખાસ કર શરીફ છત્રીયો (ક્ષત્રીયો) કી વફાદાર ઔરતેં શહેરસે નિકલકર લશ્કર ગાહમેં આ ગઈ જીન્હોંને મર્દોંકો ગેરત દિલાઇ ઔર અપને ઇન્તિહાઇ જોશમેં જલે હૂવે દિલસે હદસે ઝયાદા લા.અનત મલામત કરને લગીં. ઉન્હોને યે ઇન્તિહાઇ કલેમા કહાકે " અગર તુમસે અબ મુકાબિલા નહીં હો સકતા, વતન ઔર ધરમ દર કિનાર અગર તુમ અપને બાલ બચ્ચોંકો નહીં બચા સકતે તો કુછ પરવા નહીં તુમ ઘરમેં બેઠો; હમ મુસલમાનોંકો અપની ઝમીનસે મારકર નિકાલ દેંગે. "

યે તમામ અયસી બાતેં મુજતમે.અ હોગઇં, કે અગર્ચે હિંદૂઓંકે દિલ સુસ્ત હો ગએથે ઔર ઉનમેં અબ મુ.કાબિલેકી કૂવ્વત નહીં રહીથી, મગર ઉનકે દિલ ફિર બઢ ગએ ઔર પૂરી .કૂવ્વતસે મુ.કાબિલા કરનેકો આમાદા હો ગએ. મુસલમાનોંકો શાયદ અભીતક યેહી .ખયાલ હોગા કે ' હમને હિંદૂઓંકો પૂરી શિકસ્ત દી, ફીર ઉનમેં મુ.કાબિલેકી કૂવ્વત ન હોગી, કલ હમ અજમેર પર ફત્હ વ નુસરતકે ઝંડે ઉડાએંગે.' જો જોહલા લૂટ મારકે ઝયાદા દીવાને થે ઉનકો ખુશી થી કે ' કલ અજમેરકે .ખઝાનોં ઔર મંદરોંકે લૂટનેકા મોકા.અખૂબ મિલેગા. ' લેકિન ઉનકે યે .ખયાલાત અબ સિ.ર્ફ ઉનકે દિલહીમેં

હેં. અરલમેં હિંદુ, ગોયા વોહ શિકસ્ત આનેવાલે હિંદુહી નહીં હેં. અબ સુબ્હકો તકદીરકા આખિરી ખેલ ખેલેગેં ઔર દિખા દેંગેકે અપને ઇરાદોંમેં વોહ કિસ કદર મઝબુત હેં.

વાકઈ ઇસ રાતકા સમાં દેખનેકે કાબિલ થા, ચાંદની છિટકી હૂઇ થી જીસ્કે ઝરોંકે આઇને અપને હોસલે ઔર અપની અપની હેસીયતકે મુવાફિક ઇકતેબાસે નૂર કર રહેથે. તારે તો અકસર મેહતાબકી નૂરાની, ચાદરમેં છિપ ગએથે, જો અપની ખુમારઆલૂદ ઔર ધુંધલી આંખેં ખોલે હૂવેથે, ઉન્હીકી રફતાર પર રાતકે ગુઝરનેકા અંદાઝા કીયા જાતા થા. મઝહબી પુરજોશ ફોજોંકે સિપાહી બાર બાર આંખ ઉઠા ઉઠાકે ઉન તારોંકી સૂરત દેખ લેતેથે કે મઝહબી ફરાઈઝ અદા કરનેકા વક્ત આયા યા નહીં. હિંદૂ ઉસીતર્હ દેવતાઓંકી પરસતિશકે ઇન્તેઝારમેં સરગર્મી દિખા રહેથે, જીસ્તર્હ મુસલમાનોંકા સલાતે ફજ્રકે દબતેદાઈ ઔર મકબુલીયતકે વક્તકા ઇનતેઝાર થા. બહોતોમેં જોશે શુજાઅત ઇસ કદર બઢા હૂવા થાકે ઉન્હેં સબ ચીઝેં ભૂલ ગઇથીં, ઔર સિર્ફ ઇસ અમ્રકે ઇન્તેઝારમેં એક બેકરારીથી કે કીસી તર્હ સુબ્હ હો તો ફિર બહાદુરી ઔર જાંબાઝીકા તમાશા દેખને ઔર દિખાનેકા મોકાઅ મિલે.' અયસી પુરજોશ વ પુરશોક કોમોપર ઉસ નૂરાની રાતકે ચાંદની શિઆઐં પડ રહીહેં. સંગિસ્તાની ટેલે, ઘાટીયાં ઔર અકસર પેહલૂઓંપર વાકેઅ હોનેવાલે ઘની જંગલ ઇન સબ ચીઝોંકા મજમૂઇ સમાં દેખનેકે કાબિલ હે. રાતકે જોશમેં વોહ જોગી જો એક તંગ ઔર ઝલીલ મંઢીયામેં સકૂનત પઝીર થે અપની મોઅસ્સર ઔર સુરીલી આવાઝેં બાહમ મિલા મિલાકર ઉસ કાદિરે મુત્લકકી તાઅરીફમેં ભજન ગાને લગે. રાતકે સન્નાટેમેં ઉનકી પાટદાર આવાઝેં ફિઝાએ આલમકા ઝયાદા હિસ્સા તેય કર જાતીથી."

વાક.ઇ ઉસ વક.તકી સીનેરીમેં ઉનકી તાનોંને એક નઇ રૂહ ફુંક દીથી યા.અની દરંદોંકી આવા.ઝેં જંગલમેં આના મોકૂફ હો ગઈ, દોનોં લશ્કરોમેં જો મા.અમૂલી શોરો હંગામા થા વોહભી મોકૂફ હે ચલા ઓર સબ .ઝોકો શો.કકે સાથ ઉનકી ગ.ઝલસરાઇ સુનસુનકે બેતાબ હોને લગે. જીસ્તહ .અરબકે રેગસ્તાનોમે રાતકો ઉટોંકી રફતાર હુદી.ખ્વાંકે નગ્મોંસે તે.ઝ હો જાતીહે ઉસીતહ યહા એહલે ફોજકે હોસલોંકી ર.ફતાર ઉન જોગીયોંકી મોઅસ્સર આવા.ઝોંસે સા.અત બ સા.અત ઝયાદા તર.ક્કી કરતી જાતીથી.

સુલ્તાન મેહમૂદ .ગઝનવીનેભી અપને લશ્કરમેં આકે થોડી દેર તો .ફોજકો આરામ લેનેકા મોકાઅ દીયા, ઇસ્કે બાઅ.દ એક દરબાર મુરત્તબ કીયા, યે દરબાર ઇશાકી નમા.ઝ પઢનેકે બા.અદ મુરત્તબ હૂવા. ચંદ મુનજજિમ જો સાથ થે ઉન્હોંને લડાઇકે એહ-કામકે મુતાઅલિક કુછ હુકમ લગાય થે. અગર્ચે વો હુકમ સુલ્તાની અફવાજકે હકમેંહી મુફીદ થે, લેકિન મેહમૂદ .ગઝનવીકે ખયાલાત દીની તાઅલીમોંકે અયસે મુવાફિ.ક થે, કે ઉસને ઇન મુનજજિમોંકો સખ્.ત સ.ઝાએં દીં. યેહી વોહ બાતેં થીં જીનકી બિના પર અકસર મોવર્રે.ખીન મેહમૂદ .ગઝનવીકો સ.ખ્ત ઇલ્.ઝામ દેતે હેં. ઓર વા.કઇ ઉસ દીન-દાર બાદશાહકે .ખયાલાત ઇન સાહિરાના ઢકોસલોંકો નિહાયત હિ.કા-રતકી નિગાહસે દેખતેથે. મેહમૂદને અપને દરબારમેં અપને અ.ફ.સ-રોંકો મુબારિકબાદ દી ઓર .ખુશખબરી દીકે " કલ અબ લડાઇકી નોબતભી ન આયગી ઓર હમારે ઇસ્લામી ફરેરે અજમેરકે ઉંચે કલસોં, શાહી મેહલોં ઓર કિલ્.એકે ઉંચે બુર્જોંપર ઉડ રહે હોંગે. કુલ દુનીયા હમારા ઇસતિકબાલ કરેગી ઓર ઉક.બામેંભી હમ અપની સુર્ખરૂઇકા તમ્મા હાસિલ કર લેંગે, દૂરેં હમારી આરઝૂમંદ

હોગી, જન્નતકે દરવાઝે હમારે શોહદાકે લીયે ખુલ જાએંગે ઓર ઉનકે વારિસ બનકે ઇસ દોલતસે દીનકે ઉમ્દા કામ લેંગે જો ખુદાકી તરફસે હમેં હદીયતન મિલેગી ઓર હમારી શમ્શીરઝની ઓર જાંબાઝીકા સિલા હોગી. ”

સુલ્તાનકી ઇસ તકરીર ઓર ઉસકે ઇન ખયાલાતસે હર મુસલમાનકે દિલમેં વોહ આબાઇ ઓર ઇસ્લામી ફીલિંગ તાઝા હો ગઇ જીસને અકસર મેદાનોંમેં મુસલમાનોંકો સિર્ફ મોતકે શોકમેં કટવા દીયા. તમામ હાઝરીને દરબારને સુલ્તાનકો મઝબૂતીકે સાથ યકીન દિલાયા કે “ ચાહે જો કુછ હો, વોહ જબતક અપની ગરઝ ન હાસિલ કર લેંગે મેદાનસે ન હટેંગે. યાતો ફત્હ વ નુસરત ઓર યા શહાદત વ મોત. યે એક ખયાલ હે જો નિહાયત ગેહરે હરફોંસે હમ લોગોંમેંસે હર શખ્સકે દિલપર નકશ હો ગયા હે. ”

સુલ્તાનને આખિરમેં યે કહાકે “ તુમ લોગોંકી બહાદુરી ઓર જુરઅતકા મોઅતરિફ હૂં; લેકિન મુઝે ઝયાદા ખોફ ઇસ અમ્રકા હેકે કહીં અયસા નહો તુમ અપની કામયાબી ઓર ફત્હકે ધોકેમેં રહો ઓર તકદીર તુમ્હેં ધોકા દેદે, બહોતસે બહાદુર ઓર ફત્હમંદ લોગોંકો દેખાહે કે વોહ અપની ફત્હકે ધોકેમેં રહે ઓર દુશ્મનોંને ઉસી ગફલતમેં ડાલકે ખૂદ કામયાબ હોજાને ઓર તકદીરકા પાંસા પલટ દેનેકા મોકાઅ પા લીયા ”.

“ બહાદુરો ! ફત્હ કરના દુશ્વાર હોઇ હે. મગર ઉસ ફત્હકો સંભાલકર આખિર તક કામયાબ રેહના ઝયાદા દુશ્વાર હે. અય એહલે ઇસ્લામ ! ઓર અય મેરે ફતેહમંદ અફસરો ! મેં તુમકો તાકીદ કરકે ઓર ખુદા ઓર ઉસકે રસૂલે અકરમકા વાસ્તા દિલાકે કહેતા હૂંકે જીસ દિલસે આજ સુબ્હકો તુમ મેદાને જંગમેં ગએથે, બિલ્કુલ

વયસેહી પુરજોશ પુરશો.ક દિલ ઓર વયસેહી જાંબાઝીકે .ખયાલ ઓર ઇરાદેસે તુમ કલ સુબ્હભી મેદાનમેં ,િકલના."

અલ.ગરઝ મેહમૂદ .ગઝનવીનેભી અપને સિપાહીયોંકે દિલમેં ઇન-અલ્ફાઝસે એક તાઝા જોશ પેદા કર દીયા થા. દોનોં બાદશાહોંકી કારરવાઇ ઓર દોનોં હરીફોંકી આમાદગી ઓર મુસ્તઐદી દેખકે હમારે .િકસ્સેકા દેખનેવાલા અંદાઝા કર સકતા હેકે દૂસરે રો.ઝ કિતની બડી .કયામતે કુબરાકા ખોફ હે. દોનોં ફરીકોંકા જોશ વ ખ-રોશને .ઝરા આરામભી ન લેને દીયાથા કે સુફેદએ સુબ્હ નમૂદાર હૂવા જીસ્કે સાથહી ઇધર અ.ઝાને સુબ્હકી આવા.ઝ આઇ ઓર ઉધર નાકૂસ ઓર ઘંટોંકા શોર બલંદ હૂવા.

સતરહવાં બાબ.

લડાઈ ઓર તમામ વા.કેઆતકા નતીજા.

સુબ્હ હૂઇ, સિ.ર્ફ મુસલમાન ઓર હિંદૂહી અપની મઝહબી ઇબાદતમેં નહીં મશગૂલ હૂવે; બલ્કે તયુરનેભી ઉસ કાદિરે મુત્લકકી બેનિયાઝી ઓર શાહનશાહીએ .અઝમાકા તરાના અપને ચેહચહો ઓર તરાનોંસે અદા કરના શરૂઅ કીયા, નમા.ઝ વ ઇબાદાતસે ફરાગત હૂઈ ઓર લોગ અસ્લહાસે આરાસ્તા ઓર મુરત્તબ હોને લગે. .આલમકી મ.ખફી ઓર પોશીદા ચીઝોં પરસે તારીકીકા પરદા ઉઠને લગા ઓર સબકો ઇસ અમ્રકા મોકા.અ મિલને લગાકે લડાઇ કે લીયે તમામ બાતોંકા સામાન કરેં.

યકાયક દોનોં તરફ તૈયારીએ ફોજકે હુકમ દેનેવાલે બાજોંકી

આવાઝે આઈ, હર શખ્સ ખ્વાહ બહાદુર હો યા બુઝદિલ ઉસને સરપર પહોંચને વાલે દિનકે પૂરે પ્રોગ્રામકા ખયાલ કરકે એક ઝુરઝુરી લી. દોનો હરીફ હુકમરાનોંનેભી એક હસરત વ બીમકી નિગાહસે ઉસ આખિર શબકે આસમાન ઓર ઉસ રૂખ્સત હોનેવાલે ઓર ઉતરી સૂરતવાલે તારોંકી સૂરત દેખી કે શાયદ આયન્દા તકદીરકી વઝઅ નઝર આ જાયે. ગો ખયાલાતમેં અપસી લગઝિશ થી, લેકિન ઝાહિરી વઝઅમેં હર શખ્સ ઇન્તિહાએ જુરઅતકે નમૂને દિખા રહાથા.

દોનો તરફ ઝંડે બલંદ કીયે ઓર જોશ વ મસર્રતકે નાઅરે બલંદ હોને લગે. ફરોદગાહ ઓર લશ્કરગાહકે આગે જો મેદાન પડા હૂવાહે ઉસમેં દોનોં તરફ સફ્ફે જંગ મુરત્તબ હોને લગીં. હર તરફ ઇસ અમ્રકા ખયાલ થાકે જીસ્તર્હ હો સકે પેહલે હમીંકો ઇન્તિઝામ ઓર અનસરામસે ફરાગત હો જાએ. અફસર સફોંકે આગે ઘોડે દોડા દોડાકર ઓર કલેમાતે રજઝ બ આવાઝે બલંદ કેહકે અપને હમરાહીયોંકા દિલ ઉભારને લગે.

હિંદૂઓંકી ફોજેં અભી પૂરીતર્હ મુરત્તબભી ન હોને પાઇથીં કે મહારાજા અજમેર જો ફત્હસે ઝયાદા અપની મોતકા ખ્વાસ્તગાર થા મેદાને જંગમેં આયા. બિરેહના તલવાર ઉસકે હાથમેં થી ઓર ઉસસે ઇશારે કરકરકે અપને હર હર સિપાહીકા દિલ બઢા રહાથા. ઉસને અપને હર શખ્સકો યકીન દિલા દીયાકે 'અગર ફત્હ હૂઇ તો ઉનકા રાજાભી ઝિંદા હે ઓર અગર અજમેરકે સિપાહીયોંને બદનામ હોકે ઝિલ્લતકે સાથ અપને ઘરોંમેં વાપિસ જાના ચાહાતો યે સબ યકીન કરલેંકે વોહ રાજાકો ફિર અપને શહેરમેં ન પાએંગે' ઇસ ખયાલને સબકે હોસલેહી નહીં બઢાય; બલ્કે હર એકકો મોતકા આરઝૂમંદ બના દીયા.

દૂસરી તરફ સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી ઘોડા બઢાય હુવે આયા ઓર અપની સફોંકે આગે અપના નેઝા ગાડકે ઠહેર ગયા. ફિર અપને લોગોંકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા "અય એહલે ઇસ્લામ! તુમ સમઝે કે મને નેઝા કયું ગાડ દીયા હે? સુના, ગે સુનતે અરબ હે, વોહ અરબ જો હમારે મુબારિક ઓર બરગુઝીદા દીને ઈસ્લામકા મરકઝ હે. મેરી ગ.રઝ ઇસ ફો.જકશીસે મુલ્કગીરી ઓર દુન્યાવી જાહો હશમત હરગિઝ નહીં હે; જો ગ.રઝ એક મુજાહિદકી જિહાદમેં હોતી હે વોહી ગરઝ. મેરી ઇસ લડાઇમેં હે. મેં બુતોંકો તોડના, કલેમએ કુફ્ર.કો મગ.લૂબ કરના ઓર આઅલાએ કલેમતુલ્લાહ ચાહતા હું. મેં તુમ્હારા બાદશાહ બનકે લડાઇમેં તુમપર હુકમરાં ન હોઉંગા બલ્કે મેં તુમ્હારા ભાઇ બનકે લડાઇકે સમંદરમેં કૂદૂંગા ઓર જિહાદ ઓર ઇશ્તિરાએ નફ.સમેં જીતના હિસ્સએ સવાબ તુમ લેના ચાહો ઉતનાહી મેંભી લૂંગા."

ઇન કલેમાતને અસાકિરે ઇસ્લામીયામેં એક રિક્ક.ત અંગેઝ. હાલત પેદા કરદી ઓર હર શખ્સ મારને ઓર મરનેપર તૈયાર હો ગયા. પેહલે રાજા અજમેરકી તરફ. લડાઇકા નરસિધા બજા જીસસે યે ઈશારા થાકે 'અબ ફો.જકા ઇન્તિઝા.મ પૂરા હો ગયા, લડાઈ શુરૂઅ. કી જાયે.' મુસલમાન ગોયા ઇસકે મુન્તઝિર હી થેકે ઉનકી તરફભી ફો.રન તબલે જંગ બજને લગા. દોનો તરફ.કી સફેં એક સુકૂતકે સાથ બઢને લગીં. સિપાહીયોંકે લીયે યે વકત. બનિસ્બત દીગર અવકા.તકે ઝ.યાદા નાઝુક થા. શાયદ લડાઇકે શુરૂઅ. હો જાનેકે બાઅ.દ દિલોંમેં વોહ બેક.રારી ઓર ઇઝતિરાબ ઓર ઉલઝન ન હોતી હોગી જો ઇસવક્ત હે. હર શખ્સ. અપને દિલસે બારબાર બેક.રાર હો હોકે યે સવાલ કરતાથા કે "અબ કયા હો ગા?"

લેકિન તકદીર કુછ જવાબ ન દેતીથી. ઇસ્કા જવાબ ન મિલનેસે જો ઉલઝન દિલોંમેં પેદા હો રહીથી. વોહ જું જું સફેં કરીબ હોતીથીં બઢતી જાતીથીં ઓર એક બે-તાબીકા અસર હર દિલમેં તરક્કી કરતા જાતાથા. યેહી વોહ વક્ત હે કે બડે બડે જવાંમર્દ અયસે વક્તમેં દિલ હાર દીયા કરતે હેં ઓર લડાઈ શુરૂઅ હો ચુકનેકે બાઅદ તો ફિર દિલ મઝબુત હો જાતે હેં ઓર એક કિસમકી યકસૂઇ ભી હો જાતીહે, જીસ્તર્હ કોઈ બલંદીસે ગિરનેવાલા ઉસવક્ત તક એક અજીબ ઇઝતિરાબ વ યાસકે આલમમેં રેહતા હે જબતકકે નીચેકી ઝમીનપર પહોંચ ન જાય ઓર ગિર પડનેકે બાઅદ જો કુછ ગુઝરતી હે ઉસ્કો નફ્સ કિસી ન કિસીતર્હ ઇખતિયાર હી કર લેતાહે.

ખેર દોનોં ફોજોંકા મુકાબલા હો ગયા. પેહલે તીર ફિર નેઝે ઓર આખિરમેં તલવારેં ચલીં. લડાઇકી ઇબ્તિદા હિંદૂઓને નિહાયત બહાદુરીસે શુરૂઅ કી ઓર સાબિત કર રહેથેકે વાકઇ વતની મહોબ્બતકા જોશ ઉનકે દિલમેં નિહાયત જોશ વ ખરોશસે હેજાનમેં હે. ઉન્હોંને અપને પેહલે હમ્લેમેં કુછ અયસી સખ્તી ઓર બેબાકીસે મુસલમાનોંપર શમ્શીરઝની કીકે મુસલમાનોંકી સફેં દૂરતક પીછે હટતી ચલી ગઈ, લેકિન ઉનકે અફસરોંને ફોરન સંભાલા-ઉનકો નહીં સભાલા બલ્કે, ખુદ મુકાબિલા કરકે હિંદૂઓકી રફતાર રોકને લગે. સુલ્તાન મેહમૂદભી આજ (ખુદા જાને કયું) કલસે ઝયાદા લડાઈ પર તુલા હૂવા થા, વોહ બરાબર અપની ફોજકે આગે ઘોડા કુદાતા-થા ઓર શમ્શીરઝનીકે જોહર દિખાતા થા.

મુસલમાનોંકે એક રિસાલેને ઇસ મોકેઅપર બડા કમાલ કીયા દાઉદ તાઇ જો સવારોંકા અફસર થા ઉસને ઇસ રિસાલેકે સાથ હિંદૂ-

ઓકી ઉસ હિસ્સએ ફૌ.જપર સખ્.ત હમ્લા કરદીયા જીસમેં ખુ.દ રાજાએ અજમેર જલ્વા અફ્.રોઝ. થા. હિંદૂઓંને ઉનકે રોકનેકી બડી કોશિશ કી. લેકિન મુસલમાન સવારોંને અયસા સખ્ત. હમ્લા કીયાથા કે વોહ કિસીતરહ ન રૂક સકે બલ્કે, પેહલે જીસ કદર વોહ મુસલમાનોંકો પીછે હટા લે ગએથે ઉસસે ઝ.યાદા ખુ.દ હટ ગએ. રાજાને અપને લોગોંકો બહોત રોકા; લેકિન, ઉનકી યે કૈફ્.યત થીકે દિલ કુડા કરકે ઠહેરતે થે, લેકિન નહીં માઅ.લૂમ કયુંકર વોહ દેખતે થે કે મુસલમાન સવાર ઓર આગે બઢ આએ જીસ્સે મજબુરન કિસી ન કિસી ક.દર હટ જાનાહી પડતા થા. રનજીતસિંઘને અપને સવારોંકે સાથ ઇન મુસ-લમાન સવારોંપર હમ્લા કીયા ઓર નિહાયત સખ્ત લડાઇ હોને લગી. ઇન દોનોં તરફ.કે સવારોંકી લડાઇને દમ ભરમેં બહોતસી જા-નોંકા ફૈસલા કરદીયા ઓર હઝારહા આદમી ઉસ આલમકો ચલે ગએ જીસ્કો અપને એઅ્.તકાદમેં વોહ આપની હુરને ખિ.દમાતકી ઇન્આ.મગાહ ખ્.યાલ કરતેથે.

જીસવક્ત. કે લડાઇ ઝો.રો શોરસે ચલ રહીથી ઓર જીસવક્ત. કે હિંદૂ મુસલમાનમેંસેં કિસીકો અપને પરાએકા બિલ્કુલ હોશ ન થા ઉસવક્ત. અજમેરકે બહાદુર ઓર નવજવાન નામવર જયરામને ગુઝિ.સ્તા રોઝકી તર્હ ફિર કુછ ફૌ.જ સાથ લી ઓર લોગોંકી નઝ.રેં બચાકે ઉસ હોલનાક સીનસે ગા.યબ હો ગયા. હમારે દોસ્ત યે ન સમઝેં કે વોહ ભાગ ગયા; નહીં ઉસને કામયાબીકી યે તરકીબ નિકાલી કે થોડીસી ફૌ.જ લેકે પુશ્તકી જાનિબ વાકે.અ. હોને વાલી પહાડીયોંમેં ગયા ઓર વહાંસે ઉસને પોશીદાહી પોશીદા એક બહોત બડા ચક્કર લગાયા ઓર પહાડીયોંહી પહાડીયોં જાતે જાતે ઉસ મકા.મપર પહોંચ ગયા જહાં ઉન જોગીયોંકા ઝૂંપડા થા ઉસ ઝૂપડે

કે કરીબ એક પહાડીકે દામનમેં ખડે હોકે ઉસને અપને સવારોંકો તીન હિસ્સોંપર તકસીમ કીયા. એક હિસ્સએ ફોજકો ઉસને ઝયાદા શિમાલકી તરફ બઢા દીયા તાકે મુસલમાનોંકી પુશ્તકી તરફસે વોહ લોગ નમુદાર હોં ઓર એક હિસ્સેકો ઉસને અપને હમરાહ લીયા ઓર એક હિસ્સેકો પેહલે ઓર દૂસરે હિસ્સેકે દરમિયાનમેં મોઅય્યન કીયા ઓર ઇરાદા કીયાકે યે તીનોં ગિરોહ એક સાથ મુસલમાનોંપર ટૂટ પડેં, તાકે મુસલમાનોમેં યકબયક અયસા ઇઝતિરાબ પેદા હોકે ઉનકે કદમ ઉખડ જાએં. હર હિસ્સએ ફોજમેં એક સંખ બજાનેવાલા સાથ થા ઓર સંખકી આવાઝ હમ્લા કરેનેકી પેહચાન મોઅય્યન કીગઈ, તાકે એક ગિરોહકે હમ્લેકી દુસરે ગિરોહકો ફોરન ખબર હોજાય. જયરામને યે ઇનતિઝામ કરકે દોનોંકો અપને મુકામપર રવાના કીયા ઓર હુકમ દીયાકે કિસી મખફી જગેકો કમીનગાહ મુકર્રર કર લે ઓર વહાં ઉસ વકત તક છુપે બેઠે રહેં જબતકકે જયરામકી તરફસે સંખકી આવાઝે ન સુન લેં. દોનોં ગિરોહ અપને અપને મફરૂઝ મકામકો રવાના હો ગએ, જયરામ અસ્લમેં બડા બહાદુર શખ્સ થા ઓર ઉસકે ખયાલાત અજમેરકી હિફાઝતમેં કુલ બહાદુરોંસે ઝયાદા પુરજોશ થે. ઉસને અપને સવારોંકો એક મકામ પર ઠેહરાયા ઓર ખુદ તનહા રવાના હૂવા કે કિસી મકાગસે છુપકર લડાઇકી હાલત દેખે ઓર અંદાઝા કરે કે સિપાહી કયસી લડાઇ લડ રહે હેં ઓર મુસલમાનોંકા ઇસતિકલાલ કયસા હે.' ઇસી ઝમ્નમેં ઉસકા યેભી મકસૂદ થાકે ખુદ અપને હમ્લા કરનેકે લીયે મુનાસિબ વકત ઓર મુનાસિબ જગેહ તજવીઝ કરે.

ઇસકે સવાર ઇતમીનાનસે પહાડીયોંકે દરોંમેં ખામોશ ખડે

હેં ઔર વોહ આહિસ્તા આહિસ્તા ચલા જાતા હે. સુલ્તાન મેહમૂદ કે સિપાહીયોંસે યે કારરવાઈ અગર્ચે મખ્ફી રખ્ખી ગઇથી, લેકિન ઉસ કિસમ કા હમ્લા જો ગુઝિશ્તા રોઝકી લડાઇમેં જયરામકી તરફસે કીયા ગયાથા ઉસ્કા હાલ અગર્ચે પેહલે નહીં માઅલૂમ હુવાથા; લેકિન જબ રાતકો સબ મુસલમાન જંગજૂ પલટકે અપને ખયમેમેં આએ થે ઉસ વકત ઉન્હેં બાઅઝ જાસૂસોંસે ઔર દોચાર હિંદુ-ઓંસે જીનકો કામયાબ મુસલમાનોંને ગિરફતાર કરલીયાથા માઅ-લૂમ હો ગયા કે "જયરામ કિતના બડા બહાદુર ઔર કિતના હોશિયાર સિપાહી હે ઔર ઉસને અપની કામયાબીકે લીયે કિસ ખામોશીસે કુછ ફોજ અલગ કરકે પહાડીયોંકે અંદરસે યકબયક કયસા હમ્લા કીયાથા. આજ ઇબતિદાએ જગસે મુસલમાનોંકે હોશિયાર અફસર જયરામકી હાલતોંકો દેખતે રેહતેથે. જીસવકત આજ વોહ અપની ફોજસે ઇલેહદા હુવાથા ઉસવકત ગોકે મુસલ-માનોંને અપની તરફસે ઇસ બાતકા બિલ્કુલ સુબુત નહીં દીયાકે 'વોહ જયરામ કે જાને ઔર રવાના હોનેકો સમઝ ગએ, ઔર ઉન્હોંને ઉસે અપની ફોજસે ઇલેહદા હોતે દેખ લીયા.' લેકિન હકી-કતમેં વોહ ઇન બાતોંકો બખૂબી જાનતેથે. મુસલમાનોંને પોશી-દાહી પોશીદા અયસી તદબીરભી કરલી કે જયરામકો કલકી તરહ આજ કામયાબ ન હોને દેં. ઇનકા બહાદુર અફસર અલ્તોનતાશભી હિંદુઓંકે સાથહી અપની ફોજસે દસ હઝાર સવાર લેકે ઇલેહદા હો ગયા. વોહભી ઉસી તરફ રવાના હુવા જીધર જયરામ ગયા ઔર ઉસી તરહ લોગોંકી નઝર બચાકે કે હિંદુઓંકો ઉસકી ખબરભી ન હુઇ. હમારી નઝર ઉસે દેખ નહીં રહીહે, લેકિન હમ ઇસ અમ્રકા યકીન કરલેં કે જયરામકે સિપાહીયોંકે કરીબહી કહીં વોહભી

છુપા હૂવા બેઠા હોગા, ઔર કિસી અયસે મોકે.અ.પર નિકલ પડેગા કે જયરામકી સારી હોશિયારી ઔર તમામ તદબીરેં બેકાર હો જાએં. ઝયાદા અફસોસ ઇસ અમ્રકા હે કે જયરામને અપની ફો.-જકો તીન હિસ્સોંપર તક.સીમ કરકે એકહી હિસ્સા અપને હમરાહ લીયા હે ઔર બાકી દો હિસ્સે દૂરદૂર બિઠા દિયે હેં ઔર અપને સાથ ઇતની કમ ફો.જ રખ્ખી હે જો કિસીતર્હ અફ્ગાનસ્તાનકી ફો.જકા મુકા.બિલા નહીં કર સકતી.

ખે.ર અબ દેખીયે કે જયરામ તને તનહા લડાઇકા સમાં દેખ-નેકે લીયે ચલા આતા હે. વોહ નિહાયત જુરઅત નિહાયત ઇત્મી-નાનસે આ રહાહે. કભી નશેબમેં હોતાહે ઔર કભી બલંદી પર, ઇસ પહાડીસે ઉસ પહાડીપર હોતાહે, ઇસ વાદીસે ગુઝરકે ઉસ વાદીકો તેય કરતા હે, ઉસ ઝાડીમેં છુપા હૂવા આતાહે ઔર ઝાડીસે નિકલકર ખુલે મેદાનમેં આ જાતાહે. લો, લપકકે દૂસરી ઝાડીકે દામનમેં છુપ જાતાહે. ઉસને વોહ મકામભી તેય કીયા જહાં ઉન ફકી.રોં ઔર જોગીયોંકા ઝુંપડા હે. સિનરસીદા ઔર બુઢા જોગી અપને ઝુંપડેસે નિકલકે ઉસકે ક.રીબ આતાહે ઔર કેહતા હે "બચ્ચા ! તૂ લડાઇકા મેદાન છોડકે યહાં કહાં આયા ?".

જયરામ—"આપકો ઇસ કોહસ્તાની મકા.માતકે હાલાત બ-ખૂબી માઅ.લૂમ હોંગે. કોઇ અયસી જગે બતાઇયે જહાંસે મેં મખ.ફી. તો.રપે બેઠકે લડાઇકા તમાશા દેખ સકૂં."

જોગી—(એક મશ્રિકી. પહાડીકી તરફ. ઇશારા કરકે) "દેખિયે ઉસ પહાડીકે દરમિયાનમેં વો જો બડીસી ચટાન નઝર આતીહે ઉસકે પેહલૂમેં અગર બેઠકે કોઇ દેખે તો સારા મેદાને જંગ નઝર આ સકતા હે."

જયરામ—"તો મેં જાતા હું; વહાંસે જાકે દેખૂંગા."

જોગી ઇસ્કે બાઅ્.દ લપકકે અપને ઝુંપડેમેં હો રહા ઓર જયરામ આગે બઢા. રાસ્તેકે નશેબ વ ફ.રાઝ.કો સંભલ સંભલકર ઓર ઠહેર ઠહેરકે તેય કરતાથા. ઉસ્કા શોક. ઉસે બહોત તેઝ લીયે જાતાથા, લેકિન રાસ્તા અયસા ખ.રાબ થાકે ઘોડેકે જાનેમેં બડી દિક્ક.તેં પડતી થીં ઓર કિસીતહઁ નહીં બનાએ બનતી થી. આખિ.ર જાતે જાતે એક મકા.મપર અયસા મજબુર હુવા કે ઘોડેસે ઉતર પડા, ઘોડેકો એક દરખ્ત.સે બાંધ દીયા ઓર આગે બઢા, જયરામ રવાના હોતે વકત. બહોત બડી હોશીયારી કરતા ગયા થા કે અપને સવારોંમેંસે કઈ સવાર ઉસને અયસે બલંદ મકામ.પર મુઅય્યન કરદીયેથે જહાંસે વોહ ઉસ્કી હાલતકો હર વકત. દેખ સકતેથે.

જયરામને જીસવકત. ઘોડા છોડા હે ઉસ વકત. ઉસકે હમરાહીયોંકો યે ઝુરૂરત માઅલૂમ હૂઈ કે ઓરભી ચંદ લોગ જાએં જો ઉસ્કે હમરાહ મોજૂદ રહેં. ચુનાંચે ઉન મખ્.ફી સવારોંમેંસે દસ ઓર શખ્સ. રવાના હૂવે ઓર ઘોડા બઢાતે હૂવે ચલે કે જલ્દીસે ઉસ મકા.મતક પહોંચકે જહાં જયરામને ઘોડા છોડા હે અપને ઘોડેભી છોડ દેં ઓર ઉસકે પાસ પહોંચ જાએં,

જયરામ બરાબર ચલા જાતાથા. રાસ્તેકી .ખરાબીયોં ઓર ઉલઝનોંમેં ઇસ દરજે મેહવ થાકે કિસી ઓર તરફ નિગાહ ઉઠાનેકી મોહલતહી ન મિલતીથી ઉસને ઉન લોગોંકોભી ન દેખા જો ઉસ્કી હમદર્દીકે લીયે ચલે આતે થે ઓર અભી ઉસસે બહોત દૂર થે.

યકાયક ઉસકી ગરદન પર એક કારી તલવાર પડી ઓર ઉસ્કે સાથહી આવાઝ આઇ "તૂને મુસલમાનોંકે એહસાન ભૂલા

દીયે ઓર ફિર ઉનહી લોગોંકો ફરેબ દેને જાતાહે, જીન્હોંને તુઝે કેદ કરકે અપના ગુલામ બનાકે છોડ દીયા ?".

જયરામકો યે સુનતેહી ગુસ્સા આ ગયા. ઉસનેભી બગૈર કિસી કિસમકા ખયાલ કીયે અપને દુસ્મન હમ્લાઆવરકો દેખા ઓર સાથહી અપની તલવારકા વાર કીયા. યે તલવાર ઉસ શખ્સકે શાને પર પડી ઓર કાટતી હૂઈ સીને તક ઉતર ગઈ, લેકિન ઉસ્કી તલવારકા વારભી અયસા કારી પડાથા કે જયરામને તેશમેં આકે એક વાર તો કર દીયાથા, લેકિન હનોઝ ઉસકી તલવાર હરીફકે સીનેમેં અપની જાંનિસ્તાન રફતારકો પૂરા તેય નહીં કરને પાઇથી કે વોહ તેવરાકે ગિરા ઓર ગિરતેહી ગશ આ ગયા. દોંનો હરીફ પડે તડપ રહેથે, ફર્ક સિર્ફ ઇતના હૂવા કે જયરામ ઝિંદા થા ઓર ઉસ્કે હરીફને દોહી ચાર દફા કરવટેં બદલકે જાન દેદી.

ફોરનહી યકબયક નહિં માઅલૂમ કિધરસે દો નવજવાન જોગી વોહી જો સિનરસીદા જોગીકે મુરીદ થે, શાયદ વોહ કિસી તરફ વોહ છુપે હૂવે થે કે યકાયક ઉસ હેબતનાક સીનમેં પેદા હો ગએ. દોનોં શોર કરતે હુવે, નહીં, ચિલ્લા ચિલ્લાકે રોતે હુવે આએ. ઉન્હોંને આતેહી અપની કફનીયોંસે તલવારેં નિકાલીં ઓર તડપને વાલે, આહ! નવજવાન જયરામ, એન ઉન્ફવાને શબાબકી દિલફરેબ મંઝિલેં તેય કરને વાલે, અજમેરકે જાંનિસાર, તખ્ત વ તાજકે વફાદાર ખાદિમકો કાટકે ટુકડે ટુકડે કર ડાલા. અગર્ચે ઉનકી તલવારેં અકસર રૂક રૂકકે પડતી થીં, ઓર ઓછી પડતી થીં લેકિન અપની નાકામીકી ઝરબોંકો વોહ દોબારા અઆદા કરતે રહે. યહાં તકકે જયરામકી લાશકો બિલકુલ કાટકે ડાલ દીયા.

યે નવજવાન હનોઝ અપને ઇસ ઝાલિમાના કામમેં મશગૂલ

ચેકે જયરામ ઉસ શહીદે કૌમકે હમદર્દ ઔર વફાદાર હમરાહી જો ઉસ્કી અમાનતકો ચલેથે, આ પહોંચે. ઉનકી આંખોમેં દુનિયા તારીક હોગઇ. ઉનકો નિહાયતહી માયૂસી ઔર હસરત વ ગઝબકી આંખોંમેં યે સમઝાઇ દીયા, કે ઉનકે માલિક, ઉનકે અફસર, શહર ઔર ઉનકી કૌમકે નિહાયત ખૂબસૂરત ફૂલ ઔર નિહાયતહી હર દિલ અઝીઝ વઝીરઝાદેકો દો દેસી જોગી અપની તલવારોંસે કાટ રહે હેં. ઉન્હોંને તેશ ખાએ હૂવે દિલસે હમ્લા કીયા ઔર તીનહી ચાર વારોંમેં ઉન નવજવાનોંકા ફેસલા કર દીયા. ઇસ ફુરતીસે, ઇસ સફાઇસે ઔર અયસે ન રૂકનેવાલે વારોંસે કે કબ્લ ઇસ્કેકે ઉનકી ઝબાનસે એક લફઝભી નિકલ સકે દોનોંકી રૂહ પરવાઝ કર ગઇ, આહ! ગઝબ!! યે અંધેરા! અયસા ખોફનાક! અયસા ઝાલિમાના સીન! ઔર બિલ્કુલ નહીં માઅલૂમ કયું? ઔર કિસ બિના પર?.

અજમેરકે હસરત નસીબ સવારોંને અગચેં અપને દુશ્મનોંકા ફેસલા કર દીયાથા, લેકિન ઉનકે દિલકી હસરત કયૂંકર નિકલ સકતી થી. અપને સરદારકે કાતિલોંકો ઉન્હોંને કત્લ કીયા ઔર ખડે હોકે નિહાયત બેતાબી, નિહાયત બે કરારીસે ચિલ્લા ચિલ્લાકે રોના શુરૂઅ કીયા. યે આવાઝ ઉસ પહાડી સીનમેં ગૂંજ ગઈ.

નાગહાં બિલ્કુલ પેહલે જોગીયોંકી તર્હ એક ઔર નવજવાન જોગી રોતા ઔર પીટતા આયા. ઇસને નાલાકશી કરનેવાલે સવારોંસે ઇઝતિરાબકે લેહજેમેં પૂછા કે "કયા હૂવા?" જવાબમેં સવારોંને હટકે કહા કે "લો, તુમ ખુદહી દેખલો." ઉસ નવ ઉમ્ર જોગીને બઢકે દેખા, એક ચીખ મારી, પેહલે દોનોં જંગઆવર ફરીકોંકી લાશપર ઝુકા ઔર ઝુકકે ઇનતિહાએ બેતાબીકે સાથ ઉનકે

ચેહરોંકા ગોરસે દેખને લગા. દેખતે દેખતે એક ક઼યામતકા હસરત-નાક સુકૂત ઉસપર ત઼ારી હો ગયા. ઉસને જયરામકી તલવાર અપને હાથમેં ઉઠાલી, ચંદ જુમ્લે ફ઼ોરી જોશકે લેહજેમેં ઉસકી ઝબાનસે નિકલે “ આહ ! દોનોંકા ગ઼મ ! દોનોંકા દાગ઼ ! અભીતક કલેજા ક્યું નહીં ફ઼ટા ? કિસ કિસકો રોઉં ? લેકિન ચાહે જો કુછ હો મેરી જાનકો સદમા પહોંચનેકે લીયે જયરામહીકી તલવાર ઝયાદા મુનાસિબ હે. ”

ઇન જુમ્લોંને તમામ લોગોંકો ઇસ દર્જે મુતહય્યુર કરદીયા કે સબ બુત હોકે રેહ ગએ. કિસીકો અપના હોશ ન રહા ઔર હોશ આયા તો કબ ? જબકે ઉસ પિછલે નવઉમ્ર જોગીને જયરામકી તલવારસે અપના કામ આપહી તમામ કર દીયાથા ઔર તેવરાકે ધમસે પેહલી લાશોંપર ગિર પડાથા.

ઇસ અમ્રને ઔર ક઼યામત બપા કરદી. ઇસ ટ્રેજીક (હસરત-નાક) સીનકી દિલ઼ખરાશી ઔર તર઼ક઼્કી કર ગઇ ઔર પેહલેસે ઝયાદા શોર કરકે સબ સવાર રોને લગે. ઉનકે રોનેકી આવાઝને તમામ પહાડોંકે કલેજોંમેં નાસૂર ડાલ દીયા. જયરામકે હમરાહી સવાર જો અભી દૂર થે દોડ પડે. ઉનકા દોડના થાકે અલ્તોન઼ાશ અપને હમરાહીયોંકે સાથ નિકલા. ક઼બલ ઇસકેકે ઉસ બલંદ મ઼કામમેં પહોંચે જહાં સિતમકશોંકી લાશે પડી હૂઇ થીં ઔર જહાંતક ઘોડે નહીં પહોંચ સકતે થે. નીચેહી દોનોં તર઼ફ઼સે સવારોંકા સામના હૂવા. પહાડીકી બલંદીપર શહીદ હોનેવાલોંકી હમરાહીકે લીયે યહાં બહોતસે જાંબાઝોંને સર બ કફ઼ મુ઼કાબિલા કીયા ઔર દુનિય સે રૂ઼ખ્સત હોને લગે. મુસલમાન શુમારમેં ઝયાદા થે ઇસલીયે કે હિંદૂ બહાદુરોંકી ફ઼ોજકે દો હિસ્સે ઇલેહદા જા ચુકેથે, સિ઼ર્ફ઼ એક સલસ

ફ़ौज थी ઔર મુસલમાનોંમેં જીતને લોગ અલ્તોનૂતાશકે સાથ આએથે સબ ઉસ મ.કામપર મોજૂદ થે. હિંદૂઓંને અપને બા.કી હિસ્સેહાએ ફ़ौजકો અપની તર.ફ બુલ્લાનેકે લીયે ઘબરાહટમેં સંખ બજા દીયા. યે ઉનકી ગલતી થી, ઇસ્લીયેકે યે .અલામત મેહમૂદકી ફ़ौज પર હમ્લા કરનેકી .કરાર દીગઇ થી, ન ફ़ौजકે વાપિસ બુલાનેકી. સંખકી આવાઝ સુનતેહી હિંદૂઓંકી દોનોં મ.ખફી .ફૌજોંને મેહમૂદકી ફ़ौजપર હમ્લા કર દીયા. મેહમૂદને અપને સવારોં ઔર અલ્તોન-તાશકા ઇન્તેઝાર કીયા, મગર વોહ ન આઇ જીસ્કી વજહસે ઉસકે દિલમે એક બે.કરારી પેદા હૂઇ ઔર ઉસ બે.કરારીકા અસર હર સવાર ઔર હર સિપાહીકે દિલમેં અયસા દોડ ગયા, કે સબકે હાય સુસ્ત હોગએ. ઉધર રાજાકે સાથીયોંનેભી લડાઇ તેઝ કરદી ઔર બડી સખ્તી વ જાંફ્રોશીકે સાથ હરતર.ફ હમ્લે શુરૂ.અ કરદીયે.

યહાં લડાઈકા યે આલમ થા, કે જયસે મેહમૂદ. ગ.ઝનવીકી ફ़ौज અબ શિકસ્ત ઉડાયાહી ચાહતી હે. અગર્ચે વોહ ઔર દાઉ-દ. તાઇ બડી મ.ઝબૂતીસે અપની .ફૌજકો ઉભાર ઉભારકે લડા રહેથે, મગર લડાઇકા રંગ બદલ ગયાથા ઔર ત.કદીરને હિંદૂઓંકો અયસી ઉમ્મીદ દિલાદીથી કે વોહ બડે શૌ.ક વ મસર્રતસે મુસલમાનોંકી શિકસ્તકે મુન્ત.ઝિર થે.

ઉધર અલ્તોનૂતાશને અયસે તે.ઝ હમ્લે કીયે ઔર ઇસ સ-.ખ્તીસે મુકાબિલા કીયા, કે જયરામકે હમરાહી બદહવાસ હોને લગે. દેરતક વોહ અપની કુમકકે મુન્તઝિર રહે, મગર કોઇ ન આયા. આ.ખિર ઘબરાકે ઉન્હોંને દો સવાર દોડાય કે જલ્દીસે જાકે મહારાજા અજમેરકો ઈસ લડાઇકી ઇત્તિલા.અ દેં ઔર યેભી ખબર દેં કે જયરામકી હાલત નિહાયત મ.ખદૂશ માઅલુમ હોતીહે. બઝાહિર

માઅલૂમ હોતાહે, કે ઉન્કો સ.ખ્ત સદમા પહોંચા, ઇસ્લીયે ઉનકે દસ હગરાહીયોંકે રોનેકી આવાઝેં હમારે કાનોંમેં આઈ ઓર હમ ઘબરાકે ઇનકી .ખબર લેનેકો રવાના હૂવે; લેકિન, મુસલમાનોંને હમ સબકો રોકા. મુસલમાનોંકી .ફોજ બહોત ઝયાદા હે, આપ હમારી મદદ કીજીએ, વર્ના, .અન.કરીબ શિકસ્ત હૂવા ચાહતી હે. ”

યે પેગામ જયસેહી રાજાકે પાસ પહોંચા ઉસકે હવાસ જાતે રહે, ચેહરા ઉતર ગયા ઓર ઉસને અપને મ.કામપર રંજીતસિંઘકો ઠેહરાકે .ખુદ ઉધરકા રૂ.ખ કીયા. દસ હઝાર સવાર અપને હમરાહ લીયે ઓર પહાડીયોંકે દામનમેં ઉસી જગે જા પહોંચા જહાં જયરામકે સાથી અપને સંભલનેકી આ.ખિરી કોશિશ કર રહે થે. અલ્તોન્તાશને બડી જુરઅતસે ચાહા કે આ.ખિરતક મુ.કાબિલા કરતા રહે, લેકિન દુશ્મનોંકી તરફ઼ ઇતની બડી .ફોજ આજાનેસે ઉસકે સિપાહીયોંને દિલ હાર દીયા ઓર કિસીતર્હ ન લડ સકે. આ.ખિર નતીજા યેહી હૂવા કે અલ્તોન્તાશકે તમામ સાથી ભાગ ખડે હૂવે ઓર સબકે બા.અદ .ખુદ અલ્તોન્તાશકોભી મેદાને જંગ દુશ્મનોંકે સિપુર્દ કરકે વાપિસ આના પડા. ભાગતે વ.ક્ત બહોત મુસલમાન મારે ગએ જીનકી લાશેં ઉસ સંગિસ્તાની મ.કામમેં ઇધર ઉધર પડી હૂઇથીં. રાજા નિહાયત બેતાબીકે સાથ બલંદીપે ચઢકે વહાં પહોંચા જહાં જયરામકી લાશ પડી હૂઇથી, ઉસ વ.ક્તતક રાજાકો જયરામકે મરનેકી .ખબર નહીં પહોંચીથી. જબ ઉસને ઉસ મ.કામ પર અપને વઝીરકે બેટેકો ઇસ બેકસીકે આલમમેં મુરદા પડા દેખા તો ઉસકી આંખોંસે આંસૂ ટપક પડે ઓર નિહાયત બેતાબી ઓર બે.કરારીકે સાથ રોને લગા. રાજાને જો લોગ વહાં ખડેથે ઉનસે દરીયાફ઼્ત કીયા કે “ જયરામ કયુંકર મારા ગયા ? ”

એક સવાર—" મહારાજ! હમેં ઝયાદા મા.અલૂમ નહીં. હમ દૂર થે. જબ હમ .કરીબ પહોંચે તો હમને ઉન દો જોગીયોંકો જો નીચે પડે હુવેહેં દેખાકે દોનોં રોતે જાતેહેં ઓર હમારે સરદાર જયરામકી લાશકો તલવારોંસે કાટ રહે હેં. હમેં નિહાયત ગુસ્સા મા.અલૂમ હુવા ઓર હમને ફોરન દોનોંકો અપની તલવારોંસે મારકે ગિરા દીયા. ઇતની દેરમેં યે તીસરા જોગી જીસકી લાશ યે પડી હે આયા ઓર ઉસને જયરામકી તલવાર ઉઠાકે અપને તઈ આપહી .કત્લ કર ડાલા."

રાજા—" આહ! અજમેર તબાહ હોગયા, અજમેરકી .ફોજકા સરદાર માર ડાલા ગયા, વોહ શ.ખ્સ જીસપર મેરી કુલ ઉમ્મીદોંકા દારો મદાર થા, જીસકી ઝાતસે બહોત કુછ કામયાબીકી ઉમ્મીદ થી, વોહ આજ. ખાક ખૂનમેં બેજાન પડા હૂવાહે. અય અજમેર! તૂ તબાહ હોગયા. તેરા હામી .કત્લ હોગયા".

ઇસકે બા.અદ રાજા ઉન લોગોંકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઓર કેહને લગા "કોઇ અયસી તદબીરભી હો સકતીહે કે ઇસ રાઝકા પતા લગે. ઓર હમકો મા.અલૂમ હોકે યે જોગી કોન લોગ હેં ઓર ઈનકો જયરામસે ક્યા ત.અલ્લુ.ક થા?"

એક સવાર—" મહારાજ! યહાં .કરીબહી એક ઝોંપડા હે જીસમેં કુછ જોગી રેહતેહેં. અગર હુકમ હોતો હમ ઉનકો પકડ લાએં. શાયદ ઇસ તોરપર હાલ મા.અલૂમ હો જાએ."

રાજા—" હાં, હાં, અભી લાવ."

સવાર રવાના હૂવા ઓર રાજા ફિર ખડા હોકે રોને લગા. ઉસને નિહાયત યાસકે લેહજેમેં કહા " આહ! મેરી મોહના! મુઝે

દાગ દેગઈ, ફિર ઉસ્કે બાઅદ જયરામકોભી ઝિંદગી ન પસંદ આઈ ઔર વોહભી મુઝસે રૂખ્સત હો ગયા." રાજા દેરતક ઉસી કિસમકે હસરતનાકીકે જુમ્લે કેહતા રહા ઔર રોયા કીયા.

સવાર ઉસ બૂઢે સિનરસીદા જોગીકો પકડ લાયા. વોહ જયસેહી ઉસ અંદોહનાક સીનમેં પહોંચા ઝારોકતાર રોને લગા. દેરતક ઉસ્કી આવાઝ બંદ રહી, ગિરયએ બેઇખ્તિયાર ઉસે બાત કરનેકીભી મોહલત નહીં દેતાથા. આખિર રાજાને ઉસ્કી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કહા "તુમ્હેં કુછ ખબર હેકે યે કયા સાનહા હુવા? ઔર ઈન નવજવાન જોગીયોં ઔર મેરે સિપેહસાલારે ફોજ જયરામસે કયા તઅલ્લુક થા?".

ઇસકા જવાબ દેનેકે લીયે જોગીને બડી મુશ્કિલસે અપની આવાઝ સંભાલી ઔર રૂક રૂક જાનેવાલે શકિસ્તા અલ્ફાઝમેં ઇત્ના કહા "મુઝે તમામ મઆમિલાતકી ખબર હે, મેં સબ બાતેં જાનતા હું; મગર ઉનકો ઉસવક્ત ઝાહિર કરૂંગા, જબ ઝાહિર કરનેકા વક્ત આએગા."

રાજા—"આહ! ઇતને બડે મુઆમિલેકી અસ્લી હાલત સુનનેકે લિયે મેં વક્તકા મુન્તઝિર રહું: નહીં, મુઝસે નહીં હો સકતા, જલદી બતાવ; વર્ના, મેં તુઝેભી કાટકે ઇન્હીં લાશોંકે બરાબર ડાલ દૂંગા."

જોગી—"મહારાજ! મોતસે મેં બિલકુલ નહીં ડરતા, મેં ખુદ અપની ઝિંદગીસે સેર હો રહાહું, હુઝૂર મુઝપર એહસાન કરેં અગર મુઝે કત્લ કરડાલેં. બાકી રહા ઈસ અમ્રકા ઝાહિર હોના, ઈસકા ઝાહિર કરનેવાલા દુનિયામેં સિર્ફ મેં હું ઔર કોઈ નહીં.

મગર યે રાઝ અભી નહીં ખુલ સકતા. યે ઉસવકત ખુલેગા જબ મેહમૂદ ગઝનવી ઓર મહારાજ આપ દોનો બરાબર બેઠે હોગે, દોનોકે સામને બયાન કરૂંગા; ક્યૂંકે, ઇસ કિસ્સેકો દોનો બાદશાહોંસે બરાબરકા ત.અલ્લુક હે."

રાજા—"યે કયુંકર મુમ્કિન હેકે સુલ્તાન મેહમૂદ મેરે બરાબર આકે બેઠે? વોહ મેરા દુશ્મન હે ઓર મેં ઉસકે ખૂનકા પ્યાસા હું."

જોગી—"આપકે નઝદીક યે નહીં મુમ્કિન હે, મગર; મહારાજ! વોહ મેરે ઇખ્તિયારમેં હે. અગર હુઝૂર હુકમ દેં તો અભી મેં સુલ્તાનકો યહાં બુલા લાઉં. વોહ મેરે કેહનેસે ચલે આએંગે."

યે સુનકે રાજાને હયરતસે જોગીકી સૂરત દેખી ઓર ત.અજ્જુબકી આવા.ઝમેં પૂછા "તૂ મેહમૂદકો બુલા લાયગા?".

જોગી—"અભી બુલા સકતા હું, બસ આપકી ઇજા.ઝતકી દેર હે."

રાજા—"શાયદ તૂ મુઝે ધોકા દેતાહે કે ઇસી બહાનેસે અપની જાન બચાકે ભાગે?"

જોગી—"અગર, મહારાજકો કુછ એઅ.તિબાર નહીં, તો અપને કુછ સિપાહી મેરે હમરાહ કર દીજીયે, વોહ મેરે સાથ સાથ રહેં ઓર મુઝે ભાગનેકા મો.કાઅ ન દેં. મેં ઉન્કો લીયે હુવે સુલ્તાન મેહમૂદકે પાસ જાઉંગા ઓર સુલ્તાનકો બુલા લાઉંગા."

રાજા—"અગર્ચે ઇસ્કા એ.અતિબાર નહીં, ચુંકે જબ યે દુશ્મનકી .ફોજમેં ગયા તો મેરે સિપાહી કયા કર સકેંગે? લેકિન જોગી! સુન, મેં તેરા એ.અતિબાર કરતા હું."

ઓર અપને ચંદ સવારોંકી તરફ઼ ઇશારા કરકે કહા " તુમ લોગ ઇસ્કે સાથ જાવ; દેખો, ખબરદાર ! ! ઇસકા સાથ ન છોડના, મેહમૂદકે લશ્કરમેભી ઇસ્કે સાથ ચલે જાના ઓર અગર મુસલમાન સિપાહી ઇસે છુડાના ચાહેં તો તુમ અપની જાન દે દેના, મગર ઇસે ઝિંદા ન છોડના. તુમ્હારી છત્રી ઝાતપે એ.અતિબાર કરકે મેં તુમ્હેં ઇસ્કે સાથ કરતા હું. દેખો, અપની ઝાતમેં ધબ્બા ન લગાના. મેહમૂદકે લશ્કરમેં યે જાકે અગર ઝરાભી ખ઼િલાફ઼ વા.અદગી કરે તો ફ઼ૌરન ઇસકા સર ઉડા, દેના ઉસમેં ચાહે કુછ હો."

ઉન રાજપૂતોંને રાજાકે આગે સર ઝુકાયા ઓર અર્ઝ કીયા "મહારાજ ! આપકે હુકમસે ઝરાભી સરતાબી ન હોગી. ઈસકે તેવર બદલે ઓર હમને ઇસકા સર ઉડા દીયા."

જોગીને ફ઼િર રાજાકી તરફ઼ મુતવજ્જેહ હોકે કહા " મહારાજ ! આપ મુઝસે મુત્મઇન રહેં, મેં દગા ન દૂંગા. અબ ઇન સવારોંકે હમરાહ સુલ્તાની લશ્કરમેં જાતાહૂં."

જોગી અજમેરી રાજપૂતોંકે હમરાહ ઇસ્લામી કેમ્પકો રવાના હૂવા ઓર રાજા ફ઼િર ઉસી પેસ્તરકી બેતાબી ઓર બેક઼રારીકે સાથ રોને લગા.

સિનરસીદા જોગી જીસવક્ત ઇસ્લામી ફ઼ૌજમેં પહોંચા ઉસવક્ત લડાઇ હો રહીથી. રાજાકે ન હોનેસે હિંદી ફ઼ૌજમેં સુસ્તી પેદા હો ગઇથી ઓર મુસલમાન સવારોંકા દાઉદ તાઇ ઓર ખ઼ુદ સુલ્તાન બઢા બઢાકર લડા રહેથે. ઉસ જોગીકો દેખકે કઇ અફ઼સરોંને સલામકે લીયે હાથ ઉઠાયા ઓર અદબસે ખડે હોકે કેહને લગે "હઝરત ! દુઆ કીજીયે કે જલ્દ ફ઼ત્હ હાસિલ હો." જોગીકી સૂરતપર પરેશાનીકે આસાર દેખકે " ક્યું ? આપ મુતફ઼ક્કિર ક્યું હેં ?".

જોગી—" હાં, મેં ઇસવક્ત નિહાયત હયરાન હું ઓર એક નિહાયતહી ઝુરૂરી કામ હે. જીસ્તર્હ હો સકે ઇસીવક્ત સુલ્તાનકો યહાંતક લે આવ."

અફસર—" આપતો મુલાહિઝાહી ફરમા રહેહેં કે સુલ્તાન ઇસવકત મેદાને જંગમેં હે; લેકિન, મેં આપકે હુકમકે ખિલાફ નહીં કર સકતા. અભી જાકે સુલ્તાનસે અરઝ કરતા હું."

જોગી—" હાં, જાવ. ઓર ગેબી કેહ દેના, કે બહોત ઝુરૂરી કામ હે."

" બહોત ખુબ " કેહકે વોહ અફસર સુલતાનકે પાસ ગયા ઓર કરીબ જાકે જોગીકે આનેકા હાલ બયાન કીયા. સુલ્તાનને દાઉદ તાઇકો લડાઇકે કાયમ રખનેકી તાકીદ કી ઓર ખુદ ઉસ જોગીસે મિલનેકે લીયે પીછા ચલા આયા.

જોગીકે કરીબ પહોંચકે સુલ્તાનનેભી અદબસે સલામ કીયા. જોગી જવાબે સલામ દેતા હૂવા બઢા ઓર કરીબ જાકે સુલ્તાનકે કાનમેં કુછ કહા ઓર ઉસકે બાઅદ ઝરા હટકે કેહને લગા " અબ મુનાસિબ હેકે લડાઇ આજ મોકૂફ રખ્ખી જાય ઓર આપ ચલકે દેખીયે કે રાજાસે કયા ગુફ્તગૂ હોતીહે ઓર કયા નતીજા ઝાહિર હોતાહે ! !".

સુલ્તાન—" બહેતર, મુઝે આપકે હુકમમેં કોઈ ઉઝર નહીં." ઇસકે બાઅદ સુલ્તાનને અપને અફસરોંકે ઝરીએસે હિંદૂ ફોજકે અફસરોંકો ઇત્તિલાઅ દીકે " અબ લડાઈ આજ મોકૂફ રખ્ખી જાય. ઇન્શાઅલ્લાહ કલ મુકાબલા હોગા." હિંદૂ અફસરાને ફોજભી અપને અફકારસે ઇસ દર્જે પરેશાન હો રહેથે, કે ઉન્હોંને ઇસ દરખાસ્તકો ફોરન કુબૂલ કર લીયા, ઓર અમનકી ઝંડીયાં દિખાકે

લડાઇ મો.કૂફ કીગઇ. દોનોં તરફ્કે સિપાહી અપની અપની ફરોદગાહકો રવાના હૂવે ઓર સુલ્તાન મેહમૂદ ખા.સ ખા.સ અફ.સરોં ઓર એક હઝાર સવારોંકો અપને હમરાહ લેકર ઉસ તરપ રવાના હૂવા જહાં પહાડીપર રાજએ અજમેર ખડા હૂવાથા. યે સબ ઉસ હદ-તકતો સવાર રહે, જહાંતક ઘોડે જા સકતે થે. ઇસ્કે બાઅ.દ ઘોડોં પરસે ઉતર પડે ઓર પાપ્યાદા પહાડીયોંપર ચઢને લગે.

તમામ હિંદૂઓંકો નિહાયતહી હયરત થીકે યે જોગી કોન શખ્સ. હેકે ઇસ્કે કેહતેહી સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી ફોરન ચલા આયા ? રાજાને સુલ્તાનકો આતે દેખકર આગે બઢકે ઇસતિક.બાલ કીયા ઓર શાહાના દાબ ઓર દોસ્તાના અખ્લા.કસે મિલા.

અગચેં ઇસવકત. વોહ ઇસ દર્જે ગ.મ્ગીન થા કે યે અ.ખ.લાક. ઉસસે બ.ખૂબી બન ન પડતે થે; લેકિન, હત્તુલ ઇમ્કાન ઉસને .ખુલ્ક વ મુરવ્વતકી કોઇ બાત ઉઠા નહીં રખ્ખી. જબ રાજાને બઢકે સુલ્તાનસે હાથ મિલાયા ઓર માઅ.મૂલી મિઝાજપુર્સીસે ફ.રાગત હોચુકી તો સુલ્તાનસે રાજાને કહા “આપને બડી તકલીફ કી, અબ મુઝે આપકે ઝ.રીએ.સે માઅ.લૂમ હો જાએગા કે મેરે વઝીરકા બહાદુર બેટા જયરામ કિસ લીયે મારા ગયા.”

સુલ્તાન—(હયરતસે) “ માર ડાલા ગયા ? જયરામ ? અફ.-સોસ ! મુઝે ઉસ્સે મહોબ્બત થી. જબ વોહ સિંધકે મયદાનોંમેં મેરી ફો.જસે લડાથા ઉસ ઝમાનેમેં મેંને ઉસ્કી બહાદુરીયોંકો હય-રતકી નિગાહસે દેખાથા ઓર ઉસ્કી બહાદુરીયોંને મુઝે ઉસ્કા અયસા ક.દ્રદાન બનાયાથા કે મેંને ઉસ્કો ઇઝઝતકે સાથ આપકે પાસ ભેજ દીયા થા. તો વો કયા માર ડાલા ગયા ! કબ ? ”.

રાજા—"અફ્સોસ ! આજ વોહ નહીં માઅ્.લૂમ કયુંકર માર ડાલા ગયા. શાહ સાહબકો માઅ્.લૂમ હે; લેકિન, આપકે સામને બયાન કરેંગે ઓર ઇસીલીયે આપકો તકલીફ દીગઇ."

સુલ્તાન—(જોગીકી તરફ મુતવજ્જેહ હોકર) "શાહ સાહબ ! અગર આપકો માઅ્.લૂમ હોતો બયાન ફ.રમાઇયે."

જોગી—"જીહાં, માઅ્.લૂમ હે, ઓર સિર્ફ. મુજહીકો માઅ્.લૂમ હે. મેરે ઝોંપડેમેં એક નવજવાન શખ્સ. કેદ થા જો અકસર સંદૂકમેં કેદ રખ્ખા જાતાથા; વોહ એક ખા.સ મસલહત ઓર ઝુરૂરતસે કે.દ રખ્ખા ગયા થા. અ.લાવા બરીં મેરે ઝોંપડેમેં કઈ નવ ઉમ્ર જોગી થે જીનમેંસે તીન અસ્લમેં શરીફ. ઓરતેં થીં."

"ઇસ્લામકે એક મોઅઝ.ઝિ.ઝ. ખા.ન્દાનમેં દો ભાઇ થે એક યાઅ્.કૂબ ઓર એક યૂસુફ. યાઅ્કૂબ તબાહ હાલ હોકે ખુ.રાસા-નમેં ચલા આયા ઓર વહાં ઉસ્કી નસલ ચલી. વોહ નવજવાન શખ્.સ ઉસી નસલસે થા ઓર ઉસને સુલ્તાની અફ.વાજમેં હમેશા બહાદુરી દિખાઈ. દૂસરા ભાઈ યૂસુફ અગલે ઝ.માનેમેં અ.રબકી ફોજોંકે સાથ સિંધમેં આયાથા ઓર ઉન્કી નસલ યહાં બરાબર ફે.લી રહી. ઇન તીન ઓરતોંમેંસે દો ઉસ નસલસે થીં, લેકિન દોનોંકી યે ખા.ન્દાની યગાનગત અભીતક કિસીકો નહીં માઅ્.લૂમ થી. ઇસ રાઝ.કા રાઝદાર સિર્ફ મેં થા. ઉન દોનોં ઓરતોંકો ઇસ નવ-જવાનને કિસી મોકે.અ્.પર દેખા, દેખતેહી ઉનમેંસે એકપર આશિક. હો ગયા અ્.લાહાઝ.લ કયાસ વોહ ઓરત જો અભી બચ્ચાહી થી ઉસ્કે દિલમેંભી ઇશ્કકે જઝ્બાત પેદા હોગએ; ગોકે અસ્મત ઉસ્કા હમેશા મૂંહ બંદ કીયે રહી. ઇસ ઇશ્કકે ઇબ્તિદાઈ ઝમાનેમેં એક નયા વાકે.આ. હૂવા. વોહ યેકે હિંદોસ્તાનકી એક મોઅ.ઝ.ઝિ.ઝ.

શરીફ લડકીને ઉસ નવજવાનકો દેખા ઓર પેહલીહી નઝરમેં અપના ગ.મરસીદા દિલ ઉસકે સિપુર્દ કર દીયા. યે હિંદુ લડકી અપની કૌમમેં બદનામ હોનેકે ડરસે ઇસ ઇશ્કકો બહોત છુપાતી થી, મગર ન છુપતા થા. વોહ નવજવાનભી નહીં પસંદ કરતા થાકે ઇસકો અપને અકદે નિકાહમેં લાય; ઇસલીયેકે ઇસમેં એક શરીફ હિંદૂ ખાન્દાનકી અપની કૌમમે બેઇઝઝતી મુતસવ્વિર થી ઓર ઇસી વજહસે ઉસ નવજવાનને એક મોકેઅપર ઝાલિમાના તરીકેસે ઈસ દિલ અઝ દસ્ત દાદા હિંદૂ લડકીકો અપને પેહલુસે જુદા કર દીયા. વોહ માયુસ હોકે ચલી આઈ ઓર દિલહી દિલમેં ગ.મ ખાતી રહી. નવજવાનકી યે ઝાલિમાના કારરવાઇ ઉન મુસલમાન લડકીયોંકોભી નાપસંદ હૂઇ, વોહભી ઇસ હિંદૂ લડકીસે મિલનેકે લીયે યહાં આઇ મેંને ઇનકો રોક લીયા જો મેરે પાસ જોગીયોંકે ભેસમેં રહા કરતીથીં, મુઝસે હિંદૂ લડકીને મદદ લેના ચાહી. ચૂંકે ઇસ મુલ્કમે મેરે મુરીદ બહોત હેં, લિહાઝા મેંને એક ચાલાકીસે ઇસ નવજવાનકો ગિરફ્તાર કરા લીયા ઓર ઉસે અપને હમરાહ એક સંદૂકમેં બંદ કરકે રખને લગા. મગર, ઈસ હિંદૂ લડકીકો હનોઝ ન માઅ્લૂમ થાકે ઉસ્કા માઅ્શૂક મેરે પાસ કેદ હે. અબ ઉસકે દિલમેં અયસા જોશે જુનૂન પેદા હુવાકે વોહભી મેરે ઝોંપડેમેં જોગીયોંકા ભેસ બદલકે રેહને લગી."

"ઇસ્કા અસ્લી આશિક જો હિંદુ શખ્સ થા ઉસ્કોભી ઇસ અમ્રકી ખબર પેહલેહીસે હો ગઇથી ઓર ઈસ વજહસે અપની મઅ્શૂકાકો બાઅ્ઝ મોકોંપર ઉસને કુછ ઝરર પહોંચાના ચાહા; લેકિન, ઉસ્કા કુછ બસ ન ચલ સકા. વોહ આશિક કૌન થા? અફસોસ! વો જયરામ થા."

રાજાએ અજમેર ઔર સુલ્તાન દોનો હયરતસે દેખને લગે.

જોગી—"ઇસવક્ત વોહ નવજવાન સંદૂકસે નિકાલા ગયા થા ઔર હમએ મા.અમૂલ ખાના ખાનેકે બાઅદ ઉસે ઝરા ઝોંપડેસે ઝાંકકે ખુલ્લી ફિઝાકે દેખનેકી ઇજાઝત દીગઈ થી. અપને રકીબ જયરામકો જાતે દેખકર ઉસે ગુસ્સા આ ગયા કે યે મુસલમાનોંકે સાથ ફરેબકી કારરવાઇ કરને જાતાહે. ખુસુસ જયરામકો મુઝસે બાતેં કરતા દેખકર ઔર આગ હોગયા, મેરે ઝોંપડેમેં દોએક તલવારેંભી થીં જો દરંદોંકો ધમકાને ઔર અપની હિફાઝતકે લીયે રખ લી ગઇથીં, ઉસને ઉન્હીંમેંસે એક તલવાર લેલી ઔર લપકકે જયરામકે પીછે રવાના હૂવા. પહાડીકી બલંદીપર પહોંચકે ઉસને જયરામપર વાર કીયા, જયરામનેભી ફિરકે એક તલવાર મારી દોનોંકે કારી વાર પડે ઔર દોનોં ગિરે. મેં અપને ઝોંપડેસે ઇસ તમાશેકો દેખ રહાથા, બલ્કે જયરામકી તલ્વાર ઝયાદા કારી પડીથી, ઇસલીયે કે જયરામ ઝિંદા તડપ રહાથા ઔર ઉસ નવજવાનને ગિરતેહી જાન દેદી."

ઇસકે બાઅદ જોગી સુલ્તાનકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઔર કેહને લગા "હુઝૂર ! આપ ઇસ શખ્સકી લાશ મુલાહિઝા ફરમા લીજીયે. શાયદ આપ પેહચાનતે હોં."

સુલ્તાનને ઝુકકે દેખા ઔર હયરતમેં આકે ચિલ્લા ઉઠા "આહ ! યેતો મેરા નવજવાન બહાદુર અફસર મનસૂર હે ! ! આહ ! માર ડાલા ગયા ! ઉફ ! ". સુલ્તાનકી આંખોસે આંસૂ જારી હો ગએ.

જોગી—"ઇસી નવજવાન મનસૂરકે ગમમેં બેતાબ હોકે વોહ દોનોં મુસલમાન લડકીયાં અપને ઉસી જોગીયોંકે ભેસમેં તલવારે

લેલેકે દોડી, ઉન્હોંને નીમજાં જયરામકો ગુસ્સેકે મારે અપની તલ-વારોંસે કાટના શુરૂઅ કીયા. ઇતની દેરમેં રાજપૂતકે સવાર પહોંચે ઓર ઉનહોંને ઇનકો .કત્લ કર ડાલા. હુઝૂર સુલતાન! આપ જા-નતે હોંગે યે વોહી અરબ—લડકીયાં હેં જો સિંધકી .ફતહકે વ.કત મિલીથીં; જીનકા .ખાન્દાન તબાહ હો ગયાથા ઓર જીનકા હાલ મરહુમ મનસૂરને આપકો ખિદમતમેં અર્ઝ કીયાથા."

સુલ્તાન—"હાં, હાં, અફસોસ! તો વોહભી .કત્લ હો ગઇ?."

જોગી—"અબ બાકી રહા વોહ પિછલા જોગી, જીસને .ખુદ-કુશીકો વોહ વોહી હિંદુ લડકી થી. મહારાજ! આપ ઉસ્કો લાશકો .ગોરસે દેખેં."

રાજાને ઝુકકે દેખા ઓર દેખતેહી એક ચી.ખ મારકે ચિલ્લા ઉઠા "હાય, યેહ તો મેરી પ્યારી, જાનસે ઝયાદા પ્યારી મોહના હે. હાય! હાય!".

દોહી દફ.અ "હાય" લફ્ઝ રાજાકી ઝ.બાનસે નિકલાથા કે વોહ ગ.શ ખાકે ગિર પડા. દેરકે બાઅ.દ રાજા હોશમેં આયા તો જોગીને કહા "યે ઇશ્ક.કા વાકે.આ કહાની બનકે યહીં પર તમામ હુવા ઓર સબ હસરતેં દિલહીમેં રેહ ગઈ. હુઝૂર સુલ્તાન! જીસ મોઅ.ઝ.ઝિ.ઝ. ખાન્દાને ઇસ્લામકા મેંને પતા દીયા થા વોહ નસ્લે અન્સાર હે, ઇસ્લીયેકે અ.રબ લડકીયાં ઓર મનસૂર દોનોં ઉસી ખા.ન્દાનમેં થે. રાજા સાહબ! આપકો મેં અપના હાલભી બતાય દેતા હું. મેં વોહી શખ્.સ હું જીસ્કી શિકાયત આપકે દરબારમેં કી ગઇથી કે કોઈ મુસલમાન બિરહમનકે ભેસમેં પૂજા કરાયા કરતા હે. બેશક હુઝુરકે દરબારમેં જાઇઝ શિકાયત કી ગઇથી. મેંહી

સુલ્તાની ફ઼ૌજવાલોંકે નઝદીક ચાહયા બિન ઝિકરીયા થા ઓર મેંહી અજમેરકે મંદરમેં મહારાજ કરશન થા. અગર્ચે મેંને કોઇ ઝુલમ જાનકે નહીં કીયા; લેકિન, બહોતસે જુર્મોંકા મુરતકિબ હું.

બેહતર હોકે ઇસ કિ઼સ્સેકે સાથ મેંભી અપને જુર્મોંકી સ઼ઝામેં તમામ કરદીયા જાઉં."

ઇસ તકરીરને એક સન્નાટા પેદા કર દીયા, જોગી. દોબારા બોલા "અગર મેરી ખ઼તા મ઼આફ઼ કીગઇ તો ઇતની નસીહતભી માની જાય કે, દોનોં બાદશાહ અબ ખૂંરેઝી મોકૂફ઼ કરેં ઓર સુલેહ કર લેં. લડાઇહીને યે ગ઼મનાક સાનહે પેદા કીયે."

જોગીકી નસીહત પર અમલ કોયા ગયા ઓર સુલેહ વ મહોબ્બતકા પેમાન કરકે દોનોં બાદશાહ સર્દ આહેં ભરતે અપને અપને લશ્કરગાહકો રવાના હુવે.

મલેકુલ અઝીઝ વરજીના—કુઝેડકે નામસે જો જંગ તવારીખમેં મશહુર હે. ઉસી કુઝેડકા ઇસમેં બ્યાન હે. એક તરફ તમામ યુરપકે બાદશાહ થે ઓર એક તરફ મુઠ્ઠીભર મુસલમાન. આખીર મુસલમાનોંકી લાસાની બહાદુરીસે આજીઝ આકર ઇસાઇયોંને સુલેહકી ખ્વાહિશ ઝાહીર ઇસ્કીમેંબી વોહી ઇશ્ક કી ચાશની મોજુદ હે. કી. દો રૂપે.

અઇયામે અરબ—હઝરત રસુલે અકરમ મોહમદ સલ કી દુનિયામેં તશરીફ આવરીસે પેંશતર અરબકે જહાલતકે દીલચસ્પ હાલાત નિહાયત ઉમદગીસે નાવિલકે પેરાયેમેં બયાન કીયેહેં. ઓર સાથહી ઇશ્કીયા દિલચસ્પીભી મોજુદ હે. કી. દો રૂપે.

ફલોરા ફલોરન્ડા—ઇશ્કકી ચાશનીને ઇસમેંબી મઝા બતાયા હે. ઇસાઇ ફલીસાઓકે રાઝ નિહાયત દીલચસ્પ પ્લાટમેં લીખે હેં. કી. દો રૂપે.

હસન અનજલીના—શાહઝાદા હસન ઓર શેહઝાદી અનજલીનાકે ઇશ્કકી દીલચસ્પ દાસ્તાન પઢનેકે કાબિલ હે. તુર્કીયોંકી બહાદુરી વ મઝહબી પાબંદી કાબિલે દીદ હે. કી. દો રૂપે.

કસસુલ અંબીયા ફી ઝિકરૂલ અસ્ફીયા.

જીસમેં પેદાઇશે દુનિયા ઓર હ. આદમ (અલય.) સે લેકર છોટે બડે ૫૭ પેગમ્બરોંકે હાલાત મએ હ. મુહમ્મદ મુસ્તુફા (સલ.) ઓર અસ્હાબે કિબારકા પૂરા હાલ દર્જ હે. યે એક કિતાબ દેખનેસે ઓર કિતાબેં દેખનેકી ઝુરૂરત નહીં રહેગી. કીમત સિર્ફ. ૧૨ આને.

મિલનેકા પતા.

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે, બુકસેલર

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.